

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донецький національний технічний університет»

**Феномен української інтелігенції
в контексті глобальних трансформацій**
(до 60-річчя утворення кафедри філософії й
80-ти річчя утворення кафедри історії і права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»)

Матеріали
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
19–20 квітня 2018 року

Покровськ
ДВНЗ «ДонНТУ»
2018

Рекомендовано до видання Гуманітарною радою
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
(протокол № 4 від 12.04.2018)

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор О. О. Бровко
доктор історичних наук, професор В. М. Докашенко
доктор філософських наук, професор О. М. Юркевич

Відповідальний редактор:

М. О. Нікульчев, д-р богосл. наук, канд. філос. наук, професор.

Редакційна колегія:

І. О. Дмитрик, канд. іст. наук; О. С. Єлякіна, д-р богослов'я, доцент;
М. М. Кабанець, канд. пед. наук, доцент.

Ф42 **Феномен** української інтелігенції в контексті
глобальних трансформацій (до 60-річчя утворення кафедри
філософії й 80-ти річчя утворення кафедри історії і права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»):
матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Покровськ, ДонНТУ, 19–20 квітня 2018 року) / Вст. сл.
ректор ДВНЗ «ДонНТУ» Ляшок Я. О., відп. ред. проф.
Нікульчев М. О. – Покровськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2018. –
313 с.

Збірник містить матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю утворення кафедри філософії й 80-ти річчю утворення кафедри історії і права. Співорганізаторами конференції виступили ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», кафедра філософії і соціально-політичних дисциплін Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка; кафедра теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка. Авторами збірки є фахівці у галузях філософії, історії філософії, релігієзнавства, історії, культурології, філології, літературознавства – науковці, аспіранти, магістранти та студенти.

Збірник адресований тим, хто займається проблемами ідентифікації української інтелігенції в її філософській та історичній ретроспективах, а також у творчій спадщині українських мислителів, істориків, письменників та видатних громадських діячів різних часових періодів.

© ДВНЗ «Донецький національний
технічний університет»
© Автори статей, 2018

ЗМІСТ

Вступне слово	8
Аляев Г. Е. Преддверье «Вех»: споры об интеллигенции	10
Астахова В. И. Формирование интеллигенции – основополагающая функция высшей школы	14
Балабан Д. В., Кречетова В. А. Технічна інтелігенція і стаханівський рух: взаємодія або спротив – питання особистого вибору	17
Бекетова А. П., Кречетова В. А. Гуманітарна та технічна інтелігенція: два підходи до ідентифікації і актуальність визначення	21
Бистра М. О. Образ учителя у радянському кінематографі періоду Другої світової війни	26
Білоножко Є. П. Почути «Іншого» або українська інтелігенція в умовах війни	29
Блащизин О. І., Яценко А. І. Щастя в етичній концепції конкордизму Володимира Винниченка	32
Богданова Т. Є. Українська мова в контексті викладання Історії України	35
Богуненко В. О. Часовоярська династія вчителів Волянських у колективній пам'яті громади малого міста	38
Бороденко О. В. «Человек знания» между «миром большого» и «миром малого» (к вопросу о мифологизации и символизации проблемы)	42
Василевська Т. Е. Місце інтелектуалів в публічному просторі	46
Гедьо А. В. Епістолярій як джерело з історії повсякденності наукової інтелігенції (1917-1932 рр.)	49
Гончарук В. В., Гончарук В. А. Життя та діяльність Хрисанфа Ящуржинського в історичній ретроспективі	53
Гончарук О. М. Психолого-педагогічні аспекти формування особистості сучасного юриста у вищому навчальному закладі	57
Гуцуляк О. Б. Интеллигенция и её цивилизационная миссия	60
Дарморіз О. В. Наука та інтелігенція як концепти соціальної міфології/міфологічної свідомості	65
Деркач І. В. Формування комп'ютерної і комунікативної культур майбутнього інженера-програміста у процесі комп'ютерного навчання англійського діалогічного мовлення	67

<i>Дідик С. С.</i> Українська інтелігенція у процесі формування органів влади у 1917 – 1918 рр.....	70
<i>Дмитрик І. О.</i> Ставлення ІТП до шахтарських страйків 1989-1990-х рр. (за матеріалами усної історії).....	75
<i>Дяченко Н. І.</i> Креативність як принцип діяльності вищої школи: проблемний характер впровадження	79
<i>Жадько В. А., Бідзіля П. О.</i> Визначення поняття «інтелігенція» та інтелігенція як суспільний прошарок.....	82
<i>Жовнір М. М.</i> Номінація інтелігенція у дзеркалі світського дискурсу	86
<i>Запорожець Т. В.</i> Формування відповідального лідерства в системі державної служби в Україні	90
<i>Івлєв К. О.</i> Майстри-витинанкарі Донеччини - діячі національно-культурного ренесансу (1990-2010 рр.).....	94
<i>Ільїн В. Г., Ярошук А. В.</i> Роз'єднані революцією, поєднані працею, знищені терором: епізод співпраці старої української та радянської інтелігенцій	97
<i>Кабанець М. М.</i> Психологічна служба у системі підтримки обдарованих учнів	100
<i>Каширін С. О.</i> Чи є в Україні цінності, які роблять її невід'ємною частиною Європи?.....	104
<i>Кашуба М. В.</i> Українські інтелектуали XVI століття і Реформація.....	107
<i>Кисельов О. С.</i> Борис Лобовик: основні віхи академічної кар'єри ..	112
<i>Клименко С. М.</i> Українська інтелігенція та її внесок у поразку визвольних змагань 1917-1921 рр.	116
<i>Коваленко І. І.</i> Внесок Микити Шаповала в становлення та розвиток української соціології	119
<i>Когтева О. П.</i> Життєва доля та творчий шлях Миколи Дмитровича Леонтовича	122
<i>Комаринська З. М.</i> Роль та місце греко-католицького духовенства в економічному поступі Східної Галичини (друга половина XIX - початок XX ст.).....	126
<i>Кононов І. Ф.</i> Про відповідальність української інтелігенції і розширене трактування війни	130
<i>Корабльова Н. С.</i> Філософія як запобіжник руйнації цивілізації, за П. Слотердайком	133
<i>Корнієнко В. Р., Блащизин О. І.</i> Особливості повсякденного життя інтелігенції у першій половині XX століття як об'єкт історичного дослідження	137

<i>Костюк О. П.</i> Ініціаційна зачіска у модерній Україні	139
<i>Крошка С. А., Слінецький В. П.</i> Умови адаптації студентської молоді та подолання посттравматичного стресу в умовах війни	142
<i>Липка О. Р.</i> Інтелігенція та волонтерство.....	147
<i>Лисаков С. В., Крижко В. В.</i> Феномен провідницької місії в освіті XVIII – XX ст.	150
<i>Луковенко І. Г.</i> Роль поміщиків-землевласників в організації церковно-парафіяльного життя на Донеччині XVIII-XIX ст.	153
<i>Макарова А. О.</i> Тематика досліджень представників київської «професійно-академічної філософії другої половини XIX - початку XX століть»	160
<i>Мателешко Ю. П.</i> Особливості мобінгу в середовищі університетської інтелігенції.....	165
<i>Мельник Л. М., Харьковщенко Ю. Є.</i> Ідеї безелітності української нації у політичних поглядах М. Драгоманова ...	168
<i>Михайлова К. Г.</i> Проблеми функціонування інтелігенції в умовах глобалізації.....	171
<i>Моїсєєнко Л. М.</i> Участь жінок у культурно-просвітницькій діяльності в Галичині на прикладі «Союзу українок» в 20 - 30-і роки XX ст.	173
<i>Морозов А. Ю.</i> Міфологічно-релігійні витоки деяких філософських категорій (до проблеми християнської «онтоісторії»).	181
<i>Муха О. Я.</i> Роль Романа Інгардена у творенні львівського філософського середовища I пол. XX ст.	186
<i>Новіков В. Г.</i> Гуманітарна і технічна інтелігенція: спільне та відмінне. До питання про ідентичність інтелігенції.....	190
<i>Петрушов В. М., Толстов І. В.</i> Яскравий представник еліт-країни початку XX ст. – В. І. Вернадський	192
<i>Петрушова Н. В.</i> Роль вивчення іноземних мов у вихованні інтелігенції.....	195
<i>Печенюк А. В.</i> Богдан Гаврилишин про майбутнє України	198
<i>Планіда А. В.</i> Києво-Могилянська академія у добу українського бароко як фортеця української духовності	201
<i>Половинка О. Л.</i> Сучасна науково-технічна інтелігенція, як особливе суспільне утворення.....	203
<i>Попов В. Ю., Попова О. В.</i> Леонтович у Гришино: Епізод життя українського інтелігента на початку минулого сторіччя	206

<i>Попович М. Д., Попович Д. М.</i>	Синтез українськості та європейськості у світогляді, науковій спадщині та способі життя видатного вітчизняного вченого філософа і культуролога, гуманіста, інтелектуала та інтелігента – Мирослава Поповича	210
<i>Пронько А. М., Костов О. В.</i>	Роль інтернет-ресурсів в релігійному житті України	214
<i>Пишеничний Т. Ю.</i>	Митрополит Андрей Шептицький та його педагогічна модель виховання національної еліти.....	217
<i>Рогожа М. М.</i>	До проблеми формування ціннісних установок інженера у сучасному вищому навчальному закладі	219
<i>Рожкова Л. І.</i>	Протестна діяльність інтелігенції Сумщини в 1960-х – 1980 –х рр.....	221
<i>Романій С. М.</i>	Значення фізичного виховання у формуванні психологічних рис особистості інженерів технічного закладу вищої освіти	225
<i>Сафонік Л. М.</i>	Роль інтелектуалів у конституюванні значимих соціальних смислів	227
<i>Сафонова Р. Ю.</i>	Кирило - мефодіївське братство та його роль в українському національному відродженні.....	230
<i>Сервачак О. В.</i>	Особистісний розвиток педагогів як основа професійного зростання.....	232
<i>Сервачак О. В., Яценко А. І.</i>	Сприйняття релігії студентською громадою ДонНТУ	236
<i>Сінкевич О. Б.</i>	Проблема ролі інтелігенції в добу масового суспільства	239
<i>Скирда А. Є.</i>	Нові складники множинного інтелекту у теорії обдарованості австралійських науковців	242
<i>Смирнова М. С.</i>	Феномен интеллигенции в святоотеческом богословии	244
<i>Стуканова Ю. Р.</i>	Державна політика радянської влади щодо діяльності лялькових театрів Донецького регіону в 1950-1960-ті роки.....	248
<i>Сурженко В. М., Клименко Я. Ю.</i>	Наталя Кобринська – жінка-інтелігент і перша феміністка України.....	252
<i>Суровцева І. Ю.</i>	Соціологічні аспекти повсякденності та месіанства інтелігенції.....	256
<i>Суюсанов Л. І.</i>	Доля на тлі епохи: Яків Ілліч Веснік - перший директор комбінату «Криворіжсталь».....	259
<i>Титаренко О. Ю.</i>	Місце творчої інтелігенції Донбасу в офіційному дискурсі в період повоєнної відбудови.....	262

<i>Тюлькін О. В, Блащизин О. І.</i> Людина, що крізь час залишиться у серці українського народу.	265
<i>Удрас А. Д.</i> Симбіоз інтелігенції та інтелекту ,видатний вчений та представник Донецького регіону: О. І. Амоша.	269
<i>Федоренко В. В., Блащизин О. І.</i> «Філософія серця» П. Юркевича як основа формування духовності	273
<i>Фесенко А. М.</i> Репресивна політика радянської влади щодо церковної інтелігенції у 20-х рр. ХХ ст.	275
<i>Халіков Руслан</i> Проблема самоідентифікації українських гуманітаріїв	280
<i>Хобта С. В.</i> Особливості громадської думки інтелігенції України про соціально-політичну ситуацію в країні (за результатами он-лайн треку Kantar TNS в Україні)	283
<i>Хримли П. Е, Хримлис Я. Ю.</i> Святость как христианский идеал и личность короля Иерусалима Балдуина IV.	286
<i>Чантурия А. В.</i> Роль интеллигенции в современном украинском обществе: ценностные аспекты	289
<i>Чирва Ю. І.</i> Процес підготовки вчительських кадрів в УСРР в 1917-1932 рр.....	293
<i>Шаповал В. М.</i> Феномен інтелігенції: спроба філософського тлумачення.....	296
<i>Шевель А. О.</i> Кризовий стан сучасної культури	300
<i>Шпетна С. А., Барбукова І. С.</i> Мережеві жанри у формуванні свідомості сучасної молоді.....	302
Відомості про авторів.....	306

ВСТУПНЕ СЛОВО

Історія українського народу свідчить, що попри постійні утиски на національному ґрунті, українська культура не припиняла свого поступу. Представники прогресивної інтелігенції доклали чимало зусиль для українського культурно-національного відродження, формування національної самосвідомості, а значить, становлення й розвитку українського суспільства. Тому сьогодні, проводячи II Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій», наш університет виходить із того, що виховання у майбутніх фахівців самостійності, творчого мислення та відповідальності є основним завданням вишів України.

Деякі дослідники стверджують: дискурси щодо ролі й місця інтелігенції у сучасному українському суспільстві знаходяться на марґінесі суспільної свідомості. Можна погоджуватися чи сперечатися щодо самоідентифікації сучасної інтелігенції. Однак важко заперечувати той факт, що саме перед нами стоїть завдання не тільки підготовки сучасного кваліфікованого фахівця, готового відповісти на всі виклики сьогодення, а й формування та виховання духовно багатой, усебічно розвиненої особистості.

У 2016 році вже тут, у Покровську, відбулася I Всеукраїнська науково-практична конференція «Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій», присвячена 95-річчю Донецького національного технічного університету, – це знаменувало відродження й новий розвиток нашої Альма матер та започатковано добру традицію в організації й проведенні діалогу української інтелігенції. Така конференція уможливила спілкування не тільки професорсько-викладацького складу різних вишів України, а й сприяла спілкуванню українського студентства, здобувачів та аспірантів щодо обміну ідеями, обговорення наукових проблем, оволодіння практичними навичками у сфері наукової діяльності.

Проведення такої вже другої такої конференції в Покровську на базі одного з переміщених вишів України є знаковим, оскільки свідчить про велику увагу до молодого покоління української інтелігенції. Адже, як говорив всесвітньо відомий український філософ, учений, академік, директор Інституту філософії ім. Г. Сковороди Мирослав Попович: «Коли в середовищі назрівають антиінтелігентські настрої – на цьому середовищі можна ставити хрест. Зараз часто згадують Емський указ, Валуєвський циркуляр – документи, які свідчать про утиски національної культури. Але насправді в них немає прямої заборони

української мови та культури, а є заборона на формування й розвиток її інтелігенції».

Символічним є й те, що конференція приурочена до 60-річчя утворення кафедри філософії й 80-річчя утворення кафедри історії і права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет». Не забуваймо історичні уроки, коли саме українська інтелігенція на початку ХХ століття відіграла роль політичної еліти суспільства й очолила боротьбу за національно-державне відродження України! Так само й сьогодні роль інтелігенції в розбудові нашої держави важко переоцінити. Особливо актуальним це видається під час воєнного конфлікту на Сході України. Пам'ятаймо, що саме за умови національної єдності можна зберегти й захистити свою державу, урятувати свій народ від зникнення та історичного забуття.

Організувати наукову конференцію – справа відповідальна. Тому висловлюючи щирі вдячність і повагу організаторам конференції, хочу зазначити, що вони доклали немало зусиль для її успішного проведення. Дякую всім учасникам за цікаві доповіді й активну участь, сподіваюся, що такі конференції збагачуватимуть кожного з нас, вітчизняну науку в цілому.

Переконаний, що цьогорічна конференція сприятиме генеруванню нових ідей, налагодженню конструктивного діалогу справжніх фахівців і зміцненню наукової співпраці задля вирішення найгостріших проблем сьогодення.

Пам'ятаймо, що перспектива за тією інтелігенцією, яка сформулює й запропонує громаді таку морально-ціннісну ідею, завдяки якій об'єднається все українське суспільство!

*З повагою
ректор ДВНЗ «ДонНТУ»
Ярослав Ляшок*

АЛЯЕВ Г. Е.

ПРЕДДВЕРЬЕ «ВЕХ»: СПОРЫ ОБ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Сборник «Вехи» (1909), безусловно, был знаковым событием в предреволюционной истории России, значение которого состояло, прежде всего, в критике (самокритике) русской интеллигенции. Как писал в предисловии инициатор сборника М. Гершензон, революция 1905–06 годов обернулась неудачей «тех ценностей, которые более полувека, как высшую святыню, блюла наша общественная мысль», т. е. по сути – «поражением интеллигенции». Это событие «глубоко потрясло всю массу интеллигенции и вызвало в ней потребность сознательно проверить самые основы ее традиционного мировоззрения, которые до сих пор принимались слепо на веру» [1].

Это значение «Вех» предопределило не только бурную послевоенную дискуссию, но и продолжающийся до сих пор поток литературы, посвященный как самому сборнику, так и последовавшим за ним идейным баталиям [см.: 2]. В качестве лишь одного, но характерного примера отметим сборник статей, изданный в 2013 г. в Бостоне (США) по материалам международного симпозиума к 100-летию «Вех», прошедшего в 2009 г. в Бристоле (Великобритания) [3]. Однако гораздо меньше внимания уделяется исследователями тому, что предшествовало «Вехам» – не в смысле их организационной подготовки, а в смысле как бы предварительного обсуждения тех идей, которые обычно связываются именно со сборником.

Так, например, хорошо известно критическое отношение к сборнику Дмитрия Мережковского, выраженное, прежде всего, в его докладе «Опять об интеллигенции и народе» на собрании Петербургского Религиозно-философского общества 21 апреля 1909 г., опубликованном в «Русских ведомостях» и «Речи». Мережковский назвал авторов «Вех» «семью смиренными» – по аналогии с семьей иерархами, подписавшими в 1901 г. Определение Святейшего Синода об отлучении Л. Толстого от Церкви. В частности, он нападал на Струве, обвиняя последнего в «государственной мистике» [4, с. 570]. Между прочим, отвечая в прениях Струве и Франку, Мережковский заметил, что идеи «Вех» – отнюдь не новость: «Это идет уже три года. Только тон взят теперь очень мажорный. Примерно около даты 17 окт<ября> раздались в русском обществе подобные слова и разговоры» [4, с. 595].

В этой связи следует вспомнить, что горячая полемика между Мережковским и Струве развернулась на страницах кадетской газеты «Речь» ещё за год до «Вех». Поводом для «нападения» Мережковского на Струве стала, прежде всего, известная статья последнего «Великая

Россия». Мережковский, обвиняя Струве в обожествлении государства, последовательно выражал позицию интеллигентского радикализма, в некоторых моментах удивительно напоминающую марксистскую идею о том, что «пролетарии не имеют отечества»: «Я люблю свободу больше, чем родину: ведь у рабов нет родины; и если быть русским значит быть рабом, то я не хочу быть русским; и если в такой любви к свободе вплоть до возможного отречения от родины состоит “банальный радикализм”, – я хочу быть банальным» [5]. В свою очередь, Струве назвал идеи Мережковского «последней яркой вспышкой славянофильства», и одновременно «последним *идейным* якорем русского революционизма»; себя же позиционировал как западника, а потому – националиста и государственника: «При всем моем национализме, я настолько уважаю религию и государство, что Оливера Кромвеля ставлю выше Стеньки Разина, а Карлейля выше Бакунина» [6].

В своих воспоминаниях о П. Б. Струве С. Л. Франк писал, что, действительно, уже манифест 17 октября 1905 года привёл к определённым «разночтениям» в интеллигентских кругах, которые позднее отразила веховская полемика. Одни – как, например, П. Н. Милюков, – приветствуя даровавший политические свободы манифест, в то же время говорили, что «по существу ничто не изменилось, наша борьба и наш политический курс остаются прежними» [7, с. 428], – тем самым фактически поддерживая крайние революционные партии, призывавшие «идти до конца». Другие – здесь Франк отмечает либеральную профессию – стали уже сознавать, например, губительность студенческих забастовок и беспорядков. Струве, по мнению Франка, наиболее глубоко и принципиально выразил реакцию общественного мнения на явления революционной анархии: «<...> Он тогда же сразу отчетливо осознал, что свобода личности и свободное развитие культуры и государственности требуют уважения к правовому порядку, то есть обуздания анархически-революционных страстей и стремлений к радикальным насильственным переворотам. Идеи, позднее, в 1909 г., выраженные группой русских мыслителей в “Вехах” – этот принципиальный вызов традиционному русскому интеллигентскому мирозерцанию с его нигилизмом и революционизмом – впервые были осознаны П. Б. не позднее октябрьских дней 1905 года» [7, с. 427].

Сам С. Л. Франк также включился в обсуждение характера и исторической роли русской интеллигенции задолго до своей веховской статьи «Этика нигилизма». Обратимся здесь лишь к одному его тексту – кстати, затерявшемуся в газетных подшивках и до сих пор не включённому в его библиографии и в научный оборот, – статье «К

характеристике русской интеллигенции» [8]¹. Статья была написана по поводу первого издания книги Р. В. Иванова-Разумника «История русской общественной мысли. Индивидуализм и мещанство в русской литературе и жизни XIX в.», однако выходит за рамки простой рецензии². Франк рассматривает книгу Иванова-Разумника в одном контексте с дискуссией о «мещанстве и русской интеллигенции», начатой на страницах журнала «Полярная Звезда» Д. Мережковским и Д. Овсяннико-Куликовским ещё в конце 1905 – начале 1906 г. Отмечая несомненные достоинства книги – прежде всего, обличение мещанства как морального феномена, – Франк, однако, решительно критикует автора за идеализацию интеллигенции как социального слоя.

Иванов-Разумник, по мнению Франка, совершает, прежде всего, логическую ошибку, противопоставляя «мещанству» как явлению моральному или культурному интеллигенцию как «определенную общественную группу», и утверждая при этом, что этому, и только этому социальному слою чужд дух мещанства, поскольку интеллигенция является носителем идеи индивидуализма. Франк при этом исходит из того, что проявление и противопоставление принципов индивидуализма и мещанства (в данном контексте – безличности, усреднения) существует в любой социальной группе, и интеллигенция в этом смысле – не исключение; более того, та интеллигенция, которую Иванов-Разумник имеет в виду в первую очередь – группа «критически мыслящих личностей» (по Лаврову), противостоящих толпе, а на практике – группы политических радикалов, замыкающихся в своем сектантстве, – в действительности не менее, если не более подвергнута мещанскому идеалу (как антииндивидуализму), чем другие категории населения. «Пора уже, думается нам, оставить это мифологическое представление о русской интеллигенции, – пишет Франк, – как о какой-то идеальной республике личностей, одаренных сверхчеловеческими добродетелями, чуждых всякой обыденности (“мещанства”) и полных творческими замыслами. Пора признать, что, несмотря на все культурно-психологическое своеобразие русской интеллигенции и на все ее морально-политические заслуги, она все же есть лишь историческое, и, стало быть, человеческое явление, которому не чужды человеческие слабости, и которое поэтому не может рассматриваться как живое воплощение этического идеала».

¹ Хочу выразить благодарность моему постоянному соавтору Татьяне Резвых (Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, г. Москва), приложившей максимум усилий для отыскания этого текста, а также полемики Д. Мережковского и П. Струве.

² Собственно рецензию на эту книгу С. Франк поместил позднее в журнале М. Гершензона «Критическое обозрение» (вып. I за 1907 г.).

Сам Франк при этом различает понятие интеллигенции «в узком» и «в широком» смысле слова – понятия, как он утверждает, у Иванова-Разумника смешанные. Иными словами, Франк вполне принимает и поддерживает понятие интеллигенции как «идеальное собирательное понятие совокупности лиц, обладающих оригинальным духовным складом, углубляющих и расширяющих понимание жизни», однако призывает не смешивать его с какой-то конкретной социальной группой. «Самыми типичными образами и образцами русской интеллигенции в этом (т. е. в широком – Г. А.) смысле являются Пушкин, Лермонтов, Белинский, Герцен, Тургенев, Достоевский, Толстой, Чехов», в то время, как «народившаяся лишь в 60-х годах, тесно сплоченная и психологически весьма однородная группа отщепенцев и политических радикалов» есть явление во многом противоположное. Именно последней – интеллигенции «в узком смысле» – свойственен не столько индивидуализм, как считает автор книги, сколько революционизм, замешанный на чисто мечанской идее – всем «быть как все», – и одновременно недоверие и неприязнь к тем великим проявлениям человеческого духа, которым отличается «интеллигенция в широком смысле».

Стоит отметить, что Франк в этой статье принимает как бы примирительный тон в отношении «обеих интеллигенций»: «Несомненно, что вина в этом взаимном непонимании лежит на обеих сторонах: доктринерской узости омертвевшей в “политицизме” радикальной интеллигенции противостоит односторонность, мешающая этическим индивидуалистам справедливо оценивать реалистическую социально-политическую сторону жизни». В то же время, он уже приходит к выводу, что роль интеллигенции «в узком смысле» с её революционизмом (которому, кстати, Франк сам отдал некоторую дань несколькими годами ранее) уходит в прошлое, в то время как духовные ценности, воплощаемые интеллигенцией «в широком смысле» имеют «некоторое вечное значение». Во всяком случае, для Франка понятие интеллигенции скорее ассоциируется с Пушкиным и Лермонтовым, чем со «знакомыми буквами с.-р. и с.-д.», воплощающими тот самый нигилизм, который будет им подвергнут решительной критике в «Вехах».

Список литературы

1. Гершензон М. Предисловие к 1-му изданию // Вехи. Из глубины. М.: Правда, 1991. С. 9.
2. Вехи: Pro et contra. Антология / Сост., вступ. ст. и примеч. В.В. Сапова. СПб.: РХГИ, 1998. 856 с.
3. Landmarks Revisited The Vekhi Symposium 100 Years On. Ed. by Robin Aizlewood and Ruth Coats. Boston: Academic Studies Press, 2013. 322 p.
4. Религиозно-философское общество в Санкт-Петербурге (Петрограде): История в материалах и документах: 1907–1917: В 3 т. / Сост., подгот. текста, вступ. ст. и

- примеч. О.Т. Ермишина, О.А. Коростелева, Л.В. Хачатурян и др. М.: Русский путь, 2009. Т. 1. 680 с.
5. Мережковский Д. Красная шапочка // Речь. 1908. 24 февр. (8 марта). № 47.
 6. Струве П. Ответ Д. С. Мережковскому // Речь. 1908. 24 февр. (8 марта). № 47.
 7. Франк С. Л. Воспоминания о П. Б. Струве // Франк С. Л. Непрочитанное... Статьи, письма, воспоминания. – М.: Московская школа политических исследований, 2001. – С. 394–582.
 8. Франк С. Л. К характеристике русской интеллигенции // Речь. 1906. 23 нояб. № 224. С. 2.

АСТАХОВА В. И.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ – ОСНОВОПОЛАГАЮЩАЯ ФУНКЦИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

По мере развития человеческой цивилизации идет постоянный, не прекращающийся веками процесс воспроизводства и совершенствования интеллектуального потенциала, процесс приведения в соответствие общественных интересов и интеллектуальных возможностей общества по их удовлетворению, процесс формирования кадров интеллигенции.

Если рассматривать интеллектуальный потенциал как триединую совокупность духовных ценностей, обеспечивающих формирование творческой, гармонически развитой личности, людей, способных создавать и транслировать эти ценности, и условий, способствующих их созданию, то станет очевидным, что фундаментом воспроизводства интеллектуального потенциала, его становым хребтом является система образования.

Глобальная кардинальная реформация, происходящая в системе образования в наше время, является экстраординарным явлением, связанным с глубочайшими цивилизационными изменениями, с переходом человечества от индустриального общества к постиндустриальному, информационному.

Все это требует качественно нового уровня подготовки человека к жизни и к труду, расширения его интеллектуальных возможностей и, следовательно, принципиально иных методов подготовки кадров специалистов. Очевидно, что образование продолжает оказывать решающее воздействие на культурогенез современного человека. Продолжают увеличиваться его масштабы. Развитые страны приступают к реализации концепции непрерывного образования. А это означает, что по существу все население этих стран будет вовлечено в систему образования. Идет процесс демократизации

образования в развивающихся странах, активизируется поиск путей обновления образования во всем цивилизованном мире.

Вместе с тем в этой сфере особенно остро ощущается нарастание кризисных явлений. Сложилась и все более углубляется диспропорция между потенциями человеческой культуры, достижениями общества и культурой масс. Никогда еще человечество не использовало со столь низким коэффициентом полезного действия свои мощные интеллектуальные ресурсы, научные открытия, новые технологии, информационные системы. Все более ощутимым становится разрыв между высшими достижениями, профессиональным мастерством отдельных выдающихся личностей и действиями в этой области основной массы работников. Вызывает тревогу разорванность человеческой культуры. Специалисты замыкаются в своем предмете, перестают видеть ближайшие последствия собственных действий, слабеет взаимопонимание между ними. В конечном итоге это приводит к росту катастроф, причиной которых становится узкая специализация, непрофессионализм, некомпетентность людей.

Резко снижается престиж образования, изменилась мотивация обучения – не интерес к знаниям, не стремление к повышению квалификации, а желание получить диплом для обеспечения своего социального статуса. Несмотря на настойчивые призывы к предотвращению, усиливаются уродливые формы коррупции и протекционизма, ущемление прав человека, унижение его достоинства. Остаточный принцип финансирования образования, науки и культуры в целом подорвал их материально-техническую базу. Структура образования и науки перестала соответствовать реальным потребностям общества.

Сложившаяся в конце 50-х годов и действующая поныне в Украине государственная система образования переживает глубокий кризис концептуально-содержательного и структурного характера, а результаты ее деятельности не отвечают в должной мере социальным потребностям и требованиям возрождения национальной культуры, интеллекта, духовности, государственной стабильности и общественного процветания. Динамичное развитие современной цивилизации особенно остро обнажило такие проявления кризиса в украинской системе образования, как несоответствие знаний запросам личности, общества и мировому уровню, искажение целей и функций образования, огосударствление и бюрократизация всех его звеньев при отторжении альтернативных форм образовательной деятельности и т. п.

Духовный надлом всех слоев населения, особенно молодежи и студенчества, утрата веры и идеалов, отсутствие вдохновляющей идеи, разрушение «синдрома повседневности», привычных стереотипов сознания и поведения, утрата возможности гордиться своими

историческими корнями и верить в будущее – все это привело к разочарованию, подавленности, разобщенности, озлобленности людей. В интеллектуальном плане претерпеваемый обществом период можно назвать периодом смены знаков, своеобразным мировоззренческим вакуумом, проявляющимся прежде всего в интеллектуальной сфере и неизбежно имеющим самые серьезные последствия. Уже в середине 90-х годов в Украине на фоне катастрофических кризисных явлений в экономической и политической жизни общества сложился и грозно заявил о себе кризис интеллектуальный – наиболее сложный, глубокий и труднопреодолимый, поскольку он охватывает сферы наименее поддающиеся административному регулированию и диктату. Во втором десятилетии XXI века мы все больше говорим о затяжном системном кризисе, но стержнем его по-прежнему остается кризис интеллектуальный, катастрофический духовный надлом общества.

Процессы, связанные с интеллектуальным кризисом украинского общества, до сих пор не стали предметом научного анализа и осмысления. Даже публицистика еще не выдвинула их в число наиболее болезненных и труднопреодолимых, поскольку проблемы хлеба насущного и очередных политических игр звучат куда более остро и привлекательно. Но исторический опыт позволяет однозначно утверждать: интеллектуальный кризис наиболее разрушителен для общества, наиболее длителен по времени своего преодоления и губителен по своим последствиям. Этот вывод особенно значим для Украины, которая во главу угла становления своей независимой государственности поставила духовное возрождение нации, совершенствование ее интеллектуального потенциала.

Что можно противопоставить этим тяжелейшим процессам? Где выход из ситуации, которая на протяжении уже более полувека продолжает усугубляться? Как хотя бы приостановить этот полет в пропасть, где на смену интеллекту, духовности и культуре приходит культ потребления, власти силы и денег, подавление человеческого в человеке? Обесценивание не только духовности, но и самой жизни человека. Очевидно, что высшая школа может отвечать на эти вызовы эпохи прежде всего сохранением верности своей исторической миссии, проведением глубоких, масштабных исследований, позволяющих объективно оценить ситуацию и определить оптимальные пути выхода из того состояния, в котором она пребывает сегодня. Проблем, требующих всестороннего изучения, множество, но, думается, что среди них необходимо выделить три главных, исходных приоритета, от разработки которых во многом зависит улучшение общей ситуации, определение тех направлений, двигаясь по которым высшая школа сможет помочь восстановить не только себя, но и общество в целом.

К числу таких приоритетов, требующих глубокого научного анализа, по нашему мнению, должны быть отнесены:

1. Изменение роли науки как системообразующего фактора организации общества и соответственно задачи коррекции отдельных элементов сложной вузовской системы.

2. Становление непрерывного образования, обеспечение возможностей самосовершенствования, повышения образовательного и культурного уровня для каждого человека на протяжении всей его жизни.

3. Определение оптимальных путей достижения компромисса между давно сложившимися академическими традициями и активно пробивающей себе дорогу в современных университетах предпринимательской деятельностью.

БАЛАБАН Д. В., КРЕЧЕТОВА В. А.

ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І СТАХАНІВСЬКИЙ РУХ: ВЗАЄМОДІЯ АБО СПРОТИВ – ПИТАННЯ ОСОБИСТОГО ВИБОРУ

Щоразу, коли ми чуємо слово «інтелігенція», за моїми спостереженнями, ми не завжди розуміємо його значення. На мою думку, більшість людей, котрі не знають тлумачення цього слова, вважають, що це особи, які просто мають достатньо знань, порівняно з іншими. Отож, що насправді ховається за тлумаченням цього слова?

Інтелігенція, це, насамперед, люди, що займаються розумовою працею, мають спеціальну освіту, хист до своєї справи та спрямовують свої сили на поліпшення процесів деякої діяльності.[1]

Вже після цих слів кожен з нас замислиться, та зможе згадати представників інтелігенції, знайомих з курсу історії, наприклад: Кирило-Мефодіївське товариство, І. Франка, М. Грушевського, Літературне товариство ім. Шевченка. Але, кого б не згадувала сучасна людина – історичну особу або групу людей – у більшості випадків будуть не по заслугі забуті представники технічної інтелігенції, люди, які також внесли свій немалий вклад у розвиток суспільства. На жаль, в школі вивчають насамперед постаті з рядів гуманітарної інтелігенції, адже саме вони протистояли владі або співпрацювали з нею, закликали до повстань і боротьби або прагнули долучити всіх до будівництва світлого майбутнього разом з улюбленим володарем (монархом, генсеком чи президентом) – привертаючи увагу також і до своєї особи.

Натомість дуже мало людей знають, хто побудував водогін чи проклав першу лінію трамваю в їх рідному місці. І не в останню чергу

тому, що, здається, окрім Архімеда, який особисто за допомогою своїх машин захищав рідні Сіракузи від римлян і загинув при штурмі, у сучасному шкільному курсі не згадується жодного інженера, який би протистояв владі. Здається, що інженерно-технічні працівники завжди залишались за кадром суспільної уваги. Але все ж у вітчизняній історії був такий період, коли переважна більшість суспільно-політичної інформації як з позитивним, так і з негативним забарвленням стосувалась саме інженерно-технічних працівників – під час стаханівського руху, який розпочався 31 серпня 1935 року на шахті «Центральна-Ірміно».

Тому метою нашої роботи є довести, що технічна інтелігенція також спроможна на великий вибір у стосунках з владою – взаємодія або спротив. Завдання роботи: 1) дослідити, які вклади зробила технічна інтелігенція в стаханівський рух; 2) вказати, чому влада поводила себе жорстко; 3) визначити причини завершення руху.

Стаханівський рух зародився у вугільній промисловості, тому інженери повинні були стати одними з ключових суб'єктів для поліпшення, прискорення та модернізації роботи. Більшість інженерно-технічних працівників намагалися уникнути участі у цьому русі, вважаючи його черговою недовготривалою акцією, і чинили опір. Вони бачили, що рекордні досягнення часто ставляться за рахунок порушення норм безпеки. Через це влада вирішила зломити інженерно-технічних працівників. Почалося переслідування. З цього приводу звільняли начальників, учиняли показові кари у вигляді позбавлення волі і ті, хто намагався протистояти недостатньо освіченим «стаханівцям», залишались ні з чим. Наприклад, під дію такої міри потрапив начальник дільниці шахти №16/17 Ігнатов. А двоє звичайних спеціалістів, через небажання прийняти участь, були покарані лише за те, що не підготували лаву для роботи. [2]

За даними вугільних трестів, за «погану організацію стахановського руху» до 1936 року було звільнено керівника тресту «Донбас-антрацит» Зубкова, 26 завідуючих шахт, 23 головних інженери, 86 начальників дільниць [5, с.73].

Таким чином близько трьохсот людей втратили майже всі засоби для існування, адже після такого політичного звільнення їх більше не брали на роботу за фахом: за згідно вказівки Донецького обкому КП(б)У «особи, зняті з шахт за саботаж стахановських методів роботи, не можуть призначатися на командні посади на інших шахтах і взагалі не повинні бути використані на шахтах» [2].

Зовсім інша доля чекала тих, хто підтримував стаханівський рух. Завдяки інженерам та технікам гірничої справа та металургія пішла в гору. Вони робили усе, щоб прискорити та раціоналізувати процес. Поліпшувалися умови роботи для робочих, на деяких підприємствах

змінилося обладнання. Навіть такі невеликі зміни дозволили підвищити продуктивність праці на 20-100%. [2]

Інженером Кукліним було запропоновано новий спосіб пересування конвеєра, що дозволило більше годин на добу працювати з лавою. [6]

Сталевар Макар Мазай разом з начальником цеха Снеговим, інженерами Чорним і Кириловим вніс ряд ризикованих конструктивних і організаційних удосконалень: поглиблення ванни мартенівської печі з одночасним підйомом висоти звода мартена, Після цього в піч можна було засипати набагато більше шихти, що дозволило 28 жовтня 1936 року поставити світовий рекорд продуктивності праці – за 6 годин 40 хвилин плавки з кожного квадратного метра поду печі було знято 15 тон стали. [3]

Значна роль у цьому досягненні належала також майстру печі Буровльову, начальнику зміни Моїсєєву та начальнику цеху Шнеєрову. [2]

Але навіть сам знатний сталевар визнавав у своїх спогадах, що «підвищене завантаження печі вимагало від бригади ... особливої пильності», адже при найменшому недогляді метал міг збігти на робочий майданчик. Більше того, «згодом виявилось, що після переходу на 100-тонні плавки мартенівська піч спрацьовувалася удвоє швидше, ніж раніше». [5, с. 72]

Показовим у становленні влади до стахановців у той період є випадок, коли головний інженер заводу ім. Ілліча був проти ризикованих новацій Мазая, але обіцяв згодом їх розглянути. Начальник мартенівського цеху Снегов вирішив прискорити події і під час перебування директора і головного інженера в Москві надіслав телеграму Г. К. Орджонікідзе, і в наступній телефонній розмові з ним визнав: «Ми вступаємо в конфлікт з деякими положеннями науки», на що нарком відповів «Дій сміливо! Наша підтримка вам забезпечена. Країні потрібно багато сталі. А щодо науки пам'ятайте: наука не ікона». [5, с. 74]

Також прогрес стався і у будівництві паровозів. Був створений перший пробний зразок паровозу з пиловугільним опаленням та спроектований і виготовлений перший тепловоз.

Але не усе було так радісно, як здається, якщо читати лише переможні публікації. Стаханівський рух не міг проіснувати довго. Під час нововведень траплялося все більше й більше аварій, у яких влада звинувачувала інженерів та спеціалістів, наголошуючи, начебто ті спеціально затримували процес. Через це близько 1000 спеціалістів було репресовано та відправлено на заслання.

Далеко не всі начальники шахт та заводів впроваджували нововведення. Влада намагалася змусити їх зробити це різними

методами: одним пропонували гроші та високі посади, інших відправляли у заслання для залякування людей. Але усього близько 20% спеціалістів прийняли участь у русі. Влада звинуватила технічну інтелігенцію в усіх незгодах, і зробила об'єктом масових репресій. [6]

За оцінкою Г. К. Орджонікідзе, висловленою наприкінці 1935 року, «близько половини ... інженерного корпусу досить активно очолили стахановський рух». Всіх інших інженерно-технічних працівників нарком, не вагаючись, зарахував до табору зрадників. [5, с. 80].

Суть виступів стахановців на нарадах, конференціях і в періодичній пресі можна висловити так: «...ми бажаємо працювати за стахановським методом, але нам заважають підступи класово-ворожих елементів і саботаж нових методів роботи з боку інженерно-технічних працівників». Подібні виступи повністю відповідали віянням часу. Важливо, що одночасно вказувалися дійсні причини зривів: аварії механізмів, недостатнє забезпечення матеріалами та сировиною, різні організаційно-технічні недоробки та інше. [5, с. 75]

Але технічна інтелігенція, ризикуючи життям, продовжувала доводити хибність стаханівських методів, повторюючи про необхідність поступового впровадження нових організаційно-технічних норм для всіх працівників, а не лише для окремих «новаторів», раціоналізації всього технологічного процесу, механізації процесів видобутку, відкатки і підготовчих робіт [5, с. 81]. І ... влада в особі самого І. В. Сталіна визнала свою поразку: на лютого-березневого 1937 р. пленумі ЦК ВКП (б) він зазначив: «шкідники систематично водили за ніс стахановців, ставили їм палиці в колеса... і добились, нарешті, того, що розладили їх роботу» [5, с. 83].

Чому це можна назвати поразкою комуністичної влади? Тому що замість нової хвилі репресій проти інженерно-технічної інтелігенції в 1937 році за рішенням РНК СРСР всім шахтарям Донбасу було значно підвищено зарплату, з 1 листопада 1937 року для гірників запроваджувались тверді процентні надбавки до заробітної плати (до 20% після трьох років роботи на одній шахті), одночасно додатково асигновано 25 млн крб. на житлове і 13,5 млн крб. на культурно-побутове виробництво. Безсумнівно, ці заходи мали вимушений характер, але набагато ефективніше сприяли підвищенню продуктивності праці: середньомісячний видобуток у розрахунку на одного працівника кам'яновугільної промисловості Донбасу протягом 1937 р. збільшився до 22,3 т. у четвертому кварталі; натомість в 1936 році, в розпал стаханівського руху, цей показник складав 21,2 т. [5, с. 84].

Отже, стаханівський рух і його швидке завершення можна вважати перемогою технічної інтелігенції Донбасу, адже у подальшому

комуністична влада більше не заважала організації роботи промислових підприємств, хоча в інших прошарках суспільства продовжувались репресії.

Список літератури

1. Інтелігенція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histua.com/slovník/i/inteligenciya>. – Назва з екрану.
2. Струченков О. В. Інженерно-технічна інтелігенція Донбасу та стаханівський рух у другій половині 1930-х років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stattiionline.org.ua/history/114/21617-inzhenerno-texnichna-inteligenciya-donbasu-ta-staxanovskij-rukh-u-drugij-polovini-1930-x-rokiv.html>. – Назва з екрану.
3. Знатні земляки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marlibrary.com.ua/index.php?menu=marfamous>. – Назва з екрану.
4. Стаханівський рух [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://znoclub.com/istoriya-ukrainy/578-stakhanovskij-rukh.html>. – Назва з екрану.
5. Троян М. П. Стахановський рух: новий погляд / М. П. Троян // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Респ. міжвід. зб. наук. праць. – 1991. – Вип. 1. – С. 69-84.
6. Лихолобова З.Г. Стахановское движение в Донбассе в 1935-1937 году / З.Г.Лихолобова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: library.ua/m/articles/view/СТАХАНОВСКОЕ-ДВИЖЕНИЕ-В-ДОНБАССЕ-В-1935-1937-гг. – Назва з екрану.

БЕКЕТОВА А. П., КРЕЧЕТОВА В. А.

ГУМАНІТАРНА ТА ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ: ДВА ПІДХОДИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ І АКТУАЛЬНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ

Розбудова України, як і будь-якої іншої держави, неможлива як без здібної та амбіційної молоді, так і без інтелігенції, що є духовним і моральним ядром суспільства. Не всі представники молоді прагнуть долучитися до інтелігенції, але якщо вони вирішили вступати до ВНЗ, то навіть самим фактом отримання вищої освіти приєднуються до цієї суспільної групи (в одному з її розумінь). Тому метою нашої роботи стало порівняння двох основних підходів щодо ідентифікації того, до якої саме інтелігенції – гуманітарної або технічної – належить певна людина. [1]

Загалом існує дуже багато підходів до визначення як самого терміну інтелігенції, так і людей, яких можна вважати інтелігентами, але всі вони можуть бути зведені до двох – соціологічного (соціально-економічного) та культурологічного (соціально-філософського). Між їх представниками ведуться досить жваві дискусії.

З точки зору соціологічного підходу, інтелігенція – це соціальна група, представники якої зайняті розумовою працею, розвитком і розповсюдженням культури, зазвичай мають вищу освіту.

Дефініції визначень здебільшого стосуються того, де саме вони працюють і яку освіту мають.

Натомість в рамках культурологічного підходу, популярного в російській соціальній філософії, «до інтелігенції зараховують всіх, кого можна вважати моральним еталоном суспільства, незалежно від їх соціальної приналежності» [4]. Аналогічно, уточнення визначень стосуються того, які саме ідейно-моральні ознаки можуть бути підставою для зарахування. Як приклад можна навести думку Х. Балзера, згідно з якою інтелігенція – «культурна категорія (як у німців *Bildung*)», а за освітою, соціальним становищем і дотриманням певних норм визначаються професіонали, і «хоча й до тих, й до інших застосовується моральна оцінка, моральний та етичний стандарти у професіоналів належать до обмеженої сфери, тоді як серед інтелігенції вони абсолютні» [9, с. 212]. Тому, як це було досить часто у радянській дійсності, інтелігент міг працювати двірником або кочегаром, але дотримуватись певних морально-етичних вимог до себе в усіх сферах життя.

Горбань О. В. на підставі розгляду всього періоду осмислення цього поняття у вітчизняній філософській традиції виділяє два напрямки. Перший – функціональний, що «виріс із соціально-економічного визначення. Мається на увазі сукупність людей, пов'язаних створенням, збереженням і поширенням ідеальних об'єктів або з професійним заняттям розумовою працею». Другий – ціннісний, який бере за основу «не тільки пізнавальні процеси, а й глибоке осмислення, і внутрішнє переживання моральних цінностей, рефлексивність» [7, с. 140]. Видно, що по суті вказані напрямки співпадають з вище наведеними підходами.

Під час теоретичного аналізу, проведеного Оксентюк Н. В., з'ясовано, що з понад 300 наданих станом на 2005 рік смислових визначень поняття інтелігенція найкоротшим є «духовно зрілі суб'єкти суспільства» [6, с. 11]. Виділяють також характерні ознаки інтелігенції: внутрішньо-групову неоднорідність; прояв власної особистості, індивідуалізм; схильність до антагонізму; потяг до незалежності; прояв власної індивідуальності всередині групи [6, с. 6]. Горбова І. О. зазначає, що «німецькі філософи к. XVIII – поч. XIX ст. характеризували інтелігенцію як здатну сприймати, розкривати, усвідомлювати сутність речей та буття», а також «пізнавати та тлумачити навколишню дійсність» [8, с. 6]. Ще одне визначення: «коло людей культури, тобто ті, чий знання і зусилля створюють та підтримують цінності, норми і традиції культури» [8, с. 7], а значить – всі причетні до цього люди, яких цікавить розвиток культурної спадщини суспільства. Або «функція інтелігенції – внесення раціональності в соціальне і духовне життя

суспільства» [7, с. 141]. Очевидно, що все це відноситься до культурологічного підходу.

Іншими авторами інтелігенція визначається як соціальна група, або «соціальний прошарок суспільства, професійно зайнятий розумовою (здебільшого складною, висококваліфікованою, творчою) працею, розвитком та поширенням культури у суспільстві» [6, с. 11]. У радянському суспільствознавстві інтелігенція розглядалась як уся сукупність працівників кваліфікованої розумової праці, «а інколи до неї належать взагалі всі, хто зайнятий нефізичною працею – відповідно до концепції, яка лежить в основі офіційних документів» [6, с. 13]. Це – типові зразки соціологічного підходу. Він базується на вивченні інтелігенції як соціальної групи людей з вищою освітою, щовиконують розумову працю, тобто інтелігент має щось створювати. В межах культурологічного підходу інтелігентність – це прояв сутності людини, системи її ціннісних характеристик, одним словом – інтелігент повинен кимось бути.

Обрання майбутньої професії завжди є актуальним питанням для абітурієнтів. Всі люди різні, тому потрібно індивідуально підбирати спеціальності відповідно до навичок та схильностей особистості. Але перш за все у якості абітурієнтів, якими ми всі були, мивирішуємо, який напрямок обрати – технічний чи гуманітарний, і до якої інтелігенції ми, можливо, приєднаємось – гуманітарної чи технічної. [1]

Представники гуманітарної інтелігенції творять та зберігають вищі духовні цінності суспільства. Саме до гуманітарної інтелігенції належать ті, кого називають «володарями дум» – відомі журналісти, актори, режисери, письменники, вчені. Так як гуманітарна інтелігенція – носій культури, знань, політичних ідей і духовних цінностей, то, природно, великим є її вплив не тільки на решту інтелігенції, а й на все суспільство [5]. Цей вплив багаторазово посилюється засобами масової інформації, якими також керують представники гуманітарної інтелігенції.

Технічна інтелігенція займається питаннями будівництва, реконструкції та роботи заводів і фабрик, освоює нове промислове обладнання, управляє як окремими підприємствами, так і їх складними комплексами. [1]

Видно, що ці визначення гуманітарної і технічної інтелігенції зроблені в рамках соціологічного підходу.

XXI століття буде епохою подальшого стрімкого розвитку технологій і техніки в контексті глобальних трансформацій, і від самого його початку лунають заклики до молоді поповнювати ряди технічної інтелігенції, і насамперед її елітної науково-технічної частини, навіть якщо зараз в Україні це і не надає матеріальних благ [2].

Науково-технічна інтелігенція надає світові сучасні технології, які одночасно мають вдосконалювати людину духовно, а не зводити її роль до розпізнавання штучно спотворених символів і пошуку знаків на фотографіях. Але представники гуманітарної інтелігенції, які і досі є, як було зазначено вище, «володарями дум», часто-густо не бачать сенсу у подальших технічних інноваціях, навпаки, побоюючись, що штучний інтелект замінить людину, наприклад, у написанні текстів, як це вже відбулось із грою в шахи – кращі програми вже досить давно перемагають кращих із людей, тому тепер навіть прізвисьце чемпіона світу з шахів вже не є таким загальновідомим, як це було за часів тріумфу Фішера, Карпова або Каспарова.

Тому не тільки перед гуманітарною, як раніше, а і перед науково-технічною інтелігенцією постало питання про гуманітарну підтримку, тобто про необхідність в потрібному напрямі формувати суспільну думку. Люди повинні бути морально готові до необхідності сприйняття інноваційна блага, а не на зло.

Давно встановлено, що гуманітарна та науково-технічна інтелігенція суттєво відрізняються [3]. На думку англійського письменника, фізика та громадського діяча ХХ ст. Ч. Сноу, в Європі з початку другої половини ХХ ст. сформувалися, з одного боку, технічна, або природничо-наукова, а з іншого – літературна (гуманітарна) інтелігенція.

Розбіжності у ціннісних орієнтаціях і світогляді мають, на думку Сноу, «принциповий характер: якщо прибічники науково-технічних підходів наповнені вірою в майбутнє, фанатично переконані у можливості створення процвітаючого суспільства на основі наукового пізнання і наукової організації суспільного життя, то прихильники гуманітарного підходу намагаються дотримуватися традиційних цінностей, які вони вважають зникаючими під натиском науково-технічного прогресу». [3]

Стає зрозумілим, що Сноу мислить в рамках культурологічного підходу, і за його критеріями навіть школяр може легко визначити, до якої інтелігенції він бажає приєднатись.

Чому майбутнім інтелігентам потрібно знати різницю між гуманітарною та технічною інтелігенцією та зрозуміти, до якої інтелігенції вони прагнуть належати? Цей вибір дуже важливий для української молоді, адже їм потрібно знайти своє місце в соціумі, щоб їхня праця та їх досягнення приносили користь державі. Потрібно чітко визначитися, якого світогляду ти дотримуєшся і, відповідно, до якої інтелігенції належиш і яку посаду потрібно обійняти, щоб твоя праця була ефективною.

Головне, щоб людина не зайняла «чуже місце», тому що тоді вона буде формально належати до інтелігенції, але не принесе жодної

користі суспільству та країні. Наприклад, якщо людина обрала професію, яка зовсім не має відношення до її талантів та здібностей, то вона не стане кваліфікованим працівником в цій галузі та не зможе виготовляти якісну продукцію, незалежно від того, гуманітарною чи технічною вона буде.

За період навчання у вузі, звичайно, можна напевно дізнатися, чи правильний вибір було зроблено під час вступу, але краще не втрачати даремно роки свого життя і ще до подання документів визначити, гуманітарний чи технічний світогляд тобі ближче, щоб обирати спеціальність не за принципом наявності вільних місць або рівня зарплат тих, хто опанував цю професію, а згідно зі своїм світосприйняттям. У термінах культурологічного і соціологічного підходів це означає – визначити, ким ти прагнеш бути і уявити бажану картину свого майбутнього до того, як почнеш щось створювати і займеш певне місце в соціумі.

Список літератури

1. Конфлікт іміджів інтелігенції. URL: <http://moyaosvita.com.ua/menedzhment/konflikt-imidzhiv-inteligencii/> (дата звернення: 03.04.2018).
2. Згуровський М. Науково-технічна інтелігенція та суспільний прогрес // Вісник НАН України. 2001. № 2. С. 38–43.
3. Освітні парадигми сучасності. URL: https://studopedia.su/16_148949_osvitni-paradigmi-suchasnosti.html (дата звернення: 03.04.2018).
4. Интеллигенция как социологическая категория . URL: http://geolike.ru/page/gl_8113.htm (дата звернення: 03.04.2018).
5. Проблема кадрів . URL: <http://history-poltava.org.ua/?p=16401> (дата звернення: 03.04.2018).
6. Оксенюк Н.В. Психологічна генеза рефлексії української інтелігенції // дис. ... к.псих. н. 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія. Острого: Національний Університет «Острозька Академія», 2014. Т. 237. 292 с.
7. Горбань О.В. До поняття інтелігенції як суб'єкта суспільних відносин // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: наукове видання. Одеса, 2016. № 25. С. 137–142.
8. Горбова І.О. Поняття «інтелігенція» у предметному полі соціальної філософії // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: / под ред. Воронковой В.Г. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2014. № 58. С. 212–223.
9. Балзер Х.Д. Интеллигентные профессии и интеллигенты-профессионалы // Из истории русской интеллигенции. Сб/ материалов и статей к 100-летию со дня рождения В.Р. Лейкиной-Свирской. СПб: Дмитрий Буланин, 2003. С. 201–231.

БИСТРА М. О.

ОБРАЗ УЧИТЕЛЯ У РАДЯНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Узагальнені образи різних представників соціуму, представлені у засовах масової інформації та мистецтві, у сукупності являють собою нехай й gloryфіковане, але обличчя суспільства, відображають ідеали та чаяння членів соціуму, дозволяють зрозуміти сутність суспільних процесів та відтворити дух епохи. Серед різноманітних типажів радянського суспільства особливо виділяються образ радянського вчителя, соціальна роль якого була досить значною. Вчительство у СРСР вважалося важливою професійною групою радянської інтелігенції, на яке було покладено місію виховування і навчання нового покоління нового типу людини – «людини радянської». Найважливішим інструментом утвердження узагальненого образу радянського учителя, як носія комуністичної ідеології, і утвердженні певного типу соціальної поведінки у суспільній свідомості виступало кіно.

Метою роботи є аналіз образу вчителя у радянському кінематографі періоду Другої світової війни. До розгляду залучено чотири художніх фільми, зняті різними кіностудіями СРСР, де героями виступають представники учительства («Учитель», 1939 [1]; «Весенний поток», 1940 [2]; «Боевой киносборник №13 «Юные партизаны»», 1942 [3]; «Радуга», 1943 [4]).

Перші спроби створити образ радянського вчителя було здійснено в у кінематографі довоєнної доби, проте з початком Другої світової війни у суспільстві зростає потреба у піднесенні патріотизму серед населення, у позитивних образах, серед яких чільне місце посідає образ народного вчителя. За допомогою художніх фільмів у громадській думці формується уявлення про ідеального радянського педагога, на який повинно було рівнятися не одне покоління реальних учителів Радянської України. Цілком природньо, що вимоги до радянського вчителя були набагато вищими, ніж до пересічного громадянина, оскільки в руках педагогів знаходилося навчання і виховання молодого покоління. Завдання вчителя, на думку керівників комуністичної партії, виходило далеко за межі його професійної діяльності. «Наш педагог мусить бути ідейно і політично витриманий, озброєний і вміти поєднувати майстерність навчання з високим мистецтвом виховання» – зазначалося у газеті «Правда» [5].

Формування офіційного образу радянського вчителя у свідомості громадян було тісно пов'язано з образом школи і соціальною роллю освіти. У проаналізованих кінофільмах має місце певна

сакралізація шкільного простору. Це проявляється у вигляді шкільних будівель, що за масштабами і оснащенням виглядають як справжні «храмами науки». Так, у «Весеннем потоке» кілька перших хвилин присвячено самій шкільній будівлі, що схожа на справжній палац, у якому, на думку Кості, може відбутися бал [2]. Такою ж красивою показана і нова школа у фільмі «Учитель» [1]. Ще одним проявом особливого ставлення до школи є чітке розмежування простору поза школою, де вчителька для свого друга дитинства просто Надя, а він для неї – Костя, і шкільного простору, де: «Меня зовут Надежда Ивановна, Константин Сергеевич, прошу запомнить, здесь школа!» [2].

Радянський учитель у кінематографі змальовується як людина свідомо, соціально активна, усім серцем віддана своїй батьківщині. Так, учитель С. І. Латунін («Учитель») попри насмішки односельців, тиск з боку рідного батька і труднощі не кидає професії і домагається не тільки будівництва нової школи у рідному селі, а й стає кандидатом у депутати Верховної Ради СРСР [1]. Учителька Н. І. Кулагіна («Весенний поток») готова пожертвувати своїм авторитетом, посадою, щоб допомогти учням [2]. Педагоги у кінострічках «Юные партизаны» і «Радуга» допомагають партизанам і під страхом смерті не зраджують своїх переконань [3; 4]. Так, К. А. Карташова («Юные партизаны») під дулом автомата німецького солдата не погоджується повідомити місце перебування партизан і звертається до своїх учнів зі словами: «Прощайте, учитесь хорошенько, а этот ваш урок запомните!» [3].

Вчителі у кіно, як правило, змальовуються як особи врівноважені, вони мають високий рівень освіти, виділяються культурою мовлення і виваженістю у поведінці. Таким чином, педагог виступає зразком не тільки для учнів, але й для інших громадян.

У кінематографі даного періоду застосовується прийом протиставлення позитивного нового радянського вчителя та негативного старого дореволюційного педагога. Зразковий радянський учитель, що змальовується у кінострічках, має приємну зовнішність, він енергійний, дієвий, освічений, відкритий, чуйний, відповідальний, озброєний комуністичною ідеологією і не боїться експериментувати. Старий дореволюційний учитель натомість виглядає не звично, або навіть кумедно, він досвідчений, освічений, але не бажає діяти, експериментувати, не приймає нових методів виховання, він пихатий та егоїстичний. Такий педагог старої дореволюційної школи засуджується та висміюється. Наприклад, у фільмі «Весенний поток» здійснюється протиставлення всього нового молодого радянського і старого дореволюційного [2]. Сама назва фільму і саундтрек до нього «Весення песня» на вірші М. Светлова підкреслюють цю думку:

*«Мчится юность весенним потоком,
Молодыми ручьями поет.*

*По республикам нашим широким
Наша молодость в марше идет.» [6, с. 20].*

У стрічці молода радянська вчителька Н. І. Кулагіна, що наділена усіма позитивними рисами радянського учителя, протиставляється досвідченому педагогу дореволюційної школи В. П. Грушину, який виступає антигероєм. Режисер не тільки наділив Валеріана Петровича рисами негативного персонажа (егоїстичність, пихатість, бездушність), але й пожартував і над зовнішністю старого вчителя. Останній разюче схожий на легенду німого кіно Ч. Чапліна. У фільмі є і позитивний образ старого учителя – це директор школи Захар Захарович. Проте символічно, що молоді педагоги про нього кажуть: «Какой старик! Замечательный!». Директор і сам з радістю визнає, що першість за молоддю [2].

Важливою частиною образу ідеального радянського вчителя виступає його зовнішній вигляд, що детально пророблявся режисерами. Учителі-герої кінофільмів поставали перед глядачем добре одягнені, серйозні та вдумливі. Зовнішність педагогів була доволі стандартизованою: для жінок-вчителів – це охайна зачіска, якщо волосся довге, то забране у гулю; чоловіки-вчителі – з короткою стрижкою, за деяким виключенням чисто поголені. Як правило, борідка (частіше еспаньйолка) була ознакою старого дореволюційного вчителя (наприклад, Захар Захарович з фільму «Весенний поток» [2]). Спільною рисою одягу представників обох статей був класичний костюм темного кольору, у поєднанні з світлою блузою (сорочкою), у чоловіків час від часу присутня краватка, жінки іноді одягнені у блузу зі спідницею або сукню консервативного фасону, а також класичні туфлі. Додатковим маркером зовнішності педагога міг бути годинник на руці, окуляри (пенсне). З початком німецько-радянської війни зовнішність учителя у кінематографі демократизується, набуває народних рис. Так, учительку Ольгу у стрічці «Радуга» за однойменною повістю В. Василевської зовні важко відрізнити від її односельців. Вона носить звичайну хустку, кожух, як і її сусідки. Проте її видає темна класична сукня застебнута на всі гудзики до самої ший, що ледь видно з-під кожуху. Свідченням демократизації образу стають і досить відверті висловлювання учительки, які вона дозволяє собі на адресу сестри-зрадниці: «Фрицева сука» [4].

Традиційними маркерами учительської професії у кінематографі крім ділового стилю одягу, окулярів (пенсне) і годинника виступають письмовий стіл, письмові приналежності, настільна лампа, мапа, глобус, книжки. Так, одна з героїнь фільму «Учитель», побачивши кімнату С. І. Латуніна, вигукує: «Книжек, книжек, чисто читальня! Так учитель!» [1].

Зовнішність педагогів, поведінка та манера мовлення покликані були демонструвати широкому загалу високий соціальний статус учительської професії, рівень достатку педагогів. Попри це у стрічці «Радуга» присутній натяк на те, що прибутки вчителів не були високими. Коханка німецького коменданта зазначає: «Она поехала в деревню учить детей, всем она довольна, все ей нравится. А что она от этого имеет?» [4].

Отже, радянський вчитель в кінематографі періоду Другої світової війни постає як особа, що має високий соціальний статус, стабільне матеріальне становище. Такий вчитель змальовується у кінофільмах як своєрідний «культурний герой» епохи: він свідомий, соціально активний, професійний, здатний на самопожертву заради високої мети, є прикладом для наслідування не тільки для учнів і колег, але й широкого загалу. Важливе місце у формування даного образу посідає протиставлення підкреслено позитивних працівників освітньої галузі, яких більшість, і окремих антигероїв, що уособлюють старий дореволюційний світ. Проте змальований у кіно образ загалом був досить спрощеним, глорифікованим і мав не багато спільного з реальним пересічним вчителем доби.

Список літератури

1. Кінофільм «Учитель», 1939 р. Режисер – С. А. Герасимов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=OpGK11TZ27c&t=7s>
2. Кінофільм «Весенний поток», 1940 р. Режисер – В. Юренев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=qWAogIDEFKI>
3. Кінофільм «Боевой киносборник №13 «Юные партизаны»», 1942 р. Режисери – Л. Кулешов, А. Хохлова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BBq4CdTRm6c>
4. Кінофільм «Радуга», 1943 р. Режисер – М. С. Донський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BZGBk1bWjqY&t=4109s>
5. Правда. 1937. 10 травня.
6. «Молодёжь, ты моё начальство»: антология стихотворений М. Светлова о молодёжи / составитель В. Белявская; редактор Т. Сафронова; КЗ «Днепропетровская областная библиотека для молодежи им. М. Светлова». Днепропетровск, 2013. 40 с.

БЛОНОЖКО Є. П.

Почути «Іншого» АБО УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військові конфлікти минулого ґрунтувалися на постулаті очевидного протистояння воюючих сторін. Сторони можна було розділити за принципом «свій – чужий» (автор ототожнює термін «чужий» та «інший»). Війна в епоху глобалізації набирає докорінно інших ознак та форм. Засада «свій – чужий» стирається, сторони

застосовують більш витончені методи протидії, традиційні методи військової науки не можуть описати причини та наслідки війни у ХХІ столітті. Війни сьогодення стали надзвичайно без особистісні, ворог та агресор не персоніфікується (тероризм) або навпаки надзвичайно конкретизується, але сам ворог не здійснює агресію в традиційному розумінні цього слова (агресія Росії проти України). Все це призводить до розмивання дихотомії таких феноменів, як: «свій – чужий», «добро - зло», «правда - фальш». Іншим вагомий елементом сучасності, що використовується для розпалювання ворожнечі або не прямої агресії – «релятивізм» та суб'єктивізації будь-якого факту (існують думки та інтерпретації подій, а не самі події). «Свобода слова» та «право до інакодумства» - одне з найбільших досягнень західної цивілізації - в сучасних реаліях спотворюється «релятивізмом». Наслідком чого феномен «правда», «справедливість», «об'єктивність» «закон», перетворюються на «повагу до моєї особистої думки», «абсолютизації плюралізму», а як наслідок людина втрачає природне для кожної людини відчуття «ієрархічність» та «впорядкованість» реальності.

Українське сьогодення є досконалим прикладом того, як військовий конфлікт може призвести до розмивання вище згаданих «феноменів». На локальному (мікро) рівні (територія України де проводиться Антитерористичної операції - АТО) даний конфлікт сприймається, як війна в класичному розумінні цього явища. На загальнодержавному (макро) рівні АТО не сприймається, як всезагальна війна, а радше, як локальний конфлікт десь далеко. Територіальна віддаленість подій та професіоналізація учасників військових дій обмежили ступінь охоплення суспільства, а відповідно і вразливості на події війну. На міжнародному (мега) рівні події на Донбасі окреслюються, як «гібридна війна» або «війна 3.0», «інформаційна війна», «кібер-війна», «активні засоби», «кібербезпека», «пропагандистська війна», «кібервійна», «психологічна війна». Всі ці юридичні, політичні та світоглядні евфемізми підкреслюють складеність сприйняття та усвідомлення причини і наслідків військового конфлікту на сході України. Відповідно, на кожному з рівнів «чужий» «інший» або «ворог» набуває зовсім інших ознак. На локальному рівні «чужий» є «іншим» - чисельні соціологічні дослідження доводять, що громадяни України з обох боків прагнуть завершення активних військових дій та сприймають політичну реальність України в подібний спосіб. Важливо підкреслити, що серед жителів Донбасу усвідомлюють себе передусім жителями певної території, а не громадянами України. На загальнодержавному рівні «чужий» «інший» або «ворог» визначається законодавством країни, однак не традиційність військової агресії вимагає від самої держави не традиційних підходів в протистоянні. Подібні дії наштовхується на

критику та не сприйняття частиною населення, оскільки держава змушена діяти військовими або напіввійськовими (гібридними) методами в умовах формального миру. Прикладом чого є відмова від топонімів із згадкою «Москва» або «Росія» або не критична та утилітарне популяризування таких організацій, як УПА і ОУН. На міжнародному рівні локальні конфлікти – який підтримується із-зовні – сприймається, як намагання Росії протиставитися Західному світу коштом України. Міжнародні переговори у мінському, женецькому та нормандському форматі вивели локальне протиставлення, яке могло бути завершено у 2014 році, виключно силами українськими армії, на рівень геополітичних інтересів.

Складність та багаторівневність конфлікту вказує, що переважна більшість громадян України не розуміє причини та наслідків конфлікту на Донбасі, а як наслідок не усвідомлює ймовірні шляхи вирішення конфлікту, що призводить до поляризації суспільства. В умовах глобалізації та інформаційного суспільства процес поляризації суспільства швидко поглиблюватися та набуває невідворотних розмірів. Невід'ємним компонентом поляризації соціуму – поширення «популізму» у всіх сферах життя. Політична мапа України рясніє від популістів у сфері політики, економіки та армії, що пропонують прості та ефективні рішення будь-якої проблеми. Відповідно українська інтелігенція, як та частина суспільства, що здатна критично оцінювати реальність та готова брати відповідальність (чути) за «інших» може стати рушійною силою змін та гарантом розуміння «іншого». Чи усвідомлює українська інтелігенція свою роль у вирішенні військовий конфлікт на Донбасі, як війни з зовнішнім агресором, що підтримує внутрішній конфлікт з метою дестабілізації всієї країни? На мою думку, так. Свідченням чого є публічна дискусія між Михайло Мінаковим та Євгена Бистрицького, що почалася з кадрових змін в українському офісі американського Інституту Кеннана та спільна публікація в іноземній пресі. Іншим прикладом є публічні заяви Євгенії Більченко. Обидва приклади можуть слугувати свідченням критичності української інтелігенції та здатності чути «іншого» навіть в умовах війни. Відповідно, саме інтелігенція має бути найбільш вразливою до «іншого» в умовах поляризованого суспільства, яке намагаються опанувати популісти.

БЛАЩИШИН О. І., ЯЦЕНКО А. І.

**ЩАСТЯ В ЕТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ КОНКОРДИЗМУ ВОЛОДИМИРА
ВИННИЧЕНКА**

«Невже щастя є тільки вічний, недосяжний міраж?»

В. Винниченко

Володимир Винниченко – відома постать української інтелігенції ХХ століття. Будучи державним і політичним діячем, письменником, він залишив після себе також філософський спадок. Живучи в добу революцій, насилля та гонінь, він працював в умовах нищення моральності народу, його моральної свідомості, занепаду загальнолюдських цінностей та страху. Споглядаючи за історією нещастя своєї Батьківщини та її сучасністю, він створює власну концепцію щастя, яку називає конкордизмом. Його теорія – це спроба відповісти на питання, які завжди цікавило людство: що таке щастя, як його можна досягти? І найголовніше – як це зробити для української держави?

Формував свою концепцію щастя Винниченко на протязі всього життя. Створена ним теорія світогляду базувалася на спадщині світової філософської думки. Він вивчав філософські праці Демокріта, Сократа, Аристотеля, Фоми Аквінського та інших. Також не забував він і про наробки українських філософів (Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Гоголь, І. Франко, М. Драгоманов та Т. Шевченко). Зробивши аналіз філософських праць, він під кінець життя формулює власну картину щастя, викладаючи свою систему у роботі «Конкордизм» [1]. Але не тільки цей твір пронизано філософською думкою щодо щастя. Це проходить через усю його творчість, але можна виділити роман «Чесність з собою», «Вічний імператив» (1936) і «Лепрозорій» (1938), трактат «Щастя. Листи до юнака» (1928-1930). В них відбувається основна генеза його теорії: від заперечення та пафосу, від етапу «чесності з собою» до системного, цілісного розуміння концепції конкордизму [4, с. 64-65].

Слово «конкордизм» в перекладі з латинської означає погодження, злагода. У давніх римлях була богиня Конкордія, що позначала згоду серед громадян та між народом і сенатом. Це і є ключова ідея конкордизму Винниченка - гармонія зовнішнього і внутрішнього, злагода фізичних і психічних сил, духовного і тілесного, рівновага між людиною і суспільством, людиною і природою, щастям та нещастям.

Конкордизм - це система активних дій для досягнення щастя. Це рецепт формування світу моралі в серці кожної людини і народу взагалі задля формування блага. Це гармонія між різними людськими

цінностями – любов'ю, славою, багатством, узгодженість між усіма проявами людського буття. Це система, яка проголошує - щастя людства в погодженні, нещастя – в розладі. Це програма всебічного самовдосконалення особистості, яка містить 13 «правил», чи можна навіть сказати заповідей. Вони являють собою практичні поради для виходу із несправедливості та зла людського життя. Усі вони націлені на будівництво щастя, до розуміння якого кожна людина повинна прийти самостійно та у свій час.

«Індивідуальна мораль включає обґрунтування системи з 13 правил.

1. «В усіх галузях життя твого звільняйся від гіпнозу релігії і будь простою часткою природи».

2. «Будь погоджений з іншими, не шкідливими тобі живими істотами на землі...»

3. «Не годуйся нічим, непритаманним природі людини».

4. «Будь суцільним» — тобто чини таке, щоб кожна твоя дія була результатом погодження твоїх головних сил (розум, почуття, воля).

5. «Будь чесним з собою». Цій максимі В. Винниченко надавав особливої ваги впродовж всього життя. Слідування їй передбачає виконання таких настанов: «виводь на поверхню свідомості кожен підсвідому думку твою, кожне приховане почуття, не старайся з легкодухості, чи надмірного егоїзму чи з страху загубити свої звички та втіх лукавити з собою, не бійся бути правдивим і сміливим насамперед сам перед собою».

6. «Будь погодженим у своїм ділі».

7. «Будь послідовним до кінця».

8. «Не силкуйся любити ближніх без власної оцінки і не претендуй на їхню любов, не будучи цінним для них».

9. «Завсіди пам'ятай, що всі люди і ти сам хворі на страшну хворобу дизконкордизму. Борися з нею не догмою, не ненавистю, не карою, а розумінням, жалістю, поміччю».

10. «Живи тільки з своєї власної праці».

11. «Кохайся, з ким любо кохатися, але родину твори тільки з тою людиною, яку ти всією душею і всім тілом твоїм хотів би мати за матір (чи батька) дітей твоїх».

Якщо згадані правила стосуються зносин індивідів між собою, то решта регулюють ставлення індивіду до колективу. Серед них головними є два.

12. «Не пануй і не підлягай пануванню».

13. «Будь ні над колективом, ні під ним, ні поза ним, а тільки активною, відданою клітиною його. І тоді навіть страждання за нього буде тобі за вищу радість» [6, с. 251]

Щастя – це стан задоволення, який оцінює кожний суб'єктивно, індивідуально. Бо кожного дня ми робимо вибір - між стражданням і задоволенням, між власними потребами або суспільними. І кожен наш вибір, кожна наша дія впливають на наше почуття себе щасливим. Головне для щастя – це рівновага. Вона може бути між поганим і добрим, між радіщами і стражданнями, на які нам у житті дається певна кількість часу. Щоб досягти щастя, людина повинна приділяти час усім своїм інтересам і задаткам, реалізувати себе у всіх цікавих їй сферах діяльності.

Також ідея всебічної погодженості не повинна оминати і саму людину. Вона має бути погоджена сама з собою. Із цього виходить базова теза його філософії – «чесності з собою». Це протиставлення лицемірства і брехні. Бо тільки свідомо признаючи свої ідеали і потреби, нахили та думки, людина може досягти справжнього щастя. Цей принцип повинен пронизати усі сфери людського життя: мораль, науку, мистецтво, літературу, політику, шлюбні і родинні відносини. Ідеї конкордизму повинні втілитися не тільки в житті окремої людини, а й усього суспільства, і призвести до гармонійного і розумного існування усіх держав світу.

Принцип гармонії повинен розповсюджуватися не тільки на людські відносини, але і на відносини з природою. Людина ніколи не була царем цього світу, вона тільки її фрагмент. До природи повинні відноситися як до складної системи, частиною якої є людина. І вона повинна реалізовувати свої життєві функції не завдаючи шкоди природі, не порушуючи зв'язків цілого і частини, не руйнуючи гармонію між людським світом і світом тварин і рослин. Така концепція екологічної культури дає змогу дістати щастя не тільки людини, а й всьому сутньому.

Отже, Володимир Винниченко займає виняткове місце в українській філософській думці. Запропонована ним концепція конкордизму, яка проглядалася спочатку в його літературних доробках, потім вилилася у самостійну систему людського щастя, має практичний характер. Ця концепція проголошує принципи гармонії та рівноваги, чесності з собою і оточуючими. Як політичний діяч, Винниченко розробляв цю програму з надією, що це колись допоможе українському суспільству оновитися, дійти до узгодженого співжиття і стати на шлях до щастя.

Список літератури

1. Винниченко В. Конкордизм / В. Винниченко // Хроніка 2000. – 2010. – Вип. 82. – С. 26-257
2. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К.: Вид-во «Вік», 1936. – 459 с
3. Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження) / Збірник статей. – К.: ІПіЕНД, 2006, – 280 с

4. Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба: Дослідження, критика, полеміка. Нью-Йорк: УВАН, 1980.
5. Горський В. Історія української філософії : курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Горський. – 3-тє вид. – Київ: Наук. думка, 1997. – 285, [1] с. – (Філософія України).

БОГДАНОВА Т. Є.

УКРАЇНЬСЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Лінгвофілософські аспекти є пріоритетними з проміж інших складових концепції викладання історії держави, позаяк уособлюють діалектичну єдність навчальної та виховної компоненти навчально – виховного процесу. Саме питання виховання майбутнього громадянина, як гідного сина свого народу, нерозривно пов'язане з рідною мовою. Передусім це стосується мови викладання історії держави, історичних аспектів виникнення та еволюції мови, взаємозв'язків рідної мови з іншими, виховання поваги до рідної мови та її захисту. Ці питання були актуальними впродовж останніх трьох століть нашої історії, такими залишаються вони і нині.

Вираз «рідна мова – душа народу» споконвіку сприймається як аксіома, але все ж потребує пояснення. Пересічна людина зазвичай розглядає різні мови як різні множини ярликів-позначок відповідних реалій, проте це не так. Один із засновників лінгвофілософії В. фон Гумбольдт ще у 1801 р. стверджував, що різні мови це не різні звукові позначення конкретних речей, а «різні їх бачення». Мається на увазі, що мова сама по собі є певною реальністю, яка перебуває між людиною та її оточенням, а не низка «етикеток» до наявних предметів, чи просто «озвучення» їх; мова повідомляє про те, як нам ці предмети дані, а не про те, як вони називаються. Отже кожній рідній мові окремого народу властиве власне семантичне членування Універсаму. Таким чином, саме собою напрошується питання щодо мови викладання взагалі. Рідномовну основу педагогіки детально обговорювали К. Ушинський («Педагогічна антропологія»), М. Грушевський («Про українську мову та українську школу»), І. Огієнко («Українська культура»), О. Потебня («Думка і мова»). «Кожна мова стверджував Гумбольдт описує навколо народу, якому вона належить, коло, звідки людина може вийти лише умовно, оскільки вона відразу потрапляє в коло іншої мови».

Стосовно викладання історії держави сказане слід інтерпретувати наступним чином: фактичний опис еволюції держави складає неподільне ціле з мовою відповідного народу та її розвиток, а

отже – з мовою викладання. Як ілюстрацію цього висновку наведено міркування О. Потебні: «Существуют анекдоты, изображающие невозможность высказать на одном языке то, что высказывается на другом. Между прочем, у Даля: заезжий грек сидел у моря, что-то напевал про себя, и потом слезно заплакал. Случившийся при этом русский попросил перевести песню. Грек перевел: «сидела птица, не знаю, как ее звать по-русски, сидела она на горе, долго сидела, махнула крылом, полетела далеко, далеко, через лес, далеко полетела... И все тут. По-русски не выходит ничего, а по-гречески очень жалко!» [1, с.167-168].

Територія нинішньої України та прилеглі землі були заселеними з прадавніх часів. «Кіммерійці тоді жили на північному узбережжі Понт Євксіну (Чорного моря), між ріками Тірасом і Бори стеном (Дністром і Дніпром), а скити жили між Бористеном і Танаїсом (Донам), на узбережжі Меотісу (Азовського моря). В цей час скити і кіммерійці вже були об'єднані», - писав дві з половиною тисячі років тому Геродот [2, с.14]. Ще раніше країну кіммерійців згадує Гомер, описуючи поневіряння Одисея. Тож і не дивно, що коли в XVIII-XIX століттях наукова спільнота почала прискіпливо досліджувати питання щодо походження європейських народів, особливої уваги було приділено саме українцям. Підґрунтя тодішніх відповідних наукових теорій складала аксіома про масові міграційні процеси, проте, як показали події кінця XIX століття, українці – народ автохтонний.

В останнє десятиліття XIX століття київський археолог, чех Вікентій Хвойка, відкрив Трипільську культуру. Згодом з'ясувалося, що насправді слід вести мову про прадавній хліборобський пояс: племена трипільців – оріїв жили і еволюціонували в басейнах річок Дністра і Південного Бугу, Південного Бугу і Дніпра. В Україні пам'ятки Трипільської культури розміщені на площі близько 190 тис. кв. км. та ще культура Кукутені в Румунії 10 тис.кв.км. Вікентій Хвойка наголошував, що творцями Трипільської культури були «безумовно племена арійського походження», хоча пізніше «арійська» замінилася загальником «індоєвропейська». Безумовно, між добою літописів та Трипільською культурою лежать три тисячоліття: Трипільська культура – катакомбна – зрубна – білогрудівська – зарубинецька – скитська – сарматська – антигунни – гети – авари – слов'яни. Отже, йдеться про тисячоліття еволюції мови, проте ми вважаємо, що представник Трипільської культури та сучасний освічений українець могли б зрештою поспілкуватися без перекладача.

У 1879 році неперевершений фахівець з порівняльного мовознавства, поляк Михайло Красуський опублікував статтю «Древность малороссийского языка», що починається з тези: «Занимаясь долгое время сравнением арийских языков, я пришел в

убеждение, что малороссийский язык не только старше всех славянских, не исключая так называемого церковнославянского, но и санскритского, греческого, латинского и прочих арийских» [3, с.9-39]. Рекомендуємо викладачам Історії України познайомитися з цією працею.

«Так звана церковнослав'янська» (цитуємо М. Красуського) дійсно тривалий час використовувалась і Україні, але це була, так би мовити, офіційна мова, а українці при цьому розмовляли українською. Цікаво зазначити, що російський історик В. Ключевський в своїх лекціях в Московському університеті ще понад сто років тому підкреслював, що кияни княжої доби розмовляли тією ж самою мовою, якою нині говорять прості українці. Звичайно, нинішня літературна українська мова ввібрала в себе певні риси «так званої церковнослав'янської, але основу її складає споконвічна народна мова українців. Стисло, проте досить виважено, це питання висвітлене в праці Євгена Маланюка «Нариси з історії нашої культури» [4].

Українцям століттями втовмачували міф про те, що українська мова є діалектом російської. Насправді підвалини сучасної російської мови було закладено наприкінці XVIII ст. головним чином стараннями Ф. Прокоповича, М. Ломоносова та А. Сумарокова, тобто російська мова являє собою такий собі кабінетний витвір. Це добре розумів Володимир Даль, адже його славнозвісний словник вперше був надрукований ще 1840 року (а не десятиліттями пізніше, як стверджує офіційна московська історіографія) під назвою «Толковый словарь великорусского наречия русского языка». Очевидно словами «русский язык» В Даль називав ту саму народну мову українців княжої доби, про яку говорив свого часу В. Ключевський. На цю тему існує досить цікава та аргументована наукова розвідка В. Ростова [5], радимо викладачам уважно ознайомитися з нею.

Любов до рідної мови та повсякчасна готовність до її зхисту є природними складовими самосвідомості людини. Вони не декларуються, не насаджуються насильно, а розвиваються в людини від народження впродовж усього життя. Славетний біохімік Ер він Чаргаф (до речі, етнічний українець) писав: «Для мене існує три ознаки, за якими я визначаю стан цивілізованого народу: (1) як він обходиться з деревами; (2) як він поводить себе зі своїми дітьми та старими; (3) як він ставиться до своєї мови. Отож, я за повагу до безпомічності; а мова, можливо, є тим, що допомоги найбільше потребує» [6, с.88]. Безумовно любов людини до рідної мови аж ніяк не повинна співіснувати з неповагою до інших мов, що, до речі, століттями спостерігається в Росії, хоча, на нашу думку, взірцеві твори літератури окремого народу адекватно перекласти просто неможливо. Приміром, важко уявити собі, що освічений українець міг би захоплюватися перекладами на російську

«Енеїди» Івана Котляревського, «Лісової пісні» Лесі Українки, «Кайдашевої сім'ї» Івана Нечуя Левицького, «Лиса Микити» Івана Франка. Тут доречним буде знову процитувати О. Потебню: «В действительности, всякий перевод более или менее похож на известную великорусскую шуточную переделку малорусского «ой був та нема»...» Эх был да нетути»[1, с.168].

Ситуація, за якої мовне питання може стати причиною сепаратистських рухів у державі, як це сталося в Україні у зв'язку з подіями на Донбасі, потребує окремої детальної наукової розвідки, адже вона пов'язана з діями зовнішнього агресора. Тому пропонуємо наступний анекдотичний сюжет: росіяни полетіли на Марс, де тамтешні мешканці аж надто захопилися російською мовою та літературою, що зрештою і призвело до окупації Росією Марса під приводом захисту тамтешнього російськомовного населення.

Наостанок підкреслимо, що всі викладені вище міркування та зауваги конче слід доносити до української молоді, позаяк вони складають основу її виховання, а провідну роль в цьому повинні відігравати викладачі Історії України.

Список літератури

- 1 Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – 193с.
- 2 Історія України, написана у V ст. до нашої ери Геродотом, перекл. Спасько С.К. – К.: ОП Стебел як О.М., 2009. – 80с.
- 3 Красуський М. Древность малороссийского языка //Инд-Європа. – 1991. - №1. – с. 9-39.
- 4 Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К.: АТ «Обереги», 1992. – 80с.
- 5 Ростов В. Нерусский русский язык / Персона Плюс, 24-30 жовтня 2007 р. – с.6-7.
- 6 Чаргаф Е. Огляд здогадів. – Львів: ВНТЛ – Классика, 2005. – 166с.

БОГУНЕНКО В. О.

ЧАСОВОРЯСЬКА ДИНАСТІЯ ВЧИТЕЛІВ ВОЛЯНСЬКИХ У КОЛЕКТИВНІЙ ПАМ'ЯТІ ГРОМАДИ МАЛОГО МІСТА

В останні десятиліття у вітчизняній історіографії велика увага приділяється вивченню проблематики національної та історичної пам'яті. При цьому наявні певні методологічні труднощі в окресленні меж цих понять; у той же час видається перспективним вживання термінів «колективна» пам'ять, «родинна», «пам'ять поколінь» тощо [1, с. 3, 277, 281, 291, 297, 310].

Цікавим є дослідження процесу формування колективної пам'яті на рівні малих, зокрема монопромислових міст, через наявність тут особливих умов соціальної взаємодії, специфіки взаємовпливу пам'яттєвих дискурсів. При цьому формування пам'яті про значущі

події місцевої історії, її видатних осіб у значній мірі може визначати як локальну ідентичність мешканців таких міст, так і її контекстуальність.

У порівняно невеликих, монопромислових населених пунктах особливо значущою є діяльність представників інтелігенції, зокрема педагогічних працівників. Відомості про них часто можуть виступати як «коди пам'яті» [1, с. 181-183] та, відповідно, здатні обумовлювати певне ставлення до місцевої історії. Прикладом цього є формування колективної пам'яті громади монопромислового міста Часів Яр Донецької області про видатних представників часовоярської вчительської династії Волянських (1930-80-ті рр.).

Засновником цієї династії був Антон Васильович Волянський, котрий народився у 1889 р. в багатодітній родині селянина с. Суха Гребля Херсонської губернії. Він закінчив Вінницьку вчительську семінарію, почав працювати у 1907 р. у Черновській церковно-приходській школі. Невдовзі був заарештований за організацію селянських виступів та, після п'ятнадцяти місяців ув'язнення, був висланий до Сибіру, в Петропавлівський повіт. Тут він зустрівся з майбутньою дружиною Вірою Олександрівною, котра теж у майбутньому стала видатним часовоярським педагогом.

У 1916 р. в Омському вчительському інституті А. В. Волянський склав іспити на звання повітового вчителя з гуманітарних дисциплін та викладав у різних поселеннях Казахстану та Сибіру [2, с. 3]. У 1921 році в них народився син Віктор. У 1925 р. А. В. та В. О. Волянські переїхали до України, де працювали у Черновській школі, пізніше переїхали до Одеси. Тут, у 1932 р., Антон Васильович закінчив Одеський інститут соціального виховання, захистив дисертацію з економіки. В Одесі він працював завучем автодорожнього технікуму, проректором з заочного навчання Одеського вчительського інституту [3, с. 24].

У 1933 р. родина Волянських переселилася на Донбас, у м. Красний Луч, де Антон Васильович працював директором и викладачем географії місцевої СШ №1, інструктором-методистом, потім завучем цього закладу, а у 1936-1937 рр. — інспектором шкіл району, одночасно викладаючи географію у СШ №1 та Педшколі. Віра Олександрівна під час перебування у Красному Лучі завідувала курсами підготовки вчителів початкових класів, з 1935 р. працювала директором Вечірньої педшколи та, одночасно, секретарем-консультантом райметодкабінету.

За запрошенням директора Часів-Ярської школи №14 ім. Орджоникідзе Пилипа Ульяновича Берліна (який раніше працював у Красному Лучі, отже добре знав Волянських) восени 1937 р. родина вчителів переїхала до Часового Яру; Антон Васильович почав працювати завучем цієї школи. У роки Другої світової війни родина

перебувала в евакуації, де Антон Васильович знову працював у школах Казахстану та Сибіру [3, с. 24].

Після звільнення Донбасу, у 1944-45 рр. А. В. Васильович перебував на посаді директора Часовоярської школи №4 (18), у 1945-46 рр. – директора школи №5 (19), у 1946-51 гг. працював завучем цієї школи. У 1951 р. він був призначений директором СШ №15, і на цій посаді працював до 1956 р. А. В. Волянський був нагороджений багатьма урядовими нагородами. Згідно з численними спогадами молодших колег, саме він, як інтелігентна людина з невичерпною працездатністю, любов'ю до справи та учнів, величезною ерудицією та жагою постійного професійного самовдосконалення, значно вплинув на створення педагогічної традиції Часового Яру, підбираючи вчительські кадри, надаючи підлеглим власний приклад [3; 4]. А. В. Волянський пішов з життя у 1968 р. [3, с. 24].

Діти А. В. Волянського – син Віктор Антонович, доньки Галина Антонівна та Майя Антонівна, – теж стали вчителями. Його син, вчитель історії В. А. Волянський, став наступником Антона Васильовича на посаді директора школи з 1956 по 1983 рр. Серед часовоярських педагогів 1950-80-х рр. він був однією з найбільш помітних осіб, відрізняючись організаторським та педагогічним талантом, та, за свідченням сучасників, продовживши справу розвитку та зміцнення педагогічної традиції [5]. У 1983 р. за рішенням Часів-Ярського міськвиконкому йому було присвоєно, як і його батькові, звання Почесного громадянина м. Часів Яр. У 2004 р. В. А. Волянський пішов з життя [6, с. 2.].

На процес формування та функціонуванні колективної пам'яті громади м. Часів Яр про представників зазначеної учительської династії можна виокремити вплив пам'яттєвих дискурсів різних рівнів. Так, колективні уявлення про значні події місцевої історії, діяльність окремих осіб можуть вміщувати (і трансформувати) дані родинної пам'яті, що зберігаються у формі «усної історії», родинних архівів, актуалізуються через використання «маркерів пам'яті» – місць, речей, одиниць мови тощо. У Часовому Ярі на родинному рівні носіями пам'яті про вчителів Волянських є їх родичі, нащадки, а також колишні учні – представники старших поколінь. Варто зазначити, що велике значення для формування колективної пам'яті про династію вчителів при цьому мають особисті спогади низки видатних вчених, промисловців, педагогів – учнів Волинських, зокрема ті, що публікуються в місцевій пресі. Також видається можливим говорити про «групову пам'ять» (як різновид колективної) про діяльність представників педагогічної династії; вона наявна серед педагогічних працівників, колег, колишніх учнів, представників органів місцевого самоврядування тощо.

Важливо зазначити, що потужну роль у формуванні колективної пам'яті про спільне минуле громади, значних земляків (через пошукову, фондову роботу, експозиційно-екскурсійну, видавничу діяльність) відіграють музейні установи, котрі у монопромислових містах, у відповідності до конкретних соціально-культурних умов, володіють потужним потенціалом генерування проблематики місцевої історії. Так, у фондах та постійній експозиції двох місцевих музеїв – Часовоярського промислового історико-краєзнавчого музею (діє з 2001 року), та Музеї історії освіти у м. Часів Яр (діє на базі Часовоярської ЗОШ I-III ступенів №15) міститься значна за обсягом інформація про діяльність представників зазначеної династії [7].

У низці краєзнавчих збірників, виданих історико-краєзнавчим музеєм в у 2000-2010-ті рр., опубліковані біографічні нариси про А. В. та В. А. Волянських [3; 8; 9].

Також слід відзначити, що творення на місцевому рівні пам'яті про помітних діячів історії громади відбувається за допомогою комеморацій – офіційних заходів, ритуалів тощо, присвячених вшануванню значущих подій, осіб. Варто згадати при цьому загальноміські офіційні заходи (вечори пам'яті, круглі столи), присвячені видатним діячам педагогічної праці, що відбувалися у жовтні 2011 року (до 90-річчя від дня народження В. А. Волянського) [10, с. 2-4.], у лютому 2014 (до 125-річчя від дня народження А. В. Волянського) [11, с. 2-4.] в Часовоярському промисловому історико-краєзнавчому музеї, за участю представників різних поколінь: ветеранів педагогічної праці, городян та гостей міста – колишніх учнів видатних педагогів, вчителів та учнів шкіл міста, представників органів місцевого самоврядування. Цікавим є те, що в музейному просторі при цьому не відбувалася виразна «міфологізація» образу вчителів, через включення у загалом офіційний локальний пам'яттєвий дискурс живих, часом безпосередніх спогадів носіїв родинної, групової пам'яті.

Таким чином, династія педагогів Волянських у м. Часів Яр Донецької області у 1930-80-ті рр. відіграла значну роль у становленні та розвитку місцевої педагогічної традиції. Формування колективної пам'яті громади міста про представників цієї династії відбувається внаслідок синтезу пам'яттєвих дискурсів різних рівнів – родинного, групового (шкільний колектив, колишні учні, представники органів місцевого самоврядування тощо) та ін. у музейному просторі малого міста.

Список літератури

1. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. – 436 с.
2. Губко О. Вічна молодість // Радянська освіта. – 1957. – №24.

3. Часів Яр. Сузір'я талантів (біографічні нарисы) / під ред. С.Й. Татарінова. – Славянск: ЗАТ «Печатный двор», 2007. – 88 с.
4. Часовоярський промисловий історико-краєзнавчий музей (далі – ЧПІКМ). Ф.6. Післявоєнна історія. Оп. 4. Династія педагогів Волянських. Спр 4. Спогади про Волянських Л.Л. Брагіної (Салганик). – 2 арк.
5. ЧПІКМ. Ф.6. Післявоєнна історія. Оп. 4. Династія педагогів Волянських. Спр 4. Спогади про В.А. Волянського Г.Б. Крамної. – 2 арк.
6. Памяти учителя // За огнеупоры. – 2004. – №37.
7. Часовоярська загальноосвітня школа №15. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.school15c.narod.ru/about_school.html
8. Енциклопедія міста Часів Яр / під ред. В.І. Гирчака; ред. кол. В.І. Гирчак, В.І. Касьяненко, С.І. Татарінов та ін. – Артемівськ: КП «Артемівська міська друкарня», 2010. – 72 с.
9. Третьяков К.М. Часов Яр. Истоки огнеупорной промышленности Украины / К.М. Третьяков, С.И. Татарінов. – Артемовск: КП «Артемовская городская типография», 2011. – 196 с.
10. Я люблю тебя, жизнь // За огнеупоры. – 2011. – №46.
11. Вечер памяти учителя // За огнеупоры. – 2014. – №8.

БОРОДЕНКО О. В.

«ЧЕЛОВЕК ЗНАНИЯ» МЕЖДУ «МИРОМ БОЛЬШОГО» И «МИРОМ МАЛОГО» (К ВОПРОСУ О МИФОЛОГИЗАЦИИ И СИМВОЛИЗАЦИИ ПРОБЛЕМЫ)

Распространённые ныне слова «интеллигенция» и «интеллигент» – не такие уж простые, как представляется многим. В украинском и русском языках они широко употребляются лишь со второй половины XIX века. Происходят эти понятия от латинского «intelligens», предполагающего широкий спектр значений применительно к отдельному человеку («понимающий», «умственный», «разумный», «осознающий», «мыслящий», «разбирающийся в своём деле» и т. п.). В словаре В. Даля интеллигенция – это «разумная, образованная, умственно развитая часть жителей» [1, с. 46].

Вначале слово «интеллигенция» связывалось исключительно с социумом, социальной средой; позже, особенно в XX столетии, эта связь стала прочной традицией. В принципе это, пожалуй, верно, с одной только ремаркой: культурно-философское и философско-антропологическое истолкование сущности интеллигенции не должно, на наш взгляд, слепо копировать социально-философскую трактовку. И действительно, начиная со Средневековья, в истории философии это понятие пытались связать с особым типом духовности, с некоей исключительностью и избранностью человека, имеющего свой особый,

специфический взгляд на мир и своё место в этом мире. Интеллигент рассматривается как носитель, хранитель чего-то особенного (знания, веры, ценностей), что можно противопоставить окружению. Так в европейской культуре в течение ряда веков наблюдается процесс мифологизации и символизации человека-интеллигента как определённого культурного типа. На наш взгляд, вполне правомерно рассматривать интеллигента как некий символ – «человек знания», «хранитель знания».

В немецкой классической философии, особенно у Гегеля, мифологизация и символизация интеллигенции обусловлена её особой, мистической связью с духовностью (знаменитое «Дух есть интеллигенция»). Гегель развивает этот тезис во многих работах. Например: «Философия управляет представлениями, а они управляют миром. Дух господствует над миром при помощи сознания ... Композитор – всегда дух» [2, с. 554]. Фихте в лекциях «О назначении учёного» говорит об особой миссии учёного-интеллигента. Акцентируется на необходимости носителя знания и высших идеалов постоянно выходить за пределы определённой локальности вовне, постоянно переходить границы. Только таким образом Я, по Фихте, может достичь согласия с самим собой и самореализоваться, оправдав своё предназначение в обществе и мире. Передача знаний и опыта осуществляется благодаря культуре и свободе индивидов, благодаря «способности давать или действовать на других как на свободных существ и восприимчивости, или способности брать или извлекать наибольшую выгоду из воздействия других на нас» [3, с. 25].

Европейские романтики, особенно немецкие, внесли существенный вклад в развитие тенденции героизации и романтизации поэта, художника, философа, сделав возможным продолжение европейского «мифа об интеллигенте» и существенно обогатив его. Так, вопрос о призвании человека-творца всю жизнь волновал великого Гёте. В своей последней записи о беседах с мыслителем (от 11 марта 1832 г.) Эккерман приводит цитату: «Сотворить из простейших элементов нашу пошлую планету и из года в год заставлять её кружиться в солнечных лучах, – вряд ли бы это доставило ему [Богу, Создателю] радость, не задумай он на сей материальной основе устроить питомник для великого мира духа. Так этот дух и донныне действует в высоких натурах, дабы возвышать до себя натуры заурядные» [4, с. 628].

Такое символическое истолкование роли интеллигента как человека знания и носителя особого типа духовности, учителя общества, человека некоего высшего порядка, противопоставляющего себя толпе и при этом пытающегося возвыситься толпу до своего уровня, сегодня вызывает улыбку и даже недоумение. Действительно, если

между интеллигенцией и «толпой» проходит чёткая непреодолимая грань, то каким же образом т. н. «высшие» могут повести за собой т. н. «низших»? Оппозиция «высшие-низшие» в данном аспекте была развита в XIX веке А. Шопенгауэром и Ф. Ницше. У последнего «миф об интеллигенте» был символизирован и даже концептуализирован в соответствии с его трактовкой человека и культуры. Согласно Ницше «общественные мнения [всего лишь] частные лености» [5, с. 277], которые ничего не стоят. Противостоят социуму и господствующим в нём нормам – удел любого мыслителя и творца. Общество, по Ницше, чувствует «ненависть и зависть к лучшей, внешне более благоприятно поставленной общественной касте, подлинная задача которой – созидание высших культурных благ – делает жизнь внутренне тем более тяжёлой и страдальческой» [5, с. 276]. И далее следует призыв: «Живите, как высшие люди, совершайте всегда деяния высшей культуры – и тогда всё живущее признает ваше право, и порядок общества, во главе которого вы стоите, будет защищён от всякого дурного глаза и злого действия!» [5, с. 276].

Таким образом, в европейской философии и культуре романтического и постромантического периода сформировался и получил распространение символический тип интеллигента. Многие философы ставили перед ним совершенно всерьёз очень ответственную задачу: максимально и наиболее полно выразить мысли и чаяния своего народа (не опускаясь при этом до его уровня, не смешиваясь с толпой) и, в идеале, – всего человечества, трактуемого в европоцентристском смысле.

«Человек знания» символизируется как личность, постоянно пребывающая между двумя мирами – «миром малого» и «миром большого». Первый символически представлен как некая разветвлённая локальность (обычное земное существование, структуры повседневности, «разговор с толпой», совокупность социальных и национальных влияний, политика, *lexis* и *praxis*).

Второй мир – мир трансцендентных возможностей, в котором присутствуют «окна бытия», и только от самого человека зависит, распахнёт он их настежь или только едва приоткроет. Таким образом, интеллигент всегда маргинал, разрывающийся между «малым» и «большим» и не пребывающий полностью ни в «большом», ни в «малом». Вот почему он так подвержен саморефлексии, этот вечный странник, вечный скиталец.

Эта метафизическая ситуация пребывания европейского человека между небом (идеальных возможностей и сияющих как звёзды ценностей) и обыденной землёй «эмпирической реальности» была осмыслена, в частности, Максом Вебером, который призывает учёного, интеллектуала «обратиться к своим высшим идеалам», поскольку для

любого человека является бессмысленным и малоценным дело, которое он не может делать со страстностью [6, с. 572]. М. Вебер призывает «человека науки» в своей деятельности соответствовать «требованию дня», не порывая с собственными ценностями. Такую связь между «большим» и «малым» мирами символизирует собственный «демон» человека, ведущий его по жизненному пути [6, с. 597].

Символизация интеллигента как скитальца, не находящего пристанища между Небом и Землёй, общим и локальным, большим и малым, очень характерна для европейской культуры XX века. Достаточно вспомнить персонажей Кафки, Томаса Манна, Канетти или, к примеру джойсовского Леопольда Блума, который, как и Улисс, в стремлении к родному острову, своей духовной обители, терялся множество раз в лабиринте дублинских улиц и собственной памяти (слегка перефразируя Гоббса, у него было «слишком много памяти», и эта «память о многих вещах» рождала не духовное успокоение, а лишь горький, болезненный опыт).

Подводя итог вышесказанному, отметим, что символика интеллигента как «человека двух миров, двух измерений» прослеживается в европейской философии и культуре Нового и Новейшего времени. Намеченная в немецкой классической философии концепция учёного как «носителя особого типа духовности», который благодаря своей индивидуальной свободе и следуя своему призванию способен преодолевать границы локальностей, является актуальной и в наше время и может рассматриваться в философии культуры, например, в контексте анализа феноменов трансгрессии, трансдискурсивности, оппозиции Я-Другой, плюрализма ценностей.

Список литературы

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х томах / Владимир Иванович Даль. – Т. 2 (И-О). – М.: Русский язык, 1979. – С. 46.
2. Гегель. Афоризмы. Йенский период / Георг Вильгельм Фридрих Гегель; [пер. с нем. В. А. Рубин] // Работы разных лет. В двух томах. Т. 2. – М.: Мысль, 1973. – 632 с. – (Философское наследие).
3. Фихте И.-Г. Несколько лекций о назначении учёного / Иоганн-Готтлиб Фихте; [пер. с нем. под ред. В. Вандека]. – Минск: ООО «Попурри», 1998. – 480 с.
4. Эккерман И.-П. Разговоры с Гёте в последние годы его жизни / Иоганн-Петер Эккерман; [пер. с нем. Н. Ман]. – М.: Художественная литература, 1986. – 669 с. – (Лит. мемуары).
5. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое / Фридрих Ницше; [пер. с нем. С. Л. Франк]. – Минск: ООО «Попурри», 1997. – 704 с.
6. Weber M. Wissenschaft als Beruf / Max Weber // Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre. – Tübingen, 1952. – S. 572-597.

ВАСИЛЕВСЬКА Т. Е.

МІСЦЕ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Дискусії щодо місця інтелектуалів у суспільному житті активно велися в країнах Заходу ще з середини ХХ століття. Потреба у глибоких рефлексіях щодо процесів, що нині відбуваються в Україні, спроба розібратися в закономірностях та тенденціях сучасного політичного, соціального, духовного життя відображає суспільний запит не просто на інтелектуальні розвідки, але й на їх доступність (й фізичну, й інтелектуальну) для широкого кола громадськості.

Проблема ролі інтелектуалів, місця інтелектуалів в публічному просторі вимагає обговорення в кількох аспектах. Зокрема, щодо місії публічних інтелектуалів, їхніх відносин з публікою, їхнього права на оцінку, в тому числі моральну, явищ і процесів, що відбувалися чи відбуваються, ступеня відповідальності, обмеженості їхньої позиції та можливостей тощо. Обговорення цих проблем лише розпочинаються в українському публічному просторі.

Безумовно, ключовим є питання щодо суспільного призначення публічних інтелектуалів та тієї ролі, яку вони мають та спроможні відігравати у публічному житті.

Саме словосполучення «публічний інтелектуал» несе в собі поєднання двох вимірів, двох покликань, зазначених Максом Вебером в його мюнхенських лекціях: покликання вченого та політика. Тому архетипічний публічний інтелектуал є суперечливою істотою, яку роздирають суперечливі сили [1]. Як вчений публічний інтелектуал має дотримуватися проголошених ще Р. Мертоном принципів етосу науки – загальнодоступності та незацікавленості, безкорисного пошуку істини. Однак, чи можуть ці принципи бути реалізовані в місії інтелектуала як політика?

Дискусія щодо ціннісної заангажованості інтелектуалів активно відбувалася після публікації «Звіту про керованість демократій для Тристоронньої комісії» в 1975 р. Автори передмови до цієї доповіді звинуватили «ціннісно-орієнтованих інтелектуалів» в тому, що їхні заяви про відразу до корупції, матеріалізм і неефективність демократії, раболіпство демократичного уряду перед «монополістичним капіталізмом» демонструють їхню схильність до «викриття і делегітимації визнаних інститутів». Натомість існує необхідність у зростанні ролі «технократично та політично орієнтованого інтелектуала», що представляє не-ворожу до існуючих інститутів культуру [2]. Отже, після звинувачення частини інтелектуалів у ціннісній заангажованості їм було запропоновано зайняти іншу позицію, яка також є ціннісно заангажованою.

Чи можуть інтелектуали бути неупередженими? Якщо спроба накласти на інтелектуалів обов'язок ціннісної нейтральності натикається на активний супротив, то так само активно йде пошук шляхів забезпечення політичної, партійної незаангажованості.

На наш погляд, виконувати своє призначення інтелектуала як публічної постаті допомагає ще один мертонівський принцип наукового етосу – принцип організованого скептицизму – вимога бути послідовно критичним як до своїх, так і до чужих наукових розробок. В публічному просторі організований скептицизм інтелектуала виражається в більш широкому контексті: він не просто критично налаштований проти інших наукових позицій, він налаштований критично щодо заяв, ідеологій, політик, які реалізуються, процесів, що відбуваються.

Одним із рецептів, що обговорюється для вирішення цього питання, є дистанціювання від влади, аби не стати її обслуговуючим персоналом й зберегти неупередженість та адекватність погляду на те чи інше явище чи процес. Однак публічний інтелектуал завжди присутній в публічному полі, він аналізує, осмислює й оприлюднює свої позиції, як тут не «впасти в гріх» упередженості. В цьому аспекті, щоб зробити будь-яку проблему предметом незаангажованих інтелектуальних дискусій, важливо «спочатку оголосити відкритим саме питання, а не вимагати підігнати потрібну відповідь під яскраве гасло» [3].

Місія публічного інтелектуала – виявляти проблеми, адже він – «той, хто посідає публічне місце для того, щоб ставити незручні питання, щоб нападати на ортодоксію і її догмати ... він той, кого не можуть просто так заманити до себе уряди і корпорації» [4, р. 32]. Його мета – «звернути своїх читачів від того, чим вони є зараз, і розгорнути їх до того, чим вони не є, зробити читачів чужими самим собі» [1], тобто розворушити публіку, акцентуючи увагу на гострих моментах, неоднозначності того чи іншого явища та глухих кутах деяких позицій. А.Баумейстер, розмірковуючі про роль публічного філософа, зазначає, що сьогодні очевидності – головні пастки для сучасної людини, які найбільше відводять від смислів; філософія розчаклює очевидності й тому цінності та завдання публічного філософа – бути постійно відкритим, вміти дивуватися, заражати подивом інших, бачити світ не повсякденно, бачити зв'язки між речами, постійно працювати над ясністю погляду [5].

Як виявляється ця позиція небайдужості до публічного життя?

Дехто із сучасних мислителів вважає, що справа інтелектуалів – підготувати матеріали про те, що відбувається чи вже сталося, а ухвалювати рішення повинна якась офіційна інстанція. Робота інтелектуалів полягає в тому, «щоб розповідати про побачене, про нові інструменти розуміння, якими не можна не скористатися. Це інші люди

повинні приймати відповідальні рішення, поважаючи чесну незалежну експертизу» [4].

Ще одне вираження позиції публічного інтелектуала – це здатність на справжню свідому солідарність [4]. Додамо, що активна дискусія, експертна діяльність, просвітництво залишаються важливими сферами «прикладання зусиль» публічних інтелектуалів. Дискусії та непогодження тих чи інших груп з певними ідеями, позиціями є нормальним процесом публічного та інтелектуального життя, оскільки життя завжди складніше, ніж рефлексії щодо нього. Тобто нині роль інтелектуалів не завершується на етапі осмислення тих чи інших процесів, вона переходить в поведінкові сфери.

Оскільки роль інтелектуала публічного – це не просто здійснення рефлексій, це ще й вплив своїми умовиводами та ідеями на публіку, дуже важливим постає підтримка зв'язку, комунікації зі своєю аудиторією, відчуття її проблем й запитів. Не можемо погодитися із позицією, яка наполягає на тому, що завдання інтелектуала бути максимально незалежним від аудиторії, публіки. Оскільки він рефлексує щодо проблем публіки, й виносить свої роздуми в публічне поле, він вже залежить від тих, про кого і кому призначені його ідеї та висновки. Однак нині дослідники констатують, що «інтелектуали останнього часу вже не можуть працювати на аудиторію. Вони спеціалізовані та зверхспеціалізовані, і навіть якщо вони виступають з публічною критикою, вельми витонченою і зухвалою, все одно вони виступають як приватні експерти в рамках критичного дискурсу». Вони відкидають публічність та ставляться до популяризації як до забави для ледарів і заохочення некомпетентності [6]. Така спеціалізація поряд із вживанням складної мови веде до замкненості та відриву від широкої аудиторії.

Щодо питання про загальнодоступність мови інтелектуалів, то вона має бути орієнтованою на публіку й враховувати її здатність розуміти спеціалізовану термінологію. Скажімо, «публічний філософ повинен постійно шукати мову, адекватні слова, щоб переводити ті складні речі, що вдається йому побачити, почути і зрозуміти. Публічний філософ – перекладач між складним і простим, людина, яка працює на прояснення» [5].

Наш час ставить людство перед трьома викликами – викликами невизначеності, багатоманітності та складності, й ця ситуація вимагає чіткішого усвідомлення ролі і місії сучасного публічного інтелектуала.

Повернутися в суспільне життя, бути вірним своїй публіці та здобути довіру й авторитет в її очах – завдання, що постають перед сучасними публічними інтелектуалами.

Список літератури

1. Робин К. Как интеллектуалы создают публику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gefter.ru/archive/17647>
2. Мюллер Я.-В. Споры о демократии: политические идеи в Европе XX века / Пер. с англ. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. – 400 с.
3. Гусейнов Г. Интеллектуал не может нравиться обществу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gefter.ru/archive/2866>
4. Said E.W. Representations of the Intellectual. – N.Y.: Pantheon, 1994. – 121 p.
5. Шаг в зрелость. Андрей Баумейстер о том, каким должен быть публичный философ // The Virtuoso. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thevirtuoso.net/page2392163.html>.
6. Якоби Р. Интеллектуалы и их неудовлетворенность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gefter.ru/archive/8186>

ГЕДЬО А. В.

ЕПІСТОЛЯРІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ (1917-1932 РР.)

Епістолярій як історичне джерело має специфічні ознаки: по-перше, в яскравому прояві суб'єктивної перцепції подій, що вимагає критичного ставлення до таких джерел; по-друге, кожний період історії вплинув на форму листів; по-третє, листи належать до найбільш «важких» джерел з погляду наукового аналізу. Аналіз епістолярію науковців надає можливість не лише подивитись на ситуацію з неофіційного боку, а й простежити емоційний бік проблеми, значущість у ній «людського фактору».

В аспекті зазначеної проблеми важливе значення мають матеріали листування К. В. Харламповича – академіка Української академії наук з О. І. Соболевським – лінгвістом, палеографом, істориком літератури та М. М. Бережковим – професором Історико-філологічного інституту князя Безбородька, датовані 1917 -1932 рр.

Листи К. В. Харламповича О. І. Соболевському наприкінці 1917 р. свідчать, що більшовицька влада досить швидко почала вторгатися в сферу вищої освіти. Принцип відносної автономії наукових установ та університетів, що раніше існував, тепер виявився неприйнятним. Як зазначав К. Харлампович: «судьба самих університетов висит на волоске, и долго ли они просуществуют, как таковые, неизвестно» [3, с. 71]. Незважаючи на таке складне становище, старе університетське керівництво прагнуло пом'якшити удари, спрямовані, насамперед, на установи ідеологічно чужі новому ладу.

1921 рік був ще повний побутових та організаційних труднощів для представників академічної науки, хоча життя поступово і

налагоджувалася, але на початку року частина наукового співтовариства все ще була вражена апатією.

Так, восени 1921 р. К. В. Харламповича й ще декількох професорів було відсторонено від читання лекцій у Казанському університеті. Серед підстав цього рішення перед вели політичні та ідеологічні. Остаточо він був виключений зі списку викладачів рішенням ученої ради від 30 грудня 1921 р. Причина також лежала в ідеологічній сфері. «Пока же отстранили от чтения лекций, и если за октябрь получил ещё жалованье, а некоторые ещё и паёк, то это, вероятно, последняя связь наша с университетом. — писав К. В. Харлампович, і продовжував. — Следом за нами устраниён отсюда ещё один преподаватель факультета общественных наук — Фармаковский, — человек уже совсем неповинный в духовно-академическом образовании, как трое предыдущих» [3, с. 74].

У ситуації, що склалася, К. В. Харлампович розглядав можливість переїзду навесні наступного 1922 р. до Києва, адже вченого ще у 1919 р. було обрано академіком УАН. «Мне придётся, конечно, — писав він, — весной держать курс на юго-запад. В Киевскую академию наук меня настойчиво зовут и сердятся, что не еду» [3, с. 75]. Проте він не поспішав з прийняттям остаточного рішення: «У меня есть отговорка. Они сами писали, что в Киеве жизнь дешёва, паёк невелик, жалованье недостаточное и выдаётся неаккуратно. Правда, и в Казани этим занимаются не очень усердно, и при дороговизне здешней жизни создаются условия, не очень благоприятствующие учёной работе. И это тем более, что наше электричество, вообще горящее тускло, на манер лучины, последнее время, недели с две, по вечерам совсем отказывается служить» [3, с. 75].

Нова державна ідеологія завдала серйозного удару й по діяльності очолюваного К. В. Харламповичем наукового товариства. «Письмо начал месяц назад, — писав він О. І. Соболевському 21 листопада 1923 р. — по обстоятельствам, не кончил. В это время произошли кое-какие события. Областной комитет партии предписал комбинату издательства и печати "разгрузить" себя от печатания 5 научных журналов, между прочим «Известий Общ[ест]ва археологии», в интересах марксистской литературы. Наша «песенка спета», — гірко нарікав учений [3, с. 77].

Наприкінці 20-х рр. XX ст. життя К. Харламповича набуло ледь не нестерпної гіркоти. Почалися матеріальні труднощі, у вченого пропало постійне джерело доходу. Так, в одному з листів до О. І. Соболевського про це йшлося: «С октября, — сповіщав він Соболевському, — живу авансами под гонорар за рецензии в «Україні». Но там не много наработаешь при 6 книжках в год...» «Правда, — сумно зазначав учений, — мне теперь одному немного нужно» [2, с. 83]. Тобто

можна говорити про початок та подальше посилення тенденцій застосування репресивного апарата щодо провідних представників інтелігенції, зокрема, К. В. Харламповича ще з початку панування радянської влади.

Цікавим для вивчення історії повсякденності матеріали особового фонду М. М. Бережкова. Упродовж 1919–1922 рр. він працював на посаді професора і бібліотекаря Історико-філологічного інституту князя Безбородька. Умови життя професора у даний період були просто нестерпними. Про це яскраво свідчить лист М. М. Бережкова у Бюро Ніжинського інституту народної освіти, який зберігається у його особистій справі. З документа ми дізнаємося, що: «... Комната одведена мне, оказывается холодной и сырой в такой степени как я не ожидал: одежда, платье отсыревают; стены, корешки книг покрываются плесенью...» [7].

В особовому фонді М. Бережкова містяться шість листів від К. Харламповича, датовані 1931–1932 роками, коли К. Харлампович вже переїхав до Києва, але вважав своїм обов'язком підтримувати зв'язки з літнім професором, хоча, взагалі, як зазначив вчений в одному з листів, він «радикально порвал связи» з Ніжином, й «втянулся в киевскую жизнь» [6, с. 261]. Листування дуже різноманітне за змістом. Деякі з листів присвячені виключно запитанням про життя та здоров'я, приватним справам, про фінансові справи (повернення боргів), привітанням з днем народження тощо.

Найбільш цікавими є ті, в яких К. Харлампович розповідає про свій переїзд, про пошук праці, про характер його діяльності, про особливості буття академічного середовища та повсякдення академічної еліти в умовах продовольчих труднощів 1932 р., а також містять несподівані лірично-гумористичні відступи.

Перший лист був відправлений М. Бережкову на початку жовтня 1931 р., в якому зазначалося: «Приютился у Константина Федосеевича. Пока ни должности, ни комнаты. Ищу того и другого» [4]. К. Харлампович зазначив, що йому пообіцяли місце бібліотечного співробітника в Інституті соціалістичного виховання, але він продовжує ходити по академічних інституціях і вже побував на засіданні в Археографічній комісії. Решту часу вчений присвячував прогулянкам містом, яким він явно милувався: «Любуюсь красотами города», але його дещо засмучувала самотність, що відобразилося в останній фразі листа: «Компании нет» [4].

Посада бібліотекаря, на яку сподівався К. Харлампович, ще не була затверджена штатами, і тому вчений перебивався тимчасовими підпрацьовками – «по части библиографии и корректуры» [4]. Ця праця оплачувалася 10 рублів на день, але виплати були нерегулярними. К. Харлампович тішився з того, що вже отримав 30 рублів і навіть

сподівався дістати посаду постійного коректора двох нових журналів: «Історик-марксист» та «Економіст-марксист» [4].

Порівнюючи свої побутові умови з умовами життя спільних знайомих обох вчених, які опинилися в Смоленську і проживали у маленькій, темній та сирій кімнаті, К. Харлампович писав, що він влаштувався значно краще: «хотя в проходной комнате, но в светлой, сравнительно теплой и в родной семье (хозяева с родни по жене брата Михаила). Чувства одиночества не испытываю, приежая из города на ночовку» [4]. Цей лист цікавий тим, що через вказану кореспондентом домашню адресу – вул. Шулявська, можна уявити, де саме проживав вчений і як далеко йому було добиратися до центра міста, де знаходилися академічні установи, в яких він працював. До того ж цікавою деталлю, що містилася у поскриптумі цього листа і характеризувала ситуацію з забезпеченням наукових працівників продовольством на початку 1930-х рр., було повідомлення про отримання К. Харламповичем 200 грамів хліба на день. Як видно з цієї приписки, це вдалося зробити завдяки допомозі дружини І. Турцевича, яка надала Костянтину Васильовичу необхідну для цього довідку.

В наступному листі К. Харламповича від 5 січня 1932 р. він повідомляв, що планував приїхати до Ніжина на початку січня, оскільки на цей час припадала третя річниця смерті його дружини Віри, яка була похована у Ніжині, але не склалося. Причиною такого стану справ стала робота над коректурою журналів «Історик-марксист» та «Економіст-марксист», про співпрацю з якими, К. Харлампович вже повідомляв М. Бережкову раніше. Про кількість цієї роботи та її інтенсивність, з якою приходилося працювати вченому, говорить констатація ним того факту, що «работы много», але й «результат усиленных занятий – кровоизлияние в глазу» [3, с.115]. К. Харлампович писав, що це йому не заважає працювати далі, але цікаво, що зі слів автора листа, лікар порадив йому в цій ситуації лише дієту [8]. Зміст цитованого листа також свідчить про палке бажання К. Харламповича поспілкуватися з М. Бережковим особисто і повідомити про тогочасне академічне життя, але він не сподівався на таку можливість у найближчому часі. Натомість лист містить ще кілька дрібних, але вельми цікавих фактів, які можна використати для характеристики життя як наукової спільноти Києва, так й пересічних мешканців міста, які опинилися в скрутних обставинах перебоїв з постачанням продовольства, викликаних голодом 1932 року.

В листі до М. М. Бережкова від березня 1932 р. яскраво видно обмеженість владою професійної діяльності науковця. Так, К. Харлампович зазначав: «Я все еще не служу, работы имею много, – так много, что не успеваю московских газет прочитывать... Какой работы? Посетил 8 школ (трудовых) выписывая ненужную им педагогическую литературу, которую они могли бы передать в Научно-

исследовательский институт педагогики (его поручение и выполняю). После більшого перерва опять появилась в немалом количестве корректура. Попадает и другая работа из Держвидава. Она часто механическая, но тем лучше: нет затрат умственной энергии, а заработок дает не меньший, чем иная умственная работа». З цього листа нам також вдалося вгледіти не попереднє прагнення «роботи задля роботи», а вимушену діяльність «роботи задля заробітку» [5].

Таким чином, аналіз епістолярію науковців свідчить про тенденційний характер діяльності карально-репресивного апарату радянської влади щодо «неблагонадійних» науковців. Перед владою стояла мета не просто змусити їх «замовкнути», а зламати творчу особистість, відбити усіляке бажання не підкорюватись радянській владі.

Список літератури

1. Гедьо А.В. К. Харлампович: особа історика серед обставин часу / А.В. Гедьо // Вісник Донецького національного університету. – 2008, № 2. – С.201-210.
2. Даниленко В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки / В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 1991. – 344 с.
3. Добров П.В. Костянтин Васильович Харлампович (1870–1932 рр.): інтелектуальна біографія історика / П.В. Добров, А.В. Гедьо, Л.Ю. Медов-кіна. – Донецьк: Донбас, 2011. – 304 с.
4. Інститут рукопису НБУВ – Ф. III. – Справа 55992.
5. Інститут рукопису НБУВ – Ф. III. – Справа 55997.
6. Інститут рукопису НБУВ – Ф. XXXIII. – Справа 58. – 28 арк.
7. Інститут рукопису НБУВ – Ф. 357. – Справа 6. – 1 арк.
8. Ніжинська філія Державного архіву Чернігівської області. – Ф. 1105. – Оп. 1. – Спр. 2358.

ГОНЧАРУК В. В., ГОНЧАРУК В. А.

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ХРИСАНФА ЯЩУРЖИНСЬКОГО В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Біографія Хрисанфа Ящуржинського ще й до тепер залишається недостатньо дослідженою, оскільки в роки панування радянської влади на її вивчення було накладено табу, а вченого безапеляційно названо буржуазним націоналістом. Уперше інформацію про життєвий і творчий шлях Хр. Ящуржинського подало багатотомне енциклопедичне видання Ф. Брокгауза та І. Єфрона у 1904 р. [1, с. 872]. Із другої половини 1990-х років розпочався новий етап у вивченні життя цього діяча й опрацюванні його наукової спадщини. Розпорошені по різних джерелах біографічні відомості про Хр. Ящуржинського зібрали

та систематизували такі дослідники, як Г. Зленко, О. Медалієва, М. Павленко, Н. Сивачук, О. Силка, Л. Синявська та ін.

Зокрема, Г. Зленко уперше оприлюднив «десятки дуже цікавих і цінних фактів із життя вченого, по крихті зібраних автором із найрізноманітніших, здебільшого малодосліджених, джерел» [2]. Але він не зміг дослідити батьківщини Хр. Ящуржинського: на основі переконливого логічного ланцюжка він визначив місто Умань місцем народження і смерті вченого.

Під час проведення польових експедиційних досліджень (літо 2002 р.) у с. Молодецьке Маньківського району Черкаської області (в минулому це був Уманський повіт Київської губернії) М. Павленко зробила цінний для науки висновок: с. Молодецьке – батьківщина Хр. Ящуржинського. У статті «У перекладі з грецької – золотоцвітний (Хрисанф Ящуржинський: хто це?)» дослідниця зазначила, що в експедиції вона «буквально відразу пересвідчилась, що Ящуржинський таки справді земляк молодечан і що вони його й не забували ніколи», а також подала раніше невідомі факти з життя цього українського інтелігента [3, с. 23].

У 2004 р. на всеукраїнській конференції у Ніжині О. Медалієва виголосила доповідь про членство Хр. Ящуржинського в Історико-філологічному товаристві при Новоросійському університеті та про його участь у загальноросійських археологічних з'їздах другої половини XIX – початку XX ст. [4, с. 8].

У 2008 р. вийшла монографія Л. Федорової, присвячена Київському товариству охорони пам'яток старовини і мистецтва та його діяльності зі збереження культурної спадщини України в 1910–1920 роках, де вперше показано роль Хр. Ящуржинського у створенні і розбудові уманського відділення згаданої інституції [5].

Важливу інформацію про коло наукових і приватних зв'язків Хр. Ящуржинського ми виявили у публікаціях М. Павленко [3, 6] та статті О. Музичка (кореспонденція з І. Линниченком) [7]. Так, М. Павленко, наводячи уривки з епістолярію, підтверджує перебування Хр. Ящуржинського після 1911 р. у с. Молодецьке: «Я тепер живу в селі, в одставці, збираю етнографічний матеріал і дещо обробляю потихеньку [...] Цим літом думаю написати сяку-таку історію свого рідного [...] Уманя. В такій книжечці велика надоба: приїжджають сюди туристи, а то і просто інтелігентні люди, питаються про події в Умані, а такої книжечки нема» [6, с. 8]. О. Музичко зазначає: «Заслужовує на увагу лист до І. Линниченка відомого українського етнографа Х. Ящуржинського, в якому він розповідав про обставини свого життя в середині 1910-х років» [7, с. 145].

Значним кроком у справі гідного вшанування пам'яті Хр. Ящуржинського стали І Уманські краєзнавчі читання

«Міжконфесійна палітра Уманщини XVIII–XX ст.» (грудень 2007 р.), за результатами яких вийшов однойменний збірник наукових праць, де вміщено декілька статей, присвячених аналізу доробку цього вченого [8, с. 8].

Джерела, що доповнюють відомості про життя та наукову діяльність українського етнографа, археолога та краєзнавця, розпорошені по різних архівосховищах. Найбільшу за кількістю групу становлять матеріали Державного архіву Одеської області (ф. 45) та Уманського краєзнавчого музею (№ 18), де можна ознайомитися з чернетками рукописів різноманітних публікацій дослідника. Справи фонду 294 («Канцелярія київського окремого цензора») Центрального державного історичного архіву України (м. Київ) містять дозволи на друкування окремих праць Хр. Ящуржинського.

Хрисанф Петрович Ящуржинський народився 19 березня 1852 року (за старим стилем) у селі Молодецьке в родині місцевого священика Петра Григоровича і його дружини Ольги Іустинівни. У Клірових відомостях церков Уманського повіту за 1860 рік знаходимо цікаві деталі про родину Хрисанфа Петровича: батька, матір, братів і сестру [9]. Його батько, Петро Григорович, теж син священика, був людиною високоосвіченою: навчався в Київській духовній семінарії, опановував священне писання, богослов'я, церковну історію, археологію, «обрядословіє», канонічне право, логіку й психологію, Біблійну історію, словесність, російську, німецьку, латинську і грецьку мови, фізику тощо. Зазначалося також, що поведінки Петро Григорович був «похвальною», «штрафований не був», «під судом не перебував». Матері Хр. Ящуржинського у 1860 році було 32 роки, найстаршому з дітей, Василю, – 12 років, Хрисанфові – 8, а наймолодшому, Іустині, – 6. У Молодецькому М. Павленко дізналася від респондентів, що у Хрисанфа була ще й сестричка, яка народилася, мабуть, вже після 1860 року [3, с. 24].

Він відійшов від родинної традиції і здобув не духовну, а світську освіту. За даними Енциклопедичного словника Брокгауза та Єфрона, Хрисанф навчався у Київському і Варшавському університетах на слов'яно-російському відділенні історико-філологічного факультету [1, с. 872]. Перед цим, вірогідно, навчався в рідному селі: при церкві у Молодецькому діяло сільське училище [9], що перебувало «під опікою приходського священика» Петра Ящуржинського [3, с. 25].

По завершенню навчання 1884 року Хр. Ящуржинський перебрався з Варшави до Криму, де й розпочав педагогічну діяльність. Він викладав у Керченському Кушниківському дівочому інституті [10], потім – у сімферопольських чоловічій та жіночій гімназіях і, нарешті, – в Одеському інституті імператора Миколи і жіночій гімназії [1, с. 872]. Викладацьку діяльність Хр. Ящуржинський поєднував із науковою. Він

писав статті, реферати, збирав фольклорний матеріал, співробітничав з «Киевской стариной» та іншими виданнями. А вийшовши на пенсію, залишив м. Одесу і в 1911 р. повернувся до рідного села Молодецьке. Там він продовжував фольклорно-етнографічні дослідження, а виявом дослідницького інтересу до історії став історичний нарис про м. Умань, що був видрукуваний у 1913 р. [11].

Повернення Хрисанфа Петровича до рідного села сучасники сприймали по-різному: хто вважав його диваком, хто просто не розумів, а хто і співчував – як можна жити серед простолудинів. Останні дратували найбільше й на подібні питання він беззмінно відповідав, що живе серед свого народу, на землі, яка його народила. Хр. Яшуржинський був високоосвіченим, мудрим і водночас дуже добрим і привітним. Він постійно розмовляв і писав українською мовою, прагнув якнайкраще дослідити український фольклор, допомагав своїм односельцям матеріально. Для людей він був водночас і учителем, і суддею, і справжнім порадиником.

Своїх дітей, як і дружини, Хрисанф Петрович не мав. Але умів легко знаходити з діворою спільну мову, за що вона цінувала його. Відтак запам'ятався усім як скромний, добрий, невисокий чорнявий дідусь «з паличкою». І, як пише М. Павленко, ім'я дуже підходить йому: хіба ж у перекладі з грецької «Хрисанф» не звучить як «золотоцвітний»? [3, с. 27].

Хр. Яшуржинський, за даними Г. Зленка, вірогідно, помер восени 1923 р. Свою велику статтю про вченого він завершує так: «18 листопада 1923 р. на черговому засіданні Таврійської ученої археологічної комісії відомий кримознавець А. І. Маркевич виступив із повідомленням «Пам'яті Х. П. Яшуринського» [10]. Але як дізналися про смерть Хр. Яшуржинського в Сімферополі, коли він справді помер і де похований, невідомо. М. Павленко, використовуючи матеріали з листів Ю. В. Головатого, стверджує, що помер і похований Хрисанф Петрович у Молодецькому, «біля церкви, поруч з гробами його батьків» (за словами Ю. В. Головатого). Далі Ю. В. Головатий пише: «Поступово могили Яшуржинських розтоптали, але я і Михайло Чернописський ще довго знали» [3, с. 30].

Отже, Хрисанф Яшуржинський – інтелігент із простою і відкритою вдачею, який викликав симпатії простого люду і був у центрі громадського і культурного життя. Водночас за покликанням і за глибинним єством своїм він був просвітителем, науковцем, патріотом і належав до золотого фонду духовної еліти України.

Список літератури

1. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь: Т. XLI. / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – С.-Петербург: Типография Акц. Общ. Брокгауза-Ефрона, 1904. – 957 с.
2. Зленко Г. Забутий фольклорист / Г. Зленко // Вісник НАН України. – 1997. – № 9-10. – С. 92-95.

3. Павленко М. У перекладі з грецької – золотоцвітний (Хрисанф Яшуржинський – хто це?) / М. Павленко // Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини / Ред. кол.: Сивачук Н. П. (відп. ред.), Падалка Г. М., Радул В. В. та ін. – Умань: АЛІМІ, 2009. Вип. 2. – С. 21-31.
4. Медалієва О. З. До питання про діяльність Хрисанфа Яшуржинського / О. З. Медалієва // Література та культура Полісся. – Вип. 27: Регіональна історія та культура в українському та східноєвропейському контексті. – Ніжин, 2004. – С. 196-201.
5. Федорова Л. Д. Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зі збереження культурної спадщини України 1910-1920 рр. / Л. Д. Федорова. – К., 2008. – 296 с.
6. Павленко М. «Хороший був дядько...» (Маловідоме про Х. Яшуржинського) / М. Павленко // Берегиня. – 2003. – № 3. – С. 3-14.
7. Музичко О. Архів професора Івана Линниченка: історія формування, склад, інформаційний потенціал / О. Музичко // Архіви України. – 2008. – № 3-4. – С. 135-149.
8. Міжконфесійна палітра Уманщини XVIII–XX ст.: збірник наук. праць. – Умань: СПД Сочінський, 2008. – 160 с.
9. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 127. – Оп. 1009. – № 722. – Арк. 103-106.
10. Зленко Г. Одиссея Хрисанфа Яшуржинського / Г. Зленко // Кримська світлиця. – 1997. – 4 липня.
11. Город Умань. Краткий исторический очерк / Сост. Х. П. Яшуржинский. – Умань: «Жертія» Х. Варенбойма и Я. Перельшейна. – 1913. – 44 с.

ГОНЧАРУК О. М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ЮРИСТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Становлення правової держави в Україні призвело до значного підвищення суспільної значущості судової влади, покликаної бути гарантом дотримання громадянських прав і свобод. В сучасних умовах судові рішення в значній мірі визначають якість правового простору країни, що є необхідною умовою розвитку всіх сфер соціальної та економічної практики.

Психологічна освіта юристів залишається в рамках парадигми знань, що не відповідає сучасній професійній ситуації. На лице протиріччя між вимогами до сучасного випускника вищої юридичної школи і відсутністю їх концептуального і психолого-педагогічного забезпечення в процесі професійної підготовки. Все це свідчить про наукову правомірність і практичну необхідність якісних змін психологічної компоненти юридичної освіти.

До теперішнього часу назріла необхідність і створені передумови для якісних змін в структурі психологічної підготовки

майбутніх юристів до здійснення професійної діяльності в сфері судочинства.

Вирішення цієї проблеми сприятиме виробленню у майбутніх суддів, прокурорів, адвокатів практичних навичок з оволодіння способами вивчення особистості, аналізу отриманих даних і розвитку необхідних для майбутньої діяльності психологічних якостей, розширить діапазон можливостей особистісно-професійного розвитку. Освітнє середовище вищих навчальних закладів, що побудоване за традиційним типом, яке і є інформаційним за своєю суттю, не здатне забезпечити психологічну освіту майбутнього юриста, що відповідає сучасним вимогам.

Необхідність змін в психологічній підготовці рефлексується і самими студентами юридичних вишів. Студенти юридичних факультетів відчують труднощі психологічного характеру при оволодінні професією і мають низькі показники при вирішенні професійних ситуацій, що містять психологічний фактор. Майбутні юристи усвідомлюють недостатній рівень власної психологічної компетентності і диференціюють види і форми необхідної психологічної допомоги [1].

Формування професійно-психологічних умінь у юристів – найважливіше завдання їх навчання. Вирішення цього завдання можливе лише при наявності адекватної моделі підготовки фахівця, і виділення конкретного переліку психологічних знань, навичок і умінь, які повинні бути набуті та вдосконалені в період навчання у виші (не тільки в рамках вивчення юридичної психології, але і в процесі використання інтенсивних психолого-педагогічних технологій та самоосвіти).

Позначимо вимоги, які пред'являє діяльність до психологічної складової освітнього простору юридичного вишу. Юрист – це фахівець в галузі юридичної роботи і, перш за все, ведення юридичних справ, тобто життєвих випадків, які виступають в якості виокремлених, самостійних предметів юридичного розгляду (злочинів, цивільних суперечок, конфліктів та інших випадків, які вимагають оцінки, розгляду і вирішення відповідно до норм права). З'являючись у сфері людських відносин, юридичні випадки мають виражену психологічну складову.

У зв'язку з цим, професійна компетентність юриста складається не лише з спеціально-юридичної, а й професійно-психологічної підготовки. Останнє обумовлено тим, що професіоналізм пов'язаний з майстерністю спілкування, роботою з людьми, впливом на них. Вона приводить до бездоганного виконання юридично значимих дій щодо ведення юридичних справ, оскільки з них неможливо вилучити людину, ігнорувати залежність успішності їх ведення від розуміння і врахування

усіх психологічних факторів. За зовні простими діями ховається складна пізнавальна, волюва і емоційно насичена психічна діяльність.

За змістовно-функціональними особливостями навички юриста досить різноманітні: навички роботи з документами, навички роботи із засобами зв'язку, навички використання зброї та спеціальних засобів, навички роботи на комп'ютері, навички виконання професійних дій, навички аналізу обстановки і аналізу результатів дій та ін. [2].

Професійно-психологічна підготовленість юриста становить важливу частину його професійної компетентності і об'єктивно зумовлена тим, що «заглибленість» юридичної діяльності в соціально-психологічну дійсність – не окремий елемент юридичної діяльності, а її сутність.

Спеціалісту неможливо ефективно вирішувати юридичні задачі, обмеживши їх виключно правовою стороною. Тому практичні вміння розібратися в усьому спектрі психологічних відтінків і залежностей своєї роботи характеризують реальну підготовленість до неї юриста, його професіоналізм [3].

У зв'язку з цим виділяють професійно-психологічну підготовленість юриста, під якою розуміється підготовленість до сприйняття і обліку психологічних аспектів при здійсненні юридичної діяльності, до подолання психологічних труднощів на шляху вирішення професійних завдань.

Значущим компонентом психологічної підготовки юриста є професійно-психологічна стійкість. Правоохоронна діяльність здійснюється в умовах значних психологічних впливів, здатних надавати негативні впливи як на успішність вирішення професійних завдань, так і на психологічне здоров'я юриста. У зв'язку з цим, психологічна стійкість юристів повинна бути дуже високою. Стійкість є інтегральною характеристикою і складається з наступних компонентів: загальної психологічної стійкості; знайомства з переліком психогенних факторів, що робить їх очікуваними і, відповідно, менш нервовими; досвіду вирішення професійних завдань в умовах дії психогенних факторів, що дозволяє істотно послабити їх вплив на професійного юриста і результати його діяльності; розвинених навичок психічної саморегуляції.

Ще одним не менш важливим компонентом освіти майбутнього юриста є морально-психологічна підготовка. Вона відображає здатність юриста здійснювати свою діяльність відповідно до норм моралі, наявність усвідомленої потреби і вміння співвідносити професійні функції з етичними вимогами.

До актуальних вимог, що пред'являються майбутнім юристам, відноситься сформованість поряд з теоретичними знаннями практичної соціально-психологічної (комунікативної) компетентності, що має на

увазі не тільки запас знань психологічних закономірностей, які проявляються в спілкуванні людей, але й наявність міцних умінь і навичок використання їх у професійній діяльності по здійсненню правосуддя, оволодіння найбільш ефективними засобами вирішення комунікативних завдань в широкому діапазоні життєвих ситуацій: від простого вступу в контакт з іншою людиною до складних форм організаторської діяльності [4].

Особистісно-професійний розвиток юристів в навчальному процесі вимагає орієнтації на розвиток творчого початку, особистих і загальних здібностей. Для цього слід акцентувати увагу студентів на тих сторонах праці правознавця, в яких творчі здібності формуються і реалізуються і в той же час удосконалюються, розвиваються і збагачуються.

Список літератури

1. Коновалова В. О. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. — 240 с.
2. Столяренко А. М. Прикладная юридическая психология. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 640 с.
3. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. – М: Юрлитинформ, 2001. – 352 с.
4. Шиханцов Г. Г. Юридическая психология: Учебник для вузов. – М.: Зерцало, 1998. – 355 с.

Гуцуляк О. Б.

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И ЕЁ ЦИВИЛИЗАЦИОННАЯ МИССИЯ

Изучая феномен интеллигенции, более верным будет признать выводы П. Г. Давыдова о том, что интеллигенция как «живой общественный организм» прошла все этапы человеческой цивилизации, а также в границах каждой эпохи наделены не только общими характерными признаками, но также имеют и собственные специфические черты [1, с. 81]. Автор придерживается той традиции социологической мысли, которая рассматривает интеллигенцию не как исключительно явление русской цивилизации, а как явление универсально-человеческое, которое само являлось сосредоточием, воплощением и смыслом культуры (К. З. Акопян, Н. А. Бердяев, Т. В. Блаватская, И. И. Гарин, П. Г. Давидов, Р. В. Иванов-Разумник, Г. В. Касьянов, Л. Н. Коган, И. В. Кондаков, Т. В. Кононенко, С. Б. Крымский, В. И. Кузицин, П. Л. Лавров, Д. С. Лихачев, Ю. М. Лотман, А. В. Луначарский, И. Л. Маяк, Д. С. Мережковский, П. М. Милуков, А. Ф. Лосев, Д. Н. Овсянко-Куликовский, М. Т. Петров, Г. С. Померанц, Д. Г. Смирнов, Е. Ю. Смотрицкий,

А. И. Солженицин, Ю. С. Степанов, М. И. Туган-Барановский, В. И. Чуприна, М. Эпштейна и др.).

В этом понятие «интеллигенция» коррелируется с принятым в западной науке историософским понятием «творческое меньшинство» (А. Дж. Тойнби) относительно людей, в которых наиболее полно реализуются конструктивные способности человеческой природы на благо и в интересах всех членов общества. «Творческое меньшинство» состоит из горстки энтузиастов (пророков, жрецов, философов, ученых, политиков), способно осознать брошенный обществу «вызов» со стороны среды и дать на него удовлетворительный «ответ» и примером собственного бескорыстного служения увлекает за собой косную массу (пассивное большинство, «пролетариат»), которая пытается подражать («мимесис») идеям и ценностям «творческого меньшинства», в результате чего само общество переходит на новые рельсы [2, с. 353]. «... Если творческое меньшинство оказывается не в состоянии достойно ответить на вызов истории, решить актуальные задачи, сформулировать новые цели и включить мимесис, общество переходит в состояние стагнации, после чего может последовать надлом и распад. Именно поэтому так велика ответственность творческих личностей за процессы, происходящие в обществе... Общество без творческого меньшинства жалко, убого и склонно к деградации... В целом, жизнеспособность культуры зависит как от творческого порыва единиц, так и от эффективности коммуникативных механизмов, которые они создадут для трансляции своих идей среди большинства» [3].

Т. В. Кононенко, исходя из теории Ж.-П. Вернана об особенностях полисной демократии античной Греции, считает, что понятие интеллигенции тесным образом связано с понятием маргинальной личности, поскольку в истории интеллигенция постоянно находится «на грани», «в зазоре» между «мистерией» и «публичностью» и ее функция обуславливается строительством не только и не столько культуры, сколько гражданского общества и правового государства [4, с. 134, 135].

В. Ш. Нахушев призывает рассматривать интеллигенцию сквозь призму историософской теории Л. Н. Гумилёва об закономерностях эволюции этносферы и употребляемого в ней понятия «пассионарности» (врожденной способности абсорбировать из внешней среды энергии больше, чем это требуется только для личного и видового самосохранения, и выдавать эту энергию в виде целенаправленной работы по видоизменению окружающей их среды). Соответственно, интеллигенция – это сообщество «личностей субъектного типа», наиболее пассионарная интеллектуально-нравственная элита всех социальных групп общества, объективно свободная от узко корпоративных интересов и осуществляющая

материализацию идеи социальной справедливости путем пробуждения совести и разума, корректирующая, смягчающая, очеловечивающая отношения власти с народом, т.е. достаточно подготовленная интеллектуально и нравственно к пробуждению общественной совести, способная быть экспертом социальной справедливости государства и стремящаяся сделать политическую власть нравственной, не становясь властью [5, с. 130, 131, 135-136]. Несколько ранее Г. С. Померанцем ставится знак равенства между феноменом интеллигенции и «вечным образом» Гамлета, бросающего вызов обстоятельствам и самому миру и раскрывающему свою личность в этой борьбе: «... в какой-то степени, интеллигент – это Гамлет. Гамлет – это первый тип протоинтеллигенции» [6].

Американские политологи М. Бартон, Р. Гюнтер, Л. Филд, Дж. Хигли разработали собственную концепцию трансформации элиты из разобщенно-эгоистической элиты-аристократизма к консенсусно-объединенной элите-интеллигенции (см. подробнее: [7, с. 80]). Как указывают Я. Г. Мельник и Н. В. Криворучко, именно из лучших представителей сохранившихся осколков аристократии и интеллигенции формируется новая элита общества, создающая для него новые цели и образцы поведения, адекватные кризисным вызовам [8, с. 129, 137, 142]. Но, увы, первых уже не предвидится на историческом горизонте – аристократические традиции в XX в. частично деградировали, частично были уничтожены новыми массовыми движениями (идеологическими, субкультурными), с помощью коммуникативных сетей, а черты элиты массовым сознанием были искавлены приписанием их нуворишам, технократам, сотрудникам спецслужб и военным, шоу-менам, «звёздам» и даже меньшинствам. Вторые, будучи низведены до люмпенизированного состояния, оказываются лишены возможности быть «оплодотворенными» ценностными достоинствами первых (благородство, притязания, стратегичность, упругость, оптимизм, достоинство).

А. Ю. Морозов видит миссию интеллигенции сквозь призму онтологического экзистенциализма: «... интеллигент должен быть озабочен смыслом национальной истории, выражая «дух народа» и прислушиваясь к нему, бережно храня. Перефразируем М. Хайдеггера: интеллигент – это пастух национального бытия. Он принимает историю своего народа целиком, не допуская в ней «белых пятен» и ценностную близорукость. Он хранитель исторической памяти, исторического «мета-нарратива», и не может себе позволить инфантильное вытеснение в коллективное подсознание неприятных уроков истории. Он не приемлет политические и сиюминутные запреты на прошлое, понимая, что любые запреты не лечат, а маскируют болезни национального самосознания, приводя к риску рецидивов» [9, с. 191].

Пример украинской интеллигенции [10; 11; 12] на протяжении прошедших 700 лет подтверждает эту миссию «пастухов национального бытия» [13]. В составе 1109 делегатов учредительного Первого съезда Народного Руха Украины (8-10 сентября 1989 г., Киев) было 984 представителей интеллигенции. Поэтому не удивительно, что Народный Рух окрестили «нерукотворным памятником украинской интеллигенции, нашедшей в себе силы подняться на борьбу за возрождение национальной идеи, независимости, языка, культуры, символики» [14, с. 69]. После провозглашения независимости Украины 14 сентября 1991 г. был проведен инициированный Народным Рухом Украины и рядом общественных организаций Всеукраинский форум интеллигенции, заявивший о претензиях на роль морального авторитета нации. Исследованием места и судьбы украинской интеллигенции занимаются авторы созданного в 2003 г. в Одесском национальном университете им. И. И. Мечникова сборника научных статей «Інтелігенція і влада» и на 2017 г. издано 37 его выпусков [15].

Но интеллигент – это не только выразитель, хранитель прошлого («духа», принципов), не только творец нового («кративших», рекомбинатор), не только человек с обостренным чувством справедливости (правдоискатель, революционер, Гамлет), не только человек, берущий на себя роль поводыря («проповедник», идеолог, морализатор), но и, как указывает А. В. Халаписис, он «менеджер будущего», так как от имени со-временности определяет всякую возможную актуальность как деятельностьную установку, тем самым концептуально формирует возможные контуры будущего [16]. Но не только! Он часто сам добровольно избирает для себя жребий быть орудием этого «менеджмента будущего» – «клерком», исходя из многозначности французского слова *clerc* (от латинского *clericus* «клирик» < греч. *kleros* «жребий»), которое также означает не только «служащего», но и «духовное лицо», «просвещенного человека». Социологи С. Кольридж и Э. Геллнер предлагают называть «клириками» профессионалов в познании, которые сами себя воспринимают учеными людьми (*docti, eruditi, savants, Gelehrten* «учёные») [17, p. 19].

Одновременно интеллигент – это всегда еще и сам «прообраз человека будущего». Когда тот или иной кризис углубляется, всегда из разных слоев населения в разных местах появляются тысячи и тысячи «понимающих личностей» («*persona intelligens*»), т.е. которые будут понимать не только сложившуюся ситуацию, но и пути выхода из неё – и, объединяя вокруг себя других, начинают соответствующую пониманию программу действий выхода из кризиса и построения новых общественных отношений. Японский социолог Ёнези Масуда считал, что главным условием преодоления современных кризисов есть

появление нового типа человека – Homo intelligens, отличающегося от Homo sapiens, зафиксированного на материальном производстве и системе контроля. Homo intelligens «путем горизонтальной социальной трансформации мирного революционного типа» создаст новое общество («глобальную гражданскую общность»), функционирующее на принципах синергетизма, а не конкуренции, на принципах понимания («адекватных оценок») и согласования действий с позиций гуманизма и глобализма [18, с. 434-435; 19, с. 9-10]. Популярный футуролог Мичио Кайку (Каку) декларирует необходимость увеличения «интеллектуального капитала» в обществе на пути трансформации его в новую цивилизационную форму – общество «интеллектуального капитализма». Но для этого необходимо максимальное увеличение уровня понимания («компетентности», «мудрости») всех слоев общества, а не только политической элиты [20, с. 305, 360, 394].

Список літератури

1. Давидов П.Г. Інтелігентність як ідеологія моральної відповідальності : засоби формування національної інтелігенції // Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 95-річчя заснування Донецького національного технічного університету) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Красноармійськ, ДонНТУ, 17–18 березня 2016 року) / вст. сл. проф. Кашуба М. В., відп. ред. проф. Нікульчев М. О. – Красноармійськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2016. – С. 79-82.
2. Тойнби А.Дж. Постигание истории / пер. с англ. - М. : Прогресс, 1991. – 736 с.
3. Халапис А. В. Стрела истории, или Метафизика культуры // Вісник Дніпропетровського університету. Соціологія. Філософія. Політологія. – 2004. – Вип. 10. – С. 313-323. – <http://halapsis.net/strela-istorii-ili-metafizika-kultury>
4. Кононенко Т.В. Интеллигенция : проблема идентификации // Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 95-річчя заснування Донецького національного технічного університету) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Красноармійськ, ДонНТУ, 17–18 березня 2016 року) / вст. сл. проф. Кашуба М. В., відп. ред. проф. Нікульчев М. О. – Красноармійськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2016. – С. 132-135.
5. Нахушев В.Ш. Интеллигенция как сообщество пассионариев // Социологические исследования. – 2006. – № 6. – С. 129-138. – <http://ecsocman.hse.ru/text/18011724/>
6. Померанц Г. Интеллигенция, интеллигенты и интеллигентность // http://www.pomeranz.ru/p/lect_intell.htm
7. Гельман В.Я. «Сообщество элит» и пределы демократизации : Нижегородская область // Полис. – 1999. – № 1. – с.79-97.
8. Мельник Я.Г., Криворучко Н.В. Прологомени до українського дискурсу : етнокультурний, політичний та лінгво-семіотичний аспекти. – Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ, 2012. – 260 с. – <http://lib.pu.if.ua/read.php?id=2661>
9. Морозов А.Ю. Интеллигенция, историческое мышление и бегство от Ничто // Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 95-річчя заснування Донецького національного технічного університету) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Красноармійськ, ДонНТУ, 17–18 березня 2016 року) / вст. сл. проф. Кашуба М. В., відп. ред. проф. Нікульчев М. О. – Красноармійськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2016. – С. 189-193.

10. Бичко А., Бичко І. Феномен української інтелігенції (спроба екзистенціального аналізу) // Слово і час. – 1995. – № 9-10. – С. 39-50; 1996. – № 2. – С. 49-53 ; № 4-5. – С. 72-77.
11. Бичко А., Бичко І. Феномен української інтелігенції : спроба екзистенційного дослідження // Психологія і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 9-64. – <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/22945/1/Бичко%20А..pdf> ; <http://pis.tneu.edu.ua/index.php/pis/article/view/450/450>
12. Рубльов О.С. Інтелігенція українська // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Під ред. В. А. Смолія. – К.: Наукова думка, 2005. – 672 с. – http://www.history.org.ua/?termin=Inteligencija_ukrainska
13. Гуцуляк О.Б. Філософія української сутності : соціокультурні смисли алхімії національного буття. – К. : Арт Економі, 2016. – 256 с.
14. Гончарук Г.І. Народний Рух України : історія. – Одеса :Астропринт, 1997. – 380 с.
15. Інтелігенція і влада : збірник наукових праць. Серія : Історія / Гол. ред. Г.І. Гончарук ; Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Україна // <http://history-power.com>
16. Халапсис А. В. Образование и «менеджеры будущего» // Політологічний вісник. – 2011. – Вип. 56. – С. 134-140. – <http://halapsis.net/menedzhery-budushhego>
17. Burke P. A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot. – Malden (Massachusetts) : Polity Press, 2000. – vii, 268 pp.
18. Голянич М.Ю. Футурологія. Філософія майбуття. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. – 540 с
19. Лях В.В. Свобода самореалізації у контексті інформаційно-комунікативних процесів // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2008. – Вип. 73. – С.3-27; нумерація страниц в отдельном файле электронной версии: 1-14. – <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75073/01-Liah.pdf>
20. Кайку М. Фізика майбутнього / з англ. – Львів : Літопис, 2013. – 432 с.

ДАРМОРІЗ О. В.

НАУКА ТА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК КОНЦЕПТИ СОЦІАЛЬНОЇ МІФОЛОГІЇ/МІФОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

В сучасному суспільстві важливе значення для формування світогляду людини, розуміння її місця в світі та спільноті має феномен соціальної міфу як система усталених уявлень про суспільство, його розвиток, механізми соціальної взаємодії і т. д., які не потребують верифікації для мас та працюють на рівні емоційного сприйняття світу. Важливе значення в цій системі займають поняття науки, розумової праці та інтелігенції як суспільного прошарку, що складають професіонали розумової праці.

З одного боку, наука звикло розглядається спільнотою як закрита професійна сфера, певне сакральне знання, до якого доступ мають лише обрані. Для пересічного члена суспільства ці знання є незрозумілими, а тому сприймаються як сфера недоступного. Науковці,

котрі займаються вирішенням наукових проблем у різних галузях знання і володіють професійним науковим апаратом в масовій свідомості постають такими собі «жертвами», «особливими людьми», що мають доступ до знань, які недоступні для більшості, а також наділяються особливими здібностями, здебільшого інтелектуальними (або ж оголошуються божевільними, що теж є ознакою девіації). При цьому, через сакралізацію науки, до уваги не береться необхідність прикладення значних зусиль для вирішення поставлених завдань, а слово «праця» може взагалі виключатися з характеристик наукового пізнання. Варто відзначити, що до такого стану справ спричинилися й самі науковці, які будують свою професійну репутацію виключно з огляду на оцінки вузької частини інших представників науки, котрі займаються тією ж проблематикою; оцінки інших членів суспільства, навіть представників іншої галузі наукового знання до уваги не беруться.

Ще однією міфологічною характеристикою науки в масовій свідомості є віра у її всемогутність та непомильність, яка єдина може оперувати істинним знанням, використовуючи логічний шлях доведень та експериментів. Сучасна людина для формування свого світогляду опирається і на наукову картину світу, яка в масовій свідомості набуває ідеологічного забарвлення. Разом з тим, усталена наукова картина світу не може піддаватися ревізії, оскільки це саме й суперечитиме постулату про непомильність науки.

У. Бек, описуючи сучасне суспільство як суспільство ризиків, в якому наукове обґрунтування повсякденного життя відіграє вагомий роль, відзначав, що наукові обґрунтування в нашому суспільстві значною мірою заполітизовані і саме це не дозволяє доносити об'єктивне знання до мас. Науковець стає заручником політичного спокою та добробуту, оскільки не може визнати сьогодні, що раніше, при здійсненні наукового дослідження, була допущена помилка (хоч в науці це нормальне явище). Суспільне визнання такої помилки в багатьох випадках може спричинити політичну (чи економічну) катастрофу, або ж бути відкинуте як ненаукове.

Саму науку суспільна свідомість теж наповнює міфологемами. Н. Вітковські та С. Ортолі в своїй книзі «Ванна Архімеда: Коротка міфологія науки» описують головні наукові легенди, котрі побутують в сучасному суспільстві. Серед них виокремлюють існування в масовій свідомості «знання» про яблуко Ньютона, таблицю Менделєєва, чорні діри, змію Кекуле, kota Шредінгера тощо. Авторі зазначають, що саме міф пов'язує науку зі звичайними людьми, робить неосяжне доступним, магичне зводить з повсякденним, а тому мусить бути присутнім в житті кожної людини, наближуючи до неї наукову картину світу.

Підсилюють міфологізацію науки поява та існування так званих паранаук/квазінаук та псевдонаукових теорій і концепцій, таких як діанетика, соціоніка, телегонія, нумерологія, астрологія і т. д. Сприйняття псевдонаукових ідей як справжніх та науково підтверджених, надмірна повага та довіра до конкретного наукового знання у пересічного члена суспільства ґрунтується на тому, що сам він не володіє (і не може володіти) усією повнотою знань, а отже максимально спрощує та емоційно забарвлює наукову картину світу за допомогою міфологізації науки та переведення більшості своїх стосунків з науковим світом у сферу міфологічної свідомості.

ДЕРКАЧ І. В.

ФОРМУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ І КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУР МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПРОГРАМІСТА У ПРОЦЕСІ КОМП'ЮТЕРНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

У період переходу до інформаційного суспільства, відмінними ознаками якого є збільшення ролі інформації і знань у житті суспільства; зростання долі інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного середовища, що забезпечує: а) ефективну інформаційну взаємодію людей; б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і в) задоволення їх потреб в інформаційних продуктах і послугах [1, с. 54], постають нові потреби у підготовці фахівців у вищому технічному навчальному закладі (ВТНЗ), зокрема, майбутніх інженерів-програмістів, до швидкого сприйняття великого обсягу світових потоків інформації, до оволодіння засобами, методами і технологією роботи з ними. Майбутній інженер-програміст повинен мати певний рівень знань, умінь і навичок роботи з інформацією, використовувати інформаційні технології для її отримання, обробки, збереження, захисту і розповсюдження. Ці знання, уміння та навички визначають суть інформаційної культури майбутнього інженера-програміста.

Поняття інформаційної культури фахівця в даний час остаточно не визначене і трактується по-різному в залежності від його професії та соціальних умов професійної діяльності. Ряд вітчизняних та зарубіжних вчених визначають термін «інформаційна культура» та розглядають питання її формування в майбутніх фахівців вищих навчальних закладів.

Інформаційна культура розглядається багатьма авторами як складник загальної культури народу, національної політики, що

зорієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності, оскільки могутність держави визначається рівнем володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та їх розвитком. Інформаційна культура є, безумовно, культурно-освітнім явищем. Ми підтримуємо думку Р. С. Гуревича, який вважає, що поступово інформаційна культура стає елементом загальної культури людства, хоча поки що більшою мірою розглядається як складова частиною професійної діяльності особистості [2, с. 355].

Для ВТНЗ соціальним замовленням інформаційного суспільства варто вважати забезпечення рівня інформаційної культури майбутнього інженера-програміста, необхідного для роботи у конкретній сфері професійної діяльності.

На підставі аналізу наукових досліджень інформаційну культуру майбутнього інженера-програміста слід розглядати як сукупність загальної культури, комунікативної культури та комп'ютерної культури.

На сьогодні одним з основних засобів розвитку та поширення комп'ютерної культури, як складника інформаційної культури, стають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Розглядаючи питання формування комп'ютерної культури майбутнього інженера-програміста, треба зазначити, що, вона є продуктом його різнобічних творчих здібностей і проявляється в таких аспектах: у вміннях оперувати інформацією, здійснювати її генерацію, передачу, прийоми запам'ятовування та перетворення; у знаннях інформаційних ресурсів і потоків у своїй власній професійній діяльності; у конкретних вміннях і навичках використання технічних засобів (персонального комп'ютера, комп'ютерних мереж, тощо) у своїй власній професійній діяльності; у вміннях використовувати у професійній діяльності різноманітні програмні продукти загального та спеціального призначення; у вміннях одержувати інформацію з різних джерел, подавати її у відповідній формі, мати виражену мотивацію до постійного її вдосконалення.

Володіння іноземною мовою (ІМ) розглядається як важливий компонент особистості інженера-програміста, особливо, якщо фахівець бажає у майбутньому займати відповідне місце в соціальній ієрархії. Тому в умовах становлення ринкової економіки в Україні, об'єднання Європи, співробітництва європейських і міжнародних організацій, стрімкого розвитку ІКТ та впровадження їх у всі сфери життєдіяльності людини мовна підготовка, поряд із інформаційною, технічною, психологічною, юридичною тощо, стає тим перспективним напрямком, що забезпечить успішну професійну діяльність майбутнього інженера-програміста. За таких умов бажання майбутніх інженерів-програмістів спілкуватися ІМ в усній та письмовій формах, тобто комунікативна

мотивація, підвищує якість оволодіння студентами іноземною мовою [3, с. 33].

Формування комунікативної культури як складника інформаційної культури майбутніх інженерів-програмістів у ВТНЗ здійснюється у процесі навчання англійського діалогічного мовлення з використанням ІКТ. Комунікативна культура є невід'ємним компонентом взаємозв'язку ділових людей. Вона формується за допомогою активної комунікативно-мовленнєвої діяльності та участі майбутнього інженера-програміста у стереотипних ділових ситуаціях спілкування з використанням мережі Інтернет. Якість комунікативно-мовленнєвої діяльності є критерієм сформованості рівня комунікативної культури фахівця.

Робота майбутніх інженерів-програмістів у інформаційно-навчальному середовищі, а саме з комп'ютерними навчальними програмами з ІМ, сприяє формуванню комунікативної культури та розвитку самостійності, творчості, ініціативності та пізнавальної активності особистості. Інформаційно-навчальне середовище є одним із основних понять методики навчання з використанням мережі Інтернет. Комунікативна культура є невід'ємним компонентом спілкування людей. Вона дає можливість використовувати ІКТ, які забезпечують діалог із майбутнім інженером-програмістів. Процес формування комунікативної культури майбутнього інженера-програміста з використанням ІКТ у процесі навчання ІМ базуються на прогресивних тенденціях сучасної методичної науки: комунікативному підході, методі активізації резервних можливостей особистості, індивідуалізації навчання. Комунікативна культура формується за допомогою активної комунікативно-мовленнєвої діяльності, участі особистості, зокрема майбутнього інженера-програміста, у стереотипних ситуаціях спілкування. Якість комунікативно-мовленнєвої діяльності є критерієм сформованості рівня комунікативної культури.

Процес формування комунікативної культури майбутнього інженера-програміста сприяє становленню відповідного рівня її складника – комунікативної компетенції. У процесі формування комунікативної компетенції породжується іншомовне спілкування відповідно до умов мовленнєвої комунікації, ситуації спілкування з урахуванням взаємодії партнерів. Іншомовне спілкування несе в собі інформативний компонент, тобто студенти у разі спілкування обмінюються інформацією з певної теми у певній комунікативній ситуації. Практична мета навчання ІМ у ВТНЗ – це досягнення такого рівня комунікативної компетенції, яка дозволяє практично використовувати знання ІМ у фаховій діяльності майбутнього інженера-програміста. Використання інформаційно-комунікаційних

технологій у процесі навчання ІМ дозволяє сформувати в студента високий рівень комунікативної компетенції.

Ми виділяємо такі основні напрямки формування комунікативної культури майбутнього інженера-програміста з використанням ІКТ у процесі навчання ІМ: використання комп'ютерних засобів навчання (комп'ютерних навчальних програм, електронних словників, енциклопедій, систем машинного перекладу тощо); створення інтерактивного діалогу користувача з комп'ютерним засобом навчання у разі наявності розгалуженого зворотного зв'язку; робота в мережі Інтернет для організації між особистісного спілкування; організація дистанційного навчання.

У процесі переходу до інформаційного суспільства виникають потреби в нових фахівцях у ВТНЗ, зокрема, в інженерах-програмістах, які б мали певний рівень інформаційної культури. Рівень інформаційної культури майбутнього інженера-програміста визначається рівнем його комунікативної та комп'ютерної культур. Одним з основних засобів розвитку комунікативної культури майбутнього інженера-програміста є впровадження в навчально-виховний процес ІТК. У процесі навчання ІМ у ВТНЗ формується комунікативна компетенція майбутнього інженера-програміста, що є складником комунікативної культури особистості інженера-програміста. Комунікативна культура має пізнавальну та виховну функції, які реалізуються у процесі роботи майбутніх інженерів-програмістів у інформаційно-навчальному середовищі у разі роботи в мережі Інтернет як засіб комунікації.

Список літератури

1. Глосарий. Інформація [Електронний ресурс]. – [http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?Rlt\(uwsg.o9](http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?Rlt(uwsg.o9)
2. Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця як невід'ємна складова сучасної професійної діяльності \ Педагогіка та психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць \ За редакцією І. А. Зазюна та Н.Г. Ничкало – Київ, 2003. – С. 534-559.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник \ Колектив авторів під керівн. Ніколаєвої С.Ю. – К.: Ленвіт. 1999. – 319 с.

Дидик С. С.

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ У 1917 – 1918 РР.

У даній публікації хотілося б звернути увагу на державотворчу діяльність української інтелігенції в роки Української національної революції (1917 – 1921 рр.). Хотілося б відзначити, що українська

інтелігенція щиро вітала революцію у Петрограді і пов'язувала з нею свої великі сподівання і надії. До того ж сама ідея створення Української Центральної Ради (далі – УЦР) – представницького органу українського народу, належала українській інтелігенції.

Отже зі 118 членів Центральної Ради, обраних Всеукраїнським національним конгресом, не менше 100 були інтелігентами. Із 798 мандатів 471-м володіли всеукраїнські ради військових, селянських та робітничих депутатів. Керівництво Всеукраїнською радою селянських депутатів здійснював Центральний Комітет Селянської спілки, обраний Всеукраїнським селянським з'їздом. Проте серед членів комітету лише один був безпартійний – селянин Макар Гаркуша, решта – відомі діячі УСДРП та УПСР, громадські діячі, представники прогресивної інтелігенції: В. Винниченко, Б. Мартос, А. Лівницький, А. Заливчий, М. Ковалевський, П. Христюк, А. Степаненко, М. Стасюк. Що ж до УГВК, то серед його членів маємо лише двох солдатів і одного матроса, решта – або військові спеціалісти (офіцери – військова інтелігенція), або партійна інтелігенція (В. Винниченко, С. Петлюра, М. Полозов, М. Міхновський). Реально в роботі УЦР брали участь лише 100 членів Всеукраїнської ради військових депутатів, решта повернулась до своїх частин і втратила зв'язок з Києвом. До Президії виконкому Всеукраїнської ради робітничих депутатів, члени якої мали увійти до складу Малої Ради, обрали І. О. Маєвського, М. В. Порша, В. Д. Довженка. Отже, якщо в самій Раді робітничих депутатів було кілька робітників, то в Малій Раді їхні інтереси представляли відповідно лікар, видавець, кооператор та інженер-технолог [1, с. 14].

Дослідниця О. Балицька стверджує, що в УЦР більшість членів мала вищу освіту (60%). Інтелектуальна еліта в раді була представлена: 1) письменниками (літературознавці, публіцисти, видавці, журналісти) – 60%; 2) педагогами – 10%; 3) правниками, соціологами – 18%; 4) істориками (мистецтвознавці, музеєзнавці) – 10%; 5) інженерами (геологія, лісоводство, фізика) – 18% [2, с. 29].

Українська Центральна Рада була багатопартійним об'єднанням. Найбільш представницькими в УЦР були фракції партії Українських есерів та есдеків. Протягом усієї діяльності Центральної Ради вони в ній задавали тон, контролювали всі її структури – Президію, Малу Раду, Генеральний Секретаріат та комісії [1, с. 16].

Три перших місяці інтелігенція присвятила процесу вдосконалення структури Української Центральної Ради. За ініціативою Ф. Крижанівського були організовані комісії, які стали прообразом секретаріатів [3, с. 20]. У ранній період діяльності (до квітня 1917 р.) Центральна Рада була формуванням місцевих організацій. Однак уже 10 березня на її засіданні розглядалось питання про структуру і можливості реорганізації Ради. Її тимчасовий голова Ф. Крижанівський

запропонував обговорити можливість організації комісій Ради за зразком окремих міністерств і правомірність її “широкої репрезентації”. Ці комісії стали прообразом майбутніх секретаріатів. У березні комісії розподілялись так: комісія народної освіти (І. Стешенко і О. Волошинова); друкарських справ (Коваль, Ю. Тищенко); у справі складання звернень до народу (В. Садовський, С. Веселовський). У квітні В. Шемет запропонував заснувати шкільну Раду, а І. Стешенко висловився про організацію Всеукраїнської і губернських шкільних рад. М. Стасюк, З. Мірна і В. Бойко стали кандидатами Комісії з питань галицьких українців. Проект цієї комісії, як блоку українських партій і селянської спілки, висунув В. Винниченко. За створення правничої комісії виступав М. Грушевський. Її достойними членами він вважав Ф. Крижанівського, В. Садовського і Ф. Матушевського.

7 травня М. Грушевський, пояснюючи необхідністю налагодження «державного господарства», звернувся до членів Ради з пропозицією обговорити створення економічної комісії. Її компетенцією, на думку М. Грушевського, було б: 1) вивчення економічного стану України; 2) збирання матеріалу щодо земельного питання для Сейму України.

Питання про економічну комісію обговорювалось у Раді в травні 1917 р. М. Ковалевський і В. Садовський, визначаючи коло її завдань, вважали, що комісія розробить економічну політику, а головне – повинна здійснити аграрну реформу в Україні. В результаті дискусії щодо її складу прийняли пропозицію М. Грушевського про широке представництво комісії з соціал-демократів, есерів і революційних демократів.

Політику Ради у військовій справі повинен був продовжувати Військовий Комітет. Кандидатами до його складу стали В. Винниченко, Запорожець, О. Колос, В. Бойко. На засіданні Ради 9 травня М. Грушевський оголосив про рішення надати Військовому Комітету характер військового інституту.

Аналізуючи структуру Ради, М. Ковальський запропонував такі комісії до її складу: аграрну, автономії і федерації, шкільну і військову. Ця структура, по-перше, відповідала тому колу соціально-економічних питань, які Рада намагалась вирішити на наступних етапах своєї діяльності, а по-друге, стала прообразом уряду – Генерального Секретаріату.

Інтелігенція з перших днів своєї діяльності турбувалась про повернення в Україну українців, виселених за її межі в період старого режиму. 3 травня 1917 р. члени Ради відкрили «Комітет допомоги українцям-виселенцям». До нього ввійшли представники товариств – Український Червоний Хрест, Праця, Українська жіноча спілка, Всеукраїнська студентська спілка. Очолив комітет голова Ради –

Михайло Грушевський. Для допомоги виселенцям створити Грошовий фонд. «Комітет допомоги» став одним з перших державних інститутів, створених українською громадськістю [2, с. 30].

Українська інтелігенція включилась також у роботу місцевих органів тимчасового уряду, прагнучі через них проводити в життя українські вимоги. Початковий період революції був днями «рожевих сподівань», коли багато українців все ще плекали надії на справедливе ставлення до України нової російської влади. Але нажаль «русская демократия заканчивается там, где начинается украинский вопрос». Рада ТУП на початку березня надіслала телеграму міністру юстиції О. Керенському, в якій доручила йому «захист справедливих вимог України і її демократичної інтелігенції». З надіями на зміну ставлення центру до України і йшли авторитетні українські діячі в державні структури Тимчасового уряду на місцях. Так, Д. І. Дорошенко був призначений заступником Київського губерньського комісара, а через деякий час – губерньським комісаром Чернігівщини. На Волині губерньським комісаром деякий час був О. Вязлов, на Київщині – О. Саліковський, на Полтавщині – А. Ливицький. Все це – активні учасники національно-визвольного руху. Ситуація, у якій вони опинилися, була непроста. З одного боку, губерньські комісари мусили виконувати всі розпорядження Петрограду. З іншого боку, вони були зв'язані почуттям відповідальності перед українством, партіями і організаціями, до яких входили. Лавіруючи між обов'язками чиновників Російської держави і своїми почуттями українських патріотів, вони вели справу в напрямку підтримки національного руху, перших елементів української державності.

З початком революції 1917 р. українська інтелігенція активно включається в роботу місцевих органів влади. Так, наприклад, гласним київської губерньської земської управи був обраний В. Прокопович, гласними міської думи – Д. Дорошенко і Ф. Крижанівський. До складу Київської губерньської Ради було запропоновано: від Центральної Ради – Д. Антоновича, О. Волошина, Ф. Матушевського; від Таращанського повіту – В. Науменка, М. Грушевського, В. Прокоповича; від Звенигородського – В. Садовського, О. Вілінського; від Київського – О. Шульгина. І. Чопівський очолив комісію по реорганізації Київської міської ради. Представники української національної інтелігенції активно співпрацювали в міських думах Катеринослава, Харкова, Єлисаветграда, Вінниці, Миколаєва та інших міст України [4, с. 52].

Українська інтелігенція взяла участь у формуванні Генерального Секретаріату, виступала авторами і розробниками Універсалів УЦР. Інтелігенція діяла у таких державних інститутах як Комісії у справах біженців, по забезпеченню України паперовими

грошима, створенню Комітету охорони революції, вирішення аграрного питання [3,с. 20; 5,с. 15].

Інтелігенція вирішувала питання щодо політичного виховання мас. Свідомість в стихійний національно-визвольний рух вносили політичні партії. Формуванню свідомості мас сприяло проведення роботи серед населення, висування кандидатур на виборах; підготовка і проведення мітингів, концертів, загальних зборів. Мета – відродити державу – об'єднала сили інтелігенції у Комітеті «Статуту автономії України». Свої ідеї щодо державного устрою політична еліта реалізувала через фракції в ньому [3,с. 18].

З проголошенням Першого універсалу і автономії України інтелігенція очолила всі секретарства Генерального Секретаріату (В. Винниченко, П. Христюк, Х. Барановський, Б. Мартос) [4,с. 52]. Робота інтелігенції у Генеральному Секретаріаті освіти, до роботи в якому І. Стещенко мобілізує кращі педагогічні сили, по українізації шкіл та забезпечення їх кадрами, розробці основ загальної освіти, реформи єдиної школи показує, що ці питання обговорювались на державному рівні [3,с. 21].

Зважаючи на опозицію національно-демократичних кіл суспільства уряд П. Скоропадського змушений був використовувати кадри, незалежно від їх політичних поглядів. Не був змінений склад Міністерства освіти, сформований за Центральної Ради, хоча значна частина його працівників критикувала помірковану політику уряду в галузі освіти (С. Русова, О. Кошиць та ін.), з іншого боку до національно-культурного будівництва в Україні залучались працівники, котрі хоча і скептично ставилися до українського відродження, але були відомими фахівцями у своїй галузі (Вернадський В.) [6,с. 10]. Ті самі люди продовжували працювати і при Директорії у міністерствах, що працювали і при Центральній Раді.

Можемо констатувати, що українська інтелігенція була головною діючою силою суспільно-політичних процесів 1917 – 1918 рр. У зазначений період спостерігається збільшення ролі інтелігенції (в основному гуманітарної) в державному і суспільно-політичному житті. Саме інтелігенція у переломні моменти історії перебирає на себе функції, які їй не зовсім властиві, тобто керування державою, створення органів влади. З одного боку інтелігенція мала високий освітній рівень щоб виконувати керівні обов'язки, але з іншого – не мала досвіду керівництва, дивилася на світ «у рожевих окулярах», часто неправильно оцінювала реалії життя, перебувала в полоні ілюзій (як то ліквідація права приватної власності на землю згідно III Універсалу, або відмова Центральної Ради від власної армії у IV Універсалі). Нажаль такі прорахунки надто дорого коштували українському народу та його державності у 1917 – 1918 рр.

Список літератури

1. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: біографічний довідник. – К., 1998. – 256 с.
2. Балицька О. Деякі питання державотворчої діяльності української інтелігенції (березень 1917 – квітень 1918 р.) // Розбудова держави. – 1993. – №11. – С. 28-35.
3. Балицька О.В. Громадсько-політична діяльність української інтелігенції (березень 1917 – квітень 1918): Автореф. дис... канд. Істор. наук. – К., 1993. – 23 с.
4. Кривошій Г.Ф. Етносоціальна база Української революції (березень 1917 – лютий 1918 рр.): Дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя, 1997.
5. Демянко М. Лютнева революція та становлення української національної державності (лютий 1917 – січень 1918 рр.): Автореф. дис... канд. істор. наук. – К., 1995. – 24 с.
6. Машевський О.П. Політика уряду гетьмана П. Скоропадського в галузі освіти, науки, мистецтва (квітень – грудень 1918 р.): Автореф. дис... канд. істор. наук. – К., 1997. – 25 с.

ДМИТРИК І. О.

СТАВЛЕННЯ ІТП ДО ШАХТАРСЬКИХ СТРАЙКІВ 1989-1990-Х РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УСНОЇ ІСТОРІЇ)

Анексія Автономної республіки Крим та події неоголошеної війни на Сході України неймовірно актуалізували вже існуючі та нові дослідження, що надають системну історичну, політологічну, соціологічну та соціокультурну характеристику цим регіонам. У національній доповіді «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі», яка була підготовлена колективом науковців за редакцією Е. М. Лібанової у 2015 році, зазначено, що в країні відсутня прийнятна для більшої частини суспільства оцінка причин та перебігу збройного конфлікту на Донбасі. Громадська думка неоднозначно допускає маркування в якості відповідальних за ці процеси Російської Федерації, місцевих мешканців і регіональних еліт [1, с.5]. Таким чином, у колективній свідомості громадян України тема військових дій на Донбасі стала черговим, але більш нагальним та травматичним через дотичність до реального життя «тут і зараз», чинником поляризації поряд із відмінностями в історичному досвіді мешканців різних регіонів, релігійних переконаннях, політичних уподобаннях тощо. Розвінчання подекуди «демонізованого» образу Донбасу сприятиме зміцненню єдності країни.

Одним з аргументів на користь позитивного іміджу Донеччини та Луганщини є визнаний дослідниками та суспільством внесок у процес суверенізації України. Він полягав у потужному страйковому русі шахтарів 1989 – початку 1990-х рр., в межах якого поряд із соціально-економічними з'явилися політичні вимоги, що сприяли

ліквідації радянського режиму. Історик С.В.Кузьміна зазначає, що «в 1990 р. відбулось поєднання робітничого і демократичного рухів в один загальний суспільно-політичний. Вимоги шахтарів набули певного політичного змісту, що включає альтернативність виборів, відміну 6 статті Конституції СРСР, підписання нового Союзного договору, засудження консервативного радянського партапарату...Робітництво країни сприймало дії уряду як антинародні, що й допомогло поширенню страйків в республіці. У 1991 р. відбулося засвоєння масовою політичною свідомістю ідей незалежності України» [2, с.13].

У період весни-осені 2016 р. автор цієї статті в ролі локального координатора долучилася до культурно-документального проекту «Шахтарські історії зі сходу та заходу України», який було ініційовано та впроваджено МГО «Основи свободи» та ГО «Наше майбутнє». Під час експедицій шахтарськими містами та селищами Донецької та Львівської областей команда волонтерів збирала та фіксувала за допомогою відео- та аудіо запису інтерв'ю із працівниками вугільної промисловості різного віку та їх родинами, щоб з'ясувати мотиви вибору професії, специфіку шахтарської ідентичності, ставлення до рівня небезпечності та складності роботи, щоб виявити спільні та/або особливі риси ментальності і повсякдення шахтарів регіонів України, які часто позиціонуються як не просто різні, а протилежні. Результатом роботи із зібраними матеріалами стала віртуальна галерея життєвих історій [3], що містить 28 інтерв'ю з 13 міст та сіл України, та документальний фільм «Шахтарські історії».

Серед інших питань під час бесід з респондентами піднімалася тема участі у шахтарських страйках у 1989-1990-х рр. Аналіз відповідей є важливим для історика з точки зору вивчення емоційного сприйняття історичних подій їх учасниками. Усна історія дозволяє розширити межі офіційної характеристики періоду завдяки уточненню, рефлексії, демонстрації співвідношення колективного та індивідуального досвіду. Найбільш цікавими виявилися відповіді інженерно-технічних працівників вугільних підприємств. Слід зазначити, що тексти інтерв'ю, що можна побачити у віртуальній виставці на сайті, були відредаговані та доповнені коментарями історика та філолога, оскільки проект не мав наукової мети. Автор статті використала аутентичні (невідредаговані) тексти до яких має доступ, проте вказала у посиланнях і адресу матеріалів, розміщених у галереї.

Так, О. В. Губін – кавалер «Шахтарської слави» 3-х ступенів, який на посаді ІТР на видобувній дільниці відпрацював 18 років на шахті «Родинська» і 19-тий рік працював на шахті «Білозерська» (обидві розташовані в Донецькій області), таким чином охарактеризував загальну картину страйкового руху та свою участь у ньому: «Да, участовал. У нас, кстати, вот здесь шахта «Родинская»

впервые, когда начались эти страйки, мы первые, которые тут сильно поддержали. Другие шахты нет, а у нас тут самая демократическая шахта была. Тут очень много было приезжих, люди начитанные. У нас тут работал у меня на участке парень, который МГИМО закончил 4 курса. Потом, правда, его... там что-то не поладилось у него. Его выгнали. Люди книжки такие читали. Тогда в те времена Айтматов «Плаха» вышла, «Дети Арбата» Рыбакова. Тут такие продвинутые именно шахтёры были. И тут сразу страйкомы были. И порядка 10 забастовок таких серьёзных» [4]. Привертає увагу пояснення складності поєднання громадянської та фахової позиції інженерно-технічних працівників, які подекуди настільки суперечили одна одній, що доводилося визначати пріоритетну: «Тяжело ИТР-у в забастовках участвовать, понимаете? Тебе, с одной стороны, хочется что-то поменять, хочется что-то, чтоб лучше было.. А у тебя ещё лава, которая там давит её... И тогда надо опускаться, надо что-то делать. А видишь, сначала поняли, что если забастовка – всё, мы тут будем всё топить, пока нас не услышат! Умные люди говорят: «Не совсем вас услышат». Так вот прихотилось, участвовал. Не сколько сам бастовал, сколько с рабочими так чтоб: «Вы ж завтра приходите, ребята! Рабочее место, чтоб его не угробили полностью. До власти-то стучать надо, но не гробить же своё рабочее место» [4]

Подібну оцінку «подвійного» (громадського та професійного) навантаження на керівників середньої ланки бачимо у тексті інтерв'ю з О. О. Луциком, який розповів про роботу на шахті «Південнодонбаська № 1»: «...А в 97му році, навпаки була унікальна річ, наша шахта тільки страйкувала. Єдиний страйк, з яким я був згоден, я навіть казав, давайте й дорогу, мариупольську трасу, перегороджувати. Але я на тому страйку напрацював так, що після страйку тиждень відгулював [сміється]. Просто сталося так, що я був гірничим майстром на УКТ, ДКТ (Дільниця конвеєрного транспорту), а вугілля ми мали видавати - 400 тон на добу, хоча б на свою котельню, бо люди їздять, чергують, ну безпека, чергувати обов'язково, і треба щоб лазня, баня працювала. А іногородніх ми, ну автобуси ж не ходили, а ми з Вугледара вийшли тільки двоє - гірничі майстри, я там і ще один хлопець, а три зміни. Тобто, я ще і по дві зміни, я на страйку, а ще по дві зміни там сидів. Потім один хлопець вийшов з відпустки, чи викликали, нас хоч троє стало, хоч не по дві зміни, по одній, але їздили... З тої пори на нашій шахті затримок зарплати не було» [5].

Необхідно зазначити, що подібна дилема вибору виникала в інженерно-технічних працівників вугільних підприємств як Донбасу, так і Львівсько-Волинського вугільного басейну. Цей факт підтверджує текст інтерв'ю із С. Є. Руденко (кавалер «Шахтарської слави», кавалер «Шахтарської доблесті», Заслужений шахтар України, Герой України,

працював на шахтах «Зарічна» та «Відродження», що розташовані у Львівській області). Він пригадує: «Були часи такі, що всі страйкували. Ми збирали, я, як начальник дільниці був в цей час, я збирав ланку, ну, першу зміну, наприклад, там бригадир ходив з людьми щоб обновили лаву. В другу зміну чисто ІТРовське звено во главе зі мною. ...Страйк підтримували, люди підтримували... а я, як говориться, мусів дивитися, щоб лаву не завалило в час страйків. Страйки підтримував, я не ходив правда пішком на Львів, я не ходив ... Але з людьми на площі я завжди був. Зранку на площу, а в другу зміну в шахту – підтримувати лаву» [6].

Таким чином, аналіз усноісторичних джерел дозволяє охарактеризувати позиції інженерів та техніків вугільної промисловості щодо можливості участі та оцінки перебігу подій страйкового руху 1989-1990-х рр. По-перше, не кожен респондент виділяє та окремо розглядає періоди масштабних шахтарських страйків, для більшості зазначені події зливаються в тривалий процес, якому надається загальна оцінка. По-друге, лейтмотивом відповідей представників ІТР є проблема реалізації лідерських якостей, що під час суспільних змін актуалізувалися в середовищі трудового колективу, та професійного ставлення до своїх посадових обов'язків. Таке питання виникало в обох вугільнопромислових регіонах України. Цікаво, що, не зважаючи на переважно позитивну характеристику як контингенту, механізмів, так і результатів страйків, та навіть активну участь у шахтарському русі, інженерно-технічні працівники вугільних підприємств перевагу все ж таки віддавали виконанню фахових завдань.

Список літератури

1. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: НАН України, 2015. – 363 с.
2. Кузьміна С.В. Шахтарський страйковий рух України в 1989-1999 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Сніжана Вячеславівна Кузьміна. – Донецьк, 2007. – 21 с.
3. Віртуальна виставка «Шахтарські історії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iofc.org/uk/ua-miners-stories-2016>. – Назва з екрану.
4. Інтерв'ю з Олександром Вікторовичем Губніним (1958 р. н.), помічником начальника дільниці № 2 шахти «Білозерська». Розмова тривала 22 хв. Запис зроблено 7 липня 2016 р. – Режим доступу до ресурсу: http://www.iofc.org/uk/oleksandr-hubnin_story_2016. – Назва з екрану.
5. Інтерв'ю з Олександром Олексійовичем Луциком (1958 р. н.), пенсіонером, волонтером, воїном АТО, головою профспілки шахтарів-бандерівців шахти «Південнодонбаська № 1» м. Вугледар. Розмова тривала 39 хв. Запис зроблено 7 липня 2016 р. – Режим доступу до ресурсу: http://www.iofc.org/uk/oleksandr-lutsyk_story_2016. – Назва з екрану.
6. Інтерв'ю з Сергієм Євсейовичем Руденко (1956 р. н.), заслуженим шахтарем України, кавалером «Шахтарської слави», кавалером «Шахтарської доблесті», Героєм України. Запис зроблено 26 липня 2016 р. – Режим доступу до ресурсу: http://www.iofc.org/uk/serhii-rudenko_story_2016. – Назва з екрану.

ДЯЧЕНКО Н. І.

**КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ПРОБЛЕМНИЙ ХАРАКТЕР ВПРОВАДЖЕННЯ**

В сучасних умовах вища школа переживає глибоку кризу системного характеру. Науковці звертають увагу на зовнішні і внутрішні ризики в її розвитку. [1;72]. Боротьба двох освітніх технологій: суєтично - технократичної і гуманістичної, - підриває духовний фундамент освіти. Змінюється і саме поняття освіченості: її визначає не сума конкретних знань, а методологічна підготовка, рівень інформованості та загальної культури суб'єкта, бо мати знання не означає їх застосовувати. Традиційна педагогічна парадигма, яка визначає два процеси: навчання і виховання, - передбачає ієрархічну керованість, підрив самої ідеї університету як осередка науки, творчості і свободи. Тому суб'єкти освітнього процесу знаходяться сьогодні в стані очікування, непевності, пошуку мотивів для подальшої діяльності.

Тому метою статті є аналіз одного з фундаментальних принципів вищої школи – активної творчості.

Креативність автором розглядається як активність в сфері свідомої вільно-відповідальної творчості. Проблема творчості приваблює дослідників різних галузей знань. [2]. На наш погляд, сприяння активному творчому процесу повинно включати розуміння його дуалістичної природи. З одного боку, творчість неможлива як без знань, так і мотиву та спонукання до неї («можна бігти добре, але в іншу сторону»). З іншого боку, дуалістичність проявляється в заданій комунікації двох суб'єктів: студента і викладача. Сформувати інтелігент-інтелектуала, - найважливіше завдання в нашому глобалізованому світі. Обидва поняття, як відомо, чітко не ідентифіковані, дискусивні, по-різному трактуються вітчизняною і західною наукою. Але в будь-якому ракурсі основою інтелектуала є високий рівень відповідальності за якість своєї роботи, інтелігента – духовна ясність і чистота потягів і мотивів, закладена в ментальності народу. Історичний досвід свідчить: якщо економічну депресію можна подолати за рахунок кредитів або інвестицій, то для уникнення духовного колапсу необхідні значні зміни в соціальних інститутах та цінностях. Тому духовний аспект формування інтелектуальної еліти має велике значення, адже, за висловом М. Бердяєва, «дегуманізована особистість буде створювати дегуманізовану техніку».

Разом з тим, умови, в яких опинилися суб'єкти освітнього процесу, на жаль, не сприяють потягу до творчої діяльності та пошуку наукової істини. Так, в умовах первісного накопичення капіталу українська молодь прагне освіти, як соціально-стверджувального шляху

до успішного життя. Але тверезо оцінюючи можливості держави, часто схилиються до висновку: інтелігент, освіченість не забезпечує ні елементарних умов для виживання, ні пошани з боку суспільства. Це спричиняє руйнування в студентському середовищі цінностей самореалізації через освіту, а ідеал знань та наукової творчості замінюється культом диплома, вузьким примітивним прагматизмом, зорієнтованим на бездуховний спосіб життя. Ці життєві мотивації підтверджуються першим образом науковця, якого студент бачить, - викладача вишу. Дослідницька діяльність та її активність вимагає від людини впевненості і свободи соціальної та наукової, яка формується в процесі набуття знань, їх збільшення, вимог, потреб та визнання суспільства тощо.

Переважає більшість викладачів вищої школи обрала цю сферу діяльності за покликом, не зважаючи на високі конкурентні можливості в інших сферах суспільного життя. Але теперішній стан витрат бюджету на науку і освіту, ховаючись за таємничим словом «оптимізація», формує новий стан творчої інтелігенції як бідної верстви населення. Саме поняття «витрати», а не цивілізоване, згідно концепції людського капіталу «вкладання» або «інвестиції», - несе в собі приниження до освітньої діяльності, адже саме студентство є джерелом відтворення інтелектуального потенціалу країни.

Бідність веде до залежності; конформізму, деградації як моральної, так і наукової суб'єктів освіти. Заформалізована, принижена фінансово, комерціалізована вища школа втрачає дух університету, основою якого є свобода творчості та креативність. Ознаками відмови від істинної творчості останнім часом є підвищення кваліфікації (захист дисертацій), яка перетворилася в торгівельне шоу, починаючи від обов'язкової кількості статей (обов'язково 5 або 15, - а якість це вже потім!), за які автор сплачує тисячі гривень, до процедури захисту, на яку молоді науковці беруть не один кредит. Подальша викладацька робота формалізована, але часто виходить за межі посадових інструкцій, а іноді і за межі трудового законодавства. Творча активність не можлива без комунікації, дискусій, обміну думок. Сучасний викладач, маючи невеликі фінансові можливості і не маючи підтримки з боку ВНЗ (держави), обмежує своє наукове спілкування вузьким колом регіональних дослідників, а знайомство з новими ідеями здійснює в бібліотеці. Все це сприяє занепаду творчого процесу, зосередженню на формальних діях та приватних справах, професійному вигорянню та неспроможності до творчості.

На негативні процеси в вищій школі, що мають стратегічні впливи і наслідки звертали увагу провідні філософи України на чолі з директором Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди АН України Мирославом Поповичем у відкритому листі до міністра освіти і науки

України Лілії Гриневич. [3,6] Зважаючи на продовження керованої і заформалізованої «творчості» в закладах освіти, МОН України поки нічого запропонувати.

Кожне суспільство світової спільноти прагне зберегти інтелектуально-духовний капітал та творчу насагу свого народу. Для цього створені відповідні соціальні інститути, які повинні ефективно працювати для загальносуспільної мети та підтримувати базові принципи свого існування.

Вищевикладене надає можливість зробити наступні висновки:

1. Активна дослідницька діяльність – основа комунікації суб'єктів освітнього процесу та принцип діяльності вищої школи. Зважаючи на те, що студенти вступаючи до вишу, часто не мають досвіду наукових досліджень методології і методики наукової роботи, необхідно ввести дисципліну «Основи науково-дослідної роботи», починаючи в першого курсу, а для магістрів курс «Філософія науки і техніки» переконувати, скорегувавши курс та підсумки його освоєння з практичними здобутками магістрантів.

2. Вища освіта, як і освіта в цілому, є об'єктом перманентних реформувальних протягом більше двох десятиліть Але це не додало їй ефективності. Тому потребує перегляду принципу функціонування інституту освіти, та їх оновлення з метою підвищення якості та доступності науково-дослідної роботи. Для цього сприяти створенню наукових об'єднань викладачів і студентів; проведенню публічних лекцій викладачами і студентами щодо своїх досягнень; формування позитивного іміджу суб'єкта дослідництва в вищому навчальному закладі.

3. Сформувати евристичну атмосферу шляхом збільшення практичної частини окремих курсів. Особливо це стосується гуманітарних дисциплін. Творче завдання повинен виконувати кожен студент, але результат і мета можуть бути досягненні, якщо завдання буде відповідати інтересам і можливостям студента та зацікавить його не тільки і не тільки оцінкою. Адже творчість це не тільки свобода і відповідальність, але і великою мірою альтруїзм.

4. Сформувати у студентів високий рівень здатності критичного аналізу. В сучасному суспільстві споживання іноді принципи останнього привносяться і в сферу науки і освіти. Некритичність призводить до безпринципності та безвідповідальності, які неприйнятні для дослідження.

Список літератури

1. Каленюк І.С., Куклін О.В., Ямковий В.А. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні. // Економіка України. – 2015. - №2. – с.70-83.
2. Беляков О.О. Нові тенденції у вищій освіті (на прикладі навчального процесу журналістів)// Проблеми освіти: Наук.-метод.зб/ Кол. авт.. – вип..24.-К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2001. – 312с; Воробйова Г.В., Попазогло С.М. Проблеми

- української вищої школи в контексті розвитку світового співтовариства. - Інтелігенція і влада. Зб.наук.праць. – Одеса: Астропринт, 2002. – Вип.1(2). – ч.І – 300с. – С.73-79; Кузнецов Ю.М. Креативний підхід – головний інститут в інноваційному прориві/ Ю.М.Кузнецов. // Інтелектуальна власність. - 2011. - № 4. - с.12-16; Кузь В.Г. Нова українська школа за концепцією розвитку освіти на період 2015-2025р.р./ В.Г.Кузь // Психологія і педагогіка. - 2017. - № 1. С.21-26 та інші.
3. Див.: Філософська думка, 2017, №6.

Жадько В. А., Бідзля П. О.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛІГЕНЦІЯ» ТА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ПРОШАРОК

Будь-яке дискусійне обговорення, надто ж якщо воно має науковий статус, має починатись із чіткого визначення понять, змісту якого дотримуються всі учасники. Інакше істина в таких дискусіях-суперечках не народиться. Такою є вимога логічного закону тотожності. Оскільки безпосереднім учасникам обговорення складно погодитись із визначеннями своїх колег, адже завжди є непереборне бажання хоча б із чимось не погодитись, пошлемось на авторитет видатних мислителів, на вченнях яких всі вчені, науковці сформувались у такій якості.

І. Фіхте виходив із того, що філософ, абстрагуючись у процесі мислення від досвіду сприйняття об'єктів, формує свою свідомість як інтелігенцію. Якщо вона спрямована на речі, тоді це форма матеріалізму, або ж догматизму, оскільки вони, а не людина як суб'єкт, визначає її зміст [1,с. 216]. Оскільки конференція обговорює інтелігенцію як суспільний прошарок, то філософське бачення поняття інтелігенція відноситься до тієї категорії людей, які виходять з суб'єкт-об'єктної єдності. Тобто, інтелігенція – це той прошарок суспільства, який самого себе робить об'єктом як пізнання/самопізнання, так і суб'єктом само-перетворюючої життєдіяльності відповідно до тих сутнісних вимірів, що складають зміст їх індивідуально-родового покликання. Адже людина – суспільна істота, завжди приналежна до певного виду народної спільноти. Щоб бути причетним до народу, слід мати інтелігенцію як внутрішній стан душі, як дух необхідної життєдіяльності. «Це робить зрозумілим разом із тим те почуття необхідності, яке супроводжує певні уявлення: інтелігенція відчуває в них не який-небудь вплив із зовні (курсив наш – авт.), але вона відчуває в цьому діянні межі свого власного єства» [1,с. 219]. Звідси не зовсім коректно визначати інтелігенцію як прошарок людей, зайнятих розумовою працею. Знання, не підняті до глибин внутрішнього

душевного стану, не роблять людину інтелігентною, привабливою для інших прикладом належної поведінки.

Більш розширене визначення становлення духу об'єктивної інтелігенції маємо в діалектичній системі Гегеля, в його «Науці логіки». Коли він стверджує, що абсолютна ідея вирішує відпустити себе в природу, в життя, це означає, що дух пізнання в людині починає визначати спосіб її життєдіяльності як розумно-вольовий, а не афективний. «Поняття є не лише душа, але й вільне суб'єктивне поняття, що є для себе і тому володіє особистістю, – є практичне, в собі та для себе визначене, об'єктивне поняття, яке як особа є непрониклива, неподільна суб'єктивність, але яке точно так же не є виключна одиничність, а всезагальність і пізнання для себе і в своєму іншому має предметом свою власну об'єктивність. Все інше є помилковість, неясність, гадка, прагнення, свавілля і тимчасовість; єдино лише абсолютна ідея є буття, неперехідне життя, істина, що знає себе, і вся істина» [2, с. 288]. Ось чому він наголошував, що спосіб буття самосвідомості – це знання.

Тут варто виділити наступні моменти. Перший. Мати адекватне знання про зміст поняття інтелігенція можна лише в тому випадку, коли в конкретній людині, яка вважає себе інтелігентом, поєднане вільне суб'єктивне поняття про індивідуальну самість, яке, водночас, не лише володіє нею як особистістю, але є таким за своїм практичним спрямуванням на досягнення всезагальності поза собою, в інших людях як власній внутрішній сутності, без якої не існує також власної самості. Можемо констатувати, що йдеться про суттєве розширення розуміння змісту поняття інтелігенція до поняття абсолютної ідеї, яка являє собою «тотожність теоретичної і практичної ідеї», де «кожна з них є синтез устремління» [2, с. 288] до взаємодії, а не просто до суто зовнішнього використання, відчуженого від процесу самовдосконалення.

Другий. Маючи подібний рівень самосвідомості, суто понятійне знання набуває статусу об'єктивного духу, адже його зміст всезагальний, історичний, врешті, народний і загальнолюдський. Тобто, самосвідомість неможлива без того, щоб саме такі виміри духу визначали її як своє інше, як своє рідне, своє народне, своє загальнолюдське, а не чуже, не вороже. За відсутності такого рівня поєднання суб'єктивного й об'єктивного мотивація самосвідомості є свавільною, помилковою. Але, на жаль, не тимчасовою для переважної більшості людства, яке, не піднімаючись до рівня розуміння об'єктивного змісту поняття інтелігенції, чинить свавільно на підставі всього лише підсвідомого визначення відмінностей поміж людьми за полярними, а не діалектичними, протилежностями «свої – чужі». В історії людства це використовують люди, що мають освіту, але спрямовують отримані знання проти інших людей як чужих, як полярно

протилежних відносно них самих. Врешті, таких, яких варто знищити, хоча нищити потрібно себе самих як не причетних до об'єктивної сутності освіти як світла об'єктивного знання, світла інтелігенції, світла абсолютної ідеї, втілених в способі власної життєдіяльності, що постійно наближається до розуміння змісту цих понять, розуміючи, що вони втілені в об'єктивному духові історії пізнання, а не в тілі окремої людини, яке може не подобатись із суто зовнішніх ознак. Для чого, звичайно, існують об'єктивні причини, але суто речові, а не сутнісні.

Звичайно, що такий рівень розуміння дає лише філософія, використовуючи метод інтелектуальної апперцепції як максимально можливому зосередженні пізнавальної уваги на сутнісних вимірах буття людини, не затьмарених видимістю уяви, для якої зовнішній вигляд, образ є первинним.

Тепер спробуємо дати визначення того, що таке інтелігенція як суспільний прошарок. Отже, це категорія людей, спосіб життя яких визначений гармонійною єдністю особистого та суспільного, зумовленого високим рівнем самосвідомості, тотожній об'єктивним закономірностям існування суспільного буття, починаючи від народного і закінчуючи загальнолюдським. Такий рівень самосвідомості забезпечується якісною соціально-гуманітарною освітою, в основі якої розуміння людини і як природно-соціальної, і як соціально-природної істоти. При цьому слід брати до уваги, що якісною є та освіта, яка дає людині розуміння, з одного боку, вродженого їй природно-біологічного потенціалу, з другого, того, що цей потенціал має актуалізуватись у тих формах соціальності, які актуалізують і розвивають потенції, оскільки вони, як закони буття конкретної людини, мають всезагальний статус, тобто відображають суспільний загал як певну соціально-духовну цілісність.

Звичайно, що це ідеальне розуміння. Але не слід забувати, що всі поняття наук – це ідеальні типи (М. Вебер). Якою мірою природні та суспільні особливості впливають на життя кожної окремої людини, такою ж є її відхилення від ідеалу. Про це чудово говорить зміст вчень і досліджень представників філософської антропології, яка визначає людину як *homo sapiens est homo demens* – розумний безумець (Е. Морен). Тому можна запропонувати таку закономірність: чим більшою мірою життя людини підпорядковане здійсненню об'єктивно-наукових досліджень, тим більше підстав відносити її до інтелігенції як соціального прошарку суспільства. Адже жодна людина на всі сто відсотків не може діяти так, як це визначає поняття.

Беручи до уваги викладене, можемо навести деякі ментальні ознаки/властивості того прошарку українського суспільства, який можна умовно віднести до інтелігенції.

1. Це, насамперед, представники соціально-духовної гуманітарної сфери суспільства. Навряд чи попереду варто ставити представників матеріально-виробничої сфери, оскільки, як ми це бачили у І. Фіхте, їх життєдіяльність підпорядкована об'єктам природи, а не людини як у першу чергу соціально-духовної істоти.

2. Серед них носіями власне української народної ідентичності/інтелігентності є поети й письменники, композитори й виконавці їх пісенної творчості. Це визначено тим, що вони адекватно відображають історичний об'єктивний дух народу, матеріальним носієм якого є українська мова та її мелодика. Адже мова, за М. Гайдеггером, це дім людського буття, це духовний простір народної душі, її голос і водночас логос. Причому, не лише мова звукова, але й мова тих фізичних полів – кольорів, запахів, смаків, які об'єднують людей у певні спільноти у певних біогеоценозах.

3. Оскільки людина, за визначенням Вчителя, Філософа, тобто Аристотеля, є політичною істотою, своє досконале завершення вона знаходить у створенні держави. А тому «перший, хто організував державне спілкування, надав людству величезне благо» жити в межах «закона і права», позаяк «право, що служить мірилом справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування» [2, с. 379-380].

Це чи не визначальний критерій приналежності людини до прошарку інтелігенції, якщо брати сучасне українське суспільство. Обравши шлях до Європейського Союзу, слід пам'ятати, що їх державність як політична спільність побудована саме на заповідях Філософа. А він застерігав, що «людина, яка живе поза законом і правом, – найгірша зі всіх, бо несправедливість, що володіє зброєю, найтяжча за все; природа ж дала людині в руки зброю – розумову й моральну силу, а ними цілком можна користуватись у зворотний бік» [3, с. 380].

Таким чином, проблема українського народу в тому, що, з одного боку, існуючи як соціально-духовний феномен вже понад тисячоліття, з іншого, не маючи власної державності та проживаючи під примусом державних ідеологій, які не відображають його внутрішню сутність, він втратив власну духовну інтелігенцію. Тому прошарок української інтелігенції як певної суспільної структури досить незначний, а тому її голос багато в чому є голосом «волаючого в пустелі». Що, врешті, проявлялось упродовж усього часу сучасної державної незалежності. І найперше – у постійних спробах применшити роль української мови засобами протиставлення їй фактично другої офіційної, фактично – другої державної, а саме – російської. Як і фарисейський захист мов національних меншин, які в добу СРСР аж ніяк не захищались.

Звичайно, що в наш час розвинені держави не є виключно моноетнічними, моно-культурними. Українській інтелігенції, як і пересічним українцям, не властивий поділ людей на «своїх» та «чужих». Тому вище не йшлося про те, що російськомовний етнічний українець, тим більше етнічний росіянин чи представник інших народів не можуть мати народної інтелігенції. Але тут має бути інший критерій, а саме: ставлення до власної держави як до необхідного політичного інституту врахування та забезпечення можливостей для всебічного розвитку властивого їм питомого народного духу в їх гармонійному поєднанні.

Завдання надскладне, але без його вирішення навряд чи можна сподіватись на таку єдність. І це завдання мають взяти на себе якраз представники інтелігенції, для яких єдність являє собою єдність протилежностей, а не їх протиставлення. Тоді буде формуватись єдина політична нація, а не констатація того, що вона вже існує. На жаль, понад два десятиліття існування нашої державної незалежності не були просякнуті ідеєю єдності протилежностей насамперед тієї категорії громадян, яких традиційно відносять до інтелігенції. Попри територіальні відмінності, які існували і в 1991 році, понад 90% обрали такий спосіб існування країни. В тому числі дві області Донбасу дали понад 80% підтримки. Тому, маючи нині ситуацію фактичної російської агресії, чи не час саме інтелігенції продемонструвати всьому суспільству свою приналежність до інтелектуальної еліти нації, визначаючи свою політичну позицію духовною інтелігенцією, для якої розмаїття, а не одноманітність, мов і культур – норма їх життя як мислячих істот, для яких багатомовність і полікультурність – благо, а не примус.

Список літератури

1. Антология мировой философии. В 4-х томах / Философия древности и средневековья. Ред. коллегия: В.В. Соколов (ред. составитель первого тома и авт. вступит. статьи) и др. – М., „Мысль”, 1969. – Т.1. – ч. 1 и 2. – 936 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель. Наука логики. В 3-х т. – М., „Мысль”, 1972. – Т. 3. – 371 с.
3. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – С.375-644.

ЖОВНІР М. М.

НОМІНАЦІЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ У ДЗЕРКАЛІ СВІТСЬКОГО ДИСКУРСУ

Ключовими номінаціями світського мовця кін. ХІХ–ХХІ ст., відображеними у світському дискурсі, можна вважати лексеми еліта, інтелігент, інтелектуал, богема, бомонд. Спонукою до фокусування

уваги на інтелігентові, який завжди намагався віднайти власну нішу в суцільній стратифікаційній мозаїці, стала семантична масштабність номінації та частотне оприявнення у бесіді.

У центрі українського світського життя повсякчас були інтелігенти. Значущість функційно-прагматичного призначення інтелігентських кіл наприкінці XIX ст. підтверджено актуалізацією в дискурсі лексеми інтелігенція. Прикметно, що в Україні процес виформовування свідомої й освіченої когорти проходив не так, як у Росії та Польщі. Українські вчені А. К. Бичко та І. В. Бичко, які у своїй роботі «Феномен української інтелігенції («Спроба екзистенціального аналізу)» поставили за мету фундаментально дослідити історію зародження, становлення вітчизняної інтелігенції, її соціальних функцій і феноменологічної ролі, переконані, що на формування українського національного характеру посутньо вплинули непрості для України тогочасні соціально-історичні реалії: до «комплексу меншовартості» додавалося відчуття «полонізованості», а також русифікованості [Бичко, с. 14].

Попри такі несприятливі умови поступово викристалізовувалася українська самосвідомість, з'являлися «перші будителі нашого національного Духу» [Франко, с. 72], які, безсумнівно, задекларували окремішність і потвердили самотність української інтелігенції. У діяльності відомих громадсько-культурних політичних діячів, меценатів, поетів, письменників було окреслено вектори національно-культурного розвитку країни, а також маніфестовано чіткі світоглядні й цільові орієнтири вітчизняної інтелігенції, засадничим для якої стає вирішення гострих соціально-економічних, культурних і політичних проблем.

За І. Я. Франком, «інтелігенція повинна передовсім бути інтелігенцією, повинна бути громадою людей з широким образованием, з виробленим характером, з щирим чуттям до народу; а відтак інтелігенція повинна ідентифікуватися, злитися з народом», «повинна стати для нього і адвокатом, і лікарем, і вчителем, і порадиником, і покажчиком в ділах господарських, і добрим сусідом та помічником у всякій нужді» [Франко, с. 148]. Для більшості інтелігентів важливим стає інтерес до соціальних, політичних та владних проблем. Не менш значущою є спромога прокламації власних позицій. Світська бесіда поступово перетворювалася на спосіб словесного вираження магістральних життєвих принципів, світоглядних орієнтирів і культурно-поведінкових приписів.

Варто визнати й те, що паралельно із саморефлектуванням української інтелігенції, її самовизначенням у системі соціальних координат та у відродженні національної ідентичності проходив незримий процес пошуку інтелігенцією свого місця в тогочасному

суспільстві. Супутніми цьому були випадки деморалізації та відступництва від власних поглядів під тиском обставин. На українській культурній арені з'являється псевдоінтелігент, пристосованець до життя, який, маючи міщанський дух покори, прагне заховатися від життєвих негараздів у «затишку теплої хати» [Грінченко, с. 173].

Слово інтелігент в українській мовній традиції трактують тлумачні словники як «той, хто належить до інтелігенції» у значенні «соціальної групи, що складається з освічених людей, яким притаманна велика внутрішня культура, які професійно займаються розумовою працею, розвитком і поширенням культури» [СУМ, т. IV, с. 36]. Атрибут український вказує на приналежність до конкретної (української) нації [СУМ, т. IV, с. 37] й актуалізує унікальну комбінацію ментальних ознак українського етносу, зосібна гіперболізоване почуття патріотизму, індивідуалізм, емоційність, релігійність, сентименталізм, чутливість, ліризм, антеїзм.

Часткова рецепція й екстраполяція строкатої парадигми українського ментального коду дає змогу типологізувати вітчизняних інтелігентів відповідного часового проміжку в контексті українського культурного феномена: 1) інтелігент за походженням – людина з титулом чи знатним званням; дотримується вимог світської культури та етикетних норм спілкування; аристократичні корені спонукають долучитися до процесу національно-культурного та соціально-економічного розвитку країни; 2) інтелігент за покликанням – людина, активна громадсько-політична позиція якої зумовлена палким бажанням зрушень, новітніх позитивних звершень у країні; почуття любові до Батьківщини дещо гіперболізоване; творчий складник переважає над раціональним (це людина, яка задає тон світської комунікації); 3) псевдоінтелігент – людина, що перебуває на державній службі, працівник управлінського апарату, зазвичай пасивний, безініціативний, у поведінці та спілкуванні домінує шаблонність і консерватизм; 4) міщанин – зросійщений псевдопатріот, життя якого скероване на створення комфортних для себе умов; пафос й елемент театрального загравання створюють ореол комічності, поведінка не відповідає нормам світськості.

Лексема інтелігент має різні смислові вкраплення. З одного боку, це – освічена, добре вихована людина, з другого – та, яка намагається поділитися вміннями, ерудованістю і знаннями. Безсумнівно видається те, що, виформувавши своєрідний збірний ідеал розумної, мислячої, творчої, багатогранної особистості з чітко окресленою системою цінностей та активною громадянською позицією, представники вітчизняних інтелігентських кіл свідомо чи ні долучалися до процесу становлення й розвитку інституту світськості в Україні.

Привертає особливу увагу потвердження існування й повнокровного функціонування товариських, групових утворень освічених, розумних, творчих людей, актуалізоване в дискурсивній площині лексемами товариство, компанія, гурт, громада, світ, середовище, публіка, публічність, панство та ін.

Тенденцію послуговуватися номінаціями інтелігент й інтелігенція продовжено у ХХ ст., адже вони повсякчас впливають на формування поля світськості та відіграють посутню роль в його культурному й суспільному житті.

Водночас зі зміною парадигми дійсності освічена, культурна, вихована особистість перетворюється на представника суспільного прошарку людей розумової праці. У цьому контексті цікавим, на наш погляд, є словосполучення трудова інтелігенція, що денотативно співвідноситься з лікарями, учителями, юристами, офіцерами, священиками, науково-технічними працівниками.

Окремо від трудової слід розглядати творчу інтелігенцію: письменників, художників, музикантів, акторів тощо. Так виформовується дихотомія інтелігенції (трудова і творча). Призначення представників креативної інтелігентної когорти – відображати життя робітників і селян. Привертає увагу дистрибуція словосполучення трудова інтелігенція, актуалізована головню в дискурсивному полі лексем робітник, колективіст, радянська влада, Радянський Союз та інших найменувань реалій, явищ, фактів, учасників нової політичної дійсності.

Імовірно, з-поміж арсеналу атрибутів, які сполучаються з лексемою інтелігенція й відображають ранжування в межах усього класу (вища, елітарна, трудова (масова), буржуазна тощо), дискурсивно вагомим є саме трудова. У світській комунікації робітник і трудова інтелігенція не протиставляються, водночас послаблюються нотки негативно обарвленого значення відсутності фізичної праці, актуалізовані традиційно в зіставленні інтелігент – робітник. Відтепер фіксоване масовою свідомістю уявлення про інтелігента – освіченого, вихованого представника соціальної групи, задіяного в науковій, творчій сфері корелює з поняттям фахівець. З часів становлення робітничого класу як гегемона суспільства й переходу інтелігенції до його складу номінація інтелігент утрачає престижність. Експлікаційний арсенал розширюють зневажливі інтелігентик, інтелігентішка.

Цікаво, що у ХХ ст. у світському дискурсі функціональної активності набуває номінація інтелектуал, що, цілком можливо, мотивовано употужненням науково-технічного сегмента.

Отже, світський дискурс містить словесні рефлексії загальнокультурних, соціально-політичних, суспільних та інших посутніх екстралінгвільних трансформацій. В обстежених

дискурсивних фрагментах повсякчас згадуються вітчизняні інтелігенти – національно свідомі, просвітлені, освічені представники українства.

Список літератури

1. Бичко А. К. Феномен української інтелігенції (Спроба екзистенціального аналізу) / А. К. Бичко, І. В. Бичко. – Дрогобич: Коло, 1997. – 115 с.
2. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : в 4 т. / Б. Грінченко. – К.: АН УССР, 1958. – Т. 1. – 1109 с.
3. СУМ, 1970: Словник української мови : в 11-ти т. / І. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – 11 т.
4. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. // І. Я. Франко. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. 26. – С. 74–93.

ЗАПОРОЖЕЦЬ Т. В.

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Розвиток лідерства у контексті реформування державної служби, визначення нового курсу розвитку Української держави є стратегічною умовою належного врядування в Україні. Сама суть поняття «державний службовець» - людина, яка служить державі. Державний службовець має бути професіоналом у сфері управління, оскільки у тій чи іншій мірі бере участь у підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень. Окрім того, він дотичний до влади, володіє нею. Також у соціальній структурі суспільства він займає престижне місце, яке привертає увагу людей.

Успіх реформ державної служби та служби в органах місцевого самоврядування і перетворення їх на дієвий соціальний інститут залежить головним чином від професіоналізму, відповідальності, порядності, інноваційності керівників-лідерів, які мають високий рівень культури, володіють стратегічним мисленням, спроможні продукувати і генерувати ідеї, здатні до креативного управління та результативного розв'язання проблем. Сучасна система державного управління та місцевого самоврядування в Україні потребує нових службовців, які мають відігравати ключову роль у імплементації реформ. Саме вони повинні бути ініціаторами і головними агентами демократичних перетворень, ефективними менеджерами, лідерами команд.

Враховуючи, що в Україні відбувається побудова правової держави, роль лідерства є провідною та буде зростати в найближчі роки. Від службовців-лідерів залежить розбудова та розвиток ефективної державної служби, що відповідає б сучасним світовим стандартам, яка наблизить громадян до статусу правової держави.

Відповідно до «Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки», політична прихильність до реформування і лідерство є вирішальними для успішного планування та проведення реформи державного управління. В Україні різні галузі та сфери потребують фахових лідерів у системі державної служби, які б проводили національні реформи та забезпечували необхідні зміни [1]. Результати аналізу наукових праць, нормативно-правових актів свідчать, що вітчизняна система державної служби поки що перебуває на початковому етапі осмислення розуміння сутності, значимості, ролі та місця сучасного лідерства. У зв'язку з цим, безперечним позитивом необхідно вважати факт офіційного визнання обов'язковості наявності у керівника управлінського рівня лідерських якостей.

В сучасних умовах реформування державної служби та органів місцевого самоуправління необхідна розробка нової моделі лідерства, яка б опиралась на принципи традиційних теорій лідерства і враховувала специфіку й особливості діяльності системи суспільного врядування. Наразі формується нова синтезуюча модель лідерства, в рамках якої лідер характеризується: залученням до формальної чи неформальної організації діяльності; реалізацією інтелектуального творчого потенціалу в цілях інноваційної трансформації соціальних процесів; соціальною відповідальністю; орієнтацією на партнерську взаємодію. Синтезуюча модель лідерства інтегрує різні підходи до лідерства і визначає взаємопов'язану систему його характеристик: 1) здатність до соціальної діяльності по збору, обробці та формуванню нового знання, професійному його впровадженню, спрямованому на удосконалення технологій, оптимізацію праці, підвищення ефективності професійної взаємодії; 2) ціннісні пріоритети професійної соціальної відповідальності, орієнтація на соціально-відповідальну діяльність, розвиток партнерського взаємовигідного співробітництва на рівні організації та суспільства в цілому; 3) лідерська форма мотивації праці підлеглих, реалізація лідерських професійних якостей.

Для сучасного державного чи муніципального службовця не є достатнім мати необхідні знання у економічній, соціальній та правовій сферах та вміти застосувати їх на практиці, він також має володіти численними управлінськими та комунікативними навичками, лідерськими компетенціями сучасного зразка – зокрема, якостями відповідального лідера. Навіть гасло цього річного, 47-го давоського форуму - «Чуйне й відповідальне лідерство» [2]. Якщо немає відповідальності, не може бути мови і про істинне лідерство. Найчастіше під відповідальністю розуміють свою персональну відповідальність перед іншими людьми. І мало хто задумується про свою відповідальність перед країною та її майбутнім. В такому сенсі можна говорити і про різні рівні відповідальності.

Саме поєднання понять лідерства і відповідальності є зараз на часі – актуальність розгляду цих понять у взаємозв'язку зростає з мірою збільшення організаційної складності. Окрім того, зовнішнє і внутрішнє соціальне середовище будь-якої організації зараз проходять через глибокі трансформації. Сьогодні всім доводиться працювати у настільки мінливих і нестабільних умовах, що деякі організації, особливо організації бюрократичного типу, якими є державні та місцеві органи самоуправління, в силу своєї інертності просто не встигають пристосовуватися до швидких змін та трансформацій. Джек Уелч говорив: «Якщо швидкість змін всередині організації є повільнішою, ніж швидкість змін ззовні - можна бути впевненими, що таку організацію очікує крах» [3].

Потреба в лідерстві сама по собі пов'язана зі змінами. Чим більше змін – тим більша потреба в ефективному лідерстві. Можна говорити про безліч показників результативності діяльності будь-якої організації, але якщо там немає лідерства, то ця організація приречена на невдачу в перспективі. Відповідальне лідерство передбачає гнучку стратегію та гнучку команду лідерів, яка могла б підтримувати її.

Мет'ю Гітчем, директор Ешрідзького центру бізнесу та сталого розвитку (Великобританія), у своєму виступі у Львівській бізнес-школі УКУ (LvBS) розглянув, що означає лідерство на цьому етапі розвитку суспільства. Розглянувши основні «ери» в підходах до лідерства, і перейшовши до сучасної, під назвою «лідерство навчання», він наголосив на особливостях лідерства у контексті організації, яка повинна постійно навчатися (learning organization) щоб розвиватися. Він відмітив, що питання спроможності та організаційної культури є не менш важливими у закріпленні відповідальності в організації, ніж політики і системи (що підтверджено результатами досліджень) [4].

Посилення соціальної непередбачуваності в сучасних умовах веде до загострення протиріч між професійною діяльністю та її результатами, між функціонуванням органів державної влади і потребами зовнішнього соціального середовища. Вирішення цих протиріч пов'язане з необхідністю формування організації, яка динамічно розвивається, перебудови всієї системи підготовки державних службовців, модернізації організаційних відносин, досягнення постійних інноваційних впливів в систему діяльності, формування соціально-відповідальних службовців лідерського типу. Таким чином, в сучасних умовах формується новий тип організації, важливим фактором розвитку якої стає соціально-відповідальне лідерство працівників. Навчання, набуття додаткових лідерських знань та навичок державними службовцями не буде мати сенсу, якщо в публічному врядуванні не буде культури, орієнтованої на створення саме соціально-відповідальних лідерів.

Відповідальне лідерство потребує розвитку нових компетенцій. Відповідальні лідери повинні бути чутливими до глобальних і локальних реалій, збалансовано вибудовувати відносини з багатьма стейкхолдерами, вміти управляти складними системами, і найголовніше – мати сміливість іноді пробивати "силові башти" інерції організаційних структур з метою переведення своїх організацій на якісно новий рівень. Справжній лідер повинен забезпечувати відповідальне ставлення організації не тільки до клієнтів, громадян, але й до інших стейкхолдерів: співробітників, держави, місцевих громад, громадських організацій, бізнесу. Суть відповідальності організації – щоб інтереси усіх цих потенційно заінтересованих груп знаходились в гармонійному балансі.

Нові лідери мають взяти на себе відповідальність за довгострокові перспективи держави й країни, і бути прикладом цієї відповідальності для усіх громадян. Відповідальне лідерство – етичний акт, який надихає інших на здійснення позитивних змін шляхом досягнення спільної мети. Розділяючи цінності та високі цілі, державні службовці будуть відчувати свою причетність до змін, які відбуваються в державі. Вони мають усвідомити, що завдяки їх роботі суспільство стає більш здоровим та успішним. Вони мають вірити в те, що роблять значиму справу для своєї країни. Спільна місія, мета завдяки відповідальному лідерству може стати життєвим інтересом членів команди. Відповідальні лідери притримуються думки про піклування потреб інших і виступають відповідальними громадянами.

Згідно формулювання Глобального Договору Організації Об'єднаних Націй, відповідальне лідерство – мистецтво мотивації, спілкування, розширення можливостей та переконання людей в участі у новому баченні сталого розвитку та необхідних змін [5].

Відповідальне лідерство побудовано на цінностях і чеснотах. Чесноти відповідального лідера наступні: інтегрованість (чесність, відкритість, прозорість); скромність (свобода від жадібності й пихатості, зарозумілості); служіння (сміливість служіння для спільного блага); прощення (вміння визнавати свої помилки і прощати інших); емпатія (вмінне співпереживати й турбуватися про інших); віра (відданість цінностям і обіцянкам); обережність (бережливість в управлінні ресурсами і людьми); етична сміливість (сміливість в захисті та впровадженні етичних цінностей) [6].

Глобальна Ініціатива по Відповідальному Лідерству визначає відповідальне лідерство як «глобальний досвід етичного, ґрунтованого на цінностях лідерства для досягнення економічного й суспільного прогресу, а також сталого розвитку» [7].

Активізація реформ публічної служби вимагає реалізацію програми розвитку соціально-відповідального лідерства службовців.

Розробка даної програми повинна здійснюватися на основі концептуалізації вектора позитивних змін в підсистемах професійної поведінки державних службовців, представлення шляхів оптимізації соціально-відповідального лідерства. В нових умовах необхідно розкриття професійного лідерства як інструмента оновлення принципів соціальної відповідальності.

Список літератури

1. Стратегія реформування державного управління на 2016-2020 роки / Урядовий портал [Електронний ресурс]: - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249140701&cat_id=246711250
2. У Давосі визначали, що таке відповідальне лідерство [Електронний ресурс] - Урядовий кур'єр. - Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/news/u-davosi-viznachali-sho-take-vidpovidalne-liderstv/>
3. Уельс Джон. Відповідальне лідерство [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.management.com.ua/notes/responsible-leadership.html>
4. Лідерство і відповідальність – дві сторони однієї медалі [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/14362/temp>
5. Міжнародний сайт ГД ООН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unglobalcompact.org/participants/search>
6. Штукельбергер Лристоф. Практикум по ответственному лидерству: Для сотрудников и руководителей. / Лристоф Штукельбергер. - Женева: Globethics.net, 2015. - [Електронний ресурс]: - Режим доступу: http://www.globethics.net/documents/4289936/15469226/GE_Praxis_1_rus_final_web.pdf
7. Globally Responsible Leadership Initiative, Globally Responsible Leadership. A Call for Engagement, European Foundation for Management Development, 2005. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.grli.org/index.php/resources/publications> (Accessed 1 Nov. 2014).

ІВЛЄВ К. О.

МАЙСТРИ-ВИТИНАНКАРІ ДОНЕЧЧИНИ - ДІЯЧІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РЕНЕСАНСУ (1990-2010 рр.)

Дослідження сучасного українського декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема витинанкарства, як у регіональному, так і в особистісному вимірі актуалізоване потребою чіткого визначення джерел самоідентифікації українців. Особливого значення вивчення запропонованої теми набуло в останній час через події воєнно-політичного характеру на Сході України. Так, на противагу спробам культурно-ментального впокорення з боку ворожо налаштованих до української державності сил, важливою є діяльність сучасних вітчизняних майстрів образотворчого мистецтва як важливого засобу формування історичної пам'яті населення країни, «культурного спротиву» зовнішній агресії, подальшого розвитку українського мистецтва на Донеччині. У цьому контексті провадиться робота як зі

збереження та передачі традиції, так і з розширення можливостей художньо-образного освоєння дійсності завдяки новаторським технологічним прийомам, формування самобутніх шкіл [1].

Мистецтво витинанки є цікавим об'єктом вивчення в культурно-історичному вимірі; нині ця народна техніка декоративно-ужиткового мистецтва широко застосовується провідними майстрами, що стало можливим завдяки зусиллям по її відродженню народних, самодіяльних та професійних художників, а також копіткій праці плеяди вітчизняних мистецтвознавців [1; 2].

Процес відродження традиції витинанкарства на Донеччині було розпочато у 1990-х рр. зусиллями майстра декоративно-ужиткового мистецтва та педагога Клавдії Михайлівни Гуржій-Крахмаленко (1928-2006 рр.), яка народилась у с. Аннівка Мар'їнського району Сталінської області у родині інтелігентів. Роки навчання у Київському училищі декоративно-ужиткового мистецтва за фахом художня кераміка стали для мисткині часом творчого становлення, наполегливого пошуку своєї царини в образотворчому мистецтві, вироблення самобутнього стилю під керівництвом таких педагогів, як О. Грядунова, А. Гальперін, Д. Головка [3].

Здобувши освіту, працювала художником-декоратором (1955-1964), потім – на Донецькій фабриці художньої галантереї, де багато експериментувала: зокрема, в той час, К.М. Гуржій-Крахмаленко було введено український традиційний народний орнамент у вироби побуту, створено численні ескізи мальовок та рушників. Після виходу на пенсію (1978 р.) розпочала цікавитись традиційною вітчизняною витинанкою та петриківським розписом, вивчаючи ці техніки на Всеукраїнських експозиціях, фестивалях народного мистецтва [3]. Результатом став симбіоз мистецтва витинанки та розпису у період зрілої творчості Клавдії Миколаївни; також твори мисткині відрізняють насичена кольорова гама, філігранність в опрацюванні деталей та новаторські композиційні рішення. Персональна експозиція мисткині (1998 р.) виявила багатогранність творів художника-витинанкаря.

Заслугує уваги феномен Часовоярської школи витинанки, формування стало можливим завдяки майстру декоративно-ужиткового мистецтва, викладачу художнього відділення Школи мистецтв м. Часів Яру Бахмутського району Донецької обл. Вікторії Леонідівни Нестерової. Її творчий шлях цікавий та насичений: після закінчення художнього відділення Єнакіївського торговельного технікуму мисткиня працювала на Часовоярському вогнетривкому комбінаті за спеціальністю «художник-оформлювач», а з кінця 1980-х рр. почала займатися писанкарством, одночасно викладаючи образотворче мистецтво в місцевому Паладі піонерів (нині – Часовоярський центр дитячої та юнацької творчості). У 1990 р. В. Л. Нестерова дебютувала з

оригінальними писанками на виставці у Донецькому обласному краєзнавчому музеї. У 1992 р. вона була делегатом II Міжнародного з'їзду писанкарів (м. Київ). У тому ж році почала займатись петриківським розписом, з 2000 р. – художнім розписом по кераміці [4].

Починаючи з 2007 р., В. Л. Нестерова займається також і витинанкою. У її творах вдало поєднано традиційна образно-символічна палітра (використання рослинних, геометричних, християнських та ін. елементів) зі сміливими новаторськими рішеннями сюжетів. Найбільш рельєфно творча манера мисткині представлена у композиціях «Птахи», «Букет» (2009); «Ми українці, діти волі» (2013) та ін., у котрих передане художнє світобачення художниці. Прикметно, що у 2016 р. В. Л. Нестерова представляла Україну на 6-му Міжнародному симпозиумі, присвяченого пам'яті В. А. Дубинко и В. Н. Червонцевої, що відбувся у м. Молодечно Республіки Білорусь.

До справи розвитку витинанкарства на Донеччини В. Л. Нестерова долучає учнів Школі мистецтв м. Часів Яр, де працює викладачем художнього відділення з 2008 р. Результатами стали активна участь мистецького колективу у виставках, конкурсах районного, обласного, всеукраїнського масштабу. Зокрема, у 2014 р. учениці В. Л. Нестерової Вероніка Петренко і Ольга Медведєва створили роботи на патріотичні теми, що започаткували серію робіт, присвячених 200-річчю ювілею Тараса Шевченка, яку продовжили твори мисткині-наставниці [5, с. 136]. У 2017 р. значним здобутком школи стала участь у Всеукраїнському конкурсі дитячої витинанки у м. Кривий Ріг, де юна витинанкарка О. Медведєва здобула Гран-прі.

Таким чином, наприкінці ХХ ст. зусиллями майстра декоративно-ужиткового мистецтва Клавдії Михайлівни Гуржій-Крахмаленко був започаткований процес відродження витинанкарства на Донеччині. Специфікою її творчості стало поєднання різних технік декоративно-ужиткового мистецтва (петриківський розпис). Нині у мистецькому житті Донеччини помітне місце посідає школа витинанки у місті Часів Яр. Внесок її засновниці, мисткині В. Л. Нестерової у розвиток сучасного декоративно-ужиткового мистецтва на Донеччині є вагомим. У діяльності школи творчість поєднується з педагогікою, що дозволяє говорити про подальші перспективи розвитку витинанкарства в регіоні. Високий мистецький рівень часовоярських витинанкарів засвідчений численними призовими місцями на регіональних, всеукраїнських конкурсах, участю в міжнародних заходах.

Список літератури

1. Мистецтво витинанки в Україні кінця ХХ-початку ХХІ століть: автореф. дис ... канд. мистецтвознавства / О. В. Тихонюк . – Івано-Франківськ, 2010 . – 16 с.
2. Харченко Е.В. Художественные особенности современной украинской вытынанки // Художественное вырезание: форма и цвет (Материалы 6-го международного

- симпозиума, посвященого пам'яті В.А. Дубинко і В.Н. Червонцевої). – Домодедово – Молодечно. – 2016, 271 с. – с. 113-119.
3. Козловська В. В. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24814
 4. Нестерова Вікторія // Українська витинанка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrvytnanka.com.ua/UA/donetskaya-obl/569-nesterova-viktoriya-ukr.html>
 5. Нестерова В.Л. Особливості форми і цвета витинанки (в детскому творчестве) по опыту преподавания на художественном отделении // Художественное вырезание: форма и цвет (Материалы 6-го международного симпозиума, посвященного памяти В.А. Дубинко и В.Н. Червонцевої) / В.Л. Нестерова. – Домодедово – Молодечно 2016. – 271 с.

Ільїн В. Г., Ярошук А. В.

РОЗ'ЄДНАНІ РЕВОЛЮЦІЄЮ, ПОЄДНАНІ ПРАЦЕЮ, ЗНИЩЕНІ ТЕРОРОМ: ЕПІЗОД СПІВПРАЦІ СТАРОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РАДЯНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЙ

Тези присвячено рідкісному феномену вітчизняної історії – співпраці старої української інтелектуальної еліти, представники якої брали участь в державотворчих процесах доби УНР, з радянською владою в особі нової «пролетарської» інтелігенції. Зміновіхвістство, яке стало втіленням гегелівської тріади «теза-антитеза-синтез», в Україні розвивалося в контексті ініційованої В. Леніним політики «коренізації». Найвідомішими українськими «поворотівцями»-радянськими на якийсь час стали колишні супротивники більшовиків М. Грушевський, В. Винниченко, Є. Петрушевич, Ю. Тютюнник [1, с. 92]. В тезах вистітлено зв'язки знакової для історії української культури родини Крушельницьких та радянського діяча освіти доби українізації Г.П. Радченка. Актуальності обраному сюжету надає те, що він торкається співпраці не тільки ідейно далеких, а й культурно відмінних представників Заходу та Сходу України, співпраці, яка трагічно завершилася для обох сторін.

Григорій Павлович Радченко народився 1 лютого 1890 р. на Харківщині. Випускника медичного факультету Московського університету, за революційну діяльність його відправили рядовим на фронт Першої світової війни, де він, як і Микола Хвильовий та інші діячі українського відродження 1920-х рр., приєднався до більшовиків [2, с. 178]. Під час визвольних змагань 1917–1921 рр. Г. Радченко організовував партизанську боротьбу проти білогвардійців та антибільшовицького повстанського руху на Полтавщині.

Протягом повоєнних років Г. Радченко робить типову кар'єру нового, радянського керівника, завданням якого в ситуації кадрового голоду було виконання волі партії на різних, часом непов'язаних

напрямах роботи. Звідси й карколомна постійна перекваліфікація: Г. Радченко бере участь в роботі ВУЦВК та обирається делегатом VIII з'їзду партії, очолює боротьбу з голодом та відновлює зруйноване сільське господарство на Півдні України.

У 20-ті роки більшовики розпочинають реорганізацію та українізацію вишів. Переваги під час вступу почали надавати робітникам і селянам, від яких вимагалися лише знання початкової школи. Для підготовки таких студентів у складі вишів створили робітничі факультети. У цей час, впродовж 1925–1927 рр. Г. Радченко працює ректором Харківського медичного інституту, де впроваджує спеціалізацію за чотирма напрямками на старших курсах, практику в лікувальних закладах для студентів [там само, с. 179]. Проте трагедія цієї особистості пов'язана не з освітньою, а з дипломатичною діяльністю.

Протягом 1931–1933 Г. Радченко працює радянським консулом у Польщі. Засноване у Львові за ініціативи керівників УСРР Ю. Коцюбинського, М. Скрипника та О. Шумського, консульство створювало позитивний образ Радянської України та сприяло розширенню економічних та культурних зв'язків з мешканцями західноукраїнських земель. Досягнення українізації в УСРР були особливо відчутними на тлі незадовільного становища українців у Польщі, що сприяло поширенню радянофільства серед частини галичан [1, с. 94]. На запрошення наркома освіти Миколи Скрипника до столичного Харкова переїхало чимало галичан, зокрема, засновник сучасного українського краєзнавства М. Яворський, режисер Л. Курбас. Активний провідник українізації, М. Скрипник очевидно вважав, що національно-свідомі західноукраїнські інтелектуали заповнять кадрову пустку, що відчувалась в державних та партійних органах України в пореволюційні роки. За службовим обов'язком Г. П. Радченко багато спілкувався з творчою інтелігенцією Західної України. Деяким її представникам він видає візи на в'їзд до СРСР, зокрема, родині Крушельницьких та дружині відомого письменника-радянофіла Ярослава Галана – Ганні.

Одна з найбільш знаних в Галичині родина Крушельницьких майже повністю переїхала до Харкова. Її винищення стало символом трагедії «Розстріляного Відродження». Голова родини Антін Крушельницький – міністр освіти в уряді УНР, засновник видавничих спілок, педагог та просвітник. Його дружина Марія Крушельницька – акторка першого на Західній Україні театру «Руська бесіда» й письменниця. Їхні діти: поет, графік і літературний критик Іван, економіст Богдан, письменник Тарас, дослідник кіно Остап, лікарка-дерматолог Володимира. Усіх згаданих Крушельницьких, крім Марії, заарештовали невдовзі після приїзду й згодом розстріляли. Зокрема,

Володимиру Крушельницьку розстріляли на підставі доносу, згідно з яким вона була учасницею терористичної групи, пов'язаної з ОУН [3, с. 260].

Серед членів родини Крушельницьких в живих залишилися також діти Івана й Тараса – Лариса та Марія. Зокрема, Ларису вдалося вивезти на Захід завдяки клопотанням вдови Ю. Пілсудського та допомозі дружини М. Горького [там само, с. 109–110]. Л. І. Крушельницька померла 12 листопада 2017 р.

Запрошену разом із Крушельницькими Ганну Галан розстріляли пізніше – 1937 року, також звинувативши в співпраці з ОУН. Дівчину не врятувало те, що її чоловік до кінця свого життя був шанованим в СРСР письменником [там само, с. 61].

Самого Г. Радченка 1933 р. відкликали зі Львова, виключивши з партії. До обвинувачень у розкраданні коштів посольства два роки потому додали причетність до «контрреволюційної організації УВО-ОУН» [2, с. 180]. Нібито, як консул він виконував завдання керівництва ОУН, видаючи візи особам, які планували замах на представників радянської влади.

Г. Радченка, який не визнав звинувачення, засудили на 3 роки ув'язнення в Біломорсько-Балтійському таборі, згодом подовживши термін ще на 5 років. Г. П. Радченко помер на Колимі в листопаді 1939 р. Його посмертно реабілітували в 1957 р. [там само].

Історія Г. П. Радченка ілюструє характерні риси сталінського терору. По-перше, що доведена справами відданість партії та ідеалам комунізму не гарантувала таких як він від переслідувань і фізичного знищення.

По-друге, для фабрикації обвинувачень організатори репресій використовували реальні та найбільш прикметні, але цілком перекручені факти біографій жертв. У такий спосіб запрошені до України дружньо налаштовані до радянської влади представники західноукраїнської інтелігенції перетворювалися на «терористів», а Г. П. Радченко – на їхнього поплічника. Можливо, фальсифікатори справи використали той факт, що лідер ОУН Є. Коновалець справді схвально поставився до переїзду галичан в СРСР, вважаючи, що це затримає русифікацію Радянської України [3, с. 76–77]. Цинізм перекручень полягав у тому, що звинувачений у співпраці з ОУН Г. П. Радченко як радянський консул, сам перебував під загрозою замаху з боку націоналістів, які 1933 р. вбили секретаря консульства О. Майлова. Абсурдність обвинувачень кидається в око у випадку Г. Галан, яку звинуватили в сприянні ворожим одна до одної силам – ОУН та польській розвідці [4]. Примітно, що сам Я. Галан сам загинув 1949 р. від руки терориста ОУН. Іменем письменника в Харкові, поруч з ХНМУ донедавна називалася вулиця Літературна, на якій також

знаходиться будинок письменників «Слово», де останні місяці перед арештом провела родина Крушельницьких.

Насамкінець, історія Г. П. Радченка та родини Крушельницьких є яскравою ілюстрацією вітчизняної історії початку ХХ ст., втіленою в долях конкретних непересічних осіб, які переплелися тричі – спочатку як вороги, потім як союзники-будівничі нової української культури, і врешті – як жертви тоталітаризму, що постав на кістках колишніх опонентів-співвітчизників.

Список літератури

1. Мазипчук М. «Наши жовто-блакитные новые веки существенно отличаются от трехцветных»: феномен «зміновіхівства» в українській політичній еміграції / М. Мазипчук // Спільне. – 2017. – №11: Революція: історія та майбутнє. – К., 2017. – с. 91–95.
2. Перцева Ж. Н., Иванская О. Б. Радченко Григорій Павлович. Судьба, оборванная на взлете / Служение Отечеству и долгу: Очерки о жизни и деятельности ректоров харьковских вузов (1805–2004 гг.) / Нар. Укр. Акад.; Под общ. ред. В. И. Астаховой, Е. В. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА : Золотые страницы, 2004. – с. 178–180.
3. Крушельницька Л. Рубали ліс... (Спогади галичанки) / Л. Крушельницька. – Львів, 2001. – 260 с. : іл.
4. Ярослав Галан: трагедія «зачарованого на Схід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/967138.html>.

КАБАНЕЦЬ М. М.

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА У СИСТЕМІ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Соціально-економічні перетворення в українському суспільстві викликають необхідність формування інтелектуального потенціалу нації, який залежить від якості підготовки фахівців, спроможних висувати перспективні ідеї, критично аналізуючи попередній досвід, та реалізовувати їх в інноваційному за типом розвитку суспільстві. В останні десятиріччя вітчизняними представниками педагогічної та психологічної наук зроблено вагомий внесок у дослідження питань дитячої обдарованості.

Педагогічна освіта включає обов'язкові курси загальної або педагогічної психології, втім, на практиці часто трапляються ситуації, коли вчитель зосереджений на викладанні свого предмету, не переймаючись психологічним станом учнів, особливо обдарованих, оскільки вони мають специфічні проблеми, відмінні від тих, які притаманні більшості учнів.

Найтиповіша проблема, з якими стикаються обдаровані учні, – стрес. Стресовий стан викликається ситуацією, яка потребує корекції. Він може бути спричинений не тільки наявною загрозою, а й ознаками

очікуваного стресу. Для школярів стрес може підсилюватися через кризові періоди в процесі вікового розвитку, які дитина проходить саме під час навчання в школі. Розглянемо найтиповіші стресові ситуації, специфічні для обдарованих дітей.

1. Стереотипи. Обдаровані діти найчастіше страждають різноманітних стереотипів та очікувань, а також від власної некомпетентності в повсякденному житті до перфекціонізму в усьому. Реакція дитини може бути різною: вона може або намагатися відповідати стереотипним уявленням, або повністю відхиляти їх. В цьому аспекті має сенс точка зору Д. Богоявленської, яка закликає з обережністю використовувати термін «обдарована дитина», оскільки така оцінка здібностей є умовною через різні вихідні умови виховання та навчання [1]. Статус «обдарованої дитини» та очікування батьків, вчителів можуть спричинити особистісні драми, якщо ця дитина перестане виявляти ознаки обдарованості. Вчена пропонує в практиці роботи використовувати менш жорсткий термін – «дитина з ознаками обдарованості».

Лонгітюдне дослідження обдарованих особистостей Дж. Фрімен, названих обдарованими та обдарованих, але без відповідного «ярлика», довело, що емоційні проблеми були пов'язані не з рівнем здібностей, а з обставинами життя дитини. Батьки тих дітей, яких назвали обдарованими, очікували від них стереотипної для обдарованої дитини поведінки, що спричинило виникнення емоційних проблем. Дж. Фрімен також застерігає від «навішування ярликів» та стереотипних очікувань батьків та вчителів, які спричиняють стресові ситуації для дитини [2].

2. Тиск очікування успіху. Обдаровані діти іноді піддаються надмірному тиску з боку батьків і вчителів, вони постійно змушені брати участь у змаганнях, конкурсах та олімпіадах, працюючи в надто вузькій галузі та жертвуючи загальним інтелектуальним розвитком та дозволами. Через надзвичайну зайнятість та неможливість розвиватися у власному темпі та за власним «сценарієм» у обдарованих підлітків може своєрідно формуватися почуття самоідентичності, яке часто залежить від успіхів, що оцінюються школою.

3. Складність самовизначення. Деякі обдаровані діти бачать свій кар'єрний шлях досить чітко, наприклад, у музиці чи фізиці, але є й інші, які, можуть мати високі досягнення у багатьох сферах. Для таких дітей стрес, спричинений необхідністю обрання сфери спеціалізації може бути досить сильним. Навіть після обрання певної сфери стан стресу не проходить через сумніви та схильність до іншої діяльності.

4. Гендерні особливості. Гендерні дослідження обдарованості довели, що дівчата та хлопці по-різному ставляться до виявлення своєї обдарованості, а також по-різному реагують на невдачі: якщо хлопці

стають агресивними та схильними до руйнування, то дівчата замикаються в собі. Очевидно, що вчителі схильні помічати та реагувати на реакцію хлопців, а дівчата можуть залишитися без належної уваги та психологічної підтримки.

5. Створення психологічних бар'єрів. Через свою винятковість та чутливість, обдаровані діти іноді вибудовують складний, гальмуючий психологічний захист від очікуваних психологічних ушкоджень. Найпоширеніша форма цього захисту – коли людина ховається за «інтелектуальною стіною», самостійно вибудованою, демонструючи оточуючим, що вона надто розумна аби мати нормальні зв'язки з простими людьми. Інша форма такого захисту – зневажливе ставлення до шкільних уроків, які обдарована дитина вважає занадто простими для себе, щоб витрачати на них свій час, результатом чого стає відставання, яке виявляється з часом.

6. Нудьга – це особлива проблема для обдарованої дитини з допитливим розумом у звичайному класі. За твердженням Дж. Фрімен, нудьга – це не апатія, це справжня емоція, яка виснажує енергію, деморалізує, демотивує та є таким почуттям, до якого складно пристосуватися [2]. Це може стати звичкою, набутою в ранньому дитинстві, так що у дитини формується настанова на відповідні почуття, а таке функціонування на неприродно низькому для неї рівні спричиняє стрес і тривогу. Обдаровані діти, як і будь-які інші, потребують стимуляції своїх інтелектуальних можливостей, а також приємного хвилювання та почуття успіху від вирішення проблем, якого вони не отримують, коли уроки занадто легкі. Щоб компенсувати це, вони можуть свідомо вдаватися до відхилень від норми у власному розумі або у класі, провокуючи вчителя, аби просто відчувти оту стимуляцію свого розуму.

7. Надмірне навантаження. Обдарована може відвідувати спеціалізовані заклади, такі як у музична школа, які створюють додаткове навантаження та спричиняють напруження в умовах інтенсивної конкуренції та довгих годин роботи. Або вони можуть пропускати рік навчання, і навіть більше, що підсилює нормальні емоційні проблеми підлітка через те, що оточуючі забувають біологічний вік дитини та очікують від неї поведінки, не властивої її віку. Особливо складним це може бути для хлопчиків через їх пізній фізичний розвиток, через що вони можуть розвинути відчуття, що вони безнадійні у всьому, що не стосується шкільного навчання.

Шляхи вирішення цих проблем можуть бути наступними.

У навчальному закладі потрібно створити атмосферу, в якій підтримка обдарованих школярів є нормальним та природним аспектом диференційованої освіти.

Звичайною практикою зараз є наявність психологічної служби в освітній установі у складі хоча б одного професійного психолога. Психологічна підтримка обдарованих учнів не повинна обмежуватися лише психологом: вчителі також можуть надати допомогу своїм учням, коли вони її потребують.

Система психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей допомагає розкритися та реалізувати здібності обдарованим і талановитим старшокласникам. Головною метою супроводу є визначення рівня розвитку творчого потенціалу учнів та створення умов для його подальшого розвитку й реалізації.

Психологи та педагоги, що працюють з обдарованими, повинні розуміти, що інтелектуальний розвиток у період юності полягає не так у набутті деяких властивостей розуму, як у формуванні індивідуального стилю розумової і творчої діяльності. Отже, провідним підходом у роботі має бути індивідуально-особистісний підхід, який стимулює самостійність і творчість учнів, сприяє формуванню гнучкого, креативного стилю мислення.

У навчальних закладах для обдарованих дітей Донецької області є досвід впровадження програми індивідуального розвитку і саморозвитку творчої особистості. Це документ, метою якого є сприяння вихованню і самовихованню особистості, це робочий інструмент для вихователя, вчителя, самої дитини та її батьків. Інформаційний блок програми – це відображення показників психологічної готовності учня до навчання (рівень творчого потенціалу) та деякі показники розвитку особистості: акцентуації характеру, структура темпераменту, рівень розвитку волевих якостей та самоорганізованості, комунікативні й організаторські здібності тощо. Аналіз отриманої інформації дає змогу побудувати прогноз реалізації творчого потенціалу учня, відстежувати індивідуальну траєкторію розвитку творчої особистості, відзначати динаміку творчих досягнень та академічної успішності учня.

Педагогічний колектив має усвідомлювати, що у навчанні обдаровані мають особливі потреби. Такі потреби можуть задовольнятися шляхом прискорення, збагачення або часткового звільнення дітей від повного навантаження.

Заохочення здорового балансу між навчанням та позашкільною активністю має допомогти обдарованим дітям покращити свої навички міжособистісного спілкування.

Організація системи наставництва – ще один шлях подолання психологічних проблем. Ретельно підібраний дорослий з особливим досвідом та небайдужий до успіхів обдарованої дитини має додатковий позитивний емоційний ефект. Наприклад, дитина може працювати разом з вченим у лабораторії, яка проводить оригінальні дослідження.

Створюються координаційні центри соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей, які можуть проводити додаткові курси, мати кваліфікованих спеціалістів та консультантів для обдарованих учнів.

Отже, психолого-педагогічна підтримка обдарованих дітей має бути націлена на створення сприятливих умов для розкриття та розвитку актуальних і потенційних можливостей дітей у процесі соціалізації та навчання, враховуючи особливості їх психологічного стану та психічного розвитку.

Список літератури

1. Богоявленская Д. Б., Богоявленская М. Е. Одаренность: природа и диагностика. — М.: АНО «ЦНПРО», 2013. — 208 с.
2. Freeman, J. Counselling the Gifted and Talented // Gifted Education International, 2005. — Volume 19, issue 3. — Pp. 245-252.

КАШИРИН С. О.

Чи є в Україні цінності, які роблять її невід'ємною частиною Європи?

XX ст. відзначилося грандіозним випробуванням фундаментальних цінностей і принципів існування людської цивілізації. Втім, завдяки цим цінностям, вірі в них, людство витримало тягарі й негоди всіх бур і переломів, що випали на його долю за останні 100 років.

Серед таких ключових цінностей одне з перших місць, безумовно, посідає демократія. Для одних це символ віри й незаперечний ідеал, для інших — одна з головних причин усіх негараздів. Істина рідко перебуває у крайнощах. Але очевидно, що демократичні форми й ідеали є конструктивними і рятівними, а симпатії до них надихають мільйони людей на адекватні дії.

Демократію в її сучасному розумінні виплекано на Заході, але вона ніколи не була суто західним явищем. У сьогоденні вона є однією з основних, амбівалентних рис сучасної цивілізації, як, скажімо, прогрес науки або технології. Демократія дає людству широкі можливості, але вона ж породжує і проблеми. І все ж, поширення духу й цінностей демократії — це визначальна риса сучасності, один із проявів глобалізації цивілізаційного надбання. Вона є основою державного устрою більшості країн Європи й Північної Америки. Масштабні демократичні зміни відбуваються в країнах Південної й Центральної Америки, Азії й Африки. Нарешті, рубіж 90-х років знаменував собою

швидкоплинне руйнування комуністичних режимів у Східній Європі [2, с. 145].

Власне, спроба відповісти на споконвічне питання «Що таке демократія?» – це один зі способів буття демократії. Вона існує тільки тоді, коли ми піклуємося про неї, стурбовані тим, що з нею відбувається, наскільки вона вкорінена й захищена. Цінності – це загальні ідеї, які допомагають людям відрізнити добро від зла, бажане від небажаного й формулювати на цій основі суспільні орієнтири і принципи поведіння. Демократія в сучасну епоху сама по собі є релевантною й загально визнаною цінністю. Але вона затверджується і стає силою тільки за умови, що люди знають, за що вони цінують демократію, чого хочуть досягти і що мають намір захищати. Ці риси перетворили демократію в соціальну цінність і характеризуються як демократичні цінності.

Ядро демократії становлять громадянство й громадянськість. Вони означають не тільки формальну приналежність людини до держави, політико-юридичний зв'язок з її структурами, скільки розвинутість соціальної свідомості й індивідуальної гідності, можливість людини усвідомлювати власні інтереси й захищати їх з урахуванням інтересів усього суспільства. Життя й здоров'я громадянина, його достоїнство й чесноти – найголовніше для демократії. Сила суспільства складається з освічених і організованих громадян, які поважають загальне існування, загальне рішення й відповідні дії [1, с. 67].

Справжнє демократичне громадянство виявляє себе у самоорганізації самоврядуванні на всіх рівнях життя – у студентському й учнівському, у профспілковому й правозахисному рухах, у діяльності різноманітних неурядових організацій, що становлять громадянське суспільство. Останнє не існує, якщо немає справжніх громадян. У демократичному суспільстві людина є вільною, тобто вона сама визначає мету, зміст і ритм свого існування. Ніхто не може змусити вільного громадянина присвятити себе чомусь такому, що він вважає не вартим уваги, такому, що для нього не має значення. Але таке відсторонення і свобода самовизначення зовсім не означає, що громадянин може взагалі залишити сферу громадського життя – якою б різноманітною і складною вона не була і яким би недостатньо освіченим й не підготовленим він себе не вважав. Ніхто не може замінити окремого громадянина в його (саме його) суспільній активності. «Без мене народ неповний», – як помітив О. Платонов.

Готовність і бажання діяти передбачають відповідальність: усвідомлення того, що «дорослий стан» (а демократія орієнтує людину на те, що вона повинна долати інфантильність, споживацькі настрої, надії на патерналізм та опіку) – це обов'язок повною мірою відповідати

за свої рішення й дії. У компетенцію громадянина входить весь спектр його суспільного існування, вся система соціальних відносин.

Компетентний громадянин повинен бути обізнаним з усіма справами, які можуть потребувати його безпосереднього втручання. Громадянин повинен знати – за допомогою яких законів, механізмів і процедур можна вплинути на ті або інші структури влади для обстоювання власних інтересів, яким чином можна виразити своє ставлення до певного факту громадського життя або ж, навпаки, – виразити обурення, незгоду й протест.

Кожний з нас добре відчуває, коли його воля обмежується або зводиться нанівець. І. Берлін, наприклад, вважав, що фундаментальне розуміння свободи – це свобода від: ланцюгів, ув'язнення й поневолення іншими. Все інше – розширення цього змісту. Хто хоче бути вільним, прагне усунути перешкоди. Боротися за особисту свободу означає прагнення покласти кінець втручанням, експлуатації, поневоленню з боку людей, цілі яких відрізняються від твоїх.

Демократія створювалася для того, щоб відстоювати, розвивати й поширювати свободу особи. Протягом багатьох століть демократія була ефективним засобом соціальної адаптації, підтримки цілісності й життєздатності людських співтовариств. І найчастіше вона досягала своєї мети шляхом обмеження свободи, підпорядкування окремих індивідів інтересам соціального цілого.

Визначає межі свободи й відповідальності інтерсуб'єктивна інстанція, яка не залежить від чиїхось особистих уявлень і смаків, від чиєїсь окремої волі або сваволі. Таку інстанцію персоніфікує Конституція, призначення якої – чітко визначити принципи соціального співіснування людей у демократичному суспільстві. Непорушність, непохитність конституційних основ дає можливість зробити соціальний порядок і соціальну свободу незалежними від того, який саме президент очолює державу або яка партія здобула більшість у парламенті. Конституція не повинна бути констатацією існуючого стану сьогодення. Вона повинна бути «проектом», стратегічним планом, тим дороговказом, який може, повинен, зобов'язаний орієнтувати законодавців і громадян в цілому.

Саме тому правова держава, що піднімається над усіма громадянами, не поглинаючи їх, повинна, насамперед, визнавати право свободи й бути системою такої свободи. Оскільки в правовій державі права й свободи людини оцінюються вище владних прерогатив, остільки призначенням Конституції є, насамперед, забезпечення вільного життя індивідів. Конституція покликана обмежувати владу уряду й охороняти право життя й власності як основу вільного суспільства.

Права і свободи людини є такою цінністю демократії, що репрезентована у всіх її формах і процедурах. Саме для захисту й реалізації цієї цінності існує демократія. Демократія має сенс тільки тоді, коли кожна людина виступає носієм певних невідчужуваних прав і свобод [3, с. 129].

Сьогодні кожному українцю добре відомо, який основний вектор розвитку має держава. Цей вектор направлений до Європейського Союзу. Демократію як загальну цінність між Україною та Європою розглядати, але з деякими але. З одного боку, події, які були не так давно в Україні, я говорю про майдан, показують, що українці мають самосвідомість, і вони можуть захищати свою честь, гідність та права. Але в той же час, ця свідомість знаходиться в початковій, нерозкритій стадії. На жаль, багато громадян України поки досить примітивно розуміють демократію та її цінності. Тому, з одного боку, вони самі стають добровільними жертвами тотальної неправди, дотепної пропаганди й маніпуляцій, до яких доклали руку досвідчені вітчизняні й закордонні політехнологи. З іншого боку, вони самі провокують і заохочують правовий нігілізм, підміну професіоналізму амбіціями й демагогією. Отож, якщо ми і є браття для Європи, то на жаль поки що тільки менші. Нам, громадянам Європейської держави потрібно розвивати самосвідомість та плекати демократію, знаючи що, коли і для чого ми захищаємо.

Список літератури

1. Барановський Ф. І. Барановський Ф. В. Європейська інтеграція та демократичний розвиток України: концептуальний аналіз взаємовпливу: Монографія. – Луганськ: «Елтон-2», 2007. – 407 с.
2. Політологія: Навчальний посібник / Щедрова Г. П., Барановський Ф. В., Карчевська О. В., Мазур О. Г., Михайловська О. Г., Новакова О. В., Пашина Н. П., Пробийголова Н. В. – Луганськ: Вид-во СЛУМ. В. Даля, 2011. – 304 с.
3. Політика європейської інтеграції: навч. посіб. / За ред. В. Г. Воронкової. – К.; ВД «Професіонал», 2007. – 405 с.

КАШУБА М. В.

УКРАЇНСЬКІ ІНТЕЛЕКТУАЛИ XVI СТОЛІТТЯ І РЕФОРМАЦІЯ

Минуло 500 років від часу проголошених Мартином Лютером 95-ти тез, які стали початком Реформації. Ця подія відзначена появою в Україні численних публікацій, серед яких і монографічні дослідження відомих авторів - насамперед релігієзнавців Києва та Львова. У зв'язку з тим, що Реформація не обмежилася лише релігійними змінами, а й надала нову якість суспільним і культурним перетворенням

новомодерного часу, варто відзначити сприйняття її ідей українськими інтелектуалами саме в період найактивнішого їх вирування на теренах Європи. Знаємо, що українська молодь ще від XV ст. активно освоювала науку в численних вже тоді європейських університетах, тому ідеї Реформації не могли не зазвучати на теренах України.

Реформація насамперед орієнтована на книжкову релігійну культуру. Християнин не міг не знати грамоти, адже йому належало читати Біблію та інші Священні книги, він повинен розуміти й тлумачити Святе Письмо, отже - плекати раціональне мислення, розвивати раціональне сприйняття дійсності. Такі ідеї призвели до пошуків інтересу до систематичного навчання кожного вірного Церкви. В Україні, де від часів Ярослава Мудрого існували школи початкової грамоти, якої навчали церковні дяки, спостерігаємо у XVI ст. появу різного виду вчених гуртків та численних шкіл. Так, М. Грушевський нарахував на теренах України в той час 119 соцініанських громад, а кожна така громада мала свою школу для дітей. Найвідоміші з них знані як Академії – Гойська, Киселинська, Раківська. Там навчалися відомі діячі української культури – професор Києво-Могилянської академії Йосиф Кононович-Горбацький, викладач і префект Лаврської школи Сильвестр Косів, поет Себастьян Кленович, педагог і перекладач Касіян Сакович, письменник-полеміст Захарія Копистенський та ін., що дозволяє твердити про внесок цих шкіл у розвиток українського інтелектуального середовища. Важливу роль у помноженні числа інтелектуалів відіграли також єзуїтські школи, що були проявом Контрреформації, адже вони виділялися практичним ухилом – навчали насамперед мудрості життя і майстерності пропаганди віри. Там навчалися свого часу Іпатій Потій та Богдан Хмельницький. У другій половині століття православні вірні активно почали згуртовуватися у братські громади, які організовували власні школи, що виховали плеяду активних громадян, адже вони обстоювали людську гідність і плекали національну свідомість українського населення Речі Посполитої, а апогеем православного шкільництва в XVII ст. на теренах України можна вважати Острозьку Слов'яно-греко-латинську Академію.

Створений у маєтку магната й інтелектуала Костянтина Острозького 1576 р. культурно-освітній осередок складався з колеґії – першої спроби організації школи вищого типу у східних слов'ян, друкарні та науково-літературного гуртка. Тут об'єдналися випускники відомих Європейських університетів та вихованці домашніх учителів, вони прославилися як діячі української православної культури. Першим ректором Острозької колеґії став полеміст, відомий насамперед як автор передмови до Острозької Біблії - Герасим Смотрицький. Написав він і кілька віршованих та прозових творів давньоукраїнською мовою,

найбільш відомий серед яких «Ключ царства небесного» (1587). Викладали у колеґії випускники Падуанського університету греки Кирило Лукаріс (згодом патріарх Константинопольський), Никифор Парасхес, а також Купріян; білорус Андрій Римша, доктор медицини й філософії Ян Лятос (згодом професор Краківського університету), поет Даміян Наливайко, латиномовний поет Симон Пекалід, як книжники-учені відомі полемісти Клирик Острозький, Василь Суразький, Христофор Філалет та ін. Прославили Острозьку академію її випускники-інтелектуали, що причетні до спроб реформування української церкви – письменник-полеміст Іван Вишенський, засновник Скиту Манявського Йов Княгиницький, гетьман козацького війська і ватажок переможної Хотинської кампанії Петро Конашевич-Сагайдачний.

Реформація в Україні спонукала інтелектуалів до перекладання Святого Письма рідною мовою. У середовищі учених гуртків, зосереджених переважно на теренах Волині (у с. Загоріві, Милиновичах, маєтку К.Вишневецького, Р. Сангушка, А.Курбського та ін.), згуртувалися грамотні люди, які не тільки переписували, а й перекладали книги Святого Письма тогочасною українською мовою. Вони зробили доступними для кожного українського християнина Священні книги – це «Пересопницьке Євангеліє» (1556-1561), «Крехівський Апостол» (60-70-і рр.), «Євангеліє» Валентина Негалевського (1581), яке вважається першим перекладом євангельських текстів, розрахованим на світських людей. На Закарпатті з'явилися у другій половині століття «Нягівські повчання». У цьому ряду можна згадати й знамениту Острозьку Біблію, видану старослов'янською мовою – для людей учених (1581). Її підготовка й публікація були результатом копіткої роботи інтелектуалів Острозького гуртка, які здійснили, попри роботу над виданням Біблії, багато перекладів творів Отців Церкви, зробивши їх доступними для україномовного читача.

Окремим рядком належить виділити діяльність Станіслава Оріховського (1513-1566) – письменника-полеміста, ученого й громадського діяча, який збагатив наших предків ідеями всеєвропейської єдності перед лицем турецької загрози. Оскільки його мати належала до давнього роду православних українців, а це віросповідання зазнавало гоніння з боку єзуїтів, то Оріховський виступив на захист традиційної батьківської віри, подав приклад обстоювання гідності людини та її природного права на задоволення потреб земного життя, продемонстрував правила облаштування справедливої держави з гуманними відносинами правителя й підлеглих, а його знаменитий лист до папи з вимогою відмінити обітницю celibату в католицькій церкві можна оцінити як замах на її підвалини. Українець

за народженням, а громадянин Королівства Польського (*gente rutenus, natione polonus*), своїм життям і вчинками цей європейської вченості гуманіст подав приклад священнослужителя реформаційного зразка і для православних вірних.

Важко заперечити, що саме реформаційний рух у Європі спричинився до появи в Україні численних братських громад, які стали прообразом громадянського суспільства. У громади гуртувалися найбільш активні й свідомі православні вірні, які вважали себе господарями на своїй землі. Крім шкільництва, такі громади опікувалися моральним вихованням дорослих громадян, активно заробляли гроші і створили спільну касу, звідки надавали позики за потребою кожного члена братства, організовували опіку над хворими й самотніми, чи незаможними громадянами аж до гідного їх поховання, а нагляд над церквою, що вважався втручанням світських людей у церковні справи, часто зводився до вимог замінити священника, який, на думку громади, не відповідав їхнім вимогам як грамотний душпастир. Усе це засвідчене у Статутах братств та численних документах стосовно братського руху, як і те, що братства вимагали у своїх петиціях до сейму й Короля захисту своєї людської гідності й права господарювати вільно на своїй землі – це можна оцінювати як прояв національної самосвідомості. Історія зберегла імена найактивніших інтелектуалів - організаторів і рядових членів Львівського братства: Яків Афендик, Хома Бабич, Лука Губа, Микола Добрянський, Іван Красовський, Костянтин Корняк (на його кошти збудована дзвіниця спорудженої з ініціативи Львівського братства Успенської церкви), Семен Мороховський, брати Юрій та Іван Рогатинці. Це вони організували шкільну бібліотеку, контролювали діяльність учителів і священників, дбали про освіту всіх, навіть убогих дітей, про друкування підручників і книг для читання, викупивши у лихваря друкарські верстати Івана Федоровича.

Поряд з Реформацією, що спричинила у європейських країнах сплеск національних рухів, в Україні до цього долучилася ще й Люблінська унія (1569) – політичний союз Литви з Польщею, коли вперше українське населення відчуло себе «другосортним» у католицькій державі. У той час відчувається в українського громадянина пошавлений інтерес до власної самобутності, який позначився появою перших словників і спроб укладання граматики рідної мови (Лаврентій Зизаній), захисту православного календаря перед реформою папи Григорія XIII (1582), вже згадуваними перекладами Святого Письма, а також першою хвилею полемічної літератури – ще наївними спробами захисту православної церкви й східного обряду (учені Острозького гуртка). Їхня праця заклала фундамент для перших наукових розробок української мови -

«Граматики слов'янської мови» Мелетія Смотрицького (1619) та «Лексикону славенороського» Памви Беринди (1627), а також полемічної літератури другої хвилі, де думки авторів про українську самобутність аргументовані науковими посиланнями на історичні документи і праці європейських дослідників («Книга о вірі», «Палинодія», «Пересторога» та ін.)

У творах інтелектуалів і полемістів, які належали до середовища братств, спостерігаємо нове розуміння людини: вона вже не слабе створіння, що у всьому покладається на провидіння Боже, а активний діяч, творець своєї земної долі, що сміє обстоювати свою гідність і постійно навчається – черпає мудрість з усіх доступних джерел (Стефан і Лаврентій Зизанії, Кирило-Транквіліон Ставровецький).

Відомо, що світська наука розглядає Реформацію як соціальну й духовну революцію - розділення державної й церковної влад, утвердження індивідуалізму, свободи совісті, втілення національно-культурного відродження. У Німеччині з нею пов'язують становлення національної мови, освіти, мистецтва, історичної науки. Під гаслом Реформації відбулися національно-визвольні процеси та відчутний національно-культурний розвиток (скандинавські країни, Голландія, Англія, Франція, Швейцарія, Чехія, Угорщина, Польща). Незаперечним є факт, що Реформація пришвидшила формування національних церков, вплинула на розвиток політичної, правової, наукової та філософської думки країн Західної та Східної Європи.

У цьому контексті одним із вагомих результатів діяльності інтелектуалів під впливом ідей Реформації в Україні можна вважати створення національної української церкви на соборі в Бресті 1596 р., перша назва якої - Уніатська церква. У численних наукових дослідженнях її оцінювали й досі оцінюють неоднозначно, але в річищі ідей Реформації створення національної церкви видається закономірним кроком на тлі кризи й занепаду авторитету української православної церкви у Польській католицькій державі. Історія Уніатської церкви засвідчує, що вона у певні критичні періоди української історії була чи не єдиним оберегом національної самобутності. Особливо ревно долучився до збереження й плекання традицій української культури Чин Святого Василя Великого зі своїми школами, бібліотеками, друкарнями і численними науковими працями, які створили й донині творять його активні діячі. Про її вагомий внесок в історію національної української культури може свідчити постійне переслідування цієї церкви (від кінця XVIII ст. – УГКЦ) всіма окупаційними режимами в Україні.

Отже, Реформацію в Україні вже у XVI ст. можна розглядати не лише як релігійний рух, спробу реформування церкви, а й як

активізацію суспільно-політичного і культурного життя, що засвідчила глибоку кризу середньовічного світогляду, пробудження національної самосвідомості, соціальну й духовну революцію, яка породила ціле покоління інтелектуалів, що активно й суттєво долучилися до творення української національної культури.

КИСЕЛЬОВ О. С.

БОРИС ЛОБОВИК: ОСНОВНІ ВІХИ АКАДЕМІЧНОЇ КАР'ЄРИ

Майже за чверть століття, що існує українське релігієзнавство звільнене від марксистської ідеології, йому вдалося поставити і вирішити цілий пласт як теоретико-методологічних, так й історичних та прикладних проблем. Серед питань, що вітчизняні дослідники не побоялися не лише поставити перед собою, але й дати на них певні відповіді, є історія української релігієзнавчої думки та її радянський період. Ми не ставимо тут собі за мету аналітичний огляд літератури, що з'явилася останніми роками, з цієї проблематики, маємо лише констатувати позитивний факт її існування [1], [2], [3]. Поряд із цим, варто наголосити, що не слід зупинятися на досягнутому – необхідно вивчати різноманітні аспекти функціонування наукового атеїзму в Україні. Останнє стосується у тому числі й біографій окремих представників цієї дисципліни. Однією з важливих постатей в історії українського релігієзнавства радянського періоду є Борис Олександрович Лобовик (1923–1999). Зазначимо, що Б. О. Лобовик достатньо плідно працював і за незалежності України, відтак він є одним з тих науковців, котрі творили українське релігієзнавство, відмовившись від ідеологізації досліджень релігії. Біографія Б. О. Лобовика пов'язана із кількома атеїстичними центрами УРСР: філософським факультетом Київського держаного університету імені Т. Г. Шевченка, який він закінчив у 1951 р., і де він працював асистентом кафедри діалектичного та історичного матеріалізму (1951–1953 рр.); кафедрою наукового атеїзму (згодом – атеїзму, етики та естетики) Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, яку він очолював з 1964 р. до 1982 р.; відділом наукового атеїзму та сектором теоретичних проблем наукового атеїзму Інституту філософії АН УРСР (1982–1991), а також Відділенням релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (1991–1999).

Мета нашої розвідки полягає у тому, щоб прослідкувати наукову кар'єру Б. О. Лобовика, відповідно до його особової справи, що зберігається в Інституті філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Останніми роками, після смерті Б. О. Лобовика, з'являлися як (ре)публікації самого вченого, так і матеріали про його творчий доробок [4], [5]. Більше того, слід відзначити, що його тексти були включені до антології українського релігієзнавства [6], а у програмі кафедри культурології НПУ імені М. П. Драгоманова з дисципліни «Релігієзнавча думка в Україні» [7] Б. О. Лобовику виділене окреме семінарське заняття. Увага до наукового доробку Б. О. Лобовика безумовно викликана важливістю цього вченого як для українського релігієзнавства радянського періоду, так і для сучасного етапу.

Наукову біографію Б. О. Лобовика варто розпочати з його вступу на філософський факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка у 1946 р. На той час йому було вже 22 роки і він пройшов Другу світову війну. Після закінчення навчання із дипломом з відзнакою [8, арк. 15] він працював на посаді асистента кафедри діалектичного та історичного матеріалізму (1951–1953 рр.). У 1953 р. він працює позаштатним редактором видавництва Академії наук УРСР. З листопада 1953 р. до квітня 1957 р. працює у Центральному лекційному бюро Міністерства культури УРСР, спочатку як лектор-методист (1953–1956), а згодом як заступник директора (1956–1957). Саме у цей період з'являються перші публікації Б. О. Лобовика: брошури «Методика підготовки та читання лекцій на науково-атеїстичні теми» (1955, співав. Д. Красницький та Б. Шиндеров), «Протилежність науки та релігії» (1956), «Т. Г. Шевченко – борець проти релігії» (1956, співав. Д. Красницький).

У 1957 р. Б. О. Лобовик переходить до Республіканського товариства «Знання», де працює завідувачем видавничого відділу, а з серпня 1958 р. до вересня 1964 р. – редактором відділу філософії журналу «Комуніст України». Протягом цього періоду Борис Олександрович пише та захищає в Інституті філософії АН УРСР кандидатську дисертацію «Соціальні та гносеологічні умови виникнення релігійних вірувань» (1963). У 1961 р. видавництво «Госполитиздат» друкує його монографію «Про походження релігії». Протягом цього періоду у Б. О. Лобовика виходить 6 брошур: «Про походження мови та мислення у процесі становлення людини» (1957), «Ставлення Комуністичної партії та Радянської держави до релігії» (1958), «Зміст та форми науково-атеїстичної пропаганди» (1959), «Причини виникнення релігійних вірувань» (1962), «Як виник релігійний культ» (1962), «Про соціальні та гносеологічні умови виникнення релігійних вірувань» (1963), а також збірник документів «КІРС та Радянська держава про релігію та атеїстичну пропаганду»

(1962, упорядкування спільно з Р. Приходьком), а також ціла серія статей науково-популярного та пропагандистського характеру. Поряд із суто атеїстичної проблематикою Бориса Олександровича турбує проблема співвідношення мовлення та мислення, що була однією із популярних і дозволених тем для філософських дискусій післявоєнного періоду [9, с. 88].

У 1964 р. Б. О. Лобовик стає завідувачем кафедри наукового атеїзму Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, яку очолює до 1982 р. Кафедра за цей період кілька разів змінює свою назву і, коли Борис Олександрович переходив на роботу до Інституту філософії, вона мала назву «Наукового атеїзму, етики та естетики». За 18 років праці у педінституті Б. О. Лобовик пише та захищає у 1974 р. докторську дисертацію «Гносеологічний аналіз буденної релігійної свідомості», а у 1976 р. – отримує звання професора. У цей час виходить його індивідуальна монографія «Буденна релігійна свідомість. Гносеологічний аналіз» (1971), а за рік до неї – колективна монографія «Сучасний віруючий» (1970, у співавторстві з Є. К. Дулуманом та В. К. Танчером).

У цей же період Б. О. Лобовик виступає керівником авторського колективу (В. Бичатін, В. Зоц, П. Косуха), співавтором підручника «Основи наукового атеїзму» (1973) та однойменної програми навчального курсу. У другій половині 1960-х – на початку 1980-х років виходять такі його брошури: «Об'єкт і форма релігійного відображення» (1966), «Богослов'я та буденна релігійна свідомість» (1968), «Релігійні погляди, почуття, поклоніння» (1970), «Гносеологічний аналіз буденної релігійної свідомості» (1974), «Релігія як соціальне явище» (1982). У 1973 р. виходить доопрацьований збірник документів «Про релігію та атеїзм», який був підготовлений разом із Р. Приходьком. У цей же період він друкує цілу серію статей з атеїстичної проблематики. Статті друкуються у відомих та авторитетних журналах «Вопросы философии», «Философские науки», «Вопросы атеизма», «Проблемы философии», «Вестник КГУ. Серия Философии», «Людина і світ», «Комуніст України».

Окрім того, словацькою мовою виходять його брошури «Релігія та церква у сучасній боротьбі ідей» (1980), «Предмет наукового атеїзму» (1981), «Релігія, її сутність та соціальна роль» (1982).

Б. О. Лобовик веде й активну діяльність за межами СРСР, зокрема у 1974 р. він читає лекції у Краківській вищій педагогічній школі, а у 1975 та 1978 рр. у Лейпцизькій вищій педагогічній школі імені К. Цеткін. З 1979 до 1982 рр., за відрядженням Міністерства вищої освіти (Мінвузу) СРСР, працює професором відділу наукового атеїзму Братиславського університету (ЧРСР). У цей час Борис Олександрович

– член редакційних колегій журналу «Людина і світ» та міжвузівського збірника «Питання атеїзму».

До Інституту філософії Борис Олександрович приходить у 1982 р., обійнявши одразу посаду завідувача відділом наукового атеїзму (обраний за конкурсом) [8, арк. 6]. Сам Б. О. Лобовик продовжує працювати за сумісництвом у педінституті, на що отримує дозвіл від Президії АН УРСР [8, арк. 21]. У 1983 р. Б. О. Лобовик брав участь у міжнародному симпозиумі «Соціалістична держава, релігія і церква», що проходив у Чехословаччині із доповіддю «Відділення церкви від держави, як передумова розвитку масового атеїзму в СРСР» [10, арк. 6].

У 1984 р. в Інституті філософії відбувається реструктуризація наукових підрозділів. У зв'язку з цим відділ наукового атеїзму перетворюють на сектор теоретичних проблем наукового атеїзму відділу філософських проблем соціалістичної культури. Б. О. Лобовик проходить по конкурсу на посаду завідувача нового сектору.

У 1989 р. Б. О. Лобовик звільняється з посади завідувача сектору і переходить на посаду головного наукового співробітника. Посаду завідувача сектора займає Анатолій Миколайович Колодний. Наступного року Б. О. Лобовика зараховують на посаду провідного наукового співробітника-консультанта.

У 1991 р. на основі проблемної групи «Релігія і культура», спадкоємицею відділу наукового атеїзму, та Міжреспубліканського філіалу Інституту наукового атеїзму АСН при ЦК КПРС утворюється Відділення релігієзнавства Інституту філософії АН УРСР. Б. О. Лобовик займає посаду провідного наукового співробітника відділу філософсько-методологічних проблем релігієзнавства. Він включається у розбудову релігієзнавства як автономної сфери гуманітарного знання, пише розділи до колективних монографій, редагує перший том Історії релігії в Україні, виступає разом із А. М. Колодним співредактором «Релігієзнавчого словника» (1996), куди написав 52 статті за період з січня 1992 р. до травня 1996 р. Б. О. Лобовик написав 21 др. арк. (sic!) та відредагував 50 др. арк. [8, арк. 75, 84].

Помер Борис Олександрович Лобовик 16 січня 1999 р.

Список літератури

1. Басаури Зюзіна А. М. Науковий доробок І. Миговича з проблем іудаїзму та сіонізму в контексті розвитку наукового атеїзму в УРСР / А. М. Басаури Зюзіна // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Серія 7. Культурологія. Релігієзнавство. Філософія. – 2015. – № 33 (46). – С. 16–23.
2. Басаури Зюзіна А. М. Украинский научный атеизм про иудаизм: пересказ или плагиат? / А. М. Басаури Зюзіна // Религия и История : материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 20–22 апр. 2017 г. / под ред. С. И. Шатравского. – Минск : Изд. центр БГУ, 2017. – С. 187–191.
3. Панич О. Науковий атеїзм як культурна система / О. Панич // Українське релігієзнавство. – 2015. – № 76. – С. 21–35.

4. Горкуша О. Знані постаті українського релігієзнавства радянського періоду – б. Лобовик, В. Танчер, П. Косуха / О. Горкуша, А. Колодний, О. Бучма // Релігієзнавство України у 2-х кн. – Кн. 1. Релігієзнавча думка України другого тисячоліття. – К., 2013. — С. 410–435.
5. Колодний А. М. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників / А. М. Колодний. – К. : Інтерсервіс, 2017. – 740 с.
6. Вопросы религии и религиоведения. – Вып. 6. Религиоведение Украины. Ч. 1. Феномен советского религиоведения: украинский контекст/ сост. и общ. ред. Ю. П. Зуева, А. Н. Колодного, Л. А. Филипович и др. / М. : ИД “МедиаПром,” 2010. – 758 с.
7. Кисельов О. С. Релігієзнавча думка в Україні / О. С. Кисельов, В. Л. Хромець // Навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалаврів спеціальності 6.030100 “Релігієзнавство (практична психологія)” / за ред. В. Д. Бондаренка, І. І. Дробота. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 325–334.
8. Архів Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Оп. Зос, спр. 564. Особова справа д.ф.н. Лобовика Б. О. Почато 19.10.1982, закінчено 18.01.1999 р., на 91 арк.
9. Попович М. В. Філософія / М. В. Попович // Історія української культури. – Т. 5, кн. 3: Культура та розвиток науки і технологій в Україні. – К. : Наукова думка, 2012. – С. 68–91.
10. Архів Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Оп. 1, спр.1489, Учений секретарь. Документи о международном сотрудничестве института (программы, отчеты, справки) за 1983 год, на 71 арк.

КЛИМЕНКО С. М.

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА ЇЇ ВНЕСОК У ПОРАЗКУ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917-1921 РР.

Процес розбудови незалежної України потребує узагальнення всього попереднього досвіду українського народу, адже наші теперішні проблеми багато в чому нагадують ті, які постали перед творцями української державності в період визвольних змагань 1917-1921 рр. Драматизм і суперечливість державотворчого процесу, нестабільність політичного й соціально-економічного розвитку спонукають порівнювати сучасні тенденції в житті нашої держави з подіями 1917-1921 рр., коли стверджувалася ідея української державності. Як і сто років потому, слабка розвиненість політичних сил, брак світоглядної зрілості в багатьох лідерів та їхні владні амбіції актуалізують період українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., а подібність до сучасного моменту робить його надзвичайно привабливим для шанувальників вітчизняної історії. Досліджуваний період відзначається пробудженням суспільного інтересу до проблем, пов'язаних з історією української інтелігенції. І це слушно, бо вона в концентрованому вигляді відображає історію українського народу.

Тривалі роки національного гноблення далися взнаки, тому частина української інтелігенції русифікувалася, перейшла на великодержавницькі позиції, втратила зв'язок з мовою та культурою свого народу. Ця категорія лишалася осторонь національного руху й приєднувалася до російської інтелігенції. Та попри це саме українська інтелігенція на початку ХХ століття відіграла роль політичної еліти суспільства і очолила боротьбу за національно-державне відродження України. Для цього існували певні підстави. Зокрема, вищий порівняно з іншими соціальними групами суспільства освітній, культурний та життєвий рівень інтелігенції, забезпечили їй престижність та високий авторитет у суспільстві. Найбільш шанованою і авторитетною постаттю на селі був учитель, а громадську думку у провінційному місті формували викладачі, лікарі й адвокати.

Українська інтелігенція «залишалася ще тісно прив'язаною до селянства, оскільки в переважній більшості походила з села (діти селян, сільських вчителів, священиків)» [1, с.20] Її національна свідомість була закорінена в українській селянській стихії, а вирішення соціальних проблем селян становило основу політичного світогляду. Зрештою, переважна більшість української інтелігенції сповідувала народницьку або соціалістичну ідеологію, для якої національна держава поставала лише засобом, а не кінцевою метою. Як відомо, в українській суспільно-політичній думці початку ХХ ст. домінували соціалістичні та федеративно-автономістичні погляди, тим часом як державницька, самостійницька ідея, хоч і була вже сформульована, не набула ані теоретичної завершеності, ані масового поширення на відміну від радикальних соціальних гасел.

Тож представники української інтелігенції були щиро переконані, що для безлітної української нації, пріоритетним має стати задоволення соціально-економічних та національно-культурних інтересів, а питання державності є другорядним. Еволюція їхніх поглядів на статус України від національно-культурної автономії через автономію політичну до усвідомлення необхідності боротьби за незалежність відбувалася вже під безпосереднім впливом бурхливих та швидкоплинних подій, що не давало можливості виробити чітку програму.

Українській інтелігенції також бракувало досвіду у сфері нормального (в європейському розумінні) партійного життя, парламентської й законодавчої практики, адміністративної роботи, дипломатії тощо. Інакше кажучи, власне державна сфера виявилася для неї чужою. Українська інтелігенція не лише була малочисельною, але й належала до різних політичних партій, які не знаходили спільної мови в соціальних та національних питаннях. Під час революційних подій такі партії подрібнилися на ще менші міжпартійні групи. Це

унеможливило керівництво суспільством, посилило стихійний розвиток революційних процесів і, зрештою, призвело до того, що політичну ініціативу в Україні перехопили більшовики, вплив яких на початку революції був досить незначним.

Проблемою багатьох лідерів Української революції стало те, що будучи сформованими в загальноімперському середовищі, вони успадкували не лише чесноти, але й вади російської інтелігенції. І. Лисяк-Рудницький спробував порівняти політичне мислення активних учасників революції, а згодом ідеологічних опонентів Д. Донцова і В. Винниченка: «Винниченко і Донцов виявляли типові для російської інтелігенції нахили до екстремізму, ідеологічного доктринерства, спрощених формул і радикальних розв'язок. Це робило їхнє мислення революційним і тоталітарним. Вони були більше зацікавлені в тому, щоб світ змінити, ніж щоб його реальну структуру пізнати» [2, с. 76]. Як результат, В. Винниченко врешті почне симпатизувати комуністичній диктатурі Леніна, а Д. Донцов захопиться фашистською ідеологією Муссоліні та Гітлера. Більше того, ці тоталітарні системи вони пропонуватимуть українцям до наслідування.

Не маючи належної підготовки для керування державою, чимало державних діячів, припустившись певних помилок, замість сильної політичної волі демонстрували інтелігентську рефлексію й досить швидко залишали високі й відповідальні державні посади. Але після цього вони гостро критикували помилки своїх наступників. Д. Дорошенко, пригадуючи події 1918 р. зауважував, що «кожен з українців національного напрямку, якому пропонувано якийсь пост, відмовлявся, або починав торги, ставив різні умови, і, здебільшого, під тим або іншим претекстом ухилявся, воліючи zostаватись в опозиції, критикувати, скаржитись і нарікати, замість використовувати всяку можливість, щоб здобути реальний вплив на справи» [3, с. 31].

Сформована інтелігенцією ідеологія й політична практика породили й таке явище як «отаманщина». Вихована на історії та ідеалах козацького минулого, інтелігенція стала ініціатором і провідником відродження козацтва у 1917 році. Сутність її полягала у відродженні застарілих, як на ХХ століття, порядків. Ідеологія, що ґрунтувалася на становій моделі суспільства, полково-сотенній організації, козацькому землеволодінні та судочинстві була архаїчною та утопічною, але почала впроваджуватись у життя. Намагання відродити козацтво як стан і встановити владу, непідконтрольну державним установам, надалі спричинило серйозні конфлікти з Українською Центральною радою.

Звичайно, соціальною базою «отаманщини» були передусім селяни, а також середні прошарки міського населення. Але інтелігенція причетна не лише до формування ідеології, а й до практичної реалізації цього явища. Більшість отаманів походили з інтелігенції. Як зазначав

П. Гай-Нижник «Д. Терпило (Зелений) був вчителем. З цієї ж професії вийшли О.Волинець, брати Чучупаки, Соколовські та багато інших. Із земської медицини походили І. Луценко, Мих. Малашко. Студентами були відомі отамани Мик. Малашко, Г. Воробйов (Горобець)» [4, с.106]. Тож українська інтелігенція стала й провідною верствою отаманщини.

Це покоління формувалось під впливом українського соціалістичних партій, які пропагували відмову від регулярного війська, романтизували козацько-селянські повстання та гайдамаччину. Тому вони не сприймали регулярного війська та вважали ідеальним обрання старшин козаками. Ці вихідці з української інтелігенції пройшли Першу світову війну, де переконалися, що складні питання можна вирішити застосувавши зброю. суміш соціалізму з козацькою романтикою та схильністю до насильства породили новий тип українського інтелігента, що породив «отаманщину» як історичне явище.

На завершення варто сказати, що трагізм українських інтелігентів у період визвольних змагань полягав у тому, що будучи переважно прихильниками високих ідеалів та принципів ці люди виявилися приреченими на поразку. Дотримуючись демократичних принципів розв'язання і політичних, і соціальних проблем, вони поступилися своїм суперникам у швидкості прийняття рішень, згуртованості та далекоглядності, підготувавши, таким чином, передумови ліквідації української державності.

Список літератури

1. Верстюк В. Концептуальні проблеми вивчення історії української революції. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. - 2000. - Вип. X. - С. 16-25.
2. Лисяк-Рудницький І. Суспільно-політичний світогляд В. Винниченка у світлі його публіцистичних писань // Сучасність. - 1980. - № 9. - С. 60-77.
3. Рева, Н. Бачення Д. Дорошенком причин поразки української революції 1917-1923 років / Н. Рева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. - 2008. - Вип. 12. - С. 28-32.
4. Гай-Нижник П. Отаманщина в період Директорії УНР: соціальна база, роль і місце в національно-визвольній боротьбі // Література та культура Полісся. - Вип.58: Проблеми філології, історії та культури ХХ століття у сучасних дослідженнях. - Ніжин: Вид-во НДПУ ім.М.Гоголя, 2010. - С.105-114.

КОВАЛЕНКО І. І.

ВНЕСОК МИКИТИ ШАПОВАЛА В СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІОЛОГІЇ

Історія української соціології має свою специфіку розвитку, особливості та тенденції. Вітчизняна соціологія розвивалася під

впливом багатьох чинників: перш за все, політичних, економічних та культурних. Беручи свій початок ще з часів Нестора Літописця, Петра Могили, та, згодом, Григорія Сковороди, українська соціологія базується на засадах державотворення, необхідності справедливого соціального устрою та розумінні етнічного та культурного різноманіття України. Складна та терниста доля самої держави наклала відбиток і на її науковому житті, у тому числі на розвиток соціології. Репресії, гоніння, низький рівень життя, відсутність необхідних умов змусили багатьох представників української інтелігенції покинути межі країни у свій час, проте вони продовжували працювати над найактуальнішими питаннями, стаючи всесвітньо відомими вченими, з інтелектуальними доробками яких знайомі науковці різних областей науки.

З ім'ям Микити Шаповала пов'язують період становлення української соціології, бо він фактично став першим ученим, з діяльністю якого соціологія в Україні інституювалась як наука. Життя та суспільна діяльність науковця видалась насиченою, відмінною рисою якої стала тверда позиція поборника державного визволення, утворення «Нової України», та закінчилась досить рано – у віці 49 років від серцевої хвороби [1].

Народився Микита Юхимович у селі Сріблянка на території сучасного Бахмутського району Донецької області, освіту отримав у Новогулівській лісовій школі, навчався також на історико-філологічному факультеті Харківського університету та в Київському комерційному інституті. У роки українського національного руху виявив себе як активний суспільний та політичний діяч – «голова Всеукраїнської Лісової Спілки, член Центральної і Малої Рад (1917 — 1918), міністр пошт і телеграфу в уряді В. Винниченка (після III Універсалу), співавтор IV Універсалу, комісар Київського повіту, генеральний секретар, згодом голова Українського національного союзу (14. 11. 1918 - січень 1919), співорганізатор протигетьманського повстання (1918), міністр земельних справ в уряді В. Чехівського за Директорії (грудень 1918 — лютий 1919)» [2, с. 3788].

Уже в еміграції в Чехії, 1 жовтня 1923 року за його ініціативи було засновано Соціологічне товариство, яке стало зібранням кращих сил українських соціологів. Саме період роботи товариства можна вважати найбільш плідним в історії соціології України. 1 листопада 1924 року було створено Український інститут громадознавства, який продовжив діяти у Празі до 1945 року. Інститут мав 3 відділи: «Народознавство», «Економіка і Техніка» та «Соціологія і Політика з широкою програмою», і задача його була у створенні наукової літератури та підґрунтя для організації соціальної політики [3, с. 23]. Тож, діяльність інституту була досить широкою – це і видання українського соціологічного часопису «Суспільство», публікація книг

український соціологів (М. Шаповал, М. Мандрик, В. Петрів тощо), читання лекцій, підготовка публікацій з актуальних суспільних питань і залучення до співпраці відомих західних соціологів (П. Сорокін «Російська соціологія у XX ст.», Е. Богардус «Зміни соціальної дистанції», А. Еллууд «Група і суспільство» тощо) [4]. Микола Юхимович був переконаний у тому, що справжнє визволення українського народу починається з господарської та культурної організації села. Остання же має відбуватися через створення українських вищих шкіл, власної накової і загальної просвітньої літератури. На його погляд, «вся інтелігенція живе чужою наукою, книжкою... Чужа культура є необхідною до того часу, доки нема своєї» [3, с. 21].

Пам'ятним історичним моментом стає видання в 1929 р. першого українського підручника з соціології – «Загальна соціологія» М. Шаповала, який представляє собою цілісну концепцію в межах структурного функціоналізму, де гармонічно синтезовано західні та вітчизняні соціологічні надбання.

У вступі до підручника Шаповал наголошує на тому, що «поневолені малокультурні народи не визволяться, аж доки не створять у себе науково-освічених знавців суспільного життя» [5, с. 1], тому і українцям варто вивчати соціологію, щоби свідомо розбиратися у соціальних феноменах та керувати ними. Він підкреслює, що «Нова Україна» можлива лише за умови появи «усвідомлення історичної доби», в якій живуть українці, що заключається в наступному: «вивчити соціальну структуру всього населення України: складові частини і угруповання суспільства: національні, класові, політичні, професійні, релігійні... означити розмір всіх антагоністичних і солідаристичних змагань в цілому суспільстві, і в українській його частині» [3, с. 8] тощо. Власне «Нова Україна» для нього – це «програма суспільного будівництва, організації мас і масової боротьби... селянство, робітництво і трудова інтелігенція, що усвідомлює... солідарність своїх інтересів з трудовою більшістю нації» [3, с. 9].

У «Листах в Америку» Микита Юхимович звертається до українських емігрантів зі своєрідною пропозицією налагодження співпраці з представниками європейської еміграції, задля створення потужної наукової та культурної бази, яка послужить каталізатором визволення українського народу в майбутньому. Проте він не покладає великих надій на інтелігенцію, бо вона – «переважно духовенство і духовні сини його в свіцких ролях – несе з собою скрізь дух свій – консерватизм, середньовічний спосіб думання і темноту в громадських справах» [3, с. 14]. Шаповал підкреслює, що український визвольний рух має очолювати народні маси, а не інтелігенція, яку він звинувачує у високому ступені конформізму, зрадництва, залежності від керівних

верхівок, згідно з думкою яких вона швидко змінює свої симпатії, антипатії та погляди. Д. І. Курас у своїй дисертації зазначає, Шаповал у всіх концептуальних підходах дотримувався «головної умови – джерелом влади може бути тільки народ, а тому альтернативи народовладдю не існує» [6, с.11]. Підвищення активності громадських мас, якій притаманна сталість поглядів, постійність суджень, на глибоке переконання Микити Шаповала, може позитивно вплинути на інтелігенцію, а тому «проблема організації селянства є разом з тим проблемою оздоровлення нашої інтелігенції» [3, с. 31].

Микита Шаповал не дожив до тих днів, коли здійснилася його завітна мрія – Україна отримала незалежність, але його наукова та творча спадщина залишається безцінним свідком минулих років та чекає на своїх дослідників.

Список літератури

1. Шаповал Микита Юхимович [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1885>. – Назва з екрану.
2. Енциклопедія Українознавства – Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. Фонд Духовного Відродження ім. митрополита Андрея Шептицького, 2000. – 4016 с.
3. Шаповал М. Й. Стара і нова Україна. Листи в Америку / М. Й. Шаповал. – Нью-Йорк, 1925. – 32 с.
4. Черниш Н. Й. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н.Й. Черниш. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.:Знання, 2009. – 468 с.
5. Шаповал М. Й. Загальна соціологія / М. Й. Шаповал. – Прага: Вільна спілка, 1934. – 238 с.
6. Курас Д. І. Суспільно-політичні погляди М.Шаповала: становлення, еволюція, втілення в історичних концепціях : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Курас Дмитро Іванович. – Київ, 2007. – 16 с.

КОГТЄВА О. П.

ЖИТТЄВА ДОЛЯ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ МИКОЛИ ДМИТРОВИЧА ЛЕОНТОВИЧА

Серед діячів української культури кінця XIX-початку XX ст. особливо помітна постать Миколи Дмитровича Леонтовича. Виділяється він на загально-історичному тлі незвичною життєвою долею і самотнім творчим спадком.

Майже все своє життя працював у жанрі обробки української народної пісні, був великим творцем хорової мініатюри. Він зумів проникнути в пісенну душу рідного народу, налаштуватися на високі людські почуття, вивести українську пісню на широкі простори світового музичного мистецтва.

Леонтович був не тільки видатним майстром у жанрі хорової музики, диригентом, музично-громадським діячем, а й талановитим педагогом, який усе своє свідоме життя віддав важливій справі естетичного виховання молоді.

Постать митця, немов магніт, притягує до себе увагу не лише музикантів, шанувальників хорового співу, а й культурної громади, діячів церкви та звичайних пересічних людей.

Серед українських композиторів, які працювали в хоровому жанрі, М. Леонтович посідає одне з найпочесніших місць. Досконало оволодівши технікою письма, тонко відчуючи душу народної пісні, він створив справді епохальні речі. Блискучі фольклорні обриси вражають щирістю, безпосередністю і, разом з тим, особливою вишуканістю. За той короткий проміжок часу, який судилося йому прожити, композитор залишив доволі значну за обсягом спадщину, складену із згаданих вище доробок та низки чудових духовних творів: церковних коляд, кантів і псалмів, циклів «Молебен благодарственный Господу Богу», біля десяти «Херувимських», «Літургія святого І. Златоуста». Саме ця частина його доробку ще донедавна замовчувалася. Все це зберегла і постійно культивувала хіба що українська діаспора [3, с. 148].

Музична спадщина славетного композитора-подолянина гідно репрезентує українську національну хорову пісню у світі. Тріумфальні виступи вітчизняних і зарубіжних хорів діаспори в країнах Америки та Європи були сприйняті музичним світом з захопленням, а Миколу Дмитровича Леонтовича визнано як «українського Баха» [2, с. 6].

Музика – ось що становитиме основу його життя. Адже це найкраще, найголовніше мистецтво – міркувати звуками, висловлювати свої думки звуками, керувати звуками, сплітати їх у мереживо мелодій... Хай там що – та він стане на свою дорогу. Хоча й розумів, що легкою вона не буде [1, с. 13].

М. Д. Леонтович народився у с. Монастирок, нині Немирівського р-ну, в сім'ї священика. Його здібності формувалися професійним вишкілом батьків та яскравим музичним побутом «вулиці» [2, с. 6]. Вдома завжди звучала музика. Батько ще з юності грав на різних інструментах – на цитрі, на гітарі, на скрипці. ...Від батька, людини освіченої, з колоритним українським гумором, Микола і отримав перші уроки музичної грамоти. Дмитро Феофанович змалечку брав хлопця на заняття церковного хору [1, с. 7].

Наполегливо вивчав теорію та хоровий спів, опанував скрипку, фортепіано, деякі духові інструменти [1, с. 13].

З учителем співаків і керівником хору Нестором Марковичем Леонтович подружився одразу, у перший рік навчання... Те, що він сказав своєму улюбленому учню, запам'яталося Миколі назавжди «Ви

– талант! Ви повинні усвідомити – і відповідно будувати своє життя. Вас чекає велике майбутнє, але дуже багато залежить від вас. Бережіть себе, не тринькайте часу даремно. Бо тільки через невсипущий труд – кропіткий, важкий, повсякденний, протягом всього життя, – до вас прийде справжній успіх» [1, с. 13]. Без сумніву, під таким девізом і музикою в думках і серці, працював митець.

Музична освіта, розпочата в Немирівській гімназії та Шаргородському духовному училищі, була успішно продовжена у Кам'янець-Подільській духовній семінарії, де Леонтович впродовж усіх років навчання керував семінарським хором. Вже в ті часи друзі-семінаристи надписували йому дарчі фотографії: «Майбутньому великому композиторові». Невгамовна жага самоудосконалення, прагнення до композиторського фаху зосередили увагу молодого регента на кращих зразках подільського народного гуртового співу та духовних хорових творів великих українських і російських композиторів, які все подальше творче життя надихали Леонтовича. Багаторічна самопідготовка допомогла Миколі Дмитровичу блискуче скласти екстерном екзамен у регентському класі Петербурзької хорової капели у 1904 р. [2, с. 6].

Саме тоді, серед нічної тиші, Микола Леонтович вперше вимовить наодинці з собою слова Джузеппе Верді: «Моя доля – працювати!» А потім як заклинання повторюватиме цей девіз усе своє коротке життя [1, с. 14].

Так, на передостанньому курсі, Микола став керувати хором. Дивно було бачити на місці диригента не сановитого викладача, а худенького юнака – обличчя бліде, наче холодне, зачіска набік пишне волосся падає на високий лоб. Втім навіть погляд і руки молодого керівника-учня підкоряли і мимоволі змушували хористів підтягуватися, бути уважними і разом творити музику [1, с. 14].

Село Чуків стало першим, куди наприкінці серпня 1899 року, сльотавого похмурого дня, приїхав вчителювати Микола Леонтович. Співи і арифметика – такі предмети мав викладати в церковнопарафіяльній школі молодий учитель. ... У Чукові Леонтович придбає безцінний досвід організації самодіяльного симфонічного оркестру. Він шукатиме шляхи сполучення інструментів у різні групи, підбиратиме потрібні тембри, колорит звучання. Це було досить складко, адже молодий музикант мав покладатися лише на власний досвід [1, с. 18].

Правда, для створення своєрідної музичної школи (хор і оркестр) довелося витрачати власні кошти на придбання музичних інструментів. Спасибі батькові – якби не його допомога, то навряд чи осилив би такі затрати...[1, с. 20].

Під час подій неспокійних 1905–1907 років Леонтович викликає підозру у жандармів через симпатії до революціонерів. Рятуючись від переслідувань влади, композитор з родиною переїздить до Тульчина [1, с. 29].

...Звістка про революцію 1917-го дійшла до Тульчина у квітні наступного року. Створювалися різні партії, проводилися бурхливі мітинги. Розібратися у тому, що відбувається, було складно. Втім у Леонтовича зайнялася надія на зміни – нова влада, робітнича й селянська. Адже життя – то боротьба, стояти осторонь чи плити, мов колода, за течією він не буде. Приходили листи з Києва – від Стеценка, від Яворського, вони просили привезти нові твори. Згадував їхні схвальні відгуки про його пісні ... (В 1916 році разом з хором Київського університету було виконано обробку Леонтовича «Щедрика», що принесло композитору великий успіх у київської публіки.)

Влітку прийшло довгоочікуване повідомлення – надруковано на склографі кілька творів. Вирішив: треба їхати до Києва, що б там не було...Київ зустрів похмуро. Панувало безладдя. Вражали натовпи людей, що тягнулися до міста, – з клунками, з чемоданами. Леонтович угледів фуру з німецькими солдатами – машина наче грім торохтіла бруківкою. А он вершники – пролетіли як блискавка....Разом із Кирилом Стеценком працює в педагогічній секції музичного відділу Міністерства народної освіти. Організовує та очолює в ранзі комісара першу українську державну капелу. У цей тривожний час пише чотири хорові поеми. Працює над музичним підручником-хрестоматією для дітей [1, с. 38].

За своєю оперою не помічав, що голод підходить все ближче й ближче, вже у вікна його хати заглядає. Весь тягар нестатків лежав на плечах Клавдії. ... Що з ним, з таким поробиш... «Всі про хліб думають, а він – про музику».

Щире захоплення революційними ідеалами тануло як сніг на весні, на зміну йому приходило глибоке розчарування, що випалювало душу. Він болісно шукав виходу і не знаходив. На початку 1921 року Микола Дмитрович відправився у Марківку до батька за хлібом. Родина голодувала, вже було продано майже всі цінні речі [1, с. 44]. Становище інтелігенції в ті пореволюційні роки було складним, тому що вважалась вона «нетрудовим» елементом, духовна ж інтелігенція зазнавала найбільшого тиску.

Офіційна версія того часу стверджувала, що композитор загинув від руки бандита, – це був напад з метою пограбування....Трагедія, що розігралася у будинку Леонтовичів і досі таїть у собі чимало загадкового....Бідний, коханий... «Боже, прийми його світлу душу! Він прожив важке напівголодне життя. Тільки

трудився неустанно...» Він був доброзичливий, лагідний, спокійний. І ніколи не був полум'яним борцем – Микола просто прагнув відкривати нові світи у музиці і в душах людських [1, с. 62].

Подільський Орфей – так часто називають Миколу Леонтовича. Він залишив нащадкам музику криничної води та зелених дібров, високого неба та пшеничної ниви. Музику, якій належить чудодійна влада пробуджувати у людській душі найблагородніші поривання і почуття. Музику добра і краси...[1, с. 63].

Нажаль, М. Д. Леонтович один з багатьох митців, що стали відомими на весь світ вже після своєї смерті. Згодом дружина Клавдія напише в листі Кирилу Стеценку: «Жаль таланта, що погіб, тільки начавши говорити, а більше жаль, що погинула людина ясна, правдива, безкорисна. Погинула, не діждавшись світлої години, набідувавшись».

Список літератури

1. Топська Н. Подільський Орфей. – К. : ТОВ «Книжкова база «Альфа», 2016. – 64 с.
2. Леонтович Микола Дмитрович: Композитор, диригент, педагог : Біобібліогр. покажч. / Уклад.: Т. Марчук, О. Ніколаєць; Вступ. ст. А. Завальнюка; Ред. М. Спиця; Упр. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2007. – 24 с. – (Наші видатні земляки).
3. Іван Околович /Внесок Миколи Леонтовича в музичну культуру України // Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 16, 2016. – 146–152 с.

КОМАРИНЬСКА З. М.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В ЕКОНОМІЧНОМУ ПОСТУПІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ - ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Друга половина ХІХ ст. характеризується зростанням національної свідомості та початком політичної активності українців Східної Галичини. Цьому посприяли зокрема, реформи в Австрійській імперії. Українці Галичини відгукнулись на виклики часу і активно долучались до участі в різних організаціях й товариствах, що почали виникати, як от культурно-освітнє товариство «Просвіта» (засн. 1868 р.), яке стало ідейним натхненником усіх національних ініціатив, їх організатором і втілювачем. Не була осторонь цих процесів і Українська греко-католицька церква. Саме її очільники та духовенство взяли на себе турботу про кращу долю свого народу, використовуючи усі доступні їм можливості. Поштовхом до цього стало особливе місце Церкви, надане їй в результаті реформ імператриці Марії-Терези та Йосифа ІІ. Відтак, греко-католицьке духовенство, отримавши державним коштом вищу духовну освіту в новоствореній семінарії

Св. Варвари («Барбареум») у Відні, було зобов'язане дбати про своїх парафіян: поширювати освіту, створюючи парафіяльні школи, сприяти в організації культурного дозвілля громади, а також впливати на її соціальний та економічний розвиток.

Саме у їх середовищі виникло чимало ініціатив щодо національного, культурного, економічного, та зрештою, й політичного відродження краю. Дослідники володіють чималими фактами про активну участь священиків у національно-культурних процесах у Східній Галичині, як от будівництво Народного дому у Львові, організація руху за тверезість, участь у створенні товариства «Просвіта», заснування друкарень та видання літератури українською мовою. Далі відбувалося розширення тематичного спектру діяльності духовенства, і 1869 року о. Степан Качала видає свою книжечку, присвячену господарським проблемам «Що нас губить, а що нам помогти може». Це було перше видання такого змісту, і воно було настільки потрібним, що витримало ще два перевидання – у 1872 і 1874 роках. Стає зрозумілим, що селянам бракує елементарних знань з фінансової грамотності, і ця праця триває, набуваючи інших форм. Так, 1873 року в Австро-Угорській імперії було видано закон про господарсько-заробіткові спілки, на підставі якого на підготованому популяризацією кооперативних ідей ґрунті почали виникати перші ощадно-позикові товариства та кредитні каси.

Греко-католицьке духовенство наприкінці XIX ст. відіграло велику роль у процесі становлення кооперативних спілок, товариств, банків, які були засновані українцями для українців та надало реальну допомогу в їх діяльності. 1883 року о. Данило Танякевич першим у Західній Україні заснував ощадно-позикову касу «Правда» (у Золочівському повіті, що на Львівщині). Таким чином, греко-католицькі священики першими і вперше почали запроваджувати кооперативні спілки [1, с. 29]. У тому ж таки 1883 р. у Львові було організовано споживчу спілку «Народна Торгівля» за участі священиків Є. Дуткевича, Є. Гузара, А. Стефановича та ін. [2, с. 289]. Трохи згодом, у Львові створено страхове товариство «Дністер» (1892 р.), а 1895 р. при ньому засновано перший український кооперативний банк «Дністер». Активну участь у реалізації цих обидвох проєктів узяв глава УГКЦ митрополит Андрей Шептицький. Варто відзначити, що заснування банку «Дністер» не було першою ініціативою такого характеру, що виходила із середовища церковних діячів. У 1870-1880-х рр. були створені Крилошанський та Рустикальний банки, які через невдале керівництво зазнали краху. Тому українці ставились до подібної ініціативи з певною пересторогою. Однак пропаганда ідей ощадності, поширення популярної літератури на цю тематику, різні курси, зрештою, незаперечний авторитет самого Андрея Шептицького

сприяли формуванню позитивного іміджу новоствореного українського банку.

Заслуговує на окрему увагу праця митрополита у напрямку соціально-економічного відродження краю. Саме митрополитові вдалося організувати духовенство краю, яке, своєю чергою, об'єднало розпорошене українське населення в господарсько-економічні, культурно-просвітні організації й товариства. Гасло української кооперації «Свій до свого по своє!» є прямим цьому підтвердженням. Митрополит Шептицький, як один з найбагатших людей свого часу, сприяв організації та фінансував кооперативний рух у Галичині, залучивши до цього Церкву. Це стало одним з важливих напрямків її діяльності.

Дослідник З. Свереда твердить, що роль Шептицького потрібно розглядати у двох важливих аспектах: перший – його соціальне вчення у політичних, культурних, економічних питаннях, другий – практична соціально-економічна діяльність [3, с. 289]. Аналізуючи діяльність митрополита, не можна не погодитись з цією думкою. Митрополит був автором великої кількості послань, які містять практичні поради з певних актуальних питань. Важливо, що Андрей Шептицький не бачив Церкви як замкненого на суто церковних справах простору. Церква – як осередок громади, її життя, духовенство – наставники у розвитку не лише духовного, культурного, а й економічного та політичного життя народу. Митрополит говорив, що поганий той священик, який на потребу парафіян не засновує шпихліра, крамниці, читальні. Це мало бути його прямим обов'язком поряд із душпастирським служінням. Ця теза була зафіксована у рішеннях Львівського Синоду 1891 року як невід'ємна частина пастирських обов'язків. Цікаво, що священики отримували також господарську освіту. Протягом двох років кожен кандидат на священицтво повинен був пройти господарські курси.

Для Митрополита Андрея Шептицького не існувало розмежування між духовними і матеріальними потребами свого народу. Він схилявся до думки, що українці потребують відродження у всіх сферах свого життя - як духовній, так і економічній, культурній, політичній. Назагал, на думку дослідника А. Прокопа, греко-католицькі священики практично завжди виступали ініціаторами економічних перетворень у Східній Галичині, сприяючи зростанню матеріального добробуту селянства, через розвиток української кооперації [4, с. 124-125]. За даними досліджень С. Гелея, в українських кооперативних інституціях Галичини працювало 626 священиків (це 23,5 % духовенства), з них - 502 священики були у склад спостережних рад, 124 – членами правлінь кооперативів [5, с. 117-125]. 1909 року, з нагоди 40-річного ювілею заснування товариства «Просвіта» у Львові, відбувся «Перший Український Просвітньо-Економічний Конгрес», у якому

взяли участь 768 представників з усіх теренів України, серед яких – 118 священиків. Як видно, активність духовенства була досить високою. Чим же вона була викликана? На думку громадських і кооперативних діячів К. Левицького та А. Качора, брак світської інтелігенції сприяв громадсько-суспільній активності греко-католицького духовенства, яке й «було первісним чинником нашого національного відродження» [6, с. 9; 7, с. 100]. Крім того, традиційно в західноукраїнських землях священики користувалися великим авторитетом та довірою.

Економічна та соціальна доктрина Церкви кінця XIX – першої третини XX ст. була сформована під впливом процесу національно-культурного та політичного відродження. Основне завдання духовенства, його головна місія полягала у сприянні в реалізації цих прагнень через «навчання праці й ощадності, бо це найкорисніший шлях до правдивого поступу економічного» [8]. Поборюючи економічну залежність, стаючи фінансово міцними, спираючись при цьому лише на власні сили, українці поступово виборювали своє право на окреме існування, утверджували політичну самостійність.

Список літератури

1. Кліш А. Б. Греко-католицька церква та суспільно-християнські організації у зміцненні кооперативного руху в Східній Галичині (кінець XIX – 30-ті роки XX століття): сучасна українська історіографія [Електронний ресурс] / А. Б.Кліш // Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Гуманітарні науки. - 2013. - Вип. 11. - С. 28-31. - Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
2. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк-Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972. – С. 288-323
3. «Перша причина бідності – це неорганізованість», – Митрополит Андрей Шептицький [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://prolviv.com/blog/2017/08/02/persha-prychyna-bidnosti-tse-neorhanizovanist-mytropolyt-andrei-sheptytskyi/>
4. Прокіп А. В. Участь греко-католицької церкви в розбудові кооперативних інституцій Галичини наприкінці XIX – початку XX ст. / Прокіп А. В. // Вісник Львівської комерційної академії. Серія „Гуманітарні науки”. – 2010. – Вип. 9. – С. 122–129.
5. Гелей С. Для загального добра. Вплив Української Греко-Католицької Церкви на становлення та розвиток кооперативного руху в Галичині / Гелей С. // Дзвін. – 2003. – № 4. – С. 117–125
6. Качор А. Роля духовенства і церкви у відродженні Західної України / Андрій Качор. – Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії, 1992. – 40 с.
7. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848-1914. На підставі споминів / Кость Левицький. – Жовква: Друкарня оо. Василян, 1926. – 737 с.
8. В справі дня «Ощадности». Звернення митрополита Андрея Шептицького [авт. тексту А. Шептицький]. – Львів, 19 жовтня 1927 р.

Кононов І. Ф.

ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ І РОЗШИРЕНЕ ТРАКТУВАННЯ ВІЙНИ

В періоди воєн і суспільних криз особливо зростає відповідальність інтелігенції. Подібні періоди дезорієнтують маси населення, вони стають вразливими відносно маніпуляцій. Ноам Хомський говорив: «Відповідальність інтелектуала в тому і полягає, щоб відстоювати істину, а обов'язок інтелектуала – дивитися на події з точки зору історичної» [1, с. 109.]. Але парадокс полягає в тому, що ця відповідальність не може бути покладеною на якогось окремого суспільного суб'єкта. Вона існує лише у формі морального вибору, який мусить зробити конкретний індивід. Окремі ж групи інтелектуалів охоче виступають в ролі експертів різних політичних сил, що вступають у боротьбу з приводу ідеологічної інтерпретації дійсності. Експерти вбачають в дійсності різні можливості розвитку подій і створюють проекти, вигідні їх роботодавцям. Такі проекти найчастіше є пророцтвами, що самоздійснюються. Тому вже згаданий Н. Хомський робив висновок: «...Культ експертів вигідний лише тим, хто його насаджує – і це шарлатанський культ» [1, с. 98].

З початком збройного конфлікту на Донбасі і до цього часу в науковому співтоваристві України є помітною тенденція розширеного використання поняття «війна». Саме розширення відбулося завдяки словосполученню «гібридна війна». Саме це понятійне новоутворення дозволило вбачати війну в будь-якому протистоянні між державами.

Для прикладу наведу цитати з двох монографій. Я обрав оригінальні і багаті за змістом праці. Мої висновки стосуються не усього їх змісту, а лише розуміння «гібридної війни».

Георгій Почепцов пише: «...Сьогодні гібридна війна розгорнута на всіх можливих напрямках, це не лише інформаційна війна. Це одночасно війна економічна, репутаційна, смислова, людська... На неї повинні працювати всі, хто має вплив на населення: актори, співаки, письменники, режисери. Воєнні дії створюють лише фон для більш масштабної війни в людському розумі. Це скоріше гуманітарна війна, у якій воєнні дії є другорядними. Ми робимо помилку, коли в першу чергу звертаємо увагу на них» [2, с. 264]. Ще одна цитата з тієї ж праці: «Гібридна війна – це невійськова війна в тому плані, що її методи і цілі відмінні від стандартної війни. Вони плануються від протилежного» [2, с. 282].

Національний інститут стратегічних досліджень видав колективну монографію «Світова гібридна війна: український фронт». Дві з її авторок Г. М. Яворська і О. І. Їжак пропонують такий підхід:

«Гібридну війну у загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей» [3, с. 19]. Б. О. Парахонський вважає, що така реальність примушує керівництво країни практикувати «гібридну політику»: «Керівництву України також доводиться вести подвійну, тобто гібридну політику, повсякчас наражаючись на звинувачення у подвійних стандартах або навіть у «зраді»» [3, с. 56]. Керівник авторського колективу В. П. Горбулін доводить, що агресія Росії проти України поклала початок формуванню гібридного світоустрою: «Слід зрозуміти і прийняти, що новий гібридний світо(без)порядок, який вибудовується на наших очах, - це не якийсь «транзитивний стан», це і є нова реальність, яку аж ніяк не можна екстраполювати на реалії минулого» [3, с. 9].

Українські автори не перші, хто констатує хаотизацію міжнародних відносин і урізноманітнення форм боротьби між державами та іншими суб'єктами світової політики. В світовій соціології вже фіксувалося розмивання станів війни і миру. Скажімо, ще на початку ХХІ ст. німецький соціолог Ульріх Бек писав: «Не можна більше виключати, що ми переповзли у добу «вічного миру», який вже важко відділити від «вічної війни», і отже встановився «мир», що є гіршим за війну» [4, с. 30].

Українські науковці продовжують справу розмивання поняття «війна», яке таким чином приривчається до повсякденності. В такій формі знаходить вираження сучасна ситуація в світовій капіталістичній системі, де знову актуальним став гоббсівська війна всіх з усіма.

Незважаючи на інтелектуальну красивість деяких конструктів «гібридної війни» варто зазначити, що вони хибно орієнтують як практичні, так і дослідницькі зусилля. Спробую цю шкоду виразити в декількох пунктах:

1. Визначення сучасного стану міжнародних відносин, для яких властива хаотизація, що приховує великі загрози для людства, через поняття «гібридна війна» робить неможливим відверті переговори між учасниками конфліктних взаємодій. Кожна сторона буде шукати в будь-якій ініціативі іншої сторони злий умисел і вбачати в ній приховану загрозу. «Гібридний світоустрій» - це стан системи міжнародних відносин, в якому знищена будь-яка довіра між її суб'єктами. В умовах загострення екологічних проблем, в умовах нестачі ресурсів людство, замість пошуку спільного виходу з пастки глобальних проблем, опиниться в стані війни всіх проти всіх.

2. «Гібридна війна» як визначення ситуації у внутрішньому плані штовхає до примирення з відчуженням влади від суспільства, з її безконтрольністю. Виникають умови, коли внутрішню опозицію

розглядають як «п'яту колону». Етнічна, мовна, світоглядна різноманітність в таких умовах розглядається як підозріла і небажана. Виникають умови для внутрішнього семіотичного насильства.

3. «Гібридна війна» є пророцтвом, що самозбувається. Воно чинить ідеологічний тиск при прогнозуванні розвитку ситуації в країні і світі. Стає неможливим відрізнити різні форми міждержавної боротьби, адже діє очікування, що невідворотно вони переростуть у збройне протистояння. У військовому плані прогнозування теж зосереджується на очікуваннях лише парамілітарної агресії. Між тим, в сучасному світі не виключені конвенційні війни.

4. Концепція «гібридної війни» як ідеологічна і маніпулятивна чинить тиск на наукове співтовариство, позбавляючи його здатності конкретно аналізувати ситуації. Між тим на рівні здорового глузду зрозуміло, що боротьбу між державами і внутрішню боротьбу в державах варто обмежити ідейними, культурними, навіть економічними формами, і всіляко протидіяти переростанню в воєнну форму. Форми боротьби мають значення! Їх не варто об'єднувати в нероздільну суму. Люди гинуть від куль і осколків, а не від слів, ідеологем чи навіть економічних санкцій, якими б останні не були неприємними.

Інтелектуали України, в першу чергу, соціологи, філософи і представники наук про політику, можуть зробити корисну справу, проаналізувавши форми сучасної боротьби між державами і в межах держав (Ульріх Бек слушно писав, що їх не варто розділяти в сучасному світі і говорив про всесвітню внутрішню політику[4, с. 88]). Цей аналіз повинен відділити збройне протистояння від інших форм боротьби задля накидання своєї точки зору, свого бачення майбутнього. Це створить передумови для конкретного аналізу ситуацій в сучасному світі. Такий аналіз відкриє шлях до розуміння трагедії Донбасу і до пошуку відновлення територіальної цілісності України. Такий аналіз може стати передумовою вироблення правил конфліктної поведінки в сучасному світі, які виключають збройне протистояння.

Список літератури

1. Хомский Н. Ответственность интеллектуалов // Ноам Хомский. Избранное / Под. ред. Энтони Арноува; пер. с англ. Сергей Александровский, Вадим Гушаков. – М.: Энциклопедия-ру; Харьков: Фолио, 2016. – С. 76 – 116.
2. Почепцов Гергій. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційних і смислових війнах / пер. з рос. Тамара Гуменюк. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 316 с.
3. Світова гібридна війна: український фронт. Монографія / За заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
4. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / пер. з нім. Олександра Юдіна. 2-е видання. – К.: Ніка – Центр, 2015 – 404 с. (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 14).

КОРАБЛЬОВА Н. С.
ФІЛОСОФІЯ ЯК ЗАПОБІЖНИК РУЙНАЦІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ, ЗА
П. СЛОТЕРДАЙКОМ

*З вдячністю професору Марії
Дмитрівні Култаєвій за переклади
робіт Петера Слотердайка, якими я
скористалась.*

Потенціал філософії є потужним чинником духовного оновлення сучасних суспільств. Завдяки філософії виробляється імунітет проти спокус консюмеристичного суспільства через довіру до розуму, визнання необхідності навчатись мислити, долаючи ідеологічні стереотипи та упередження здорового глузду, вміння діагностувати ілюзії та міфологеми, які тішать наше самолюбство, але паралізують волю. Випрацюванню таких життєвих стратегій сприятимуть ідеї Петера Слотердайка, репрезентовані імперативом: «Тобі треба змінити своє життя!». В якості виховних стратегій, які здатні змінювати людину через її власні індивідуальні зусилля П. Слотердаjk називає опції: концепти вправ, навичок, пост-пасивності. Він дає своє визначення людини: автодидакт, жива істота, що перекидає мости між природою і культурою за допомогою загально прийнятих понять (виховання, звичай, звичка, формування габітусу, тренування та виконання вправ).

Філософськими ідеями можна користуватися як скарбом або як капіталом (ховати в скринях або вкладати в справу). Сам П. Слотердаjk відшукує в історії філософії ті ідеї, які сприятимуть перетворенню особистості через стратегії «турботи про себе» (М. Фуко), він розвиває оригінальну філософську концепцію, яку сам означив як неокінізм. Останній є результатом багатовікової традиції розвитку кінічної (цинічної) філософії, це не лише філософська школа, яка існувала в Давніх Афінах, чи напрямок у філософії від античності до наших днів, а й стратегія життєтворчості, яка може бути активована як «керівництво до дії».

Сучасний неокінізм зумовлений зіткненням в одній свідомості «просвітницької лживої свідомості», яка в часи навчання «навантажилась як верблюд» (метафора Ніцше) цінностями про істину, красу і благо, але не бажає їм слідувати. Цьому заважають комодифікація, консумеризм, «суспільство споживання» – маркери сучасного неокінізму. Здатність до рефлексії тих умов, в опціях яких формується людина, задається її біографія, відкривається перспектива трансценденції прищеплюють ті, яких філософ Слотердаjk називає тренерами людства: професори, вчителі, письменники, пастори. Це – «сад людського». Прогулянки по такому саду дають ключ до розшифрування утаємничених кодів доступу до антропологічних

передумов культурних, суспільних та економічних криз, а також поглиблюють розуміння загроз існуванню людства, що йдуть від самих людей, точніше від їхніх експериментів з власною ідентичністю і самоорганізацією. За приклад він бере феномен варварство і варварів ХХ ст., демонструючи союз між варварством і успіхом, спочатку у формі галопуючого імперіалізму, сьогодні – у костюмах агресивної вульгарності, яка через знаряддя масової культури проникає практично у всі сфери.

Як людські типи розрізняються цинік і ханжа: ханжа живе у відповідності з цінностями суспільства споживання, прикриваючись просвітницькими ідеалами, тоді як цинік живе життям споживача, шукає насолоду і задоволення, але зовсім цього не приховує. Володарі світу цього з їх політичним цинізмом зруйнували Просвітництво і його ідеали. Для Греції фігура циніка була рідкісна і видатна, для сучасних суспільств – масове явище. Ніщє пропонує, ставши «по той бік добра і зла», переоцінку цінностей, а Слотердаjk – ліквідувати поняття цінність в епоху тотального і диффузного цинізму.

Неокінік П. Слотердаjk закликає: «Ти мусиш змінити своє життя» (заголовок книги, 2009рік), «розпочати страjk проти самого себе». Теоретизований ним імператив постає альтернативою гіпотетичного і категоричного імперативів. Свої досягнення у цій боротьбі П. Слотердаjk оцінює досить критично, порівнюючи себе «з невдалою комуналкою, де богемна людина змушена співмешкати –з атлетом» або ж успішна людина-працелюб приречена ділити кімнату з особою, що полюбляє відтягтися». Таке роздвоєння особистості створює революційну ситуацію у внутрішньому світі особи, вимагає від неї озброїтись комплексом вправ, щоб вступити у боротьбу проти лінощів усередині самої себе. Це відбувається через: письмо, логіку, гімнастику, музику і мистецтво. Такі битви на екзистенціальному фронті не менш запеклі, ніж воєнні дії і тривають упродовж усієї історії цивілізації.

Автор, описуючи поразки на фронтах самоудосконалення та вічного бою за самого себе, наводить приклади з історії філософії та світової літератури. Сьогодні, у часи панування варварства ХХІ ст. (означник П. Слотердаjk), розхитуються підвалини людської цивілізації, відбувається знищення можливого дійсним, а дійсного можливим. На рівні індивіда запобіжним заходом проти такої руйнації є еготехніки. П. Слотердаjk перетворює це поняття на методологічну категорію, яка зберігає культурну ауру емпіричного Я. Він вимагає маніфестації філософського габітусу життя, що саме здійснює рефлексію над собою і може стати методологічним і навіть методичним посібником для змін життя пересічної людини, якщо вона наважиться на революцію гідності усередині себе. П. Слотердаjk не цікавить

мистецтво жити само по собі і не передовий досвід віртуозів життєтворчості, а суто кантівське питання; як можлива життєтворчість, які механізми покладені в її основу.

Людина як автодидакт сама створює знаряддя свого фізичного і духовного розвитку. Заняття філософією, суспільна і культурна роль якої зростає у постсекулярному суспільстві, здатні сприяти успіху у справі самотворення і самореалізації особистості та і «філософія лише тоді чогось варта, якщо активізує свої атлетичні здатності». Слово «філософія» є прихованим натяком на дві важливі атлетичні чесноти: «філотимію», любов до тіме, тобто до звияжного авторитету, який мали переможці у змаганнях (агональність грецької культури), по-друге – на «філопонію», любов до понос, тобто до старання, навантажень, турботи».

Сучасна людина потребує тієї філософії, яка повинна зійти з постаменту академічної дисципліни. «З бранки університетів, з пихатої королівни езотеричного задзеркалля і стиліста на постмодерних модних показах вона має перетворитись на філософський модус операнді життя, наукового виробництва, політики тощо». П. Слотердайк поділяє думку К. Ясперса, що між досягненнями окремих індивідів і масою – провалля: «Відтак відстань між верхівкою людських можливостей і масою буде величезною. Але те, чого досягає одиничний, все ж таки опосередковано змінює усіх». Мистецтво жити як мистецтво самоперевершення зростає на ґрунті таких досягнень. Зосередивши увагу на культурно-просвітницьких досягненнях в історії філософії П. Слотердайк вважає Модерн «добою найвищої мобілізації людських сил під знаком праці і виробництва», які сучасність відправила на запасну колію історії (У. Бек), зосередившись на проектах тренування та вдосконалення особи.

П. Слотердайк пропонує: з метою виводу сучасних суспільств з гіпнозу споживання, практики нелінійних повернень до незвичайності, або постмодерне відтворення античності у вигляді відкритої педагогічної провінції. Потужним імпульсом для осмислення становища людини у ситуаціях культурних і соціальних зламів, запобіжником проти занедбаності і безпорадності людини є філософія софістів. Саме софісти «хотіли зробити з людини істоту, яка здатна протистояти найбільшій загрозі людського буття – амеханії (з грецької – безпорадність), бо людина вже позбавлена механе, тобто хитрощів, трюків, допоміжного приладдя». Виховання – це подолання амеханії.

П. Слотердайк пропонує запобіжники подолання амеханії: пайдейю – центральне поняття античної філософії, маніфестуючи її програми як політичну практику, що підготувала появу нової форми світу, насиченої ризиками і владою, запропонувала нову дресуру людини придатної жити у місті і державі. Потрібен суспільний

ексклюзив у вигляді теплиці для вирощування авангарду європейського людства. Не надання освітніх послуг населенню порціями у вигляді гуманітарної допомоги, а генерування і випромінювання розумності, щоб протистояти спокусам несвободи, які у наш час стають усе більш рафінованими (Дарендорф). Педагогічний розум лише тоді зможе здійснювати еманацию, коли на чолі її стоїть філософ такого формату як Сократ, Платон, Кант чи Фіхте, бо кожен з них є модератором свого часу і провісником майбутнього.

«Ти мусиш змінити своє життя!» через активізацію розуму. Генераторами, охоронцями і уповноваженими представниками розуму на теренах суспільства у таких його резиденціях, як агора, держава, право, судочинство, школа, університет і мас-медіа були і залишаються філософи. Через них розум активує свій людиноствірний потенціал. М. Д. Култаєва, солідаризуючись зі П. Слотердайком, пропонує до складових індексу людського розвитку в тій чи іншій країні додати ще такий показник як статус філософа у державі. Дефіцит критичного мислення у суспільній свідомості, нездатність суспільства здійснювати процедури самокритики вказує на те, що або філософія неналежним чином виконує свої зобов'язання перед суспільством, або ж саме суспільство, сприймаючи власну стагнацію чи деградацію за поступ, знищує філософію і ліквідує філософів, усуваючи загрозу появи незалежного мислення, а відтак і свободи. Як свідчить історія – встановлення диктатур починається з «чисток і скорочень» філософського корпусу.

До пошуків проектів нової духовності варто залучити праці сучасних теоретиків, які створюють проекти подолання духовних криз. «Герменевтика суб'єкта» М. Фуко, який розглядає духовність як «турботу про себе». Принцип зміни, перетворення себе (платоніки, стоїки, епікурейці). Удосконалення душі за допомогою розуму – це своєрідна духовна робота: самореалізація і лікування душі. Кризу духовності продукують морально неідеальні особи.

Цікавою у заявленому контексті є праця «Кінець соціального» Ж. Бодрійяра. За умов руйнування всіх соціальних інституцій відбувається втрата і людиною самої себе. Людина перетворюється на масу, чорну дірку, яка поглинає соціальне. Подібне відбувається з релігійною духовністю, від якої маса не відмовляється, а перетворює це на театральне дійство. Аналогічно давнім, які поклонялися іконам і образам не тому, що вони несуть божественний смисл, а виконуючи ритуали без смислу. Це веде до язичництва, не гармонізації, а маніпулювання.

Корнієнко В. Р., Блащизин О. І.

ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Неможливо дати чітку характеристику появі нових ідей в Україні початку ХХ століття, не маючи знання про таку групу людей як – інтелігенція, які ці ідеї «народжували».

В даній роботі ми проаналізуємо стан дослідження в сучасній українській історіографії проблеми повсякденного життя інтелігенції впродовж першого десятиліття радянської влади в Україні та спробуємо відтворити загальну картину обставин, в яких опинилась інтелігенція після розпаду Російської імперії.

З самого початку інтелігентами називали тих, хто мав вищу освіту і міг поширювати свої знання. Але якщо уважно прослідити життєвий деяких з них то можна побачити, що це люди, доля яких повна відданості та самопожертви заради покращення культурного, соціального і політичного становища сучасного їм народу та країни.

Особливого значення набуває історія повсякдення у часи переломних епох, коли руйнуються старі устої та традиції, і роль освічених людей стає вирішальною для формування нових парадигм, вироблення та адаптацію нових життєвих правил для майбутніх поколінь.

Фернан Бродель писав, що повсякденність – та сторона життя, в яку ми буваємо втягнутими, навіть не даючи собі звіту, – звичка чи навіть рутинна, це тисячі дій, що протікають і закінчуються наче самі по собі, виконання яких не вимагає нічиїх рішень та котрі відбуваються, по правді кажучи, майже не торкаючись нашої свідомості.

Історики Радянського союзу майже завжди обминали повсякденне життя суспільства, розповідаючи про нього тільки на фоні глобальних, визначних подій і явищ. В історії економіки повсякденність поглиналась виробничою сферою, соціальна історія наповнена показниками (динаміка заробітної плати, кількість вироблених на душу населення продуктів і товарів тощо). Все це закривало собою буденне життя народу. А без бачення щоденних реалій, в яких і відбувалися процеси трансформації суспільства після жовтневої революції, ми не можемо відтворити повну картину того часу.

Для дослідження історії повсякденного життя інтелігенції в радянські часи ми можемо користуватись не лише офіційними документами, а і документами особливого походження (щоденники, листи, спогади), тому що для відтворення картини повсякдення суспільства необхідні матеріали, які б не залишали по за увагою «дрібниці життя», це також можуть бути інші джерела: візуальна

документалістика, фольклор, кінострічки, газети, художня література тощо. Також визначною частиною повсякдення є сфера приватного життя сім'ї, товариських стосунків, взаємин на робочому місці.

Слід зазначити що після революції 1917 року реалії інтелігенції не були локалізовані від інших верств населення, життя інтелігентів проходило на загальносуспільному тлі, вони більше не являли собою особливу верству населення. На відміну від робітничого класу, який легко пристосувався до нових умов, представники творчих та розумових професій були обурені зміною життєвих реалій. Після втрати колишнього повсякдення протест виявлявся різними формами: відкрита критика, еміграція, різноманітні заклики на супротив новому режиму. Але були і такі, хто зміг адаптуватися і навіть бачив в тих подіях закономірність історії.

Унікальність інтелігенції того часу в тому, що вони як носії національної ідентичності, освіченості та креативності були у центрі змін українського суспільства, мали першими сформувати нові правила, норми та прописи повсякденного життя для себе та майбутніх поколінь, тоді вони ще не знали які випробування підготувала їм доля і яку ціну в майбутньому вони заплатять за протести проти влади, якою глобальною та безжалісною буде боротьба з інакомисленням при комуністичному режимі.

Структура життя будь якого суспільства формується поступово, змінюється з часом і обставинами, передаються поколінням як щось вже звичне, що не потребує пояснення. Дослідження життя інтелігенції у часи НЕПУ руйнує стереотипи пов'язані з роллю її у житті свого народу, і можна побачити що вона не тільки об'єкт радянської історії, а і активний суб'єкт. Фахові знання тих людей й творчий потенціал були використані новою владою для унормування способу життя, та налагодження нового виробництва та культури.

Історія повсякдення повертає людину в центр історичного процесу, дозволяє перейняти досвід пересічних громадян під час глобальних змін, подивитись на будь які процеси з різних точок зору, розширює наші знання про певні події, а також дає нам розуміння того що загально-соціальні проблеми тієї доби все ще є актуальними навіть через майже 100 років.

Список літератури

1. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряду / В. Головка // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – Міжвідомчий зб. наук. пр. – Вип. 17. – К.: ІУ НАНУ, 2007. – С. 87-101.
2. Коляструк О. А. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний та методологічний аспекти / О. А. Коляструк. – Х.: Курсор, 2008. – 122 с.
3. Кром М. М. Историческая антропология / М. М. Кром. – СПб.: Нестор-История, 2000. – 128 с.
4. Удод О. А. Про історію повсякденності / О. А. Удод // Борисфен. 2000. – №4. – С. 3-12.

Костюк О. П.

ІНІЦІАЦІЙНА ЗАЧІСКА У МОДЕРНІЙ УКРАЇНІ

Досвід світової культурної традиції доводить, що круг людського існування є зміною життєвих біологічних циклів і соціальних станів. Обряди ініціації служать свідомим засобом управління і трансформації людської особистості. У сучасній культурі актуалізується поняття іміджу і тому, особистість, проєцируючи символічні прояви як спосіб здійснення ініціації у своїй поведінці та зовнішності набуває ознаки приналежності до відповідного статусу. У розв'язанні цієї проблеми певною елітою пропонується створення відповідного контексту. Для цього не зачіпаючи суті іміджу, в нього привносяться окремі деталі відомих легенд, казок, ритуалів, обрядів. Тому, у сутності даної теорії, з процесу трансформації у модерному суспільстві лишається зачіска як матеріальний об'єкт. З іншої позиції зачіска це частина ритуалу, з переходом якої у модерному суспільстві залишається освіта та виховання.

У названому процесі самоусвідомлення існують різні напрями. К. Г. Юнг вивчаючи цю проблему демонстрував ідею колективного підсвідомого. В колективному підсвідомому всі люди мають схожі архетипи. В юнгівському розумінні Архетип це – загальнолюдські першообрази, які накопичилися у колективному несвідомому протягом багатьох тисяч років та передаються у спадок. Юнгіанське архетипічне несвідоме характерно для всіх часів і народів, приклади якого проявлені у глобалізації суспільства. Більш традиційне направлення – індивідуальне підсвідоме, яке характерно для внутрішньої душі людини.

Для будь-якої людини характерно знаходження на певній сходинці ієрархії. Щоб досягнути більш високого статусу, треба провести обряди ініціації. Ініціація (лат. *initiatio* - здійснення таїнства, посвята) – обряд, що знаменує перехід на новий ступінь розвитку в межах певної соціальної групи. Серед різних верст українського народу існували розвинені ініціаційні обряди, які ритуальне оформлювали змужніння й виховання молоді та перетворення її на дорослих й повноправних членів суспільства. В українському суспільстві традиційні обряди ініціації були пов'язані з певними ритуалами, які супроводжувалися зміною зачіски. Обряди, пов'язані зі зміною зачіски, в традиційних ініціаціях українців, їх значення для модерного суспільства вивчено не достатньо, вченими окремо не розглядалося, єдиного узагальненого погляду на цю проблему ще не вироблено.

В даний час проблема вивчення обрядів ініціацій висвітлена в науковій літературі самих різних галузей гуманітарних знань:

антропологія, історія релігії, етнографія, фольклористика, психологія та ін. У вивченні історії релігії темі ініціації представлені концепціями міфу про «вічне повернення» М. Еліаде. Обряд в культурі та соціальній структурі традиційних суспільств розглядав А. ван Геннеп. Д. Кемпбел описував обряд ініціації в героїчному міфі. У структуралізмі до вивчення міфу і міфологічного мислення звертався К. Леві Строс. Ініціація, як сакральне явище, розглядається в роботах Р. Генона, О. Дугіна та ін. Проблему ініціації українців поставив у своїй книзі К. Черв'як, у якій розглядає обряди життєвого циклу. Цією проблемою займалися українські науковці В. Давидюк, Л. Залізняк, Ю. Писаренко та ін.. У радянській науці вчені вивченням обрядів ініціацій в українській традиційній культурі практично не займалися. В сучасних умовах найкраще до цих проблем звертався В. Балущок. Об'єктом дослідження в його книзі «Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян» він поставив ритуали, які оформлювали становлення молоді в українському традиційному суспільстві. В. Пилат у книзі «Бойовий Гопак» комплексно висвітлює історичні закономірності становлення і розвитку козацького лицарського мистецтва, викладає основи техніки та технічної підготовки з освіти та виховання, дає досконалий виклад виконання духовних, тілесних та світоглядних якостей людини.

У найбільш простих суспільствах ініціації пов'язують з фізичним дозріванням індивіда. У більш складних, із розвинутою кастовою системою, етнічними та релігійними меншинами, з різними типами гендерних структур – сценарій ініціації ускладнюється й диференціюється. У сучасній етнології терміном ініціація позначають:

- юнацькі вікові ініціації та ритуали посвячення, що пов'язані з соціалізацією молоді;
- обряди, які ритуально оформлюють вступ до різних таємних товариств, які вже не пов'язують з юнацьким віком і набуттям соціальної зрілості й доступні, як правило, для представників однієї статі;
- жрецькі, шаманські та чаклунські посвячення;
- ініціаційні ритуали введення на посаду;
- посвячення у вищий ритуальний статус, або так звані «календарні» ініціації;
- жіночі ініціації. [1, с.10]

Ініціаціями за віковою ознакою у науковій літературі прийнято називати обряди, які здійснюються в певному віці та закріплюють за індивідом новий соціальний статус (немовля - дитина - підліток - юнак - і т. ін.). За традиційним уявлення українців перший постриг дитини проводять у віці одного року, стригли волосся спочатку хрестоподібно, а потім і всю голову. Сучасний український історик Ю. Писаренко

прирівнює обряди постригу до уявного стану тимчасової смерті, дії, що передуює подорожі та перебування ініціанта в потойбіччі – пострижений символічно переходив до іншого світу – світу предків. «Обрізання волосся «провокує» здатність говорити і, кінець кінцем, визначає статус людини. Обрізане волосся символізує її попередній «докультурний» стан» [2, с. 58]. Для дівчаток той же сенс має перше заплітання коси. Для цього спеціально запрошували «сохтівну жінку», яка заплітала коси «у хрест». Основними моментами постригу було посадження дитини на об'єкт або поряд з об'єктом, символізуючим чоловічу або жіночу сферу життєдіяльності (для хлопчиків – кінь, сокира, борона, шабля, різні «чоловічі» інструменти; для дівчаток – веретено, прядка, чесальний гребінь, пряжа та ін.). «Безвідносно до того, як класифікувати обряд постриження (немає перешкод бачити в нім і одну з вікових ініціацій), основний його сенс, мабуть, полягає в тому, щоб «створити» за допомогою культурних зразків стать дитини» [2, с.60].

У весільних обрядах, пов'язаних зі зміною зачіски вагоме місце віддавалося жіночим ініціаціям. На думку В. Балушка завершальною стадією цієї ініціації було «нове народження» тобто включення до суспільства й колективу заново, але вже в новій якості і новому статусі. Процес такого означення було пов'язано з обрядом дівочої коси: розплітання, «тріпання», наколювання ножем. Це означало, що молода вже не дівчина і волосся жінка мала сховати під наміткою (серпанком, приміткою, каптуром).

Певною елітою в українському суспільстві вважався козак і тому, доцільно, простежити на прикладі козака обряд ініціації, а саме при посвяченні в запорожці. Про існування ініціаційних практик у запорожців налягав Яворницький Д. І. Обрядова система козаків була пов'язана, насамперед, з основним заняттям – військовою справою та воєнізованим побутом. Зокрема, характер військових ініціацій мали обряди прийому в запорожці. Пострижини запорожця – це звичай посвяти, пов'язаний з переходом із нижчого стану у вищий, який символізував передачу знань, досвіду і влади від старших до молодших. Найвищий статус запорожців: «Козак», «Характерник», «Волхв» з відповідними зачісками «чуприна», «оселедець». Тільки ті козаки, які пройшли бойове хрещення, діставали право носити такі зачіски. Те волосся, яке з часом відростало у довге пасмо-косу, було ознакою володіння найвищим рівнем знань, виховання, придбання життєвого досвіду та відзнакою шляхетних подвигів козака - Героя.

Отже, розглянувши обряди в традиційних ініціаціях українців, можна зробити висновок, що ініціації служили засобом управління і перетворення людської особистості за допомогою свідомості, відбувалося кодування підсвідомості внутрішньої душі людини, а завдяки зачісці було показано знаходження на певній сходинці ієрархії

людини у соціумі. У сучасній культурі актуалізується поняття іміджу. Зокрема, у модерній Україні стає зрозумілим використання певною елітою символічних проявів традиційних зачісок як способу здійснення ініціації у своїй поведінці та зовнішності з ознакою приналежності до відповідного статусу. Але, у цьому процесі трансформації необхідно враховувати, що зачіска це частина ритуалу з переходом якої у модерному суспільстві залишається освіта та виховання. Ця проблема на рівні ініціацій у питанні забезпечення культурно-духовного наповнення людського буття морально-етичними якостями відкривається для інтелігенції, як такої що відрізняється високим освітнім рівнем і творчим характером своєї діяльності.

Список літератури

1. Василь Балушок. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян / Василь Балушок. – Львів – Нью-Йорк : М. П. Коць, 1998. – 216 с. : іл.
2. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / Альберт Кашфуллович Байбурин. – СПб. : Наука, 1993. – 240 с.

Крошка С. А., Слепечкий В. П.

УМОВИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ПОДОЛАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна вища освіта повинна закладати в особистість механізми саморозвитку, саморегуляції, самозахисту, можливість визначення життєвих навичок.

У багатьох країнах модернізація системи освіти відбувається одночасно за двома напрямками. Перший умовно можна назвати інформатизацією, другий – гуманізацією освіти, зокрема запровадження педагогічних технологій розвитку соціально-психологічних компетентностей (життєвих навичок). Їх мета – сприяння адаптації мирного населення, зокрема учнівської молоді, та підвищення стійкості у сучасному світі. Це завдання є особливо актуальним для України, адже велика кількість родин з дітьми, що мешкали на тимчасово окупованих територіях, стала внутрішніми переселенцями.

Чималу частину внутрішньо переміщених осіб представляють студенти, які також скаржаться на проблеми, з якими їм довелося зіштовхнутися у процесі суспільної інтеграції на вільній території: складна адаптація на новому місці, відсутність матеріально-технічної бази й базових умов для навчання та життя, недостатню кількість викладачів, проблеми з гуртожитками тощо.

Молодь, переважно студентство, змушені повністю змінювати свій звичний спосіб життя, оточення та систему навчання. Адже переведення до нового навчального закладу в більшості випадків взаємопов'язане зі стресом, страхом перед змінами, новим колективом та новим місцем. Кожен студент-переселенець стикається з низкою проблем, які включають в себе всі сфери людського життя: економічні, соціальні, побутові, організаційні та психологічні.

Сьогодні особливо зростає необхідність свідомої активності керівників навчальних закладів, спрямованої на підтримку, регулювання і формування здорового соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі і закладі в цілому.

Мета: розкрити умови адаптації мирного населення, зокрема студентства, та подолання посттравматичного стресу в умовах війни.

Завдання: зробити аналіз створення організаційно-педагогічних умов у Лисичанському педагогічному коледжі щодо адаптації внутрішньо переміщених осіб до навчального середовища та подолання посттравматичного стресу в умовах війни.

Соціально-психологічний момент є найтривалішим та найважчим. Адже він вимагає від викладацького складу особливої емпатії, уваги та десть, навіть, креативності, щоб студент-переселенець легше звикав до нового.

Одним із факторів, що характеризує особистість в кризових ситуаціях життєдіяльності є рівень порушення психічної адаптації, що пов'язано не тільки зі скритими емоційними порушеннями, міжособистісними конфліктами, але й індивідуальними механізмами переробки стресу і механізмами психологічного захисту. Слід звернути увагу на те, що за умови переживання особою стресу протягом довгого часу, пов'язаного з вимушеною зміною місця проживання і не отриманням кваліфікованої допомоги, значно збільшується вірогідність розвитку в неї серйозних емоційних, поведінкових, стресових розладів.

Специфіка роботи зі студентами з переміщеної зони має певні особливості: головне для цих осіб мати почуття безпеки, тож важливо його створити.

В Лисичанському педагогічному коледжі станом на 01.09.17 р. навчається 20 внутрішньо переміщених осіб; дітей військовослужбовців – 9 осіб, студентів з так званої «сірої» або «нульової» зони – 25 осіб.

Мета супроводу таких осіб: навчити їх пристосовуватися до дійсності і долати психотравмуючі впливи, завдання – формувати відчуття безпеки, спокою і надії, зв'язок з іншими людьми, сприяти доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки, зміцнювати віру в свої можливості, сприяти адаптації до нових умов, набуття власної цілісності, значущості, усвідомлення сенсу його буття.

У своїй роботі адміністрація та викладачі коледжу зі студентами даної категорії використовують професійний досвід, залучають їх до активного життя навчального закладу, дають можливість швидше адаптуватися і знайти друзів.

Початковим етапом цієї роботи є діагностика, в основу якої покладені: характеристика особливостей і можливостей полікультурного освітнього простору; облік результатів виховання; принципи взаємодії сім'ї, коледжу, соціуму в підтримці та захисті; розробка методів педагогічного керівництва процесом адаптації та підтримки студентів в полікультурному освітньому просторі.

Для повноцінного входження студентів-переселенців в освітній процес у коледжі створюють спеціально змодельовану ситуацію успіху: стимулювання ініціативи, творчості, прагнення до самостійності; відмова від надмірної опіки; надання права вибору, уникання практики примусу; надання часу для самостійної вільної діяльності, усамітнення; давати змогу завершити розпочату справу і побачити кінцевий результат своєї діяльності; зіставлення успіхів з його попередніми досягненнями; задоволення потреби у визнанні шляхом заохочення, схвалення, позитивної оцінки дій та результатів діяльності.

Завдяки систематичній роботі волонтерів Лисичанського педагогічного коледжу реалізується безліч благодійних акцій: «Милосердя»: спрямована на допомогу малозабезпеченим громадянам та переселенцям, які потребують допомоги; «Від серця до серця крокуй, милосердя»; «Не будь байдужим» та ін.

У коледжі постійно проводяться інформаційно-просвітницькі години та культурно-масові заходи: Workshop «Я – майбутній профі»; захід «Посвята в студенти» та конкурс «Коледж.Шанс.UA»; загальноколеджний захід до Дня Гідності і Свободи «Революція гідності. Ціна свободи» та відкриті засідання інформаційно-аналітичного майданчику; спортивні свята, які згуртовують студентську молодь: «З Україною в серці спорт прославляємо», «Непохитні Вітчизни сини», «Храм оптимізму і бадьорості», Міжнародний день студентського спорту з іграми, розвагами, туриськими естафетами тощо.

Для підвищення психологічної культури всіх учасників педагогічного процесу психологічна служба коледжу пропонує тематичні групові заняття: «Крокує першокурсник», тайм менеджмент, «Як пережити іспити без стресу», «Вільне спілкування» тощо.

Викладачам пропонується співпраця у підготовці та проведенні кураторських годин та інших видів роботи на теми, визначені планом соціально-гуманітарної роботи коледжу: групові консультації; розвивальні групові заняття; зустрічі з працівниками реабілітаційних і психологічних центрів міста.

Важливим аспектом соціально-гуманітарної роботи коледжу є діяльність «Центру молодіжних ініціатив», на засіданнях якого виокремлюють нагальні питання інклюзивної освіти, роботи зі студентами-переселенцями, або тими, хто потребує додаткової уваги.

Лисичанський педагогічний коледж долучився до всесвітньої програми «Активні громадяни» (представник: викладач коледжу Ляшенко К. І.), яка має за мету сприяти соціальному розвитку, головною рушійною силою якого виступають самі громади. Мета програми – створити світ, у якому люди мають можливість мирно й ефективно взаємодіяти з іншими задля сталого розвитку своїх громад (Тернопіль).

На базі Лисичанського педагогічного коледжу проводяться зустрічі з представниками гуманітарних місій, зокрема Міжнародної гуманітарної організації ACF («Action Contre la Faim») в Україні. Учасники обговорювали кризові моменти, з якими може зустрітись кожна людина; виявляли принципи дій та правила «активного слухання» у критичних ситуаціях.

Такий серйозний досвід спілкування освітян коледжу з представниками міжнародних гуманітарних місій у навчальному закладі став одним з перших кроків до усвідомленого розуміння необхідності в психологічних знаннях, уміннях і навичках для кожного фахівця, незалежно від наявності професійної психологічної освіти.

Допомогти студентам-переселенцям звикнути до інших умов життя, сприяти швидкій адаптації до нового соціально-культурного середовища можливо тільки за умови співпраці навчального закладу і сім'ї. Адміністрація та викладачі коледжу організовують роботу з батьками: індивідуальні, групові консультації; тренінги; семінари; спільні заходи за участі студентів і дорослих (свята, майстер-класи), творчі проекти.

Громадська організація «Дитячий фонд «Здоров'я через освіту»» разом з Національним Університетом «Києво-Могилянська Академія» стали головними виконавцями проекту «Вчимося жити разом» з розвитку життєвих навичок та надання психологічної та соціальної підтримки дітям та підліткам, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні. Проект реалізується в двох напрямках – формування життєвих навичок, що сприятимуть позитивній адаптації, та надання психологічної допомоги та підтримки в навчальних закладах.

Адміністрацією та викладацьким складом Лисичанського педагогічного коледжу закладено основи для впровадження освіти на основі життєвих навичок в рамках проекту «Вчимося жити разом» і підготовки вчителя нової генерації в умовах військового конфлікту. Викладачами фізичного виховання Крошкою С. А., Борисенко Л. Л.

проведені тренінги для студентів щодо організації підготовки вчителів початкової, середньої та старшої школи для викладання курсу «Вчимося жити разом». Студенти отримують знання методики викладання розроблених у рамках проекту тренінгових курсів для розвитку життєвих навичок, які підвищують стійкість дітей та молоді у складних життєвих обставинах, сприяють їх адаптації у нових навчальних закладах.

Викладачі акцентували увагу на виробленні у студентів нових механізмів адаптації дітей з вимушено переміщених сімей на новому місці проживання; сприяли розвитку життєвих навичок розбудови миру і активного громадянства.

Позитивний результат може бути досягнутий лише завдяки загальній, інтегрованій, спільній діяльності в області полікультурної освіти. Це є неодмінною умовою для надання ефективної допомоги, підтримки життєвого самовизначення особистості студента-переселенця у соціальному просторі, його адаптаційної орієнтації у новому полікультурному середовищі, бо тільки згуртований колектив, друзі зможуть забезпечити повноцінний розвиток та навчання таких дітей.

Завдяки цілеспрямованій роботі адміністрації коледжу (директор Міненко Г. М.), викладацького складу студенти, які знаходилися у стані фрустрації пройшли успішно адаптацію і подолали дискомфорт. Вони набувають почуття гордості за те, що впоралися зі складною ситуацією, яка сталася в їхньому житті.

Нагальним залишається питання толерантності в суспільстві та адаптації студентської молоді та подолання посттравматичного стресу в умовах війни.

Список літератури

1. Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF>.
2. Портал превентивної освіти. Основні результати і вплив проекту «Вчимося жити разом» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://autta.org.ua>.
3. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. – Київ : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с.

Липка О. Р.

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА ВОЛОНТЕРСТВО

Під час Національного круглого столу у 2012 р. світлої пам'яті Блаженніший Любомир Гузар зазначив, що «Інтелігенція – люди, які вміють жертвовно працювати і прагнуть добра» [1]. Дефініція, в якій дещо незвичний критерій інтелігентності. Що значить «жертвовно працювати»? Приносити свою працю як жертву, без винагороди? У нинішньому світі переважаючих матеріальних цінностей ці слова звучать ідеалістично.

Від початку Революції Гідності та бойових дій на Донбасі багато людей не побоялося скласти найцінніший дар – життя – як жертву задля незалежності України і побудови справедливого суспільного ладу. Лунає чимало голосів про даремність цих жертв, адже на перший погляд зміни так мало помітні, особливо в економічній сфері. Кардинал Любомир Гузар говорив про вміння жертвовно працювати, а праця передбачає протяжність у часі, і її плоди часто помітні не одразу.

Одним із прикладів такої невтомної і плідної праці є діяльність Зеновії Кушпети, громадянки Канади українського походження, яка вперше приїхала в Україну у липні 1991 р. Зеня виросла в патріотичній українській родині, здобула фах професійного піаніста, навчала студентів, успішно концертувала в Канаді, США, Німеччині, Франції. В одному з інтерв'ю вона розповіла: «Та раптом у 1984 році я зрозуміла, що мені чогось бракує. Начебто я дуже щаслива людина, маю багато можливостей — але давалася взнаки нереалізованість мене як соціального працівника. Вирішила на один рік перервати музичну кар'єру і зайнятися волонтерством, жити з найбільш убогими десь в Африці, Індії чи в Азії. В моєму університеті був такий офіс, де давали поради молодим людям, які хотіли бути волонтерами. Мені сказали, що з моїм фахом мене ніде не потребують. Я не здавалася. Мені дали список різних організацій у світі. Дивлюся: у Південній Америці треба володіти португальською чи іспанською, в інших країнах потрібні лікарі, інженери-будівельники, професійальні вчителі англійської, і тільки в одному місці написано: «Не потрібно жодної кваліфікації». І це була спільнота «Лярш» у Річмонд-Хілл, Онтаріо (передмістя Торонто)» [2]. «Лярш» (укр. «Ковчег») - спільнота, де разом мешкають, працюють на майстернях, розділяють радості і труднощі люди з розумовою неповносправністю та асистенти.

Молода дівчина, в якій чудово складалась кар'єра музиканта і викладача, вирішує її перервати задля волонтерської діяльності. За пару років вона цілком покинула успішну працю музиканта і стала асистентом «Ляршу». А в 1991 р. Зеня приїхала в Україну, щоб і тут

заснувати таку спільноту. Оскільки на той момент не було ані можливостей ані законодавчого підґрунтя для такої діяльності, Зеня, зібравши у Львові групу студентів та старшокласників, заснувала перші в Україні спільноти «Віра і Світло» - екуменічного руху спільнот дружби, до яких належать розумово неповносправні особи, їхні батьки та молоді люди-приятелі.

Від її першого приїзду у 1991 році минуло майже 27 років. Нині в Україні близько 40 спільнот «Віри і Світла» в різних містах; спільнота «Лярш-Ковчег» з чотирма творчими майстернями, денною програмою та одним будиночком у Львові; центр підтримки осіб з особливими потребами при Українському Католицькому Університеті «Емаус», який поширює в суспільстві християнське бачення дару та особливого покликання осіб з неповносправністю, підтримує їх та їхні родин, плекає дух спільноти та дружбу з людьми з особливими потребами; навчально-реабілітаційний центр «Джерело», якого Зеня була співзасновником.

За цими кількома рядками – роки неустанної праці, формацій і реколекцій (дні духовної віднови у католицькій та греко-католицькій конфесіях) з молоддю, зі священниками, з батьками неповносправних людей, а також ділових зустрічей з чиновниками та різної паперової роботи. Ось приклад жертвової праці і прагнення добра – добра суспільного, не власного; прагнення перемінити відношення до розумово неповносправних людей – показати їхню цінність і внутрішню красу. «Це таємниця, чому неповносправні особи вміють настільки наближати людей до суті життя. Живучи там, я багато зрозуміла про себе, про Бога, дуже змінилися життєві цінності. Неповносправні закликають нас до автентичності, бо вони справжні, не вміють робити із себе щось інше, ніж вони є. Натягати якісь маски, підлаштовуватися під умовності, підніматися на п'єдестали. Роузі (глибоко неповносправна дівчина, асистентом якої була Зеня) могла бути тільки точно тим, ким вона є. А ми всі біля неї і коло інших друзів побачили, як то прекрасно бути тим, ким ти є. Ми отримували велику віддачу у площині ширих, правдивих людських стосунків», [2] - поділилася Зеня. Бажання, щоб і інші пережили таку перемену серця, щоб і в Україні змінилося відношення до людей з особливими потребами надихало її до праці.

Гадаємо, що окрім виховання в сім'ї, прагнення бути корисною суспільству мало й зовнішню передумову, – участь в організації «Пласт», а також у своїй розповіді Зеня згадує, що в університеті діяв офіс, який надавав інформацію щодо потреб у волонтерах в найрізноманітніших країнах світу. Це свідчить, що для Канади (та й для інших західних країн) практика річного чи й довшого волонтерства не є чимось надзвичайним. І саме волонтерство стає досвідом жертвової

праці задля спільного добра. Ще десять років назад чогось подібного в Україні не було, а сьогодні соціологічні дані стверджують: «Протягом 2016 року волонтерською діяльністю займалися 14% українців – майже стільки ж, скільки й у 2015 році (13%), і дещо більше, ніж у 2012 році (10%). Найбільша кількість волонтерів у 2016 році була на Донбасі (24%), у Центральному (17%) та Західному (12%) регіонах; істотно менше – на Сході (6%) та Півдні (5,5%)» [3]. Опитування підтверджують, що «Лева частка волонтерських зусиль та надання матеріальної допомоги протягом і 2015, і 2016 рр. припадає на допомогу армії», але помітні зрушення і в інших сферах – як ось допомога дітям-сиротам, людям з особливими потребами тощо. Експерти вважають, що громадські організації та волонтери є головними (99%) рушіями реформ в Україні [4]. Отож, при подальшому розвитку волонтерської діяльності зростає ймовірність формування такого типу інтелігенції, про який говорив Кардинал Любомир Гузар – здатної жертвовно працювати і прагнути добра.

Діяльність Зені Кушпети – приклад, як натхнення жертовна праця однієї людини у конкретній царині запалила інших людей і принесла численні плоди добра. Зрештою, її діяльність була відзначена у 2008 р. «Орденем княгині Ольги» III-го ступеня, а в 2013 р. Зені вручили Відзнаку імені блаженного священномученика Омеляна Ковча за значний внесок у справу екуменічного і культурного діалогу, міжрелігійного та міжнаціонального порозуміння та за особистий життєвий приклад жертвовності й гуманізму.

У нашому суспільстві знайдеться чимало таких позитивних прикладів у різних галузях, і було б цікавим соціологічне дослідження на тему взаємозв'язку між рівнем освіти та волонтерською діяльністю.

Список літератури

1. Кардинал Гузар на національному круглому столі назвав інтелігенцію рятівником нації // Режим доступу: https://risu.org.ua/article_print.php?id=47636&name=religion_and_society&lang=ua&
2. Зеня Кушпета: «Я більше отримую, ніж віддаю» // Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/zenya_kushpeta_ya_bilshe_otrimuyu_nizh_viddayu.html
3. Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження // Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>
4. Реформи в Україні: погляд населення і експертів // Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-poglyad-naselennya-i-ekspertiv>

ЛИСАКОВ С. В., КРИЖКО В. В.

ФЕНОМЕН ПРОВІДНИЦЬКОЇ МІСІЇ В ОСВІТІ XVIII – XX СТ.

Резюме: досліджено етнічні витoki понять «провід» та «провідництво в освіті», визначено роль національних еліт у формуванні феномену проводу як соціального управління в царині українського соціогенезу, сформульовано визначення «провідництво в освіті».

Ключові слова: провід, провідництво в освіті

Мета дослідження полягає в спробі «реінкарнації» поняття «провід» в системі сучасного соціального управління.

Завдання дослідження: мотивувати науковий дискурс щодо проблеми проводу та провідництва в освіті; дослідити етнічну генезу поняття «провід»; визначити роль провідництва в розвитку та реформуванні освіти.

В. Андрущенко пише, що у дослідженні власної історії ми не завжди вдало визначали пріоритети здобутків для шани. В пошуках національної ідеї видатна роль належить етнічній ідеї «проводу» та «провідництва». Це ідея соціального концепту, якому досі складно знайти порівняльні аналоги [1, с. 4].

Складне завдання — впорядкувати ідею давнини в «теорію провідництва в освіті» та зкорелювати її з іншими сучасними концепціями.

В історичному минулому Українського етносу важко віднайти конкретний час появи слова «провід» у вжитку. В середні роки XVIII ст. це слово використав Г. Сковорода: «Духовный же человек есть свободен. В высоту, в глубину, в широту летает безпредельно. Не мешают ему ни горы, ни реки, ни моря, ни пустыни. Провидит отдаленное, прозирает сокровенное, заглядает в преждебывшее, проникает в будущее...» [2, с. 418]

В 1798 році в авторських коментарях до частини п'ятої, вірш сьомий «Енеїди» І. П. Котляревський вживає цю дефініцію: «Волсент — проводир кінноти латинян», «...побрататися з грецьким плем'ям, яке під проводом свого царя Евандра...» [3, с. 46-47]

Дмитро Донцов пише з цього приводу так: «Не снилося Котляревському про пропаганду «вождівства», незнаного тоді поняття. Він просто вказує на основну засаду всіх здорових суспільств, забуту в наш хворий вік – що провадити народ може не хто-будь, а власне така людина як його Еней, який «умом і храбростю своєю в опрічнєе попав число» [4]

Представники передової прогресивної української еліти XVIII—XX століть (М. Грушевський, В. Винниченко, Дмитро Донцов,

В. Липинський, М. Шлемкевич, Юліан Вассиян, Юрій Липа, Дмитро Мирон – «Орлик», Лев Силенко) в своїх працях, які тоді і пізніше були віднесені до націоналістичних, розробляли та просували ідею національного проводу. Ця ідея самобутня, виплекана генетичним кодом українського народу. М. Грушевський писав: «Уся надія в нас, вся сила в народові». Народ є рушійною силою історичного процесу, але на чолі його стоять провідники – князі, церковні ієрархи, земельні володарі, козацька старшина, вчені, письменники, представники інтелігенції. Тільки люди, самою вдачею покликані до провідництва, як апостоли до своєї місії, поведуть націю через всі пороги до обраної мети. [5]

Теоретик ОУН Дмитро Мирон Орлик визначив провідництво як вимогу: сильної особовості, більшого обов'язку праці, більшої самодіяльності й більшої відповідальності». [6,с.9]

Український історик та освітній діяч Борис Крупницький акцентував потребу органічного зв'язку еліти з народною масою. Не важко, - писав Б. Д. Крупницький, - будемо ми мати прогресивну монархію / «трудова» за В. Липинським/, чи республіку,- важко, щоб провід спочивав у руках людей, які мають органічні зв'язки з масами.[7, с. 48]

Кожне покоління наукових дослідників шукає і знаходить в історії віддзеркалення наукових теорій свого часу. Рухаючись вперед, наука не тільки створює нове, але неминуче переоцінює старе, пережите». Безсумнівною і переконливою є позиція, що провідництво зароджується і здійснюється представниками національних еліт. Ще в часи зародження наукового менеджменту, на початку ХХ сторіччя британський філософ і письменник Т. Карлейль назвав провідництво «теорією великих людей», у якій світовий прогрес приписувався досягненням окремих великих людей.[8, 114]

Вітчизняних дослідників провідництва в освіті мало (В. Кремень, В. Луговий, В. Журавський, М. Згуровський, М. Шут, С. Клепко, С. Дацюк, А. Малик, В. Громовий, Т. Фініков, К. Корсак, В. Луговий, Н. Тарасевич, Н. Гавкалова, В. Іванишин, І. Семенець-Орлова, І. Богданов, С. Благодетельова-Вовк, Є. Лебідь, С. Лисаков).

На жаль, дискурс з проблеми провідництва в освіті формується, в основному, науковцями США та Європейського освітнього простору (Т. Серджіованні, М. Фуллан, Е. Дейл, М. Генсон, Р. Стогділл, С. Сарасон, Д. Ліфам, Т. Карлейль, Д. Гріббін, У. Бенніс, Б. Нанус, Я. Гецельс, Д. Хант, А. Каплан, Д. Кац, Г. Юкл, Р. Старрат, Е. Гулднер, П. Томас, К. Мацусіта).

Ідея провідництва в освіті, по суті, є виправданням суспільства, нації, у своїй загальній неспроможності. Потреба в провідниках — це не лише очікування розв'язування ним усіх проблем, захисту, в обмін на

лояльність до нього, це і потреба знайти винуватого, проголосити винного. Провідництво... є певним затребуваним видом соціальних послуг [1, 42].

Концепт проводу є унікальним і несуперечливим щодо «Принципів наукового менеджменту» Ф. У. Тейлора та «Тектології» О. О. Богданова. За своїм ідейним та аксіологічним наповненням він їх на той час перевершував.

Філософ Ю. Бех визнає, що провідництво, як вид соціального управління, «занурене» в культуру. Воно оновлює успадковані з минулого цінності і норми з урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві, транслює їх поколінням, що живуть нині, озброює людей певними стереотипами поведінки [10, с. 200].

Провідництво, на нашу думку, - дефініція на позначення явищ, що відповідають за поведінку, яку неможливо повністю пояснити психо-біологічними чи антропологічними чинниками, це креативна позапарадигмальна діяльність суб'єкта (суб'єктів) освітньої системи з розширення її теоретичного та прикладного поля на основі унікального авторського бачення усвідомлених перспектив, що лежать за межами існуючої нормативної реальності.

Все, що стосується «проводу» та «провідництва», починаючи з вжиткової легітимізації цих понять (XVIII-XIX ст.) соціальним оточенням, владою сприймалося як протестне, заколотницьке чи, навіть, революційне. Мало хто з вітчизняних теоретиків проводу та провідництва мав змогу пропагувати цю ідею на теренах України. М. Драгоманов – двадцять останніх років життя у вигнанні: Угорщина, Швейцарія, Болгарія. М. Грушевський – двічі заарештований та зісланий в кінці життя. М. Шлемкевич – еміграція до Німеччини та США. Д. Дорошенко – політична еміграція з 1920 р. Ю. Липинський – політична діяльність в еміграції: Австрія, Німеччина. Д. Донцов – більша половина життя в еміграції: Чехословаччина, Німеччина, Франція, Великобританія, США, Канада. Ю. Липа – закатований НКВС. Дмитро Мирон «Орлик» - 5 років ув'язнення, проживав в Польщі, Австрії. Вбитий гестапівцями.

На жаль вітчизняне дискурсивне поле з проблематики провідництва ще не сформоване. Це змушує нас шукати нові, раніше не виражені підходи щодо провідницької діяльності відомих вітчизняних провідників. Таким ми обрали феномен їх жертвовності.

Духовними провідниками інтелігенції стали Левко Лук'яненко, Юрій Бадзьо, В'ячеслав Чорновіл, Микола Руденко, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Василь Стус, Василь Овсієнко, Михайло й Богдан Горині та багато інших борців за свободу. В освіті «духовними провідниками» по праву можемо вважати наших співвітчизників М. О. Корфа, А. С. Макаренка, К. Д. Ушинського,

В. О. Сухомлинського, В. Ф. Шаталова, О. А. Захаренка М. П. Гузика, М. М. Палтишева та багатьох інших.

В плані дискусії щодо місії лідерства та провідництва ми відстоюємо позицію, що лідери гармонізують діяльність системи, а провідники здійснюють вихід за межі нормативного, усталеного практикою. Вони змінюють світ та освіту.

Подальші дослідження проблеми «проводу» та «провідництва» будуть спрямовані на ідентифікацію цих понять в системі наукового менеджменту та менеджменту в освіті.

Список літератури

1. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності.: Колективна монографія / За заг. ред.проф. І. Богданова. Передмова академіка НАПН України В. Андрущенко — К. : Освіта України, 2017 — 368 с.
2. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: У 2-х т. — К., 1973. — Т. 2. — С. 32-58.
3. Котляревський І. Енеїда / мал. А. Базилевича. — Київ: Видавництво ФОП Стебеляк, 2012. 272с.
4. Дмитро Донцов .Правда прадідів великих. — Філадельфія: Видання Головної управи Організації оборони чотирьох свобод України, 1952 р.— 96 с.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 томах, 12 книгах. / Редколегія: П. С. Сохань (голова) та ін. — Київ: “Наукова думка”, 1991-1998. — Серія “Пам’ятки історичної думки України”.
6. Дмитро МIRON «Орлик». «Ідея і Чин України». Проблема проводу, індивідуальності й зорганізованості. https://www.e-reading.club/bookreader.php/1039591/Miron-Orlik_-_Ideya_i_Chin_Ukraini.html
7. Крупницький Б. Українська історична наука під Советами. / 1920 - 1950 роки /. Вступне слово Проф. д-ра Н. Полонської-Василенко. Institut zur Erforschung der UdSSR – Мюнхен.1957, 120 с.
8. Carlyle Thomas. Lectures on Heroes, Hero- Worship, and the Heroic in History. Oxford, England: Clarendon Press, 1910.
9. Донцов Д.І. За який провід. - [http://www.banderivets.org.ua/index. php? page=pages/zmist8/Donzov/hrest/Zayakyi](http://www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist8/Donzov/hrest/Zayakyi)
10. Бех Ю. В. Філософія управління соціальними системами : монографія / Ю. В. Бех ; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 623 с.

ЛУКОВЕНКО І. Г.

РОЛЬ ПОМІЩИКІВ-ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЦЕРКОВНО-ПАРАФІАЛЬНОГО ЖИТТЯ НА ДОНЕЧЧИНІ XVIII- XIX СТ.

Для більш активного та плідного процесу залюднення південноукраїнського степу імператорський уряд з 70-х рр. XVIII ст. вдається до процесу роздачі цих земель у приватну власність: всього у перше десятиліття після початку роздачі земель, тобто з 1774 р. до 1784 р., поміщикам, урядникам, офіцерам, українським козацьким старшинам було роздано приблизно 525,8 тисяч гектарів земель, де

проживало на той час 7142 особи, а на території Слов'янoserбії було роздано 210,4 тисячі гектарів земель [1, с. 118]. У наступне десятиліття, тобто з 1784 по 1794 рр. поміщики отримують приблизно 803 тис. гектарів земель [2, с. 43].

За часів царювання Катерини II, Олександра I уряд роздавав землі приватним особам у «рангові дачі», з умовою обов'язкового їх заселення впродовж певного терміну. Землі роздавалися не тільки представникам місцевої адміністрації, командирам військових об'єднань, що розташовувались на території краю, але й столичним сановникам.

Не вся територія нинішньої Донеччини потрапила під «роздачу». Так, землі, що після переселення з Криму греків стали Маріупольським грецьким округом (частина майбутнього Маріупольського повіту) не підпадали під раздачу.

Разом з тим продовжується стихійна колонізація Донеччини селянами-втікачами з українських та російських земель. На середину 90-х рр. XVIII ст. на території Бахмутського, Донецького, Маріупольського й Слов'янського повітів налічувалося більш ніж 500 поселень, у яких мешкало більше 180 тисяч осіб населення [2, с. 43].

Процес, розпочатий наприкінці XVIII ст., продовжувався і надалі: землі переходили нащадкам, змінювали власників. Тривав і процес розвитку православного церковного життя в населених пунктах сучасної Донеччини і роль поміщиків-землевласників в цьому процесі була великою.

Багато церков на Донеччини було збудовано саме за ініціативи та коштом поміщиків.

Далі ми подаємо короткі відомості про церкви, що були збудовані за ініціативи та коштом поміщиків-землевласників на території Бахмутського, Ізюмського повітів Катеринославської губернії та Тананрогського округу Обласі війська донського (які були передані ОВД від Катеринославської губернії в 1886 р.).

Бахмутський повіт Катеринославської губернії (Катеринославська єпархія):

Церква Св. Олександра Свірського в сл. Олександрівка (тепер частково Київський район Донецька, більшою частиною у Червоногвардійському районі Макіївки) коштом та за ініціативи поміщика Є. С. Шидловський (бл. 1745-1808) у 1793-1794 рр. Тепер на цьому місці пустир.

За його ж ініціативи в 1804 р. також було зведено Успенську церкву в с. Криворіжжя (тепер село в Добропільському районі Донецької області).

Церква в ім'я Свт. Миколая у володіннях поміщика Олексія Рутченко, селі Григорівка, була збудована його коштом у 1808 р. (тепер

територія Ленінського району Донецька, вул Купріна). Церквою згодом користувалися робочі Новоросійського товариства до відкриття власної церкви на Ларінці (нинішнього Свято-Миколаївського храму, колишнього кафедрального собору Донецька). Довгий час це був єдиний храм для усієї округи. Але населення збільшувалося, і невелика церква вже не могла вмістити усіх прихожан.

Нарешті сусідній поміщик з с. Авдотіне (тепер селище Авдотіне, Ленінський район м. Донецька) полковник В. Мандрикін вирішив змінити ситуацію: у 1842 р. за цого ініціативи було збудовано церкву на честь Св. Олександра Невського. Згодом, з дозволу єпархіальної влади у 1858 р. коштом поміщиці Д. Мандрикіної церква була перебудована ззовні і оновлена зсередини.

У 1875 р. коштом полковника Аршаневського побудовано Архангело-Михайлівську церкву у сл. Дружківка (тепер с.м.т. Олексіїво-Дружківка Дружківської міськради).

У 1874 р. у сел. Ільїнка (тепер територія Єнакієвого) за ініціативи та коштом онучок засновника селища Іллі Дебальцева Марфою та Марією збудована церква Володимирської ікони Божої Матері (на той час це територія Слов'яносербського, а з 1891 р. Бахмутського повіту). Церква збереглася донині.

Свято-Георгіївський храм у с. Олександро-Шультіне побудований у 1822-1829 рр. коштом П. С. Котляревського (героя пушкінського «Кавказького бранця» – «О Котляревский, бич Кавказа!»), брата видатного українського поета і автора «Енеїди».

На території Донеччини за його ініціативи було побудовано також Свято-Покровську церкву в селі Карлівка (тепер Клещівка Бахмутський район). Обидві церкви збереглися дотепер.

У 1846 р. коштом поміщиці Євд. Глухової було збудовано церкву Св. Архистратига Михайла в с. Званівка (нині Бахмутський район). В церкві в 1855 році був охрещений письменник Всеволод Гаршин.

В 1856 р. в селі Добропілля коштом поміщика Олексія Андрійовича Янченка було побудовано молитовний будинок Стрітіння Господнього. Храм зберігся до наших днів.

Свято-Успенська церква в с. Святогорівка Бахмутського повіту (тепер с.м.т. Святогорівка Добропільського району Донецької області): перша церква побудована у 1794 р, поміщиком Святогором Штепенко. У 1813 р. збудована нова дерев'яна церква. У 1860 р. перебудована штаб-ротмістром Шаховим і в 1896 р. розширена дворянином І. Г. Єніним.

На кошти капітана О. Г. Шахова в 1784-1785 р. було збудовано церкву в ім'я Святої Живоначальної Трійці в селі Казенно-Горсько-Олексіївське (тепер Шахове Добропільського району).

Свято-Вознесенська церква у с. Мар'ївка (воно ж Мар'їнське, воно ж Жебуньовка) Бахмутського повіту (тепер село в Олександрівському районі Донецької області) побудована в 1796 р за ініціативи та коштом землевласниці М. С. Жебуньової.

Архидияконо-Стефанівська церква побудована в 1854 р. коштом поміщика Коха у с. Степанівка Бахмутського повіту (тепер село в Олександрівському районі Донецької області).

Свято-Петропавлівська церква у селі, заснованому в 1785 р. полковником Дмитром Сонцовим на землі, дарованій йому Катериною II була побудована у 1840-1848 рр. у маєтку поміщика П. Солнцева. Керуючим маєтком був батько майбутнього композитора С.С.Прокоф'єва, який народився тут та був охрещений у Петропавлівській церкві. Церква збереглася дотепер.

Свято-Успенська церква була побудована в 1849 р. коштом поміщика М. Шабельського у с. Архангельське Бахмутського повіту (тепер село в Ясинуватському районі Донецької області).

Територія Таганрогського округу ОВД (Донська єпархія).

Церква Покрова Богородиці у слободі Приют (тепер територія м.Сніжне) була побудована у 1804 р. за ініціативи та коштом місцевої поміщиці Ребрикової.

Свято-Троїцька церква у слободі Харцизька (тепер с.м.т. Троїцько-Харцизьк Харцизької міськради) побудована в слободі, що належала генерал-майору І. Іловайському. Церква була побудована в 1804 (5) р.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці у с. Олексіїво-Орлівка (з 1938 р. с.м.т., з 1962 р. територія м. Шахтарськ) на землях графа О. Орлова. Перший дерев'яний храм був збудований в 1798-1800 рр. В 1837-1856 рр. (з перервою в 1845- 1851 рр.) будувалася нова, кам'яна, церква.

Свято-Миколаївська церква у слободі Амвросіївка (вона ж слобода Луковкіна-Кринська, до 1926 р. слобода Амвросіївка, тепер с.Благодатне, Амвросіївський район Донецької області) – парафіяльна церква збудована в 1787-1789 рр. за ініціативи та коштом полковника Амвросія Луковкіна. Церква частково збереглася до наших днів.

Церква в ім'я Св. мученика Василя, єпископа Херсонського у тій же самій слободі Амвросіївка побудована у 1841-1845 рр. за ініціативи та коштом генерал-майора Луковкіна.

Івано-Богословська церква в селі Василівське (тепер с. Василівка Амвросіївського району Донецької області). Парафіяльна церква на хуторі Василівка, заснованому у 1849р. генерал-майором І. Шамшевим. Перша дерев'яна церква була побудована в 1866 р. У 1903-1908 рр. взамін звітшалої побудовано нову кам'яну церкву. Будівля храму збереглася до нашого часу.

Свято-Покровська церква в с. Степаново-Кринка, вона ж Степановка Кутейнікової (не плутати із с.м.т. Кутейніково) (тепер с. Степано-Кринка Амвросіївський район Донецької області) побудована за ініціативи та коштом поміщиці М. Кутейнікової в 1836 р. В 1841-1845 рр. відбувалося будівництво нової кам'яної церкви.

Церква Казанської ікони Божої Матері в с. Кузнецово-Михайлівка (тепер Бойківський район Донецької області) – парафіяльна церква була побудована в 1854-1859 р. коштом вдови полковника М. Кузнецова поміщиці О. П. Кузнецової. Реставраційні роботи велися з середини 90-х рр. ХХ ст. за ініціативи тодішнього настоятеля о. Сергія (згодом – архієпископ Донецький і Маріупольський УПЦ КП Сергій (Горобцов)). На сьогодні відреставрований храм належить громаді УПЦ Київського патріархату.

Свято-Одигитрійська церква в сл. Грекова-Олександрівка (тепер с. Греково-Олександрівка Бойківський район Донецької області) – перший кам'яний молитовний будинок коштом генеральші Ол. Грекової в 1820 р. був збудований, а в 1834 р. освячений в ім'я Ікони Божої Матері Одигитрія. В 1876 р. була побудована нова, дерев'яна, церква (освячена в 1877 р.) коштом штаб-ротмістра М. Грекова.

Олександро-Невська церква у сл. Хрещатицька, вона ж Хрещатицьке селище та Павловське селище (тепер с. Хрещатицьке, до 2016 р. Червоноармійське, Новоазовський район Донецької області) – парафіяльна церква збудована в 1892 р. коштом селян та місцевих землевласників Хрещатицьких.

Церква Федорівської ікони Божої матері у сл. Дмитрівка (нині с. Дмитрівка Шахтарського району Донецької області) спочатку була закладена дерев'яна, в ім'я Св. Великомученика Дмитра Мироточиваго (Солунського), на кошти полковника Дм. Іловайського у 1783 р. Нова кам'яна церква була побудована в 1796 (7) р. також за ініціативи та коштом Д. І. Іловайського.

Свято-Катеринівська церква у слободі Маринівка (тепер село Маринівка Шахтарський район Донецької області) побудована та освячена в 1810 р. коштом та за ініціативи землевласника Д.М.Мартінова.

Різдво-Богородицька церква у слободі Орлова Ольхова, Сулінівка (тепер с. Орлово-Іванівка Шахтарський район Донецької області) була побудована в 1798-1800рр. за ініціативи та коштом генерала О.П. Орлова.

Ізюмський повіт Харківської губернії (Харківська єпархія).

Церква Св. Великомучениці Варвари збудована у 1780 р. у селищі Райське (тепер це с.м.т. Райське Дружківської міськради) коштом Г. Шидловського.

Церква Св. Миколая побудована в 1788 р. коштом поміщика І. Шабельського в селищі Шабельківка Ізюмського повіту (нині с.м.т. Шабельківка Краматорської міськради).

Свято-Покровська церква у с. Білянська (нині с.м.т. Біленьке Краматорської міськради Донецької області) збудовано в 1873 р. за ініціативи та коштом вдови колезького радника М. Адамової.

Свято-Миколаївська церква у сл. Миколаївка Ізюмського повіту (нині м. Миколаївка Слов'янської міськради) – парафіяльна церква у слободі, яка була заснована у володіннях обох Ізюмського полку Д. Бистрицького в 1732 р. Спочатку в поселенні була збудована капличка на честь Св. Миколая. У 1748 р. була побудована церква, куди з каплиці перенесли облаштування та ікону Св. Миколая.

Свято-Покровська церква у сл. Селемівка (Шаховка, Сулімівка, до 2016 р. с. Кірово, тепер с. Свято-Покровське Бахмутський район Донецької області) побудована у 1869 р. на кошти поміщика штаб-ротмістра І. Шахова. Іконостас та кліроси придбано коштом графині Віри Стембок. Храм існує дотепер.

Церква Святого Димитрія Солунського у с. Золотий Колодязь (тепер с. Золотий Колодязь Добропільський район Донецької області) була побудована у 1800 р. коштом землевласника О. Левшина.

Свято-Григорівська церква у сл. Новоселівка (тепер с.м.т. Новоселівка Лиманський район Донецької області) була побудована на честь небесного покровителя князя Святого Григорія, Просвітителя Всієї Вірменії у 1795-1806 рр. коштом Дійсного Таємного Радника В. Енгельгардта (небіжчика князя Г. Потьємкіна, якому після смерті князя у 1791 р. перейшли ці землі, до речі, це саме той Енгельгардт, у сина якого, Павла Васильовича, був кріпаком Тарас Шевченко). Це єдиний храм з такою назвою в регіоні та один з двох на теренах України (другий в Херсонській області). Храм зберігся досьогодні.

Різдво-Богородична церква у с. Щурове (тепер с. Щурове Лиманський район Донецької області) була побудована у 1829 р. коштом поміщика М. С. Адамова.

Церква Охтирської ікони Божої Матері у с. Михайлівка, вона ж Яблочкіно (тепер с. Михайлівка Олександрівський район Донецької області) була побудована в 1804 р. коштом поміщика М. Яблочкіна. У 1848 р. відновлена підполковником К. Коростовцевим.

Церква Св. Мучениці Акіліни у с. Некременне (тепер с.Некременне, Олександрівський район Донецької області) побудована в 1845 р. за ініціативи та коштом статського радника П. Шабельського.

Архангело-Михайлівська церква у с. Привілля, воно ж Ставраково, воно ж Мартиново (тепер село Привілля, Слов'янський район Донецької області) побудована коштом поміщиці С. Мартинової.

В 1840 р. перебудована за ініціативи та коштом поміщиці О. Ставрокової.

Свято-Покровська церква у с. Алісівка (до 1966 р. окреме село, тепер не існує, на цей час - частина території с. Дмитрівка, Слов'янський район Донецької області) церква в селі, заснованому в маєтку поручика О.В. Мяснова та його дружини Д.О. Мяснової. Приблизно в 1840-1841 р. вмирає Д. О. Мяснова, опікуном маєтку і дітей стає О. В. Мяснов. Дві його дочки - Зоя і Маріанна у 1842 (за іншими даними 1886) р. вони побудували над могилами своїх батьків дерев'яну на кам'яному фундаменті церкву Покрова Пресвятої Богородиці.

Свято-Василівська церква у с. Прелесне, вона ж слобода Весела (тепер с.Прелесне, Слов'янський район Донецької області) – парафіяльна церква в селі-маєтку, заснованому в 1768 р. відставним поручиком В. Бантишем, побудована в 1791-1793 рр.

Церква в ім'я Преподобного Василя, єпископа Парійського у с. Сергіївка (вона ж Іванівка, вона ж Шабельськ Степний) (тепе с. Сергіївка Слов'янський район Донецької області) – парафіяльна церква в селі, заснованому капітаном І. Шабельським-молодшим в другій половині XVIII ст. В 1847 р. було отримано дозвіл на будівництво церкви. Нову церкву зведено коштом поміщиці К. Шабельської.

Свято-Вознесенська церква у с. Нікольське (тепер с. Микільське Слов'янський район Донецької області) закладена в 1804 р. (за іншими даними в 1800, або 1803) за ініціативи поміщика Ігнатія Мінченкова. Освячена в 1808 р.

Свято-Георгіївська церква у с. Гола Долина (тепер с. Долина Слов'янський район Донецької області) побудована в 1862 р. коштом О. Потьомкіна.

Церква Івана Предтечі у с. Знаменське, Знам'янка, воно ж Черкаське містечко (тепер у складі с.м.т. Черкаське Слов'янський район Донецької області) – у 1793 р. місцевий поміщик, майор М. Р. Шидловський побудував тут першу дерев'яну церкву в честь Знамення Пресвятої Богородиці, що і дало нову назву Черкаському містечку. Новий власник Клавдій Максимович будує церкву в 1857-1858 рр.

Церква Ікони Пресвятої Богородиці Всіх Скорбящих радість у сл. Богородична (тепер с. Богородичне, Слов'янський район Донецької області)п обудована в 1847 р. коштом дійсного таємного радника О. М. Потьомкіна.

Отже за ініціативи та коштом поміщиків-землевласників у XVIII-XIX ст. в нинішніх межах Донецької області було побудовано 15 храмів (з 96-ти) на території Бахмутського повіту (з них п'ять збереглися дотепер), 13 церков (з 52-х) на території Таганрогського округу ОВД (з

них три збереглися дотепер), 18 (з 48, на рахуючи церков Святогірського монастиря) на території Ізюмського повіту (з них дві збереглися дотепер).

Всього ж на території нинішньої Донеччини за ініціативи та коштом поміщиків було побудовано 46 храмів з 304 (тобто 15%) від всієї кількості, що існували до встановлення радянської влади на території в нинішніх адміністративних межах Донецької області. З них 10 збереглися до наших днів.

Список літератури

1. Лаврів П. Історія Південно-Східної України. / Лаврів П. – К.: Українська видавнича спілка, 1996. – 206 с.
2. Пирко В. Заселение Донеччины в XVI – XVIII вв. / Пирко В. // Новые страницы в истории Донбасса / Сост. З.Г. Лихолобова. – Донецк: Донбасс, 1992. – Кн. 1. – С. 26-43.

МАКАРОВА А. О.

ТЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ «ПРОФЕСІЙНО-АКАДЕМІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ»

В українській історії дуже частою є ситуація, коли одна частина інтелігенції не хоче підтримувати іншу у її соціальних прагненнях, обираючи шлях утриманства або критики при відсутності серйозної професійної підтримки та реакції у сфері важливих суспільних проблем, що потребують негайного вирішення. Позиція, при якій одна частина інтелігенції підтримує і виправдовує дії та політику влади, а інша їх заперечує, спричиняє ситуацію, за якої побудова громадянського суспільства стає справою проблематичною. Саме така ситуація склалася в українській (яка тоді не була ще «українською») філософії у період другої половини ХІХ - на початку ХХ століть. Про неї Н. Г. Шупик-Мозгова пише: «Упродовж всього ХІХ ст. існувало дві основні філософські магістралі: «неофіційна», чи публіцистична, філософія, в якій йшов **напружений пошук самобутності української думки**, але яка грішила несистемністю, а нерідко і дилетантизмом; та «офіційна», чи професійно-академічна, в якій ставали предметом філософської рефлексії найактуальніші проблеми **духовного життя** суспільства та **здобутки природничих наук**» [1, с. 255] (виділення наше – А. М.).

Представниками «офіційної» філософії були викладачі філософських кафедр вищих навчальних закладів. Серед найвизначніших «академічних» філософів другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. виділяються Д. Богдашевський, І. Борисов, О. Гіляров,

С. Гогоцький, М. Грот, В. Зеньковський, О. Козлов, В. Лесевич, П. Ліницький, О. Новицький, І. Скворцов, Г. Челпанов, П. Юркевич та інші. У панорамі київської професійно-академічної філософії XIX – поч. XX ст. дослідники, зокрема, В. Горський та М. Ткачук виділяють дві гілки – духовну (її представники були викладачами Київської духовної академії, створеної на базі Києво-Могилянської академії) та університетську (у Києві її представляли викладачі Київського університету св. Володимира) [2, с. 212]. Складність такого поділу полягає в тому, що багато викладачів КДА також в різний час викладали і в Київському та інших університетах, всюди, однак, привносячи традиційні духовно-моральні та психологічні орієнтації в прочитані ними курси. Тому існує й інша класифікація, дана В. Горським та К. Кислюком, які виділяють з-поміж діячів професійної філософії в Україні того періоду **«психологізаторів»** філософії та **«представників релігійно-теїстичної філософії»** [3, с. 23] (виділення наше – А. М.).

Вже з цього поділу можна припустити, що значна частина суспільних проблем залишалася поза увагою професійно-академічних філософів. У суспільствознавчому ракурсі основну увагу її представники приділяли моральному вихованню, духовному розвитку соціуму, проблемам дотримання в умовах матеріалістично спрямованого суспільства всезагальної віри в Бога, взаємоповаги, ґрунтованої на етичних заповідях тощо. Специфіку досліджень професійно-академічних філософів підкреслює Р. Слюсарчук: «В силу свого офіційного стану в російській дійсності того часу більшість її представників основну увагу приділяли історико-філософським, етико-моральним та теоретико-пізнавальним питанням, залишаючись дещо осторонь осмислення соціально-політичних проблем» [4, с. 103].

Те, що практичні питання суспільного і державного устрою не були пріоритетними у філософській рефлексії духовно-академічної школи, видно передусім з текстів творів її представників [5, с. 351-569]. Показовою є позиція Г. Челпанова, про якого В. Асмус пише, що він «політикою... не цікавився зовсім, і його філософські погляди, відверто ідеалістичні з теоретичного погляду, не містили в собі нічого реакційного в розумінні практичному». Подібна тенденція відбита і у творі О. Гілярова «Вступ до філософії», в якій автор розглядає «питання, що охоплюють все життя в цілому і на які має відповісти філософія» [5, с. 591]. Серед них він виділяє (за порядком поступальності у філософському пошуку істини та за впливом і значущістю) – перше питання – ґносеологічне; друге – онтологічне; третє – релігійне; четверте – космологічне; п'яте – психологічне; і лише на шостому місці стоїть соціологічне питання, що об'єднує в собі політичне, економічне та правове питання [5, с. 654-666]. При цьому далі він розглядає ґрунтовно усі питання, окрім шостого.

На нашу думку, така позиція була обумовлена рядом причин, на яких ми не можемо тут зупинятись. Однак про те, що ця позиція була спільною, свідчить тематика творів інших перелічених вище мислителів. Так, до переліку тем робіт академічних філософів, поданих у «Трудах Київської Духовної Академії» входять 24 категорії [5, с.493]. Назвемо, на наш погляд, стрижневі: метафізика, історія філософії, етика, гносеологія та логіка, психологія та теологія, включно із релігієзнавством, а також теорія та історія педагогіки як професійної категорії.

До праць першої категорії (**метафізика**) належать «Про взаимное отношение философии и природоведения» Д. Богдашевського, «Что такое философия и что она может дать и чего она дать не может», «Философия в её существе, значении и истории» О. Гілярова, «Введение в историю философии» С. Гогоцького, «Философские этюды» О. Козлова та його ж «Философия как наука», «Введение в философию» П. Кудрявцева, «Письма о научной философии» В. Лесевича, «Пособие к изучению вопросов философии (элементы философского мирозерцания)» П. Ліницького, «Об упрёках, делаемых относительно философии в теоретическом и практическом отношении, их силе и важности» О. Новицького, «Природоведение и философия» М. Скворцова та інші.

У другій категорії (**історія філософії**) – праці «Об источниках к изучению философии Сократа», «Учение Платона о знании», «Философия Канта» Д. Богдашевського, «Платонизм как основание современного мироворения в связи с вопросом о задачах и сущности философии», «Греческие софисты, их мировоззрение и деятельность в связи с общей политической и культурной историей Греции», «Предсмертные мысли во Франции» О. Гілярова, «Критический взгляд на философию Канта», «Про характер философии средних веков», «Обозрение системы философии Гегеля», «Философский лексикон» С. Гогоцького, «Платон в истолковании Наторпа» В. Зеньковського, «Два основных положения философии Шопенгауэра», «Философия действительности, изложение системы Дюринга», «Метод и направление философии Платона», «Генезис пространства и времени Канта», «Тард и его теория общества» О. Козлова, «Платон – представитель идеализма в древнегреческой философии», «Обозрение философских учений» П. Ліницького, «Постепенное развитие древних философских учений в свяи с развитием языческих верований» О. Новицького, «Политика Аристотеля», «Менон – диалог Платона. Греческий текст с непрерывными к нему комментариями, предисловием и анализом» М. Скворцова, «История философии права» П. Юркевича та багато інших.

До третьої категорії (**етика**) можна віднести всі праці академічних філософів, адже в кожній з них так чи інакше морально-етичні позиції висвітлені у різних відношеннях – до моральних систем («Абсолютизм или релятивизм? К уяснению задач современной философии» П. Кудрявцева, «Моральная система утилитаризма» Г.Челпанова); до філософських систем («Идеализм и реализм. Историко-критическое обозрение» П. Ліницького, «О ценности жизни (Изложение и критика пессимистической философии)» Г. Челпанова); до філософської антропології («Дар свободы» В.Зеньковського, «О свободе воли» Г. Челпанова); до історії етики («История основных вопросов этики» Г. Челпанова); морально-етичного консультування («Сочинения (слова и беседы)» І. Борисова) тощо.

Праці, що відносяться до четвертої категорії (**гносеологія та логіка**) – «Здоровая метафизика» Д. Богдашевського, «Преодоление платонизма и проблема софийности мира» В. Зеньковського, «Мышление научное и ненаучное», «О формах и законах мышления» П. Ліницького та багато інших.

До п'ятої категорії (**психологія**) – належать праці «Гипнотизм по учению И.Шарко и Психологической школы» О. Гілярова, «Критическое обозрение сочинения М. Троцкого: «Немецкая психология в этом веке». Историческое и критическое исследование с предварительным описанием успехов психологии со времён Бекона и Локка» С. Гогоцького, «Психология чувствований в её истории и главных основах», «Про душу в святы с современными учениями о силе» М. Грота, «Проблема психической причинности», «Об иерархическом строе души» В. Зеньковського, «Руководство к опытной психологии» О. Новицького, «Психология и марксизм», «Социальная психология или условные рефлексy?» Г. Челпанова та інші.

До шостої категорії (**теологія та релігієзнавство**) входять твори «Об Евангелии и евангельской истории», «О церкви», «Св. Иоанн Златоуст по его письмам», «Опыты по изучению святого Письма Нового Завета» Д.Богдашевського, «Религия графа Л. Н. Толстого» О. Козлова та багато подібних спеціалізованих праць В. Зеньковського, І. Скворцова, П. Ліницького. Численними є праці, спрямовані на захист релігії.

До сьомої категорії (**теорія та історія педагогіки**) належать твори «Социальное воспитание, его задачи и пути» В.Зеньковського, «Об историческом развитии воспитания у наиболее примечательных народов древнего мира», «Вступление к педагогике», «Про развитие познавательных способностей в педагогическом отношении», «О разнице между воспитанием и образованием в древние и новейшие времена», «О высшем образовании в отношении к женщинам» С. Гогоцького, «Об университетском образовании вообще и историко-

философском в частности» М. Скворцова, «Чтение о воспитании» П. Юркевича та інші [6, с.84-87].

В результаті такого вибору дослідницьких пріоритетів позиція професійно-академічної філософії на тлі прогресивних демократичних процесів кінця XIX - початку XX століть (конкретно в Києві) виглядала консервативною, пасивною, непродуктивною. Хоча вони розглядали також такі явища, як соціалізм, демократизм, лібералізм, марксизм, проте ставили їх в один ряд з утилітаризмом та матеріалізмом і завзято критикували. Водночас у творчості «офіційних» філософів провокаційні соціальні питання не вирішувалися радикально (навіть у таких роботах як «Критическое обозрение обычных взглядов и суждений о различных видах общественной деятельности и началах общественного благоустройства» П. Ліницького [5, с. 556-568]), а найчастіше переводилися у нечітку, завуальовану площину релігійно-морального поучіння «для індивідуального спасіння», але не для верстви чи народу. Професійні філософи взагалі вважали шлях соціальної революції руйнівним та неприпустимим, рішуче закликали політиків утриматися від радикальних кроків у боротьбі за соціальну справедливість, оскільки такі кроки можуть привести до нового дисбалансу вищої (етичної, релігійної) та нижчої (політичної, економічної) мети. Показовою є «втеча» від соціальної реальності, переведення практичної теми на теоретичні рейки, моралізаторство і софійність. По-справжньому ж насиченою політико-економічною проблематикою, в тому числі і щодо національного та державотворчого питання є позиція іншої течії української філософії другої половини XIX-початку XX століть – публіцистичної, до якої належали Ю. Бачинський, В. Винниченко, М. Грушевський, Д. Донцов, І. Франко, М. Драгоманов, Леся Українка, В. Липинський, М. Павлик, С. Подолинський, які виступили не як теоретики, а як практики, що давали конкретні рекомендації щодо політичних кроків у тогочасній суспільній ситуації. Хтозна, можливо, якби «викладачі», якими були представники «академічної» філософії, більше і вчасно підтримали «студентів», які переважно представляли «публіцистичну» гілку, українська державність мала б на сьогоднішній день довшу історію.

Список літератури

1. Шупик-Мозгова Н.Г. Петро Ліницький: життєвий шлях і духовна спадщина / Шупик-Мозгова Н.Г. – К.: Укр. Центр духовної культури. – 1997. – 208 с.
2. Київ в історії філософії України / [В.С.Горський, Я.М.Стратій, А.Г.Тихолаз, М.Л.Ткачук]. – К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. – 264 с.
3. Горський В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії: підручник / В.С.Горський, К.В.Кислюк. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
4. Слюсарчук Р.О. П.Ліницький про начала і принципи розвитку суспільства і розв'язання «соціального питання» / Слюсарчук Р.О. // Мультиверсум. – 2000. – Вип. 17. – С.103-112.

5. Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. – К., 2000. – (Український культурологічний альманах). – Вип. 37-38. – 803 с.
6. Макарова Алла Олександрівна. Ідея соціальної справедливості в українській філософії другої половини XIX – початку XX століть / Дис. канд. філос. наук за спец. 09.00.05 «історія філософії». – Львівський національний університет імені Івана Франка, 2009. – 201 с.

МАТЕЛЕШКО Ю. П.

ОСОБЛИВОСТІ МОБІНГУ В СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Реформування вищої освіти України відбувається на фоні економічних труднощів, які посилюються демографічною кризою. Зростає конкуренція як між різними вишами, що змушені боротися за студентів, так і всередині самих ВНЗ, де існує загроза скорочення науково-педагогічних працівників. Все це створює об'єктивні передумови загострення соціально-психологічної ситуації у вищих навчальних закладах. Частина викладачів, які бояться втратити роботу, прагнуть утриматися будь-яким способом, в тому числі шляхом витіснення колег. Факти цькування та переслідувань з боку співробітників і керівництва відомі давно, але як соціально-психологічна проблема вони були виділені в кінці минулого століття і отримали назву «мобінг».

У сучасному значенні згаданий термін був вперше використаний шведським ученим-психологом Х. Лейманом, який вивчав на початку 80-х років XX століття особливості поведінки людей в трудовому колективі. Останній охарактеризував зазначений феномен як «психологічний (психічний) терор» [4, с. 119], який передбачає систематично повторювану ворожу та неетичну поведінку одного або декількох людей, спрямовану проти іншої людини [5, с. 168]. За даними досліджень Х. Леймана, в сфері освіти мобінг зустрічаються частіше, ніж в інших галузях професійної діяльності [5, с. 176].

Для університету, як і для багатьох інших установ, традиційно характерні два види мобінгу: 1) вертикальний («босинг») – коли психологічний тиск щодо працівника здійснює начальник (ректор, проректор, завідувач кафедри); 2) горизонтальний – коли в мобінгу беруть участь колеги (викладачі).

Практика свідчить, що крім зазначених вище видів має місце і так званий інституційний мобінг, тобто моральне переслідування працівників з використанням таких інститутів, як атестація персоналу, кваліфікаційні іспити тощо. На думку С. Дружилова, потенційно до

інституціонального мобінгу може бути віднесений насамперед конкурсний відбір викладачів, що передуює укладенню з ними строкового трудового договору [1]. «Жертви», яка проявить завзятість і не схоче звільнитися за «власним бажанням», доведеться піти, але вже згідно зі статтею «у зв'язку із закінченням строку трудового договору». З таким формулюванням у державних вишах часто звільняють молодих викладачів, а в приватних, де контракт часто укладають терміном на 1 рік, – також і досвічених. Якщо ж науково-педагогічний працівник вже обраний за конкурсом і працює тривалий час, то йому можуть завадити пройти чергову конкурсну процедуру. У разі необрання на новий строк трудові відносини з ним припиняються у зв'язку із закінченням строку дії трудового договору (контракту).

Прийнято вважати, що жертвами мобінгу найчастіше стають молоді працівники (на початку професійної діяльності), а також люди, старші за 60 років (в кінці професійної діяльності). Не є винятком у цьому і університетське середовище. Саме до цих вікових категорій найлегше застосувати інституційний мобінг. Адже молоді викладачі до оголошення конкурсу працюють на основі короткострокового договору (1 рік), який доводиться періодично продовжувати. Це саме стосується і працівників пенсійного віку. Крім того, кафедра та спеціалізована вчена рада університету мають значний вплив на процедуру захисту дисертацій, проходження якої теж тримає молодого фахівця у «підвішеному» стані.

Окремо слід згадати досить поширену практику «перетасування» навчального навантаження між викладачами, а також відсутність гарантій збереження за викладачем розробленої ним навчальної дисципліни. Останнє повністю залежить від керівництва тієї або іншої кафедри і може використовуватись як один з інструментів інституційного мобінгу. Останнім часом науково-педагогічних працівників письмово «попереджують» про можливе скорочення педнавантаження (а, отже, і заробітної плати) у зв'язку із фактом зменшення кількості абітурієнтів, що спричинює «зміну істотних умов праці».

Ситуацію погіршує той факт, що на теренах пострадянського простору університети є досить закритими установами щодо прийняття на роботу «чужих» (з інших вишів) викладачів. Так, на думку Д. Невської, фактично було запроваджено кріпосне право без «Юрієвого дня» [3]. Треба відмітити, що подібна практика – зберігати вірність тільки своєму вишу – існує й на Заході. Однак у викладачів там є можливість використовувати «Юріїв день», тобто брати участь у відкритих конкурсах на посаду в інших вишах. В умовах тотальної відсутності чесного і відкритого конкурсу для зовнішніх викладачів, звільнення співробітника зі свого вишу, як вважає Д. Невська, можливе,

але, швидше за все, це буде «вихід у нікуди». [3]. На відміну від працівників торгівлі, промислових, будівельних та інших організацій, які після звільнення можуть відносно легко знайти роботу в сотнях аналогічних фірм у своїй країні чи за кордоном, втрата інтелігентною творчою людиною місця роботи часто є для неї справжньою катастрофою. У підсумку така ситуація істотно обмежує як викладацьку, так і особисту свободу.

Інша важлива особливість «вузівського» мобінгу, що робить його набагато більш небезпечним, ніж в інших організаціях, як вважає С. Дружилов, полягає в тому, що в ситуацію можуть бути втягнуті студенти. До традиційних форм вертикального та горизонтального мобінгу додається дискредитація викладача серед студентів, поширення серед них неправдивої інформації та чуток. Відбувається штучний розподіл викладачів на «злих» (вимогливих), до яких відносять жертву мобінгу, і «добрих» (менш вимогливих) з числа переслідувачів, що беруть участь в мобінгу. До того ж студентів підштовхують до написання скарг, доповідних записок і т.д. [1].

Ще однією особливістю університетського мобінгу є те, що його об'єктом часто стає висококваліфікований викладач, що проявляє свою самостійність і «суб'єктність» [1]. У самодостатньої творчої особистості, яка безперервно розвивається і самовдосконалюється, в колективі виникає більше проблем з оточуючим середовищем. Саме такий фахівець нерідко піддається мобінгу, і в нього, на відміну від «приспосованця», завжди більший шанс звільнення з роботи як незручного працівника.

У багатьох вишах Європи та США існують внутрішні документи, покликані попередити мобінг або подолати його наслідки. Новий працівник університету відразу ж підписує папір, в якому підтверджує, що попереджений про наслідки ініціювання або участі в мобінгу. Цей документ зберігається в особовій справі робітника і є підставою для його звільнення в разі доведення провини. На жаль, у більшості вузів на пострадянському просторі такої практики не існує. На думку російських науковців, нехтування особистістю, трансформоване в зневажливе ставлення до працівника, його почуттів та емоцій – це важка спадщина тоталітарних і змішаних режимів правління, яка є надзвичайно вигідною роботодавцям [1; 2]. Адже наляканим робітником простіше управляти, що дозволяє легко зберігати вертикаль влади. В таких умовах професійні якості працівника у вищому навчальному закладі цінуються набагато нижче його лояльності та вміння «не висовуватися». У більшості вишів на пострадянському просторі намір зберегти кращі кадри завжди входило в протиріччя з необхідністю їх «підім'яти» [2]. Тому у ВНЗ фактично не існує відкритих конкурсів на посади (деканів, завідуючих кафедр,

викладачів тощо), оскільки останні, як правило, призначаються для своїх же лояльних працівників.

Отже, у вищих навчальних закладах є значні інституційні можливості для здійснення мобінгу. Адже трудова діяльність науково-педагогічних працівників може бути припинена адміністрацією на підставі закінчення терміну договору, непроходження конкурсу, відсутності навантаження тощо. Їхню вразливість також посилює брак антимобінгових правил, процедур та законів, а також те, що у випадку звільнення їм важко знайти інше аналогічне місце роботи через фактичну закритість конкурсних процедур у вищих навчальних закладах. Все це доводить, що наша університетська інтелігенція – одна з найбільш незахищених категорій найманих працівників.

Список літератури

1. Дружилов С.А. Психологический террор (моббинг) на кафедре вуза как форма профессиональных деструкций [Електронний ресурс] / Дружилов С.А. // Психологические исследования: электрон. науч. журн. – 2011. – № 3 (17). – Режим доступу: <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n3-17/485-druzhilov17.html>
2. Невская Д. Внедрение антимобинговой процедуры в Ягеллонском университете [Електронний ресурс] / Дарья Невская // MOBBINGU NET. – 2015. – Режим доступу: <http://mobbingu.net/articles/detail/19/>
3. Невская Д. Если вузовский моббинг существует, значит это кому-то нужно? [Електронний ресурс] / Дарья Невская // MOBBINGU NET. – 2015. – Режим доступу: <http://mobbingu.net/articles/detail/18/>
4. Leymann H. Mobbing and Psychological Terror at Workplaces / Heinz Leymann // Violence and Victims. – 1990. – Vol. 5, No. 2. – P. 119-126.
5. Leymann H. The Content and Development of Mobbing at Work / Heinz Leymann // European Journal of Work and Organizational Psychology. – 1996. – Volume 5, Issue 2. – P. 165-184.

МЕЛЬНИК Л. М., ХАРЬКОВЩЕНКО Ю. Є.

ІДЕЇ БЕЗЕЛІТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ У ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ М. ДРАГОМАНОВА

Політичні погляди М. Драгоманова формувалися не лише під впливом ідей Кирило-Мефодіївського товариства, а й ліберальних і соціалістичних ідей, котрі були поширені у тогочасній Європі.

М. Драгоманов звертався до праць К. Маркса, Ф. Лассаля, О. Конта, Г. Спенсера. Мислитель доводить, що особистість повинна бути вільною і що її добробут і щастя то є найвищий критерій розвитку суспільства. Він переконаний, що історія свободи є історією обмеження державної влади. Недоторканність особистої сфери життя людини важливіша за участь у створенні, формуванні колективної політичної

волі, а індивід з його волею є основою всіх можливих соціальних порядків.

Звертаючись до праць античних мислителів, М. Драгоманов доходить до думки про те, що із появою держави, люди втрачають свободу, навіть у тому випадку, коли формою державного правління є демократія, оскільки мислитель розділяє думку Полібія про те, що демократія переходить в аристократію, яка в свою чергу перероджується в тиранію.

В дисертації «Імператор Тіберій» (яку вчений захистив у 1863 році) він, змальовуючи соціально-психологічний портрет політика, який на дев'ятому році правління стає тираном, висвітлює цей перехід від однієї форми державного правління до іншої. До того ж на прикладі правління імператора Тіберія, М. Драгоманов змальовує як пріоритет особистих цілей правлячої верхівки бере гору над суспільними.

Досліджуючи добу козаччини, коли Україна отримала політичну незалежність за часів Б. Хмельницького, М. Драгоманов відзначає деякі позитивні сторони у організації врядування Запорізької Січі.

Однак мислитель звертає увагу читача на те, що у створеній козацькій державі зберігається гноблення однієї людини іншою, а козацька еліта у здійсненні влади переслідувала, перш за все, вузькогосподарські цілі. Зокрема аналізуючи «Переяславські статті 1654 р.» мислитель, у праці «Пропаший час. Українці під Московським царством (1654-1876)» (1909), відмічає: «Так то зроблені козаками статті вдержували стару нерівність між людьми українськими і не дбали зовсім про пашених людей, про бідних хліборобів. На користь їм можна б було хіба повернути 13 статтю, що «права надані од князів і королів духовним і світським людям, щоб не були ні в чім порушені» Та тільки прав таким простим пашеним людям ніхто не давав» [1, с. 568].

М. Драгоманов, враховуючи менталітет українців, а, головне, той факт, що Україна давно вже позбавлена своєї еліти, починає пропагувати ідею безелітності української нації. У праці «Передне слово до «Громади»» він пише: «Ціль та зветься безначальство: своя воля кожному й вільне громадянство й товариство людей й товариств...» [2, с. 296]. Безелітність М. Драгоманов вважає позитивною основою всього подальшого розвитку людства.

Обґрунтовуючи ідею безелітності як умову дійсної реалізації влади народу, мислитель, у праці «Старі хартії вільності», робить короткий екскурс в історію. На його погляд, елементи існування «вільних порядків» можна прослідкувати у як первіснообщинному ладі, так і в епоху Середньовіччя: «Головна ознака таких порядків – існування народнього Збору (віча, купи) з більшою чи меншою перевагою его сили над властю старшин і начальника» [3, с. 8].

Основою організації майбутнього суспільства в політичній концепції М. Драгоманова виступає громада. Громада у нього є добровільним об'єднанням вільних людей, яким не можна нав'язувати свою волю примусом на відміну від держави. Ось такі громади мають будувати федерацію знизу догори. Такий принцип побудови федеративної держави, на думку М. Драгоманова, призведе до того, що федерація поступово втрачатиме характер державної влади і, з часом, запанує загальнонародне самоврядування, органи якого одержують повноваження від спілки спілок і федеративного об'єднання країв, земель.

Основним завданням кожної громади є дотримання політичної свободи, під якою мислитель розумів не що інше як суспільне визнання прав й свободи особистості, її недоторканість.

Знайомство М. Драгоманова з вченням М. Бакуніна давало йому підстави ототожнити «безначальство» із самоврядуванням. Тому великого значення вчений надавав діяльності місцевого самоврядування, оскільки хотів поставити владний центр у безпосередню залежність від місцевого самоуправління.

Зокрема, мислитель пропонує такі види місцевого самоврядування, ранжуючи їх за принципом делегування владних повноважень:

1. Общинне, котре складалося із сільського і міського;
2. Волосне;
3. Повітове;
4. Обласне

Однак мислитель розуміє, що все ж таки має бути якась соціальна сила, що виконала б роль провідної верстви та яка б допомагала йому дійти до здійснення задуманого. М. Драгоманов звертається із закликом до української інтелігенції, щоб та повернулася обличчям до рідного народу, заради майбутнього процвітання нації: «От через те ці люде між письменними Українцями, котрі не хочять, щоб все де далі більше Україна й її мужицтво тратило свої сили, - мусять заректися не йти з України, мусять упертися на тому, що кожний чоловік, вийшовши з України, кожна копійка потрачена не на українську справу, кожне слово, сказане не по-українському – єсть видаток з української мужицької скарбівні, видаток, котрий при теперішніх порядках не звернеться в неї нізвідки» [2, с. 306].

В праці «Нові українські пісні про громадянські справи» (1881) віддаючи належне розвиненому західному світу М. Драгоманов закликає українську інтелігенцію вивчати кращі здобутки європейської цивілізації і поширювати їх серед українського народу: «Настав час, коли треба з усієї сили переносити на Україну нову європейську науку, а перед з тим показати думки і змагання українського мужицтва

європейському світові, котрий, певно знов признає в українському народіві свого брата. Між іншим голос цього європейського світу мусить просвітити освічених людей на Україні, котрі вивчившись на кошт її мужицтва, одвертаючись од нього».

Отже, мислитель формулює своєрідний категоричний імператив для українця-інтелігента – служіння лише Україні, в протилежному випадку українець не гідний називатися українцем, він є зрадником.

Список літератури

1. Драгоманов М. Пропаший час. Українці під Московським царством (1654-1876) // Вибране К., 1991. – С. 559-574
2. Драгоманов М. Переднє слово до Громади. Вибране. К., 1991. – С. 276-327
3. Політологія Кінець XIX – перша половина XXст., / за ред. О. Семків Львів, 1996. – 800 с.

МИХАЙЛОВА К. Г.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Питання визначення місця та ролі інтелігенції у суспільстві набувають своєї актуальності саме у часи нестабільності та пошуку шляхів її подолання. У такі періоди суспільного розвитку інтелігенція стає одним з ключових суб'єктів, який має відповіді на запити суспільства. Поряд з цим, роль та місце цієї групи в умовах глобалізації значно трансформуються, що визначає певні протиріччя в її функціонуванні.

Зазначимо, перш за все, що сама інтелігенція визначається багатозначно, та і самі визначення не є універсальними. Як продемонстрував наш аналіз [1], ключовими характеристиками, що визначають інтелігенцію, є переважно морально-етичні, сформовані на основі культурних зразків. Всі інші – знаннєві, інтелектуальні, освітні та за видом діяльності можуть бути застовані і до інших соціальних суб'єктів. У такій специфіці інтелігенції і полягає протирічливе ставлення до неї у стабільні часи та підвищена затребуваність у нестабільні. Але у сучасних умовах особливий вплив на життєдіяльність інтелігенції здійснює глобалізація, яка вносить свої корективи у її самовідчуття та соціальне сприйняття, а також стратегії дії. І за таких умов інтелігенція поряд з традиційними протиріччями функціонування відчуває додатковий вплив новітніх.

У чому ж традиційна протирічливість життєдіяльності інтелігенції? Перш за все, неоднозначний характер її розуміння: з одного боку, вона сприймається з раціональної точки зору (розумність

як характеристика, яка дозволяє пізнавати світ, інтегрувати знання про нього та надавати їм завершеного характеру); з іншого – це її здібність до розуміння як ірраціональна характеристика. Однак слід звернути увагу, що ці два первинні акценти у розумінні інтелігенції не є корелюючими один з одним: пізнання світу не завжди передбачає готовність розуміти іншого і навпаки.

Також можна зацентувати увагу на ще одному протиріччі: обов'язковим у визначенні інтелігенції є не тільки соціально-етичний критерій, а й соціально-економічний. Останній у певному сенсі стабілізує цю групу у просторі соціуму, бо критерієм виступають не лише особистісні якості, а й соціально значущі характеристики її як групи. Але стабілізації соціально-економічного параметру інтелігенції майже неможлива, бо майже завжди переміщує її у контекст інших соціальних груп.

Тобто можна говорити про два протиріччя, які супроводжують життєдіяльність інтелігенції у соціальному просторі традиційно. Можливо саме ця протирічливість, яку закладено у визначення сутності цього утворення, визначає можливість досить вільного визначення тих, хто може бути віднесений до неї (а частково і бажає цього).

Однак ще одним важливим фактором цієї ситуації є прив'язаність будь-яких соціальних груп до економічних та статусних критеріїв, бо саме вони дозволяють об'єктивізувати соціальну ідентичність, перевести її з площини суб'єктивного сприйняття та розміркувань до об'єктивного виміру. І в цьому сенсі інтелігенція виявилася не тільки тією, яка може претендувати на той чи інший соціальний статус та соціально-економічне становище (яке не є унікальним), а й такою, що відповідає динаміці перерозподілу ресурсної (у широкому сенсі) бази сучасного суспільства.

Розвиток сучасних суспільств все більше змінює значущість об'єктивізованих критеріїв визначення інтелігенції, бо в умовах глобалізації вони набирають якості різноманітності. Це визначає необхідність звернення до її культурологічних характеристик (морально-етичних), які можуть лише умовно видаватися універсальними, але змістовно різнитися.

Слід зазначити, що загальний потенціал інтелігенції в умовах глобалізації не обмежується її атрибутивними (соціально-економічними або культурологічними) ознаками. На наш погляд, значний пласт цього потенціалу лежить в її функціях. Узагальнення літератури з даного питання показало, що в сучасних умовах можна говорити про такі функції інтелігенції, як:

- критична (в тому числі, функція соціальної критики, технічної, ідеологічної і моральної);

- функція розвитку матеріальної і духовної культури (в тому числі, формування певних цінностей, моральне перетворення, гуманізація суспільства);
- функція освіти;
- функція турботи про загальне благо (в тому числі, підтримання громадського рівноваги, розробка моделі гармонійного розвитку суспільства, джерело суспільних перетворень);
- ідеологічна (в тому числі, формулювання громадської ідеології, ідеології окремих соціальних груп)
- і деякі інші, пов'язані з виконанням її професійної діяльності, в тому числі і в сфері управління.

Але якщо по формі ці функції не викликають сумнівів, за змістом в умовах глобалізації стає очевидним певні розмитості у їх виконанні, а іноді і відсутність потреби у них.

В цілому можна підкреслити, що інтелігенція в умовах глобалізації, з одного боку, втрачає свої універсальні характеристики, а з іншого – набуває нових сенсів, які творять її як нову соціальну силу конструктивного плану.

Список літератури

1. Михайлева Е. Г. Интеллектуальная элита в матрице современных цивилизационных изменений / Е. Г. Михайлева. – Харьков :Изд-во НУА, 2007. – 576 с.

МОІСЄЄНКО Л. М.

УЧАСТЬ ЖІНОК У КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛИЧИНІ НА ПРИКЛАДІ «СОЮЗУ УКРАЇНОК» В 20 -30-І РОКИ ХХ СТ.

Інтелігенції завжди належала провідна роль у формуванні напрямів розвитку та визначенні культурного та цивілізаційного поступу суспільства. Тому проблема діяльності представників розумової праці, основним завданням яких є виведення нації на шлях суспільно-політичних, соціально-економічних і культурних перетворень знаходиться під прискіпливою увагою істориків, соціологів, політологів і філософів. Дана стаття присвячена українським жінкам Галичини, що увійшли до товариства «Союз українок» та зробили значний внесок у культурне перетворення українського суспільства в 20-30 –і роки ХХ ст.

Перша світова війна стала значущою подією за своїми наслідками та розмахом. Змінилися території країн, зникли могутні імперії, зазнали краху 24 правлячих династії, на карті з'явилися десятки нових держав, світ стикнувся з випробуваннями демократії та

тоталітаризму, поставив перед націями питання самозбереження та самоідентифікації.

Під час окупації західноукраїнських земель російськими військами в ході Першої світової війни, окупаційна влада реалізовувала антиукраїнську політику, складовими якої були репресії громадсько-політичних та культурно-освітніх діячів. Постраждали «Просвіта» та «Рідна Школа», Наукове товариство ім. Т. Шевченка. В полум'ї війни згоріло 3617 шкіл, 246 церков, зруйновано понад 2000 читалень «Просвіти» [1].

Масштабна асиміляційна політика щодо українців розгорнулася після окупації 1918-1919 рр. Східної Галичини Польщею. Головні принципи політики польської влади в галузі освіти й культури були чітко окреслені у так званих «кресових законах»: «Про деякі положення в організації шкільництва» та «Про державну мову в адміністративних органах місцевого самоврядування», схвалених сеймом 31 липня 1924 р. Польська мова проголошувалася державною, основним типом школи ставала утравквістична (двомовна) школа, де основні предмети викладалися польською мовою.

Незважаючи на масові протести (у державні інстанції було надіслано понад 116 тис. декларацій з вимогою організації шкільного навчання рідною мовою), вже в 1926-1927 навчальному році в Західній Україні було 1934 двомовних і 2270 польських шкіл, а українських залишилося всього 845. В цьому питанні протягом всього періоду польська влада була послідовною, а знищення української школи продовжувалося. Декларовані зміни щодо «скасування утравквізації» так і не були введені в дію.

Дискримінаційна, асиміляційна політика польського уряду значно гальмувала розвиток економіки, культури, освіти українців. На громадські культурно-освітні товариства та організації покладалося завдання формування у населення почуття національної свідомості та гордості за свою Батьківщину, поваги до славетних предків, тощо. Провідне місце серед культурно-освітніх товариств посідали жіночі організації.

Метою статті є аналіз напрямків культурно-освітньої діяльності організації «Союзу українок», що діяла в Галичині в першій половині ХХ ст.

У часи випробувань та історичних катаклізмів жінки завжди знаходили в собі сили та відкривали можливості щодо професійної самореалізації, участі в політичному житті, розширювали діапазон соціальних ролей, знаходили нові моделі жіночності.

Починаючи з 2014 року Російською федерацією були грубо порушені межі української держави, єдність української політичної нації, конфесійна самобутність через анексію Криму, окупацію частини

східної України і створення «народних республік». З самого початку конфлікту на сході України, жінки нарівні з чоловіками надавали допомогу вимушеним переселенцям, на волонтерських засадах допомагали армії, влилися в лави ЗСУ та встали на захист України. І сьогодні виконують важливу роботу, спрямовану на формування громадянської активності та патріотизму, виконують правозахисну діяльність, беруть участь у формуванні громадських організацій, ініціюють просвітницькі та благодійні акції.

З огляду на вищевикладене, актуальним є ретроспективний погляд на діяльність жіночих організацій, що дає можливість сучасним жінкам осмислити завдання і визначити перспективи розвитку жіночого руху.

Слід відзначити, що дослідники діяльності жіночих товариств в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. значно розширили напрямки своїх розвідок і намагалися не тільки розкрити процес створення та умови діяльності товариств, але й акцентувати увагу на внесок українського жіноцтва у справу формування національного шкільництва, а також на ролі в політичному, культурному та соціально-економічному житті регіону.

Так, наприклад можна виділити ґрунтовну роботу П. Дутчак, в якій здійснений глибокий аналіз культурно-просвітницької роботи українських жіночих товариств Західної України 1920 – 1930-х рр. [2]. Участь жінок у національно-визвольних змаганнях, ролі у політичному, культурному та соціально-економічному розвитку Західної України у 1884 – 1939 рр. показала в своїй роботі Б. Савчук [3]. Процеси організаційного становлення й розвитку українського жіночого руху в міжвоєнний час на Волині та чинники, які визначили його спрямованість характеризувала в своєму дисертаційному дослідженні Т.Расвич[4]. Творча спадщина і педагогічно-просвітницька діяльність західноукраїнського жіноцтва стали предметом наукового аналізу З. Нагачевської[5]. Український жіночий рух міжвоєнного періоду 1920—1930-х років на теренах Західної України розкритий і у книзі відомої науковиці, історика та феміністки О. Кісь[6].

Отже, не дивлячись на численні дослідження зазначеного питання, тема не втрачає актуальності. Крім того важливим є науковий аналіз та демонстрація ролі жінки у державотворчих і культурно-освітніх процесах минулого й сучасності з метою підвищення активності жінок, визначення потенціалу сучасного жіночого руху, забезпечення правових умов їх діяльності та розвінчання стереотипу меншовартості.

В 20-30 – і роки ХХ ст. жіноча організація «Союзу українок» зіграла значну роль в соціально-культурному та політичному житті Галичини, що входила тоді до складу Польщі. Ще з кінця ХІХ ст. - на

початку ХХ ст. у умовах активізації та політизації українського національного руху на Західноукраїнських землях в багатьох містах почали створюватися жіночі організації, такі як «Товариство руських жінок» у Станіславові та Стрию, «Жіночий кружок» у Коломії, Бережанах, Рогатині та Яворові. Після завершення Першої світової війни в 1917 році ці організації об'єдналися в «Союзі українок» з осідком у Львові. Далі відбувалося подальше оформлення, відкриття філій та осередків в селах, містах та містечках.

Так, 12 листопада 1921 р. відбулися Установчі збори, результатом роботи яких стало створення організації «Союз українок».

Наступним етапом став надзвичайний з'їзд, який був проведений 22 грудня 1921 р. у Львові в Народному домі. На з'їзд приїхали делегатки з Галичини, Буковини, Волині та Наддніпрянщини. Були представлені і організації українських жінок в еміграції з Відня, Праги, Тарнова. Головою з'їзду було обрано Костянтину Малицьку, її заступницями – Ольгу Ципановську та Софію Вольську-Мулину, а секретарями – Климентину Кульчицьку, Стефанію Савицьку та Ганну Зоряну[7].

Були визначені мета та завдання «Союзу», а саме: активізація (розворушення) українського жіноцтва та використання потенціалу жінок для організаційної праці. Поряд з ідеями соціального визволення жінки акцентували увагу на виконанні національно-організаційних завдань в політичній, економічній та культурно-освітній сферах. Організатори «Союзу українок» з самого початку розглядали організацію як складову міжнародного руху. Так, з'їзд закликав міжнародне жіноцтво Європи й Америки своїми діями привертати увагу громадських організацій та урядів країн до українського питання «за для користі українського народу».

В українській пресі з'їзд називали не більше, не менше, як «перший жіночий сойм, який запредентував жіноцтво на всіх українських землях як важливий документ рішучої готовності українського жіноцтва мати для себе такі самі права, які мають чоловіки та бажають взяти участь в громадсько-політичній акції, хочать стати співдіючим чинником у нашому політичному житті. Як бачимо, наші жінки зриваються до високого злету, бажаючи розпочати нову епоху жіночого руху»[8].

На початку ХХ ст. в світі панували три провідні ідеології – консерватизм, лібералізм та радикалізм, під впливом яких і формувався жіночий рух Україні, який набув соціально-християнського, ліберального і соціалістичного характерів.

Всеукраїнський Жіночий з'їзд, що відбувся у березні 1922 р., акцентував увагу на тому, що жіночий рух має за основу «виразно

національно-державну ідеологію українського жіноцтва», основою якої «являється принцип соборництва і здорового націоналізму»[9].

Підводячи підсумки роботи 1922 року, учасниці доповідали, що всі сили докладали до «оборони прав інтересів українського жіноцтва перед власним громадянством». Крім того спонукали до вступу жінок до політичних партій з метою впливу на політичне життя; делегували представниць до громадських організацій та брали діяльну участь у всіх заходах спільно з крайовим Товариством охорони дітей, «Просвітою» тощо. Висилали делегатів на Вчительський з'їзд, свято О. Кобилянської, студентський з'їзд В Празі. Підтримували зв'язки з міжнародним жіноцтвом, а саме: Міжнародною жіночою Лігою Мира і Свободи, Міжнародним союзом для політичних прав жінок. С. Русова була делегаткою на з'їзді ексекютиви міжнародної жіночої ради в Гаазі[10].

Першим офіційним друкованим органом «Союзу українок» став «Жіночий вісник», що виходив з 1922 року. Редактором часопису була Мілена Рудницька. Часопис друкувався на сторінках «Громадського вісника» та «Діла» в 1922 р. На сторінках часопису підкреслювалося, що об'єднання українського жіноцтва здійснюється «на безпартійній, суто національній основі». Видання надавало інформацію про розвиток жіночого руху в інших країнах світу у рубриці «З міжнародного жіночого руху», знайомило з творчістю українських письменниць. Видання проіснувало недовго, а жіноче товариство потім ще понад десять років не мало власного органу преси і пропагувало свою діяльність на сторінках незалежних видань «Жіноча доля» і «Нова хата»[11].

Представниці «Союзу українок» регулярно проводили засідання у формі чайних сходин. В 1924 році таких зустрічей було 14. На чайні сходи запрошували Товариство «Бесіда», артистів та музикантів[12].

В 1924 році перед «Союзом» стояло питання прийняття Статуту. Жінки стикнулися з заборобою розповсюдження жіночого руху в Польщі. Протягом звітнього періоду продовжували контакти із «Просвітою», де «тягли тягар гуманітарних інституцій», намагалися «розбудити зацікавлення до господарського руху», організовували роботу на фахових курсах, писали статті в пресі. Основними завданнями було визнано поширення діяльності на село, долучення жінок до кооперації, виховання та «правного становлення жінки», підтримка жіночого руху на Волині, співпраця з міжнародними жіночими організаціями[13].

З 1928 року очільницею «Союзу українок» стала Мілена Рудницька, за головування якої організація перетворилася на впливову всенародну організацію. Мілена Рудницька – професор Високого

педагогічного інституту у Львові, член ЦК Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), депутат від УНДО до польського Сейму у 1928-1935 рр[14]. Вона намагалася дотримуватися виконання всіх поставлених завдань «Союзу українок» як в середині країни, так і за кордоном: була однією з трьох делегатів до Ліги Націй у січні 1931 р., під час роботи якої вимагала розгляду порушень Польщею гарантій прав українців. Ця ж тема була представлена Рудницькою у Нижній Палаті парламенту і в Королівському інституті закордонних справ у Великобританії.

Активна діяльність «Союзу українок» привертала увагу відповідних польських структур і 17 лютого 1929 р. організація була заборонена за політичну діяльність, а саме за збір коштів на підтримку Комітету допомоги політичним в'язням. Підставою для заборони стало звинувачення в тому, що в статуті організація була зазначена як безпартійна[15]. Згодом заборону зняли.

23-27 червня 1934 р. у Станіславові відбувся черговий з'їзд «Союзу українок», на якому підводили підсумки діяльності організації за десять років. Відомо, що на цей час «Союз українок» об'єднував 73 філії, 1200 гуртків і 48 тис. членів. У роботі з'їзду взяли участь делегатки з Галичини, Волині, Полісся, Буковини, Бесарабії, Закарпаття, представлені жіночі об'єднання українок в еміграції з Радянської України, Сполучених Штатів Америки, Канади та Аргентини. Через таке широке представництво станіславівський з'їзд отримав назву Всеукраїнського Конгресу. На з'їзді зачитували привітання від міжнародних і національних жіночих організацій країн Європи та українських емігрантських товариств, господарсько- фінансових кооперативів та багатьох культурно- освітніх спілок і об'єднань Західної України[16].

Починаючи з 1935 року «Союз українок» видає двотижневик для інтелігенції «Жінка» (1935-1939) і часопис для широкого кола жіноцтва «Українка» (1938-1939).

Редакторами двотижневика «Жінка» були Олена Федак-Шепарович, Мілена Рудницька. Авторки часопису сприяли поширенню українського жіночого руху, підіймали питання захисту прав жінок та висвітлювали процес участі жінок в громадському та політичному житті, формуванні національної свідомості, спілкуванні з молоддю. Окремо слід виділити публікації про видатних українських жінок та їх роль в житті суспільства, що мали сприяти руйнуванню комплексу жіночої меншовартості[17]. Двотижневик поширювали за межі України, таким чином інформували про проблеми та здобутки українського жіночого руху. Журнал передплачували товариства «Союзу українок» в Америці, Канаді, які підтримували «пресовий фонд журналу «Жінка» грошима. Крім того, з метою координації дій та на

поміч «Союзу українок» надавали фінансову допомогу. Так, в 1939 році від «Союзу українок» Канади була надана допомога на суму 87,20 доларів[18].

З 1938 року почав виходити двотижневик «Громадянка», що суттєво відрізнявся від інших видань своєю політичною спрямованістю. Журнал підтримував організацію «Дружина Княгині Ольги» (організація інтелігентних жінок). Організація постала в 1938 році замість «Союзу українок».

Справа в тому, що 5 травня 1938 р. польською владою вдруге була оголошена заборона «Союзу українок», було опечатано приміщення головної управи, приводом до чого стала участь Союзу українок у роботі Контактного комітету[19]. Заборонено було і видання друкованого органу - часопису «Жінка».

Періодика для жіноцтва, як і українська національна преса переслідувалися в умовах окупаційного режиму. Посилення цензури, переслідування польською владою «Союзу українок» призводили до закриття часописів [20] та необхідності шукати нових форматів для періодичних видань та поширення жіночого руху.

На сторінках «Громадянки» читачки знайомилися з програмними завданнями організації, її ідеями та поглядами на участь жінок у політичному житті, редактори також друкували доповіді та звернення лідерів «Дружини Княгині Ольги». Значну частину видання займали матеріали про історичні жіночі постаті. Були представлені і художні літературні твори іноземних авторів у перекладах Г. Чикаленко.

Головним редактором була Мілена Рудницька, відповідальним редактором - Олена Федак-Шепарович.

У 1938-1939 рр. виходить популярний часопис - місячник «Українка», основною цільовою аудиторією якого стало сільське жіноцтво. Справа в тому, що «Союзу українок» стала спроба об'єднати сільське та міське жіноцтво у справі боротьби за права жінок, активізації їх громадянської активності [21].

На сторінках «Українки» висвітлювали діяльність жінок «Союзу» у справі організації навчання та виховання в школах, обговорювалися питання гігієни, розповідали про роботу товариств «Просвіти» та «Рідної школи», популяризували курси для жінок та писали про важливість професійної жіночої освіти, були також і міжнародні новини та сторінка художньої літератури. Редакторами часопису були Олена Федак-Шепарович та Марія Струтинська [22].

Ці напрямки діяльності впроваджувалися і в філіях організації, для яких готували організаторок. На місцях розповсюджували періодичні журнали, проводили лекції, організовували трикотарські курси, курси крою та шиття, відправляли жінок на курси бібліотекарів,

драматично-режисерські, організовували театри – показу «Вечір ноші і звичаїв»[23].

Отже, можна стверджувати, що культурно-просвітницька діяльність виступала одним з важливих напрямків організаційно-практичної діяльності жінок, що були членами «Союзу українок». Діяльність українського жіноцтва сприяла формуванню громадянської активності, популяризації української культури, долученню мешканців міст та сіл західної України до досягнень українського народу у справі культури та освіти.

У 1939 році «Союз українок» був ліквідований «першими совітами» [24].

Список літератури

1. Панфілова Т. О. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації західної України (20-30-і роки XX століття). Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», 2014, вип. 2 (33). С.26-34.
2. Дутчак П. Культурно-просвітницька діяльність українських жіночих організацій в Західній Україні у 20 – 30-х роках XX століття : автореф. дис. ... канд. істор. наук: 20.02.20 / Чернівці, 1997. 16 с.
3. Савчук Б. Жіноцтво у суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 1998. 278 с.
4. Раєвич Т. І. Український жіночий рух на Волині (1921-1939 роки): автореф. дис. ... канд. істор. наук: 20.02.20 / Чернівці, 2006. 23с.
5. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (II половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01/ Тернопіль, 2009. 40 с.
6. Кісь О. Українські жінки в горнілі модернізації. Харків: КСД, 2017. 304 с.
7. Панфілова Т. О. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації західної України (20-30-і роки XX століття). Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», 2014, вип. 2 (33). С.26-34.
8. Панфілова Т. О. Так само.
9. Десять українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку XX ст. до 1939 року . URL: <http://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-scho-vydavalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/> (дата звернення: 29.03.2018)
10. Центральний державний історичний архів України. м. Львів. Ф. 319. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 4.
11. Стухляк М. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (др. пол. XIX – початок XX ст.) (Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя) URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/16229/2/Conf_2008_Stukhlyak_M-Ukrainski_periodychni_vydannia_359.pdf (дата звернення: 29.03.2018)
12. Центральний державний історичний архів України. м. Львів. Ф. 319т. Оп.1. Спр. 20. Арк. 6
13. Так само.
14. Гавришко М. Галицькі феміністки 1930-х: нацистське “Кухня-Церква-Діти” не для нас. URL: <http://photo-lviv.in.ua/halytski-feministky-1930-h-natsystske-kuhnya-tserkvadity-ne-dlya-nas/>(дата звернення: 28.03.2018)
15. Львівщина урочисто відзначила 100-річчя Союзу українок. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=30710>(дата звернення: 28.03.2018)
16. Панфілова Т. О. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації західної України (20-30-і роки XX століття). Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», 2014, вип. 2 (33). С.26-34.

17. Десять українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку XX ст. до 1939 року . URL: <http://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-scho-vydavalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/> (дата звернення: 29.03.2018)
18. Центральний державний історичний архів України. м. Львів. Ф 319т. Оп.1. Спр 177.123 арк.
19. Львівщина урочисто відзначила 100-річчя Союзу українок. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=30710>(дата звернення: 28.03.2018)
20. Стухляк М. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (др. пол. XIX – початок XX ст.) (Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя) URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/16229/2/Conf_2008_Stukhlyak_M-Ukrainski_periodychni_vydannia_359.pdf (дата звернення: 29.03.2018)
21. Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність URL: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/oliynyk.htm> (дата звернення: 27.03.2018)
22. Десять українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку XX ст. до 1939 року . URL: <http://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-scho-vydavalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/> (дата звернення: 29.03.2018)
23. Центральний державний історичний архів України. м. Львів. Ф.319. Оп 1. Спр 137. 61 арк.
24. Львівщина урочисто відзначила 100-річчя Союзу українок. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=30710>(дата звернення: 28.03.2018)

МОРОЗОВ А. Ю.

МІФОЛОГІЧНО-РЕЛІГІЙНІ ВИТОКИ ДЕЯКИХ ФІЛОСОФСЬКИХ КАТЕГОРІЙ (ДО ПРОБЛЕМИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ «ОНТОІСТОРІЇ»).

Як відомо, філософський світогляд історично зародився і зростав на ґрунті міфологічно-релігійної картини світу. Не лише перші видатні давньогрецькі мудреці (Фалес, Геракліт, Парменід), але й класики античної філософської думки (Сократ, Платон, Аристотель) попри всі намагання вийти за межі міфу і релігії, залишалися в їхньому смисловому «гравітаційному полі». Грекам вдавалося зберігати паритет раціонального та ірраціонального, чого не скажеш про нас, їх далеких нащадків. Взагалі, треба зазначити, що намагання повністю «розчаклувати світ», витіснити ірраціональне (поставити «Я» на місце «Воно», як сказав би Фрейд) саме по собі є ірраціональним. Така зухвалість «рацію» є симптомом хвороби людського духу, його гордині, а відтак - сліпоти щодо меж власної компетенції.

В цьому плані давні греки були духовно здоровими людьми, адже чудово розуміли, що міф має силу доказу, морального припису і закону (Софокл, Геродот, Аристотель), вже не кажучи про те, що він символічно описує священну реальність. І навіть якщо міф і стверджує подекуди щось брехливе (вироджуючись у казку, байку чи легенду), цю брехню можна використовувати, коли це корисно і вигідно, наприклад,

заради спільного блага держави. Адже говоріння правди (за певних обставин) може бути нерозумним й нашкодити справі. Вельми показовим є амбівалентне ставлення до міфу у Платона: з одного боку, міф для мислителя є продуктом вигадки і уявлення, а з іншого – оснований на істині і священному слові, сказаним оракулом, «невіра в яке рівнозначно богохульству» (Тахо-Годі А. «Миф у платона как действительное и воображаемое»).

Якщо основою філософії є скарбниця міфологічної мудрості, відповідно основні філософські категорії також наявні імпліцитно вже у міфі. Показовим в даному випадку є Аристотель («Філософ» з великої літери, як шанобливо називали його середньовічні схоласти). Він оперує двома важливими філософськими категоріями, що позначають два протилежні полюси буття – матерію і форму. Подивимося, в чому полягає філософський і міфологічно-релігійний зміст цієї онтологічної пари. Матерія відповідає за можливість, а форма – за дійсність. Матерія в чистому вигляді («першоматерія» схоластів) - це безформність, тобто те, що позбавлене будь-якого образу, ідеї, смислу, а відтак і реальності. У порівнянні з формою, матерія - це небуття. У цієї неформленості небуття є можливість набути форму, отримати відбиток (печатку) ідеї, стати тією чи іншою річчю. Тільки так матерія може долучитися до реальності. Ця можливість перетворення можливості на дійсність, небуття у буття має певну ступінь ймовірності. Здається, хтось із середньовічних мусульманських теологів вивів своєрідний закон: якщо поставити на важелі буття і небуття, то умовної «ваги» більше у небуття. У будь-якої існуючої речі більше шансів залишитись на рівні можливості, аніж стати проявленою дійсністю, тобто більше можливості не бути, аніж бути. Цей постулат несподівано підтверджує сучасна наука: «ймовірність виникнення життя із випадкового поєднання молекул дорівнює $10 - 255$. А ймовірність виникнення молекули ДНК дорівнює $10 - 80.038$ » («Населенный космос / Под ред. В. Д. Пенелиса. М., 1972).

Матерію Аристотель (і вслід за ним Фома Аквінський) ототожнює з жіночим, пасивним началом. Тут варто згадати, що для міфологічної свідомості безформна пасивність жіночого начала – це ніщо інше як хаос, безодня, прірва небуття. Первинний хаос символічно позначається «водою», «океаном». Давні греки часто апелювали до хаосу не лише в міфах, але й у філософії. Так, наприклад, Фалес, коли вчив про те, що все складається з води, фактично мав на увазі першоматерію, хаос, небуття. В цьому він недалеко пішов від Гесіода, який виводив все суще з хаосу. Платон в діалозі «Тімей» говорить про хаос («хору») як третій рід буття, який поєднуючись із ідеями, утворює наш чуттєвий світ становлення. Хаос для греків – це місце, простір, зяюча порожнеча. Християнська традиція як правонаступниця античної

також звертається до цього образу хаосу, щоправда, не вживаючи прямо сам цей термін. У «Ветхому Заповіті» говориться про те, що Господь створив небо (духовний невидимий світ) і землю (видимий світ) з «нічого». «Земля же була пуста і порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води» (Буття. 1, 2). Як пояснює це місце авторитетний богослов прот. Серафим Слободской, «під землею тут розуміється первинна, ще не облаштована речовина, з якої Господь Бог потім влаштував, або утворив видимий світ – Всесвіт. Ця не влаштована першоречовина, або хаос називається прірвою – неосяжний і нічим не обмежений простір... «Темрява була над безоднею» означає, що вся хаотична маса була занурена у пільму за абсолютною відсутністю світла» («Закон Божий», с. 105). Отже, біблійне ніщо-небуття, з якого створений космос, по суті, означає «хаос» (матерію, простір).

На відміну від матерії, форма – це те, що робить суще сущим, річ річню. Це смисл, образ, ідея. Відповідно, форма – це чоловіче солярне начало. Довгий час йшла філософська дискусія: чи може існувати форма окремо від матеріальної речі. Платон вважав, що форма речі – це ейдос (ідея), що існує у вічному ідеальному світові. Аристотель вважав, що форма притаманна речі як її іманентна властивість, але окремо від речі не існує. Нарешті, Фома Аквінський у своєму грандіозному теологічному синтезі стверджував, що форми («універсалиї») існують до речей (в божественному розумі), в самих речах як їхня сутність та поза речами (як загальні поняття нашого розуму).

Якщо матерія-можливість є філософським еквівалентом міфо-релігійного хаосу, то форма-дійсність є філософським еквівалентом міфо-релігійного космосу. Але постає питання: що уможливило перехід від можливості до дійсності, від небуття до буття, від хаосу до космосу? Замислюючись над цим, греки ввели третю категорію Логос – абсолютну духовну розумну силу, божественний Вогонь, який управляє цими перетвореннями. Дійсність речей (буття сущого) дається Логосом як телеологічною причиною космосу.

Смисловий міфологічно-релігійний часопростір осяяний неосяжною і незбагненною священною «блискавкою Логосу» (Геракліт). В горизонті Логосу, в царині його надземного світла торує свій шлях європейська історія філософії. Щоправда, остання є лише частиною більш загальної і масштабної священної історії Логосу, або «онтоісторії» (М. Гайдеггер). Логіка священної історії визначається здатністю людини як «міри речей» почути Логос, відповісти на Його виклик. Кожна історична доба чи етап філософської думки вступає у свої відношення з Логосом. Відштовхуючись від християнської (православної) оптики, можна сказати, що основні віхи священної

онтоісторії наступні: 1) міфологічне преклоніння людини перед священною таємницею Логосу; 2) переінтерпретація античного Логосу в патристиці, ототожнення Його з Одвічним Богом-Словом (Ісусом Христом); 3) Очікування і втілення Бога-Слова в людину заради спасіння людства: «Бог став людиною для того, щоб людина стала богом» (Афанасій Олександрійський); 4) смерть і воскресіння Логосу; 5) Підміна Логосу як Живого Бога-Особистості філософським абстрактним логосом як першопричиною (католицька схоластика, номіналізм); 6) філософська інтенція людини обмежити необмежене, визначити невизначене, раціоналізувати над-раціональне, сплюстити і баналізувати до рівня «здорового глузду» запаморочливу глибину божественної Істини; 7) нігілістична позиція повного відкидання Логосу; 8) очікування другого пришествя Христа-Логосу і кінця історії. Коротко кажучи, від буття в насиченому світлі нетварних променів Логосу людство поступово відступає в тінь, в метафізичну темряву і «смерть бога», в інфернальне небуття. Але попри тріумф сил небуття людству даровано відчуття метафізичної ностальгії, надії на новий світанок і воскресіння божественного («фреванш сакрального»).

Історія філософської думки як раціональна експлікація міфологічних символів, таким чином, може розглядатися в контексті онтоісторії. Це історія пізнання, приборкання і привласнення тієї онтологічної божественної реальності Логосу, що принципово не може бути до кінця пізнана, приборкана і привласнена. В цьому, власне, й полягає основна антиномічність філософського проекту. Оскільки Логос є герменевтичним горизонтом нашого пізнання, Альфою і Омегою, «Куди-і-Звідки трансценденції» (К. Ранер), тобто нашої потенційно безкінечної здатності до пізнання, то наближуючись до Логосу у раціональних концепціях, людина дедалі більше відступає від Логосу, забуває «істину буття» (М. Гайдеггер).

Світло Логосу розлило скрізь у сущому, але його джерело не належить царині сущого, бо знаходиться у над-сущому, у «не-світовому» (Гегель), у «Ніщо» (Гайдеггер). «Ніщо» Гайдеггера, на нашу думку, доцільно співставити з «Божественним Ніщо» Діонісія Ареопагіта (про це докладніше див. роботу Х. Яннараса «Гайдеггер і Діонісій Ареопагіт: або про відсутність і непізнаваність Бога»). Ніщо тривожить, бентежить людину настільки, що вона прагне перетворити його у деяке «що» (суще). Можна припустити, що Божественне Ніщо само змушене прийняти деякі риси сущого, щоб дати людині натяк про Себе, про власну таємницю. Божественний Логос (Ніщо) сіє в людині екзистенційний неспокій, невдоволення світом, прагнення до над-світового (через страх Божий і совість). Так з'являються великі світові релігії Одкровення.

Однак, немічна духом особа довго не може балансувати на краю прірви між світовим і над-світовим, іманентним «що» і трансцендентним Ніщо. Тому позитивна епістемологічна стратегія наступна: потрібно втягнути «не-світове» у воронку «внутрішньо-світового», перетворити Логос на об'єкт серед інших об'єктів, на річ серед речей, створити ілюзію множинності істин, здійснити певні утилітарні операції із цією штучною множиною. Так поступово відбувається перехід від міфо-релігійного до наукового (філософського) світобачення.

Міфологічно-релігійна свідомість побудована на ідеї служіння Істині як блискавці Логосу, яка обирає собі ціль серед людей, «включає» в того, хто морально готовий до її удару. В Біблії є такі характерні рядки: «Ісус відповів і до нього сказав: Як хто любить Мене, той слово Моє берегтиме, і Отець Мій полюбить його, і Ми прийдемо до нього, і осело закладемо в нього» (Від Івана 14:23). Отже, мета людини - не перетворити Логос на об'єкт пізнання, а поєднатися із ним в акті любові, що означає спасіння і вічне блаженство.

Філософська ж свідомість в певний поворотний момент (нігілізм Ніцше) оголошує Істину тоталітарною, репресивною, вбачає в ній волю до влади. Блідим залишком величі міфологічного Логосу є філософський розум, що у своїй немічці поступово перетворюється на шизофренічну «різому» (Ліотар). В цілому, траєкторія онтоісторії - це рух від повноти Логосу до його уламків, від космосу до хаосу, від дійсності до можливості стати дійсністю. При чому, логіка цього руху провіденційна. В самий Логос закладена можливість деградації і сходження «вниз». Можна назвати це абсолютним смиренням Логосу. Проте, якщо залишатися в межах традиційного християнського світорозуміння, у момент ілюзорного тріумфу хаосу Логос знову повинен спалахнути блискавкою, що ментально реставрує усі онтологічні пропорції (Августин Блаженний називав це вічним «восьмим днем»).

На завершення зазначимо, що скільки не було б смислових нашарувань у філософському пізнанні реальності, істинність істини буття (Софії-Логосу) продовжує світити тим, хто прагне побачити це світло, і хто відповідно екзистенційно налаштований і морально готовий до зустрічі із Нею. Одвічні смисли, які надійно зберігаються в надрах міфо-релігійного смислового простору, закриті від очей профанних науковців-позитивістів. Та крізь товщу інтерпретацій вони знову і знову просвічуються, вдихають життя у ті, здавалося б, мертві абстрактні філософські категорії і концепти, що перетворилися на незначущі слова-ярилки. Як сказано, «Дух віс, де хоче» (Ів, 3, 8).

МУХА О. Я.

РОЛЬ РОМАНА ІНГАРДЕНА У ТВОРЕННІ ЛЬВІВСЬКОГО ФІЛОСОФСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА І ПОЛ. XX СТ.

Філософську традицію львівського міжвоєнтя складно уявити без постаті Романа Вітольда Інгардена, ймовірно, найбільш недооціненого останнього системного філософа XX століття. Інгарден був тісно пов'язаний зі Львовом у 1925-1945 роках, аж до остаточного переїзду до Кракова. Його впливи на подальшу філософську школу та мистецькі кола Львова через засноване ним феноменологічне товариство, регулярні професорські семінари та зв'язки із видатними постатями літературного і мистецького Львова першої половини XX століття лише належить докладно дослідити й проаналізувати. Відтворити етапи його львівського періоду та вплив Романа Інгардена на тогочасну естетичну й мистецьку практику можливо передовсім через дослідження взаємних інспірацій – через відносини із Казимиром Твардовським, Остапом Ортвіном, Леопольдом Бляуштайном та іншими діячами міжвоєнного Львова. В силу цілеспрямованого затирання «нерадянської» пам'яті регіону, здійснити таку задачу тепер можливо лише на матеріалах із симптоматично збереженої особистої кореспонденції, архівних документів та свідчень сучасників і послідовників, які здебільшого опинились за кордоном.

Польський філософ Роман Вітольд Інгарден міг би рівною мірою вважатися німецьким, з цілої низки причин. Насамперед, бо перша значима праця, яка зробила його популярним, була написана німецькою, як і значна частина його творчої спадщини (виключно польською він розпочав писати уже після війни з ідеологічних міркувань, хоча політики завжди сторонився). По-друге, він був одним із найталановитіших учнів Едмунда Гуссерля і продовжувачем його феноменологічної школи – зокрема, його ранні праці публікувалися саме в Німеччині, оскільки в Польщі не знаходили належного зацікавлення. І, зрештою, по-третє, філософська постать Романа Інгардена мало відома в українській філософській традиції, але в дивний спосіб також змістовно забута і в польській культурі. Якщо прізвища його сучасників – Казімежа Твардовського (творця львівської філософської школи), Казімежа Айдукевіча (філософа й логіка, головного ідеолога Львівсько-Варшавської школи), Яна Лукасевича, Владислава Татаркевіча, Тадеуша Котарбінського – широко впізнавані і відомі навіть поза вузькоспеціалізованими філософськими контекстами, то Роман Інгарден, не зважаючи на його енциклопедичну всеохопність у філософії і навіть певну, вельми вдалу заявку на побудову повноцінної філософської системи, залишається доволі

екзотичною і міфічною фігурою. Ім'я безумовно знане, та відомості про львівський період творчості доволі фрагментарні, ще й праці, окрім «Книжечки про людину» від 1970-их років здебільшого не перевидаються.

Меншою мірою, та все ж із значною ймовірністю, Роман Інгарден міг би бути й «нашим» (чи принаймні галицьким) філософом: його філософське становлення відбувалося у стінах Львівського університету, саме тут він і написав свою першу ґрунтовну працю, з якої розпочав свій творчий шлях – «Das literaturische Kunstwerk» (1931) («Про літературний витвір»), а у період II світової війни (у Львові він пережив дві радянські й одну німецьку окупації) розпочав працю над твором усього свого життя – «Spór o istnienie świata» («Спір про існування світу»).

Однак попри понад 25 років праці у Львівському університеті (тоді Яна Казимира), сучасний його спадкоємець імені Івана Франка (у якому він також встиг трохи попрацювати у 1944 році на кафедрі германістики) не має навіть аудиторії, названої іменем одного із найвидатніших європейських філософів XX століття. З'являється ім'я Романа Інгардена в Енциклопедії видатних львів'ян та Енциклопедії Львівського університету [4], однак ані пам'ятних таблиць, ані музею, ані навіть тематичних спецкурсів, йому присвячених, немає.

Доцент, а згодом професор Львівського університету Яна Казімежа проживав у Львові довший час на вул. Яблонівських, 4 (тепер Руставелі), а згодом – на вул. Захаревича, 7/8 (тепер Архітекторській) (згідно архівних документів за 1925-1937 роки) [1; 2; 11]. Роман Інгарден вів надзвичайно активне професійне життя, зокрема брав активну участь у всіх значимих з'їздах і філософських конференціях (I Польський Філософський З'їзд у Львові у 1923, VIII Міжнародний філософський конгрес у Празі у 1934, Науковий З'їзд імені Ігнація Красіцького у Львові 8-10 червня 1935, II Філософський з'їзд у Кракові у 1936, Філософський конгрес у Парижі 1937, II Міжнародний конгрес естетики і мистецтвознавства в Парижі у 1937), писав багато рецензій та був регулярним шанованим гостем, зокрема Варшавського філософського товариства, підтримував стосунки із Бретонівським філософським товариством у Празі, гостро дискутував із фізикалізмом Віденської школи (лист від 13.04.1936) [1]. Значну кількість часу інвестував у роботу в редколегії журналу «Studia philosophica», що видавався Польським філософським товариством у Львові багатьма європейськими мовами задля популяризації львівської філософської школи за кордоном [10]. Інгарден слугував свого роду містком поміж львівською та німецькою філософською школою – один із найбільш відданих учнів Гуссерля, що критично осмислив і розвинув його творчий спадок [6], тримав зв'язок із Мартіном Гадегером та фактично

єдиний представляв феноменологічний напрямок у тогочасній польській філософії. Особливі стосунки його поєднували із Едитою Штайн, канонізованою у 1998 році Папою Іваном Павлом II католицькою святою Терезою Бенедиктою Креста. Попри те, що Інгарден не підтримував її життєвого вибору, їхня інтенсивна кореспонденція щодо феноменологічних питань становить цікавий матеріал для філософських студій. Окрім того, саме Едита Штайн взяла на себе обов'язок літературної редакції й коректури «Das literaturische Kunstwerk». Відвідував він і лекції популярних в той час в Парижі філософів П'єра Жане і Едварда ле Роя, доносячи актуальні європейські тренди до власних слухачів і колег.

Та окремим явищем у житті філософського й навіть ширше – культурно-літературного Львова були його знамениті філософські семінари 1934-35 та 1936-37 років, гостями й активними учасниками яких були не лише львів'яни, але й гості міста, що чули про їх надзвичайну атмосферу й креативний потенціал. Так, за спогадами знаного критика, літератора, перекладача й теоретика фільму Кароля Іржиковського, «У Львові бувають дискусії, кращі ніж в Варшаві, де забагато великих людей сидить, щоб вони могли між собою розмовляти про щось більше, аніж плітки. А у Львові потрапив власне на перлини польських диспутантів, на щось насправді пам'яткове під тим поглядом, тобто на щось таке, наче філософсько-літературний семінар для старших, організоване в університеті проф. Романом Інгарденом» [7, с. 5]. Далі Іржиковський перелічує відвідувачів, до яких належали поміж інших: Президент Професійної спілки літераторів Польщі, впливовий критик Остап Ортвін, драматург Анджей Рибіцькі, директор Східних Торгів доктор Гроссман, доктор Леопольд Бляуштайн, з яким Романа Інгардена поєднувала особливо важлива для обох мислителів методологічна дискусія, а також молоді доктори філософії, докторки музикології (вочевидь, йдеться в т.ч. про Зофію Ліссу) та ще кілька десятків осіб.

Згодом, це товариство переносилося на засідання Філософського Товариства чи вчашало на зустрічі Професійної спілки літераторів Польщі [3]. Остап Ортвін вважав, що саме в цих диспутах твориться нова школа літературної критики, особливо цінна тим, що поєднувала вона як фахових філософів, так й істориків, теоретиків музики, літератури й кінематографу, істориків мистецтва, практикуючих літераторів та суспільно активних громадян міста, лідерів громадської думки. Сам спосіб перебігу цих зустрічей – від ретельного ведення протоколу, резюмування й повторювання на наступній зустрічі раніше невирішених питань – нагадував Сократову маєвтику. Згадуваний вище Іржиковський так і називає їх – «справжньою „забавою мудреців”» [7, с. 5].

Р. Інгарден належав до нечисленних філософів-метафізиків, які шукали абсолютної істини, володіли гносеологічним оптимізмом та вважали, що розв'язання філософських проблем – лише справа часу і методології. «Філософів усіх часів Інгарден трактував по-коліжанськи, деяких приязно, інших поблажливо, почувався зобов'язаним переймати розпочаті ними справи і допроваджувати до вдовільняючого розв'язання» [9, с. 321]. Його філософія, викладена доволі претензійно, але й докладно – як стверджує Броніслав Лаговські, протиставляючи Інгардена іншому великому польському філософові XX століття – Лешеку Колаковському, для колег таких же працьовитих в читанні, як він у писанні, є рідкісним для XX століття прецедентом активності буття і пізнавального оптимізму.

Слід відзначити, що Роман Інгарден суттєво вирізнявся з-посеред колег і тематикою, і способом філософування. Його засаднича методологічна позиція як одного із представників феноменологічної традиції, яку в той час на цих теренах вважали «закордонною модою», видавалася колегам мало зрозумілою й надміру заплутаною. Тоді як аналітична традиція на чолі із Казимиром Твардовським посилювала позитивістичні позиції: саме в ці роки свої найважливіші праці опублікували Лукасевич, Тарський, Лешнєвські, Айдукевич та Котарбінський, а польський неопозитивізм переживав епоху найвищого розвитку.

Відтак вклад Романа Інгардена у філософське й культурне життя міжвоєнного Львова дійсно непересічний та оригінальний, його важко переоцінити і лише належить більш докладно досліджувати через його впливи на студентів, докторантів, академічних колег, літераторів, критиків та діячів чи поціновувачів культури.

Список літератури

Архівні матеріали:

1. Справа Романа Інгардена у Державному обласному львівському архіві (Фонд #26 Опис 5. Папка 768. 315 аркушів)
2. Особова справа професора Львівського університету Романа Інгардена, 1927-1939 рр., 30 арк. (Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. Опис 1. Папка 73)
3. Листи Романа Інгардена до Остапа Ортвіна у 1925-1936 рр. (Архів Остапа Ортвіна у Львівській науковій бібліотеці, запис 288/18)

Бібліографія:

4. ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка. У 2 т. – Т. 1: А–К. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 716 с.
5. Ingarden R., Witkiewicz S.I. Korespondencja filozoficzna. / Oprac. i wstęp. Bohdan Michalski, Wydawnictwo IFiS PAN/Collegium Civitas Press, 2002. – 116 s.
6. Ingarden, Roman. Moje wspomnienia o Edmundzie Husserlu / przekład Z.H. Mazurczak, St. Judycki, „Studia Filozoficzne”, „Archiwum Współczesne”, Nr 2 (183), 1981.
7. Irzykowski, Karol. Śnieg, literatura, teatr. [w]: “Pion” 1935, nr 9, s. 5.
8. Korespondencja Romana Ingardena z Kazimierzem Twardowskim (Listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz „Wstępem” poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura)/ Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2016. – 436 s.

9. Łagowski Bronisław, „Ingarden i Kołakowski: horror metafizyczny i horror polityczny”, [w]: A. Węgrzecki (red.), W kręgu filozofii Romana Ingardena, Warszawa -Kraków 1995. – ss. 321-330.
10. Majewska, Zofia. Książeczka o Ingardenie: szkic biograficzny. Lublin. Wydawnictwo UMCS, 1995. – 94 с.
11. Прzemysław Włodek; Adam Kulewski. Lwów: przewodnik. Pruszków: Oficyna Wydawnicza «Rewasz», 2006. – 415 s.

НОВИКОВ В. Г.

ГУМАНІТАРНА І ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ. ДО ПИТАННЯ ПРО ІДЕНТИЧНІСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ.

Актуальність. За останні 20 років з'явилося чимало досліджень, присвячених українській інтелігенції. Інтелігенція як специфічне соціальне явище покликана виконувати свідому та ініціативну роль у формулюванні, збереженні та передачі національних цінностей і традицій.

Проте більш глибокий аналіз свідчить, що насправді праць про інтелігенцію зовсім небагато. Звуженню хронологічних рамок дослідження української інтелігенції сприяла актуалізація досліджень, присвячених процесу українізації. Постанови й накази щодо впровадження української мови та культури в усі сфери життя робили інтегрований підхід до інтелігенції більш зручним [1, с. 25].

На визначення основних рис інтелігенції впливають історичні, культурні, національні та інші чинники, які й обумовлюють варіативність смислового наповнення поняття «інтелігенція», визначення її місця в структурі суспільства та соціальної ролі і функцій. Виокремлення певних груп, як правило, відбувалося в рамках професійного поділу на гуманітарну та інженерно-технічну.

Інтелігенцію як феномен української історії в своїх працях розглядали П. Саух, П. Уваров, П. Мілюков, А. Бичко, В. Слюсар, І. Бичко, І. Осинський.

Мета: проаналізувати виникнення розподілу інтелігенції на певні групи; визначення спільного та відмінного між гуманітарною та технічною інтелігенцією.

Сутність дослідження. Інтелігенція є ініціативною і творчою силою суспільства. Вона справляє великий вплив передусім на його освічену частину. Інтелігенція будь-якої нації є тією «творчою меншістю», до якої «підтягується» суспільна «пасивна більшість» [3, с. 218].

Аналіз літератури засвідчує, що технічна інтелігенція України ще не стала об'єктом ретельних досліджень вченими. Більшість праць розглядають технічну інтелігенцію в контексті радянської політики, або окремі аспекти її соціального становища, громадянської позиції. У довоєнному суспільстві технічна інтелігенція формувалась у певні соціальні групи й заохочувалась державою.

Технічна творчість, важка і самовіддана праця інженерно-технічних працівників сприяли відбудові економіки і постійному зростанню темпів виробництва промислової продукції. Інженерно-технічна інтелігенція відіграла значну роль в розвитку залізничної та металургійної промисловості Півдня України. Інженери і техніки спрямовують свою діяльність на вдосконалення виробництва та вивчення надр Півдня України [4, с. 176].

На межі XX–XXI ст. дослідники почали вдаватися до вузькопрофесійного визначення груп гуманітарної інтелігенції.

Носіями української національної ідеї, будителями національної самосвідомості народу були, насамперед, представники гуманітарної інтелігенції, тобто ті, які на професійному рівні створюють духовні цінності та зайняті в установах, що творять її інфраструктуру [5, с. 463].

Сьогодні її діяльність особливо важлива, оскільки зростання соціальної напруженості, що виявляється в політичній і національній нетерпимості, сплески екстремізму пов'язані не тільки з прорахунками в економіці і політиці, а й з низьким рівнем духовної культури. Без підвищення соціальної ролі культури, нарощування духовно-інтелектуального потенціалу неможливий вихід суспільства з соціальної кризи і його поступальний розвиток. У цих умовах гуманітарна інтелігенція покликана зміцнювати такі стабілізуючі основи людської життєдіяльності як моральність, гуманізм, свобода тощо.

Проблема дослідження феномену гуманітарної інтелігенції актуалізувалася у зв'язку з переходом до ринкових відносин, корінною зміною духовно-ціннісних орієнтирів в суспільстві. Це дозволяє виділити гуманітарну інтелігенцію як соціально-професійну групу людей, зайнятих в духовній, соціально-культурній сфері, та тих, які виконують освітню, просвітницьку і виховну функції й основною діяльністю яких є створення, зберігання, передача, трансформація духовної культури [6, с. 366].

Проаналізувавши матеріал, можна зробити наступні висновки:

- інтелігенції притаманні риси високого рівня культури та відповідальності за її стан;
- інтелігенція розгалужується на дві основні частини: технічну та гуманітарну;

- гуманітарна та технічна інтелігенція відповідає за різні напрями культурного забезпечення країни;
- технічна інтелігенція значний вклад вносить в економічний і науковий розвиток та модернізацію країни;
- в свою чергу гуманітарна інтелігенція підвищує рівень соціально-культурного розвитку громадян, їх освіти, духовно-ціннісних орієнтирів суспільства тощо.

Список літератури

1. Бердяев Н. А. Философская истина и интеллигентская правда / Николай Бердяев // Вехи: Сборник статей о русской интеллигенции / Под. ред. А. В. Даниловой. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1991. – С. 6–25.
2. Гриценко З. Г. Інтелігенція і влада. – 2004. – Вип. 3. – С. 129–137.
3. Гриценко З. Г. Інтелігенція Української РСР і науково-технічний прогрес (1959–1970). – К., 1975. – С. 218.
4. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX ст.: соціально-політичний портрет. – К. : Либідь, 1993. – 176 с.
5. Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. XX ст.): Монографія / Тетяна Марусик. – Чернівці : Рута, 2002. – 463 с.
6. Рибалко І. К. Історія України. В 2-х т.: Част. 2: Від початку XX с. до лютого 1917 р. – Харків : Основа, 1997. – 336 с.

ПЕТРУШОВ В. М., ТОЛСТОВ І. В.

ЯСКРАВИЙ ПРЕДСТАВНИК ЕЛІТЕ-КРАЇНИ ПОЧАТКУ XX СТ. – В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ

Все життя, багатогранність та глибина діяльності Володимира Івановича Вернадського (1863-1945) як ученого і громадянина вражають й досі: «Його ім'я серед засновників геохімії, космохімії, гідрохімії, радіохімії, радіогеології. Загально визнаним є його внесок у мінералогію, кристалографію, генетичне ґрунтознавство. Він – творець нової науки – біогеохімії, творець цілісної філософії світобудови, філософії суспільного життя, він – один із засновників антропокосмізму як світоглядної системи, яка поєднує в гармонійне ціле природничо-історичну та соціально-гуманітарну тенденції розвитку науки» [1, с. 295-296].

Вернадський є найяскравішим представником того соціального шару, який він сам називав еліте-країни, П. Тейяр де Шарден – людьми зростання, а А. Маслоу – самоактуалізуючимися особистостями, життєве кредо яких можна виразити наступними словами: «... нехай кожен на своєму місці робить те, що він вміє якомога краще». Це кредо Володимира Вернадського свідчить про те, що основою його життя був сквородинівський ідеал – самопізнання та спорідненої праці. «Я

впевнений, – писав він, – що все вирішує людська особистість, а не колектив, еліте-країни, а не демос і значною мірою її відродження залежить від невідомих нам законів появи великих особистостей... Звичайно, що нічого не зробить з цим соціалістична схоластика, як не зробило царське самодержавство і православний синод. В силу вільної думки я вірю як в єдину реальну силу, більш могутню, ніж це ми думаємо в наших політичних розрахунках» [2, с. 214]. У цьому вчений убачав головну умову відродження людини й країни.

Як зазначає Василь Шендеровський: «Володимир Вернадський був і назавжди залишиться великим сином української землі, хоча в історію світової науки (такий фатальний парадокс нашої бездержавності) увійшов як «замечательный русский ученый», «русский ученый-энциклопедист»...» [3, с. 28]. Про любов Вернадського до України свідчить уже те, що сімнадцятирічним юнаком він написав, мабуть, чи не єдиний у своєму житті вірш і присвятив його «своєму рідному краю»:

*«Украина, родная моя сторона,
Века ты уже погибашь...
Но борешься, бьешься, бедняжка, одна,
И в этой борьбе изнываешь.
В минуту гибели крайней твоей
Детей твоих дух пробуждался,
Старался свободу найти от цепей
И ум их тобой восхищался.
Но дела вести до конца не могли
И вновь начинались раздоры...» [3, с. 29]*

Це вірш свідчить про українську ідентичність Вернадського, розуміння історії свого народу. Зароджену з дитинства любов до України він зберігає впродовж всього життя. З огляду на це природним для Вернадського було активне включення в розбудову науки й культури України з перших днів здобуття Україною незалежності. Вчений організовує наукову громадськість України на розробку законопроекту й статуту Української Академії наук, першим президентом якої він став. Вернадський працює у різних комісіях по реорганізації вищих учбових закладів та наукових установ. За його ініціативою створюється Національна бібліотека України, він засновує наукові лабораторії, викладає в Київському університеті, він – ректор Таврійського університету у Сімферополі. Пізніше, через політичні реалії, які склалися 1922 року в Криму, учений з радістю прийняв запрошення ректора Сорбонни на читання циклу лекцій. Відтак почалося фактично еміграційне життя професора. Слухачами його знаменитих сорбонських лекцій були майбутні відомі філософи: Тейяр де Шарден і Е. Леруа. Тоді Вернадський вперше ввів у науковий ужиток

поняття ноосфери, в основу якого поклав ідею про гармонійне входження людини та її господарської діяльності у біогенний колообіг речовин.

Розвинена Вернадським ідея ноосфери – це свого роду нарис найбільш сприятливого для людства сценарію розвитку. Це можливий шлях подолання екологічної та антропологічного криз, породжених техногенною цивілізацією. Якщо до цього розвиток земного світу та людини в ньому визначався біосферою, то з формуванням суспільного організму соціум на основі наукових та технологічних досягнень бере це управління на себе, розвиваючи природу, перетворюючи біосферу на наукових засадах на ноосферу – вищий стан біосфери. Розуміння згубного шляху соціально-техногенного розвитку людства має супроводжуватися не тільки збереженням біосфери, ґрунтів, а також основних природних ресурсів. Для цього потрібно налагодити повне повернення відходів виробництва та побуту до виробничого та біосферний обігу, зберігаючи віковий біосферний кругообіг речовин

Надаючи великого значення науці, Вернадський завжди виступав проти використання наукових відкриттів на шкоду людству та закликав вчених пам'ятати про моральну відповідальність за свої відкриття. В наші дні, коли окремі держави ставлять людство на межу ядерної війни, ім'я Вернадського стоїть в перших рядах борців за мир на землі. У 1922 році він писав: «Ми підходимо до великого перевероту в житті людства, з яким не зможе зрівнятися все, що воно пережило раніше. Незабаром прийде час, коли людина отримає в свої руки атомну енергію, таке джерело сили, яке надасть їй можливість будувати своє життя так, як вона забажає. Це може трапитися у найближчі роки, а може трапитися і через століття. Але ясно, що це має бути. Чи зможе людина скористатися цією силою, направити її на добро, а не на самознищення? Чи дозріла вона до вміння використовувати цю силу, яку неминуче дасть їй наука? Вчені не повинні запліщувати очі на можливі наслідки їхньої наукової роботи, наукового прогресу. Вони повинні відчувати власну відповідальність за наслідки своїх відкриттів. Вони повинні пов'язати свою працю з найкращим упорядкуванням всього людства» [4, с. 1].

Щоденники та листи Вернадського дозволяють відновити його уявлення про закономірності розвитку суспільства як соціального утворення. На думку філософа, в соціальних явищах, через сильний вплив особистості на оточуюче, значну роль відіграє випадковий фактор, який не дозволяє побачити в них природні закономірності, які для Вернадського були критерієм науковості. Тому вдосконалення суспільства залежить тільки від активності особистості. А головною метою розвитку суспільства філософ вважав створення умов для існування вільної особистості. Такі умови, на думку Вернадського,

необхідні для досягнення щастя всіма людьми. Даними уявленнями про розвиток суспільства, які в сучасній термінології називаються проєктивним підходом, вчений керувався в своїй багатогранній суспільно-політичній діяльності.

Отже, сьогодні, як і за часів Вернадського, наші зусилля повинні бути скеровані на відмову від насильства в суспільних взаєминах. «Треба визнати, що ні переслідування з боку уряду, ані відсутність суспільної підтримки не зупинять роботу, яку несе на собі в інтересах свого народу українська інтелігенція, тобто elite. Вона може бути дозрілою або ні, але вона завжди є елітою нації» [5, с. 256].

Невдовзі після смерті Вернадського академік А.Ферсман писав: «Десятиліттями, цілими століттями будуть вивчатися та поглиблюватися його геніальні ідеї, а в його працях будуть відкриватися нові сторінки, які слугуватимуть джерелом нових пошуків». Його слова виявилися пророчими. І зараз ми відкриваємо для себе Вернадського, переконуємося, що багато його ідей виявляються співзвучними нашому часу. Ідеї Вернадського повертаються до нас різними шляхами – іноді через безпосереднє запозичення, іноді завдяки впливу об'єктивної логіки розвитку наукового знання вони влітаються в сучасну наукову картину світу, трансформуючи та збагачуючи її.

Список літератури

1. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. – 4-те доп. вид. – К.: Наукова думка, 2001. – 374 с
2. Вернадский В. И. Я верю в силу свободной мысли // Новый мир. – 1989. – № 12. – С. 204-222
3. Шендеровський Василь. Нехай не гасне світ науки. / За ред. Е. Бабчук. – К.: «Рада», 2003. – 416 с.
4. Вернадский, В.И. Очерки и речи. Т. 2. - Пг. : Научхимтехиздат, 1922. – 123, [1] с.
5. Развитие философской мысли в Украине : навч. посібник. / [за ред. проф. Ю. М. Вільчинського]. – 3-те вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2014. — 327, [1] с.

ПЕТРУШОВА Н. В.

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИХОВАННІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

В умовах сучасного етапу розвитку українського суспільства нагальною є потреба формування прошарку нової інтелігенції – освічених, розумних, духовно вразливих, небайдужих до долі своєї країни, людей. Одними з необхідних властивостей свідомого інтелігента, на нашу думку, є вища освіта, творчий підхід до власної професії, здатність до самовдосконалення та до розширення меж своєї свідомості шляхом пізнання інших культур, вивчення інших мов. Знання іноземних мов здавна вважалося показником інтелігентності у

світовій історії, більшість творчо обдарованих людей вільно володіли двома-трьома мовами, які вивчали з дитинства.

В наш час, іноземна мова є також ж необхідністю для людини, яка хоче розвиватися, набувати досвід інших країн, подорожувати. Сучасне суспільство жадає від випускників вищих навчальних заходів вмілого застосування знань на практиці для вирішення різноманітних професійних проблем, незалежного критичного мислення, високого загальнокультурного рівня, гнучкої адаптації в соціально-політичних умовах, що швидко змінюються. Зростання суспільної потреби у креативних спеціалістах приводить до зміни акценту в роботі сучасних вузів, до розширення програми підготовки з вузькопрофільних фахівців до виховання висококультурних, творчих особистостей, здатних орієнтуватися у нових умовах.

Завданням виховання інтелігента нового типу є цілеспрямоване формування високих інтелектуальних й особистісних якостей, активної пізнавальної самостійності, розвиток творчих здібностей під час навчально-виховного процесу. Сьогодні перед системою освіти постало завдання максимально розвинути в людині самостійність, розкрити індивідуальну своєрідність творчого потенціалу, виховати творчу особистість, що є суб'єктом соціального життя, має здатність до саморозвитку, самовизначення й самореалізації. Для вирішення цих завдань необхідним є створення гнучкої, відкритої, варіативної системи освіти, з обов'язковим використанням індивідуально-орієнтованих педагогічних технологій. Збільшення ефективності та якості професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі можливо за умови переваги творчого, пошукового підходу в діяльності викладачів і студентів на всіх етапах навчального процесу; індивідуалізації й диференціації учбово-пізнавальної діяльності студентів; створенні відвертої атмосфери довіри на всіх етапах процесу навчання.

На нашу думку, найбільш сприятлива атмосфера для формування творчого потенціалу студентів – існує на заняттях з іноземної мови. Підґрунтям для даного твердження є те, що на заняттях з іноземних мов студенти опановують не лише лексико-граматичний, тобто суто мовний матеріал, але й отримують інформацію стосовно географії, історії, політики, освіти, традицій та релігійних вірувань країни, мова якої вивчається. На нашу думку, при викладанні предмету «іноземна мова» – поліфункціонального та багатоаспектного за своєю природою – викладач використовує найбільшу кількість особистісно-орієнтованих творчих методик, новітніх інформаційних технологій, інноваційних методів навчання, а отже, сприяє виявленню та розвитку творчого потенціалу студентів, налаштовує його на прагнення до нових знань та виховує у нього лише найкращі особисті якості.

Сучасний викладач іноземної мови має не лише володіти усіма новітніми педагогічними технологіями, але й вміти втілювати їх у життя – творчо і цікаво для студентів. Відповідно до цього, завданням викладача є, по-перше, використання якомога більше творчих методик та завдань для студентів, по-друге, захопити своїм прикладом, стилем викладання та подання матеріалу, залучити до процесу самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення.

Особистісно-орієнтований підхід до викладання іноземної мови може виступати найважливішим фактором становлення вільної творчої особистості завдяки значному потенціалу іноземної мови як дисципліни, заснованої на спілкуванні, і такої, що розвиває рефлексивність мислення, професійну культуру й самосвідомість, загальну компетентність майбутніх фахівців. При роботі з розкриття особистісного потенціалу студентів на заняттях з іноземної мови основна робота, звичайно ж, виконується викладачем. Серед провідних форм занять, що стимулюють розвиток креативного потенціалу можна зазначити: лекція з елементами дискусії, заняття-дослідження, захист проєктів, дидактичні і рольові ігри, індивідуальна робота зі студентами, робота у групах та ін. Поміж методів можливо виділити такі, як евристичні, дискусійні, тренінгові методи, методи проблемного навчання, метод створення проблемних ситуацій, метод проєктів, метод творчих завдань, методика адресно складених контрольних робіт та багато ін.

Засобів навчання, які стануть у пригоді викладачу при вивченні іноземної мови – безліч. Окрім сучасної наукової літератури та різноманітних дидактичних матеріалів, існують навчальні комплекси з аудіо та відео супроводом; викладачі іноземних мов широко використовують технічні засоби навчання – наразі доступ до автентичних матеріалів країни, мова якої вивчається, не є проблематичним.

Вибір необхідної методики, прийомів та засобів навчання залежить від рівня креативності самого викладача іноземної мови, що піднімає актуальне питання щодо необхідності високого рівня майстерності викладача, мірила якому ще і досі не існує. Проте, беззаперечним є те, що головним обов'язком кожного викладача є прагнення до постійного вдосконалення, як своїх наукових знань, так і педагогічних методик викладання кожного окремого предмету.

Постійна творча атмосфера, жага до знань, обстановка напруженого колективного виконання завдань сприяють вихованню в студентів високої культури спілкування, визивають у них справжню свідомість й активність, прагнення до проникнення в сутність речей, а саме ці якості надзвичайно необхідні сучасному інтелігентові. Спільна креативна й наукова творчість викладачів і студентів –

найефективніший, перевірений практикою шлях розвитку потенційних здібностей, становлення характеру дослідника, митця; виховання ініціативи, відповідальності, працьовитості, потреби й навичок постійної самоосвіти в майбутньому, а іноземна мова – це шлях до пізнання себе, навколишнього світу та культури інших народів. А вивчення іноземних мов – необхідне для виховання свідомого, освіченого інтелігента.

ПЕЧЕНЮК А. В.

БОГДАН ГАВРИЛИШИН ПРО МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

У ХХ сторіччі на долю української нації припало чимало випробовувань, загроз, які могли знищити нас, як національну спільноту. Україна пережила більшовицьку окупацію, стала епіцентром боротьби двох тоталітарних режимів (сталінського і нацистського). Все ж, переживши протягом одного сторіччя дві світові війни, три голодомори, наш народ зумів під кінець ХХ ст. організуватись і створити самостійну державу.

Тисячі українців змушені були шукати кращої долі за кордоном. Але навіть у далеких країнах вони звеличували Україну та змогли вразити світ своїм талантом.

Безумовно до таких українців можна віднести Богдана Дмитровича Гаврилишина (1926–2016).

Усе своє життя він мріяв про незалежність України, працював задля служіння ліберальній демократії, яка, на його переконання, дозволяє досягти справедливості та соціальної єдності [1].

Донедавна його вважали чи не найбільш впливовим українцем світу [2].

Зазвичай згадку прізвища Гаврилишин супроводжують епітетами: «один із найвпливовіших українців у світі», «консультант урядів», «засновник бізнес-освіти в Україні», «філантроп» [3].

Народився Богдан Гаврилишин у містечку Коропець Буцацького повіту, Тернопільського воєводства, Польської республіки. Він з дитинства відчув усі «переваги» сталінізму та нацизму, знав, що таке справжній страх, голод, вигнання, імміграція. Проте він ніколи не втрачав оптимізму, завжди був відкритий до передачі свого досвіду молодшому поколінню [1].

Вивезений німцями у 1944-му на примусові роботи, підліток з українського села отримав освіту в Канаді, став видатним економістом, довгі роки очолював Міжнародний інститут менеджменту в Женеві,

консультував великі міжнародні компанії та уряди південноафриканських і азійських країн, був фундатором Світового економічного форуму в Давосі, дійсним членом Римського клубу, читав лекції більш ніж у 88 країнах [3].

Радянські «вчителі наукового комунізму» у 80-х роках минулого століття Б. Гаврилишина називали «професором, відомим українським буржуазним націоналістом». Його книгу «Дороговкази в майбутнє – до ефективніших суспільств», яка у світ вийшла 12-ма мовами, називали дороговказами у минуле, у капіталістичний лад. Книга виявилася для радянської економічної науки справжньою «науково-інтелектуальною диверсією». Як стверджував пізніше Богдан Дмитрович, «моя головна мета полягала в пошуку нової методології аналізу ефективності держав, а також у дослідженні досвіду різних суспільств з метою створити нову галузь, яку можна було б назвати «архітектурою суспільних ладів» для того, щоб у майбутньому, коли Україна стане незалежною, «дистилювати» досвід різних країн і сформувати для України новий, тільки їй властивий лад» [4].

Б. Гаврилишин є співавтором концепції «сталого розвитку», яка при формуванні національних політик прийнята на озброєння більшістю європейських країн [3].

Богдан Дмитрович згадував, що в дитинстві на нього величезний вплив справили дві книги – Біблія та «Кобзар» Тараса Шевченка. Він був переконаний, що Велика книга духовно зосередженому читачеві може дати значно більше, ніж безсистемне та невпорядковане поглинання інформації з Інтернету [5].

Б. Гаврилишин завжди був оптимістом, сповненим водночас іронії та самоіронії (саме це допомагало йому долати невдачі), й до останнього не припиняв «перти свого плуга» [4]. Як людина, чийі знання та уміння цінувалися в багатьох країнах світу, він при зустрічі з іноземними дипломатами чи бізнесменами, представлявся «Гаврилишин, українець!» [3].

У свій час Богдан Дмитрович жалкував, що у 90-х роках минулого століття прийняв рішення не балотуватися в Президенти України. У той час політична еліта та бізнесмени таких країн як США і Велика Британія пропонували підтримку як у виборчій кампанії так і серйозну фінансову підтримку державі. За допомогою команди компетентних людей тоді можна було провести ефективну політику, розвинути нову професійну патріотичну бюрократію [2].

Ще у 2000-х роках Б. Гаврилишин стверджував, що Україні бракує справжньої політичної еліти, при владі знаходиться чимало тих, кого й близько не можна допускати до керма держави [4]. Серйозною проблемою для України є відсутність ідеологій у найбільших партій.

Проте Богдан Дмитрович з оптимізмом дивився у майбутнє нашої держави, адже українці традиційно мають потужний інтелектуальний потенціал [3]. При цьому він покладався на нове покоління молодих – патріотичних, освічених і некорумпованих, вважав, що основними характеристиками сучасної української еліти мають стати: патріотизм, компетентність, порядність і чесність [2].

Важливе значення Україна має приділяти процесу виховання патріотичної еліти: «В Україні повинно бути півмільйона пластунів, і тоді не треба було б турбуватися про майбутнє України» [4].

Б. Гаврилишин вважав, що кожен українець повинен докладати зусиль для реалізації своєї великої мрії, потрібно розвивати у собі колосальний інтелектуальний апетит. Сильна особистість, як правило, проста, не обтяжена суетою та марнославством [5].

На найближчу перспективу Україні потрібна критична маса молодих українців, які б зрозуміли та відчували особливості розвитку кращих економік світу. Саме такі люди можуть підібрати найкращі складові для політичної та соціальної розбудови нашої системи. При цьому, у яке б середовище і складні обставини не попала людина, скрізь треба бачити можливості для свого розвитку.

За сприяння Б. Гаврилишина було профінансовано програму «Молодь змінить Україну», за якою понад 80 груп молодих людей пройшли освітні курси в таких країнах як Австрія, Німеччина, Норвегія, Польща, Швейцарія, Швеція.

На переконання Гаврилишина, для побудови ефективної економіки нарізним каменем має стати розвиток збалансованої екосистеми «людина – бізнес – природа», при якій кожне управлінське рішення має прийматися з урахуванням інтересів прийдешніх поколінь.

При цьому необхідними умовами мають стати: політична свобода, належний рівень економічного добробуту усього населення, соціальна справедливість (освіта, охорона здоров'я тощо), симбіоз з біосферою.

Великий Українець Гаврилишин на прощання сказав: «От я не геній, але зробив багато. Змінив долю декількох країн. Я не є винятково талановитим» [3].

Богдан Дмитрович залишається для нащадків тією особистістю, якою сам вирішив стати, ще коли був маленьким хлопчиком: «достатньо поважною особистістю, щоб впливати на перебіг української історії».

Список літератури

1. Пуаеттон В. Богдан Гаврилишин, невтомний мандрівник: біографія / Віржині Пуаеттон. – К.: ТОВ «НВФ «Славутич Дельфін». – 2015. – 144 с.
2. Гладських О. Богдан Гаврилишин: Україну зможуть трансформувати тільки молоді – патріотичні та освічені / О. Гладських. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://delo.ua/special/bogdan-gavrilishin-ukrajinu-zmozhut-transformuvati-tilki-molodi-306890/>

3. Рінгіс А. Богдан Гаврилишин: Мрійте, але велико мрійте, про великі речі / А. Рінгіс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/04/1/7139900/>
4. Грабовський С. Він був нестандартним інтелектуалом із беручим розумом і дієвою енергією / С. Грабовський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/blogi/themes/zhittya/ironichniy-optimist-bogdan-gavrilishin-792639.html>
5. Івшина Л. Реліктовий перспективний українець, або Сім уроків від Богдана Гаврилишина / Л. Івшина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/nauka-bogdana-gavrylyshyna>

ПЛАНДА А. В.

КИЄВО-МОГИЛЯНЬСЬКА АКАДЕМІЯ У ДОБУ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО ЯК ФОРТЕЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Києво-Могилянська академія... чим вона є такою особливою для українців? Доба українського бароко є однією з найважливіших епох у розвитку української культури. Вона співпала з розвитком Просвітництва в нашій країні, яке було започатковане, передусім, духовною діяльністю українських братств, та їх освітніх центрів. У Гетьманщині роль такого центру виконувала Києво-Могилянська академія, як культурний проєкт майбутньотворення України, який заклав П. Могила.

Синтетичний характер доби бароко узгоджувався з прагненням тогочасної людини поєднати свій потяг до нового, до змін, оригінальності з глибокою пошаною до старовини, традицій та авторитету.

Петро Могила в цей період реалізує західноєвропейські програми освіти на базі латини, розробляє нову концепцію церковної діяльності. Це засвідчують його реформи православної церкви, намагання зблизити християнські типи релігійності та богословські вчення Заходу і Сходу, раціоналізація теологічних доктрин і церковної практики в Україні, а також поєднання у створеній ним Києво-Могилянській академії західних освітніх моделей з педагогічним досвідом, набутим братськими школами та Острозькою академією. Випускники Академії ставали видатними державними і культурними діячами і відкривали школи на зразок тієї, з якої вийшли, що, власне, сприяло поширенню освіти по всій території України.

Крім того, Києво-Могилянська академія відіграла найбільшу роль як у поширенні філософських знань у нашій країні, так і в розробці ідей, що ведуть до філософії Просвітництва.

Якщо «у домогилянський період свого розвитку філософія була поєднана з теологією, історіографією, літературою; розвивалась у формі вкраплених у духовну творчість елементів християнського неоплатонізму або ж у вигляді практики досягнення містичного осяяння, розумілася як мудрість і життя в істині, що відображало духовно-практичне освоєння тією філософією світу», то в Академії відбувається перехід до його теоретичного осмислення [1, с. 67].

Студентами Києво-Могилянської академії були представники різних верств населення. Курс навчання тривав 12 років. Викладали поетику, риторику, філо-софію, богослов'я, граматику, арифметику, геометрію, нотний спів, грецьку та польську, старослов'янську та українську мови. Навчання велося переважно латинською мовою. Але, що характерно, поступово вона витіснялася українською, яка була щоденною мовою спілкування студентів і професорів. У філософських трактатах професорів Києво-Могилянської академії людина мислиться як мікрокосмос, як невід'ємна частина природи, що підпорядковується її законам.

Цікаво, що Р. Заборовський запровадив внутрішній порядок в академії і видав інструкцію під назвою «Закази Києво-Могилянської академії». Головна мета навчання пов'язана з розвитком вільної особистості студентів Києво-Могилянської академії, створенням атмосфери розкритості, яка б сприяла усвідомленню своєї цінності і гідності. В одному з двадцяти двох її пунктів особливо наголошується на користі публічних диспутів, які не тільки сприяють засвоєнню знань, а й готують майбутніх громадян. Студенти на диспутах могли критикувати лекції за попередній тиждень.

Серед відомих випускників наступні: Іван Мазепа, Іов Борецький, Сковорода, Ломоносов, Павло Полуботок, Скоропадський та ін. Але це не просто прізвища. Вони викарбовані в історії. За кожною особистістю криється низка досягнень та здобутків, великих змін та перемог, котрі несуть в собі величезне та неоціненне значення для нашого народу [2, с. 124].

У наш час система освіти кардинально змінилась. Я вважаю, що на це значною мірою вплинули радянські часи. Але це не на стільки страшно як те, що до сих пір залишились працювати й навчати нове покоління радянські викладачі. Тобто геть дискусії та обговорення, в яких народжується істина. Натомість привіт звичайному запам'ятовуванню та а-ля переписуванню.

Як свідчить історія, вихід з кризи будь якої нації в будь-який час висуває на перше місце чинник культури та освіти. Тому такого фундаментального значення набуває культурний проект майбутньотворення України, в якому освіта високого ґатунку постає як складова української національної ідеї. Реформа в галузі освіти як шлях

до національного відродження України потребує врахування не тільки освітнього досвіду у світовому контексті, а й залучення духовних традицій свого народу. Тому у цьому контексті духовний та освітній досвід Києво-Могилянської академії, як видатного центру українського просвітництва, визнаного у провідних навчальних закладах Європи в добу українського бароко має для нас велике значення.

«Тяжко жити в часи великих змін» та «хто не знає своєї історії, той просто не має майбутнього». Ми живемо в часи великих змін (стосовно освіти це теж дуже актуально), маємо пам'ятати історію Києво-Могилянської академії включно та взяти все найкраще, що залишили наші предки. Києво-Могилянська академія є орієнтиром та промінь світла, що сяє крізь призму історії.

Список літератури

1. Стратій Я. Розвиток філософської та політико-правової думки в Києво-Могилянській академії / Я. Стратій // Київські обрії. Історико-філософські нариси. – К., 1997. – С.67
2. Федів Ю.М., Мозгова Н.Г. Історія української філософії / Ю.М. Федів, Н.Г. Мозгова. – К., 2000. – 345 с.

Половинка О. Л.

СУЧАСНА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ, ЯК ОСОБЛИВЕ СУСПІЛЬНЕ УТВОРЕННЯ

У наш час в Україні здійснюється перехід до інформаційного, постіндустріального суспільства, вже сформованого в розвинених країнах світу. В інформаційно-технологічному суспільстві найважливішу роль відіграють науково-технічні знання та інформація, які виступають основним результатом діяльності науково-технічної інтелігенції. При цьому сучасна науково-технічна інтелігенція починає відігравати провідну роль у функціонуванні та розвитку суспільства, в інтеграції України в світовий інформаційний простір.

Наслідком швидкого науково-технічного розвитку суспільства, інформатизації та комп'ютеризації всіх його сфер нерідко виступають такі явища, як позбавлення людини її людської сутності, руйнування природного середовища, надмірне захоплення технічною стороною явищ на шкоду їх сутності та інше. Переважання технократичного мислення і пріоритет науки і техніки над духовними потребами людини викликають нагальну потребу наявності в суспільстві певної соціальної сили, безпосередньо пов'язаної з досягненнями науки і техніки, що буде характеризуватися, високою духовністю і наявністю гуманістичних цінностей. Такою соціальною силою, яка зможе забезпечити сумісний соціально-культурному і духовному розвитку людини та суспільства

прогрес науки, техніки і технології, повинна стати сучасна інженерно-технічна інтелігенція.

Технічна інтелігенція з'явилася внаслідок формування суспільних механізмів функціонування і соціального відтворення груп, властивих цивілізації промислового капіталізму. До найважливіших механізмів належить створення інженерної та спеціальної освіти, соціальної організації, що регламентують положення групи в державно-правовій системі, професійних співтовариств і інших інститутів.

Термін «Науково-технічна інтелігенція» був сформований у період Радянської влади для позначення осіб, «які в результаті навчання в спеціальних навчальних закладах та накопичення знань в ході практичної роботи можуть висувати і розробляти науково технічні ідеї, втілювати їх в техніку і технології, а також генерувати нове наукове і технічне знання і сприяти його впровадження в різних галузях суспільного життя»[1, с. 104-105].

Що стосується сучасної науково- (або інженерно-) технічної інтелігенції, то згідно зі статтею [2, с. 133-140] найбільш повно це поняття описує наступне визначення: інженерно-технічна інтелігенція – це соціально-професійна група, зайнята кваліфікованою розумовою працею по технічному управлінню, експлуатації та науково-технічній підготовці виробництва у сфері матеріального виробництва, що потребує вищої або середньої технічної освіти.

Роль технічної інтелігенції обумовлена соціально-економічним характером і професійним змістом її праці. Характер і зміст праці вченого і інженера визначається високою продуктивністю, творчим потенціалом, місцем науково-технічних працівників в системі управління виробництвом і їх функціями. Праця науковця та інженера характеризується тим, що вона є безпосередньою складовою частиною сукупної праці, що створює матеріальні багатства, і тим самим особливо значима для суспільства. Інженерна праця - творча. Творчий зміст праці характеризується функціями, що виконуються працівниками, технічною озброєністю, знаннями і навичками, необхідними для виконання роботи, загальноосвітньою, фундаментальною та професійною підготовкою, наявністю евристичних моментів в рамках інженерної діяльності вченого.

Місце технічної інтелігенції в значній мірі залежить від її компетентності. Компетентність інженера і вченого - це глибокі знання і досвід в області техніки, технології, економіки та організації виробництва, соціології та психології колективної праці. Розширення організаційних форм взаємозв'язку науки і виробництва супроводжується збагаченням функцій інженерної праці, які включають процес технічної підготовки виробництва, всі стадії

проектування, створення і впровадження нової техніки і технології, освоєння нових видів продукції, її вдосконалення і модернізації.

Розглянемо специфіку діяльності технічної інтелігенції, зокрема, соціокультурні аспекти її діяльності в сучасному суспільстві.

Отже, в сучасному світі, в області моралі і моральності ми спостерігаємо незначний прогрес, а в області науки і технологій навпаки - величезний і постійно зростаючий. Стає питання: як звести ці два начала, змусити їх працювати разом, виступаючи єдиним фронтом?

Для гармонійного розвитку суспільства в умовах науково-технічного прогресу, одночасно повинні виконуватися три умови:

1. Висока духовність людини повинна переконати його в безальтернативності розвитку технологій, як матеріальної основи прогресу.

2. Гуманність суспільства повинна створити умови, при яких могутні технічні досягнення, створені для негативного впливу на особистість і суспільство, розглядатимуться лише як засоби стримування і залякування. Іншими словами, гуманістичні моральні основи повинні стати фундаментом світобудови, забезпечуючи рівновагу з виробничою компонентою. Саме так функціонує здоровий живий організм, коли внутрішні сили врівноважують агресивні сили зовнішнього світу.

3. Висока духовність, культура і мораль повинні забезпечити безпечне володіння складними технологічними досягненнями і об'єктами, максимально зменшуючи ймовірність техногенних природних агресій. [3, с. 3-4]

На думку М. Згуровського дуальна роль науково-технічної інтелігенції полягає в тому, щоб давати світові сучасні технології, одночасно вдосконалюючи його духовно. Та, на його погляд, саме українська інтелігенція має для цього унікальні умови, тому що по-перше, вона достатньо численна і включає в себе широкий спектр сучасних наукових напрямків і знань По-друге, сама вітчизняна наука і техніка розвинені в такій мірі, що роблять Україну однією з найавторитетніших в цьому сенсі держав. По-третє, науково-технічна інтелігенція добре структурована в професійні спільноти: в країні функціонують, ідеологічно та професійно об'єднані державні (в першу чергу НАН України) та недержавні академії. І останнє, громадський авторитет інтелігенції залишається високим, відомі її представники користуються довірою нації. [4, с. 38-43]

Список літератури

1. Агеева Л.А. Интеллигенция / Л. А. Агеева, [и др.] Мн.: Наука и техника, 1988. С. 104-105
2. Коротяев С. І. До питання про визначення терміну «Інженерно-технічна інтелігенція» / С. І. Коротяев // Історичний архів. Наукові студії – Випуск 12. — Миколаїв: Чорноморський державний університет імені Петра Могили; Інститут української

- археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2014. — С.133-140. Режим доступу: http://archeos.org.ua/?page_id=6691.
3. Згуровский М. Научно-техническая интеллигенция и национальная идея / Михаил Згуровский // Зеркало недели. – 1999. - №42. - С. 3-4.
 4. Згуровський М. Науково-технічна інтелігенція та суспільний прогрес / М. Згуровський // Вісник Національної академії наук України. - 2001. - № 2. - С. 38-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2001_2_5

Попов В. Ю., Попова О. В.

**ЛЕОНТОВИЧ У ГРИШИНО: ЕПІЗОД ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕЛІГЕНТА
НА ПОЧАТКУ МИНУЛОГО СТОРІЧЧЯ**

Відомий український мислитель Борис Грінченко вустами героя свого «Сонячного проміння» Марка Кравченка, який намагався своєю самовідданою працею подолати прірву між інтелігенцією та українським народом, якось наприкінці ХІХ сторіччя проголосив: «Української інтелігенції немає, існують тільки українські інтелігенти» [1, с. 358].

Безперечно одним з таких інтелігентів з трагічною долею, що став «сонячним променем» станції Гришино у 1904-1908 роках був український композитор Микола Леонтович. Народжений на Східному Поділлі у родині священника, він після закінчення Подільській духовній семінарії працював вчителем в різних навчальних закладах сучасної Вінниччини. Викладаючи музику та співи, організовуючи хори, він одночасно видає «Першу збірку пісень з Поділля». Поряд із цим Леонтович впродовж 1903-1904 років відвідує лекції та консультації в Петербурзькій придворній співочій капелі і невдовзі складає іспит на звання диригента церковного хору.

Однак, в житті майбутнього автора «Щедрика» бували й неприємні обставини. Через різні ускладнення зі шкільним керівництвом йому довелося залишити Вінницю і тривалий час поневірятися без засобів до існування. Перебуваючи на батьківщині дружини Леонтович дізнається, що на станції Гришине (зараз – місто Покровськ Донецької області) існує вакансія вчителя в залізничній школі (є версія, що цьому сприяла зустріч з залізничним інженером у потязі, що повертався з Петербургу). І Микола Дмитрович разом з дружиною Клавдією Ферапонтівною потрапляє на Донбас. 27 річний Леонтович майже на 4 роки опиняється на станції Гришино.

Як почував себе молодий подільський інтелігент у залізничному селищі, як вплинуло його перебування, яке припало на досить бурхливі 1904-1908 роки, на його подальшу долю?

Станція Гришино, як відомо з'явилася 1875 року у зв'язку з будівництвом Катеринівської залізниці, що поєднувала криворізькі залізородні копалини з донецькими вугільними шахтами. На початку ХХ сторіччя в пристанційному селищі мешкало більш ніж 2600 людей, здебільшого залізничники та їх родини. Центрами духовно-культурного життя на станції Гришино була Святомиколаївська церква, що знаходилася навпроти новозбудованого вокзалу та залізничне двокласне училище, відкрите при паровозному депо 1902 року. Саме в це училище вчителем співу та музики був прийнятий Микола Леонтович. Училище було чимось на зразок сучасного ПТУ: готувало молодший технічний персонал для залізниці (слюсаря, монтери, телеграфісти), але в той же час виконувало роль початкової школи, оскільки церковно-парафіяльної школи на станції не було. Леонтович як нового вчителя музики зустріли досить гостинно та доброзичливо: йому протегував сам начальник станції Гришине Чумаков та його донька Галина. Майбутній композитор зміг здійснити свою давню мрію: створив власний аматорський хор, який стає найкращим на всій Катеринівській залізниці. В репертуарі хору були церковні співи (він приймав участь у богослужіннях у Святомиколаївській церкві), а також пісні Лисенка, Коцюпинського, народні мелодії у власній обробці Леонтовича.

Як згадувала згодом одна з гришинських хористок популярність майбутнього композитора у пристанційному селищі була великою. «Коли я була в третьому класі, нас сповістили, що зараз буде урок співів і вестиме його новий вчитель М. Д. Леонтович. Одягнений він був просто: в темному костюмі, в українській сорочці. Провівши з нами кілька уроків, він запитав: «Хто хоче співати в хорі?» Бажаючих було багато. Проте Микола Дмитрович перевірів голоси і вибрав з нашого класу чотири дівчини. З інших класів відібрав хлопчиків і дівчат, а потім кількох дорослих і утворив аматорський хор...З концертами виступали ми не тільки на станції Гришине, але й на інших станціях: Авдіївка, Кринична, Чаплине, Межова тощо. Скрізь нас зустрічали дуже добре, успіх був великий. Миколу Дмитровича викликали, дякували... Микола Дмитрович любив свій хор, піклувався про кожного співака. Ми також любили його і ніколи не підводили свого Батька» [2, с. 19-20].

Творча, товариська атмосфера панувала й серед колег по залізничному вчилищу, котре з 1905 року очолив вчитель математики Прохор Дейнега, який був доволі харизматичною особистістю. Разом зі своєю нареченою вчителькою словесності Лідією Добровою він поєднував свою легальну педагогічно-організаційну діяльність з нелегальною революційною, будучи головою осередку партії есерів. Навряд чи Микола Леонтович з його тихою, лагідною вдачею міг

захопитися радикальними ідеями есерів, а тим більш більшовиків або якимось чином співробітничати з ними, але бурхливі події осені 1905 року, можливо помимо волі, втягнули його у вирій протистояння, що набувало все більш жорстоких форм.

В радянській історіографії, яка спираючись на відомий вислів Леніна, вважала революцію 1905 року «генеральною репетицією 1917-го». Події жовтня-грудня 1905 року на Донбасі зазвичай визначалися як збройне повстання донецького пролетаріату проти царизму. Але насправді події мали дещо іншого характеру. Після проголошення Маніфесту російського царя Миколи II від 17 жовтня в Російській імперії починається збройне протистояння між чорносотенним рухом (який певним чином підтримувався владою) та революційним, що складався з різних соціальних, національних та ідеологічних груп, які вимагали поглиблення перетворень. На місцевому рівні це протистояння виглядало як антагонізм між погромниками-монархістами та бойовими дружинами революціонерів, євреїв та містечкової інтелігенції. Цікаво, що євреїв на Донбасі, як і в центральній Росії, – на відміну від західних губерній, – могли ототожнювати з інтелігенцією. А інтелігенція загалом уважалася урядовцями та місцевою владою за опозиційну групу населення. Віднесення євреїв до інтелігентів-різничинців означало посилення тези про «революційність» євреїв: якщо майже всі євреї – інтелігенти, а інтелігенти – «неблагонадійні», то майже всі євреї – зловмисні опозиціонери. До останніх примикала й найбільш освічена й організована частина робочих – залізничники. Саме у відповідь на єврейські погроми у повітовому місті Бахмуті та інших містечках у пристанційних та заводських селищах Донбасу у жовтні 1905 року формуються робочі дружини, найчисельнішою й найорганізованішою з яких була гришинська, яку очолював безпосередній начальник Леонтовича по училищу, а до того ж близький приятель – есер Прохор Дейнега. Після жовтневого страйку влада на станціях Катеринівської залізниці фактично переходить до стачкомів (у Гришино його очолював начальник паровозного депо інженер Поляков), а дружини стають їх озброєною силою для захисту станцій та пристанційних селищ від чорносотенців.

Але далі події починають розвиватися стрімко і непередбачувано. Гришинські дружинники починають роззброювати солдат, які слідували через станцію, втручаються в події на станції Ясинуватій, будують барикади на випадок можливого вторгнення козаків та жандармів. Апогеєм цих подій стало знамените Горлівське повстання 17 грудня, яке завершилося ганебною поразкою збройних загонів та смертю Прохора Дейнеги і Лідії Добрової. Після перемоги над дружинниками козаки поставили на коліна всіх заарештованих і

змусили заспівати «Боже царя храни». Незважаючи на те, що ніхто не був страченим або заарештованим, всі були пригнічені поразкою та смертю харизматичного лідера. Помірковані члени страчкому зникли й для організації похорону звернулися до Миколи Леонтовича, який, звісно, жодної участі в горлівських подіях не брав. Таким чином, керівник хору та викладач музики став уособленням прагнень залізничників та інтелігенції Гришина. Прохор Дейнега був похованим на залізничному цвинтарі разом з нареченою і бойовою подругою Лідією Добровою під поминальний спів хору Леонтовича.

Подальші події як суспільного життя так і особисті обставини не сприяли подальшому перебуванню майбутнього автора «Щедрика» в Гришино. У 1906 році спочатку згорів будинок, в якому жила сім'я композитора, а потім помер їхній первісток, новонароджений син Володимир, що був похованим на тому ж цвинтарі, що й Дейнега з Добровою. Після літньої відпустки 1906 року, під час якої М. Леонтович перебуває у батьківському домі в Білоусівці, він знов повертається до Гришино. Втім у селищі починаються переслідування прямих і побічних учасників подій 1905 року, влада затримує тих, хто був причетним до грудневих подій, навіть вони вже повернулися до звичних занять і роботи. Нове начальство училища стало контролювати діяльність Леонтовича, залишивши йому лише учнівський хор і музична грамоту, заборонивши концерти та спів українських пісень. Тоді ж його мати наполягла на негайному поверненні сина з родиною в рідні місця. То ж одразу по закінченні шкільних занять навесні 1908 року родина Леонтовичів виїздить на рідне зелене Поділля і на Донбас більше ніколи не повернеться.

Таким чином, 1908 року завершився «гришинський період» у житті великого українського композитора і диригента. Повернення на Поділля було благословенням для Леонтовича. У 1908-1918 рр. він працює в старовинному подільському місті Тульчині, викладає співи у всіх класах місцевого єпархіального духовного училища. Це був найбільш плідний період композиторської зрілості митця. В Тульчині Леонтович очолює місцевий відділок «Просвіти», читає лекції на політичні, економічні та літературні теми, прилучається до загальноукраїнського громадського руху. Саме у Тульчині з'являється знаменитий, остаточний варіант «Щедрика», мелодії, що принесе йому всесвітню славу.

А далі буде активна участь у розбудові музичної світи в молодій українській державі, керівництво національною хоровою капелою в Києві, поневіряння Поділлям у 1919-1921 роках та чекістський смертельний постріл 23 січня 1921 року в батьківський оселі, що вкоротить земне життя великого композитора.

Дійсно, гришинський період життя та творчості Леонтовича є вельми показовим: він по суті був майже єдиним українським свідомим інтелігентом на степовій станції Катеринівської залізниці, але навіть в умовах відсутності певного середовища, намагався донести мешканцям селища донести дух українства через пісню, цей найвеличніший ментальний символ, який поряд з писанкою та вишиванкою є неповторним матеріальним витвором українського духу.

Сучасний дослідник творчості Миколи Леонтовича завідувач кафедри музики Кам'янець-Подільського державного педуніверситету Зиновій Яропуд пише: «Історія знає такі поодинокі факти, коли постать окремої непересічної індивідуальності набуває значення загальнолюдського символу, стає визначальною для цілої соціально-культурної доби, формує світогляд та менталітет нації. Зазвичай, це особистості великого духовного потенціалу і бурхливої діяльності. Тим більший подив викликає світлий геній Миколи Дмитровича Леонтовича, якого всі його сучасники називали тихою, лагідною людиною. Він не був активним лідером національно-революційного руху, який вияскравив у 1917-1921 роки ціле гроно видатних борців за Українську республіку, він був будівничим нових світів у душах людських і здійснював свою справу натхненно й з великою любов'ю до свого народу та його безцінного одвічного скарбу – пісні» [3, с. 2].

Список літератури

1. Грінченко Б. Сонячний промінь // Грінченко Б. Твори в двох томах. – Т.1., К.: Наукова думка, 1990. – С.323-446.
2. Завальнюк, А. Ф. Микола Леонтович: листи, док., духов. твори: до 130-ї річниці від дня народж. / А. Ф. Завальнюк. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 272 с.
3. Яропуд З. Великий подоланин. До 125-річчя від дня народження Миколи Дмитровича Леонтовича // Кам'янець-Подільський вісник. – 2002. – 6 грудня.

Попович М. Д., Попович Д. М.

СИНТЕЗ УКРАЇНСЬКОСТІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОСТІ У СВІТОГЛЯДІ, НАУКОВИЙ СПАДЩИНИ ТА СПОСОБІ ЖИТТЯ ВИДАТНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ВЧЕНОГО ФІЛОСОФА І КУЛЬТУРОЛОГА, ГУМАНІСТА, ІНТЕЛЕКТУАЛА ТА ІНТЕЛІГЕНТА – МИРОСЛАВА ПОПОВИЧА

Мирослав Володимирович Попович (1930-2018) – український філософ та культуролог, доктор філософських, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії наук України, директор Інституту філософії імені Григорія Сковороди Національної академії наук України (2001 - 2018), президент

Філософського товариства України (1992 - 2018), лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, почесний професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», кавалер багатьох державних нагород України, кавалер ордену Почесного легіону (Франція), член Ініціативної групи Першого грудня. Це далеко не повний перелік посад, звань та регалій, яких здобув та заслужено отримав видатний український філософ та культуролог зі світовим ім'ям.

Філософія – це багатогранне та багатовимірне духовно - культурне явище. Вона постає одночасно в кількох іпостасях – науки, світогляду, методології наукового пізнання, мистецтва та ідеології. Філософська спадщина Мирослава Поповича охоплює всі виміри й грані змісту та функціонування філософії, окрім ідеологічного. М. Попович написав десятки наукових монографій та сотні статей в наукових журналах. Діапазон проблематики його наукових інтересів надто широкий – від теоретичного осмислення логіко – методологічних проблем сучасної науки, побудови теорій логічних числень та знакових систем до фундаментальних студій з культурології, історії української культури та філософії. М. Попович залишив фундаментальні монографії в галузях теоретичної філософії (4, 7), філософської антропології (15), історії зарубіжної та української філософії (1, 6, 13), логіки та методології науки (2, 3, 5), історії та теорії культури (9, 10, 14), історії та політології (11, 12). Його перу належать художньо – публіцистичні твори з глибоким філософським змістом та екзистенційним сенсом (8, 12).

За радянські часи вчені–суспільствознавці, в тому числі й філософи, були змушені «обґрунтовувати» ідеологічні доктрини, «доводити», що в Радянському Союзі утворилася нова спільнота людей – радянський народ, побудовано суспільство розвинутого соціалізму та склався якісно новий радянський спосіб життя. Але деякі філософи, серед яких й Мирослав Попович, не погодились бути ідеологічними лакеями компартії та апологетами радянської влади. Вони проводили дослідження в галузях методології науки (П. Копнін, В. Стьопин), історії філософії (В. Булатов, В. Шинкарук), семіотики (Ю. Лотман), герменевтики (М. Бахтин), логіки (Д. Горський, А. Уйюмов), естетики (О. Лосев), зарубіжної філософії ХХ століття (В. Бичко, Н. Мотрошилова), теорії пізнання (М. Мамардашвілі, О. Спіркін), літературознавства і культурології (Д. Ліхачов, В. Скуратівський, В. Брюховецький). Їх називали «червоними позитивістами».

До так званих «червоних позитивістів» належав й Мирослав Попович. В період з 1957 по 1987р.р. М. Попович написав та опублікував наукові монографії та статті в галузях методології науки,

логіки, герменевтики, зарубіжної філософії XX століття, історії української філософії та міфологієзнавства. В 1957 році він захистив кандидатську дисертацію на тему: «Ірраціоналізм у сучасній французькій філософії». В дисертації М. Попович здійснив критичний аналіз французької філософії XX століття. Але через так звану критику філософська та гуманітарна спільноти знайомились із проблематикою та концепціями французьких філософів А. Бергсона, Ж. – П. Сартра, А. Камю, Г. Марселя, Ж. Марітена, П. Тейяра де Шардена, М. Мерло – Понті, С. де Бовуар. М. Попович автентично висвітлює в дисертації зміст їх творів. Протягом всього творчого життя М. Поповича джерельною базою його наукових досліджень була західноєвропейська філософія. М. Попович вільно володів англійською, французькою, німецькою та іншими європейськими мовами й мав можливість студіювати першоджерела західної філософії мовами оригіналу. Радянська цензура забороняла друкувати російською мовою переклади творів більшості представників зарубіжної філософії XX століття. Завдяки таким дослідникам як М. Попович, радянські філософи знайомились із проблематикою та контентом англійської, французької, німецької та північноамериканської філософії XX століття. 1966 року Мирославом Поповичем захищена в Інституті філософії Академії наук УРСР докторська дисертація на тему «Філософський аналіз мови науки». Після переїзду у 1968 році Павла Копніна до Москви, М. Попович понад 30 років очолював відділ логіки наукового пізнання Інституту філософії Національної академії наук України.

В кінці 1980-х років М. Попович переключав творчу увагу та могутність свого інтелекту на теоретичне осмислення історії України, її міфології, культури і філософії. Історію української культури та філософії М. Попович теоретично осмислював в контексті європейської та світової культури. Українська культура за своїм світоглядним християнським та гуманістичним змістом – це культура європейська стверджував М. Попович. Він розкрив канали впливів європейської культури на українську та української культури на європейську. На думку М. Поповича культура України часів Київської Русі, епох Відродження та Бароко не відставала від європейської. Острозький греко-латинсько-слов'янський колегіум, Львівський університет та Києво-Могилянська академія були в той час справжніми європейськими університетами. Професори цих закладів освіти були випускниками європейських університетів. Культуру України М. Попович розглядав як цілісність, в контексті загальнолюдських цінностей, в її європейській ретроспективі та перспективі. М. Попович вважав що минуле України стає більш близькою та зрозумілою якщо його розглядати й оцінити з позицій сьогодення, крізь призму політичних, економічних, соціальних

та духовних трансформацій сучасного українського суспільства. Як і його великі попередники – М. Хвильовий та Д. Донцов Мирослав Попович виступав проти «євразійської долі» і «східної орієнтації» України. Майбутнє України М. Попович вбачав у сім'ї демократичних європейських націй.

Європеїзація суспільно-політичного, економічного та духовно-культурного життя України, має стати на думку М. Поповича, змістом української національної ідеї. Наближення політичної структури, правової нормативної бази, економічного укладу, культурно - цивілізаційних стандартів та зразків стилю життя до стандартів країн Євросоюзу – такий був соціальний ідеал Мирослава Поповича. Європейські стандарти – це стандарти політичної свободи, національної незалежності, економічного зростання та добробуту. Стосунки України з Росією, на думку М.Поповича, мають будуватися залежно від темпів зближення самої Росії з Європою та орієнтації російського політикуму та суспільства на європейські цінності. М. Попович наголошував на те, що українська національна ідея має розв'язати колізію між правами й свободами громадян України та правом української політичної нації на самовизначення. В національній ідеї мають бути синтезовані гарантія недоторканості прав особи та проголошення вищості загальнонаціональних інтересів. Втілення в життя національної ідеї має ґрунтуватися на, на думку М. Поповича, на міжнаціональному консенсусі.

Майбутнє України, стверджував М. Попович, залежить від двох базових засад – розвитку професійних форм культури та фундаментальних наукових досліджень. В українському суспільстві має переважати не просто українська мова, а україномовна культура. Це, на думку М. Поповича, дві різні речі. Українці, вважав М. Попович, мають багату народну та професійну культуру, яку потрібно зберегти, актуалізувати та передати майбутнім поколінням.

В повсякденному житті Мирослав Володимирович Попович був доброзичливою, простою та толерантною людиною. Жив за біблійними заповідями. В кожній людині вбачав особистість. З кожною людиною поведився як із рівною собі. З ним можна було розмовляти професійно на будь - яку тему. Він був одним із не багатьох енциклопедистів ХХ століття. Мирослав Володимирович Попович був справжнім інтелігентом.

Список літератури

1. Попович М. В. Похід проти розуму: ірраціоналізм у сучасній французькій буржуазній філософії / М. В. Попович. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 155с.
2. Попович М. В. О философском анализе языка науки / М. В. Попович. – К.: Наук. думка, 1966. – 217 с.
3. Попович М. В. Логіка і наукове пізнання / М. В. Попович. – К.: Наук. думка, 1971. – 156 с.

4. Попович М. В. Философские вопросы семантики / М. В. Попович. – К.: Наук. думка, 1975. – 299 с.
5. Попович М. В. Очерк истории логических идей в культурно-историческом контексте / М. В. Попович. – К.: Наук. думка, 1979. – 243 с.
6. Попович М. В. Григорій Сковорода / М. В. Попович, С. Б. Кримський. – К.: Молодь, 1984. – 216 с.
7. Попович М. В. Мировоззрение древних славян / М. В. Попович. – Наук. думка, 1985. – 167 с.
8. Попович М. В. Микола Гоголь: роман есе / М. В. Попович. – К.: Молодь, 1989. – 208 с.
9. Попович М. В. Національна культура і культура нації / М. В. Попович. – К.: То-во «Знання» України, 1991. – 63 с.
10. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.
11. Попович М. В. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи / М. В. Попович, Г. В. Щокін, М. М. Карамзін. – К.: МАУП, 2000. – 384 с.
12. Попович М. В. Червоне століття / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 2005. – 888 с.
13. Попович М. В. Григорій Сковорода: філософія свободи / М. В. Попович. – К.: Вид-во Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с.
14. Попович М. Культура: Ілюстрована енциклопедія України / Мирослав Попович. – К.: Вид-во «Балтія Друк», 2009. – 182 с.
15. Попович М. В. Бути людиною / М. В. Попович. – К.: Вид. дім «Києво – Могилянська академія», 2011. – 336 с.

Пронько А. М., Костов О. В.

РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ В РЕЛІГІЙНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

Релігійні організації являють собою систему установ і форм діяльності, покликаних регламентувати, здійснювати контроль і різними засобами регулювати поведінку віруючих, а також задовольняти релігійні потреби людей. Церква виконує ряд важливих функцій, таких, як: нормотворча, благодійна, місіонерська, виховна. Релігійна діяльність спрямована не тільки на поширення знань та вірувань. Релігійні організації та установи здійснюють ряд таких заходів, як: підтримка відносин з іншими релігійними установами та інститутами, освітня і наукова діяльність, яка полягає у створенні «недільних шкіл» і освітніх установ; благодійна діяльність, допомога дитячим будинкам, лікарням, фінансова підтримка талановитої молоді, збереження культурних цінностей релігійного спрямування, підтримка притулків для людей похилого віку, надання психологічної підтримки дітям і сім'ям з неблагополучних сімей, створення інформаційних центрів для забезпечення доступу віруючих до інформації релігійного контексту, як в реальному, так і у віртуальному просторах. Інформаційний простір України відображає майже всі питання, що

виникають в соціумі на всіх етапах суспільного життя, в тому числі його релігійний складовий. Релігійні знання, традиції та вчення під час процесу інформатизації в світі мають своє відображення в усіх засобах передачі інформації.

Релігійні центри України використовують інструменти, які дають можливість поширювати певний релігійний світогляд не тільки серед віруючих певних конфесій, а й серед усіх категорій населення, яких приваблює інформація релігійного змісту [1]. Процес глобальної інформатизації перетворив релігійні осередки на інформаційні центри – релігійні інститути у наш час виконують функцію ЗМІ. Вони збирають, обробляють, та поширюють інформацію, використовують професійні засоби. Чинне законодавство дозволяє релігійним організаціям відкривати свої власні поліграфічні, видавничі та інші підприємства. Таким підприємствам надається статус юридичної особи [2]. Згідно з даними звіту Державного департаменту у справах релігій і національностей про мережу церков і релігійних організацій в Україні, станом на 01.01.2017 р. зареєстровано 34385 релігійних громад, до складу яких входять всі конфесії. Державним департаментом відзначено, що дані релігійні організації налічують 509 періодичних видань [3].

Активний розвиток ЗМІ в сфері релігії почався в 1991 р. після того, як був прийнятий Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Ст. 22 цього закону надала юридичне право всім релігійним організаціям «...виробляти, експортувати, імпортувати і розповсюджувати предмети релігійного призначення, релігійну літературу та інші інформаційні матеріали релігійного змісту» [2]. На сьогодні більшість релігійних об'єднань мають свої прес-служби. Майже кожна релігійна громада створює власні інформаційні центри, а також інформаційні агентства [3]. Це дозволяє мати доступ до важливих духовних та релігійних джерел, до документів релігійних установ. Інтернет на даному етапі розвитку інформаційних технологій дає релігійним організаціям мати доступ до інформації.

Сучасному етапу розвитку інформаційного простору характеризується тенденцією на збільшення ролі і кількості інтернет-ресурсів релігійних організацій. Для визначення тематики контенту, який домінує на українських релігійних порталах є доцільним огляд найбільш популярних з сайтів. Перший з них – «Джерело» – це збірник християнських сайтів, на якому розміщена добірка публікацій, проповідей, віршів, міститься повний каталог українських релігійних сайтів із зазначенням кількості відвідувань і широкої вибірки.

«РІСУ» – релігійно-інформаційна служба України, існує на поліконфесіональних засадах, портал висвітлює всі актуальні події та новини українського релігійного життя. Там можна знайти детальну

інформацію про всі релігійні спільноти та лідерів цих спільнот, калейдоскоп релігійного життя, цікаву аналітику та інтерв'ю, веб-каталог, офіційні документи різних конфесій і державних установ, енциклопедичні статті, електронну бібліотеку, блоги та форуми, релігійну статистику, релігійний календар тощо.

Християнський розважальний інтернет-ресурс «Генератор Ідей» містить такий контент, як: каталог-рейтинг християнських сайтів, музика, мистецтво, малюнки, тести, сценарії свят, ідеї для весілля, загадки, ігри, історії. Наступний ресурс, «Маранафа» (<http://www.maranatha.org.ua/>) – це міжконфесійний християнський портал, на якому з'являються свіжі новини, статті та інші матеріали. Портал володіє своєю бібліотекою, біблійним словником, каталогом християнських сайтів. Крім того, віруючі можуть послухати музику, та відвідати тематичний розділ «кухня».

Діяльність релігійних громад на просторах інтернету почалася порівняно недавно, проте вже сьогодні релігійне інтернет-середовище України включає в себе аналітичні, інформаційні та розважальні веб-ресурси. Контент веб-ресурсів охоплює великий спектр інформаційних потреб потенційних користувачів. Церква відіграє значну роль як фактор освіти і цивілізації, гуманізації та консолідації суспільства, а релігійні об'єднання, які виконують роль засобів масової інформації, підтримують необхідний рівень релігійної інфосфери, та сприяють діалогу між віруючими різних конфесій. Сайти релігійних організацій виконують функції інформаційних центрів, і мають важливе значення для науки, оскільки в перспективі можуть стати джерельною базою для подальших досліджень релігієзнавчих та історичних наук.

Список літератури

1. Мокренчук О. Сайт церкви – не розкіш, а ефективний інструмент служіння [Електрон. ресурс] / О. Мокренчук // Релігійно-інформаційна служба України. Релігія і мас-медіа. – Режим доступу: <http://theology.in.ua/ua/index/projects/masmedia/38701/>.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. №988-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – К., 1991. – Ст. 22.
3. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2017 р.) [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : Дані Державного департаменту у справах національностей та релігій. – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2017/67269/>.

ПШЕНИЧНИЙ Т. Ю.

**МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ
ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ**

*«В освіті йдеться про одне: щоб знання було правдивим
знанням, ... щоб не було не правдою, брехнею. Бо як правдиве знання є
силою людини, так і фальшиве знання, оперте на неправді, є для
чоловіка правдивою недогую,
каліцтвом та нещастям на ціле життя».*

Митрополит Андрей Шептицький

Рівень зрілості суспільства тісно пов'язаний з його вихованням, у першу чергу духовним. Саме від рівня духовності залежить і якість патріотизму народу, його національна свідомість, виховання тощо. Пострадянський синдром, попри усі намагання українського суспільства реабілітуватися від багажу минулого, все ж такі і сьогодні потужно впливає на його світосприйняття та формування ідеалів. «Ампутація» української духовної спадщини, штучна інтеграція її в культурну оболонку соціалізму і комунізму, призвела до серйозної гуманітарної катастрофи. Її складовою стало знищення української інтелігенції, того потужного прошарку вітчизняної еліти, який не сприймав «світле майбутнє країни рад».

Починаючи з початку ХХ ст. одним із консолідуючих центрів українства стала Українська греко-католицька церква, ареалом якої були західноукраїнські землі. Як влучно відзначив середині ХХ ст. український історик М. Брадович «На прикладі УГКЦ в Галичині бачимо, що вона вміло поєднувала в собі релігійні догмати християнства з національними обов'язками» [2, с. 8]. Вагому роль у формуванні такої харизми церкви, вихованні нової генерації духовенства, монашества та єпископів відіграв її глава – митрополит Андрей Шептицький. Будучи вихідцем із графського польсько-українського роду, у вітчизняній історіографії його вважають лідером українського національного руху першої половини ХХ ст.

В історичній науці особі А. Шептицького та його митрополичій діяльності, що тісно перепліталася з реалізацією гуманітарних, освітніх, наукових проектів присвячено доволі багато праць [1; 3; 4; 6]. Практично у кожній з них вчені висвітлювали роль глави УГКЦ у вихованні нової генерації української інтелігенції.

Одна з відправних точок суспільно-педагогічної діяльності митрополита Андрея знаходиться у його посланні «Як будувати рідну хату?». Викладений у ньому синтез ідей був своєрідним методичний порадище для сучасників [5, с. 1 – 19]. Апелюючи до суспільної свідомості він наголошував: «Ідеалом нашого національного життя є

наша рідна всенаціональна Хата-Батьківщина... Завдання українського народу буде в тому, щоб створити такі суспільно-християнські обставини, які запевнювали б громадянам правдиве і стає щастя та мали досить внутрішньої сили, щоб поборювати відосередні тенденції внутрішнього розкладу і успішно захищувати межі від зовнішніх ворогів» [6, 97].

Патріотизм для митрополита Шептицького – це виховний процес. Його неможливо силоміць освоїти, його потрібно виховати. Тому, відзначає він у своїх зверненнях до вірних УГКЦ, кожна українська родина несе на собі відповідальність за патріотичне виховання поколінь.

Вважаючи справу розбудови освіти й культури засобом національної оборони пригніченого народу, митрополит реалізовує низку освітньо-просвітницьких проєктів. Серед них – підтримує приватні народні школи, розвиток вищої богословської та світської освіти. Так, лише у Львові за його підтримки функціонували школи ім. Б. Грінченка, князя Данила, міська українська школа ім. М. Шашкевича. Перед політичною елітою Австро-Угорської імперії, а після 1918 р. Другої Речі Посполитої, А. Шептицький відстоює ідею утворення українського університету у Львові.

До вагомих заслуг митрополита також необхідно віднести опіку над навчанням бідної молоді Галичини. Власне це він на початку ХХ ст. уможлиблював їй фахову ремісничу освіту, щоби та могла себе утримати. Для цього Глава Церкви заснував у Львові ремісничу школу при Городоцькій вулиці, дівочу кравецьку школу «Труд», хлоп'ячу ремісничу бурсу на Пасіках, дяківську школу з бурсою, в якій вивчалися дисципліни прикладного та гуманітарного характеру. За межами Львова митрополит був фундатором першої української сільськогосподарської школи товариства «Просвіта» в Миловані поблизу міста Галич, першої сільськогосподарської школи для сільських господинь у Коршеві Коломийського повіту (сьогодні Коломийський р-н Івано-Франківської обл.), де функціонувала й садівнича школа [4, с. 80 – 86].

Глава Церкви був переконаний і в тому, що й для доброго священика недостатньо мати лише богословську освіту. Священик, в його розумінні, повинен володіти однією із світських спеціальностей. У зв'язку з цим він за власні кошти направляв на навчання талановитих юнаків із малозабезпечених родин краю навчатися у провідних навчальних закладах Європи – Німеччину, Італію, Англію, Польщу тощо [7, с. 45 – 110].

Таким чином, вчення про формування нової генерації українства чітко простежується у всіх суспільно-політичних поглядах А. Шептицького. Тільки освічена людина здатна бути не «сліпим» патріотом, а генератором живого та освіченого патріотизму. Проте,

застерігав глава УГКЦ, національне почуття, ні в якому разі не має переростати у шовінізм, національну ненависть чи інші протиріччя, але бути складовою і необхідною частиною суспільного життя українця-християнина. Суспільно-політичний ідеал А. Шептицького спрямований на Україну як християнську національну державу, в якій існує соціальний мир та плекаються традиційні християнські цінності, виховуються патріотичні діти, а відтак постає нове обличчя вітчизняної еліти.

Список літератури

1. Боднарук І.Л. Великий чернець і народолобець (У 5-ті роковини смерти Митрополита А. Шептицького) / І.Л. Боднарук. – Прudentiopol: Видавництво ОО. Василян, 1949. – 150 с.
2. Брадович М. Одна нація – одна держава / М. Брадович. – б.м., б.в., 1950. – 99 с.
3. Кіндрат К.П. Митрополит Андрей Шептицький – праведник України. Книга пам'яті. Науково-педагогічний посібник / К.П. Кіндрат. – Рівне: Ліста, 2001. – 96 с.
4. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865 – 1944). 2-ге вид. / Кирило Королевський. – Львів: Свічадо, 2015. – 512 с.
5. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства (3 декретів АЕП Собору 1942) // Львівські Архієпальні Відомості. – Львів, 1942. – С. 1 – 19.
6. Пшеничний Т., Ільченко В. Андрей Шептицький. До вас моє слово 150 цитат митрополита. До 150-ліття від дня народження / Т. Пшеничний, В. Ільченко та ін. – К.: Новий друк, 2015. – 208 с.
7. Хоптюк Л. Життя та діяльність митрополита Андрея Шептицького / Л. Хоптюк // Католицький щорічник / Упоряд. Н. Климчук. – К.: Видавничий дім „KM Academia”, 1998. – С. 9 – 130

Рогожа М. М.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ УСТАНОВОК ІНЖЕНЕРА У СУЧАСНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Сучасні трансформаційні процеси у системі вищої освіти в світі зумовлюють посилення ролі третьої (після навчання і дослідження) місії університету, пов'язаної із соціальним служінням. За допомогою терміну «соціальне служіння» охоплюють широкий спектр питань – від адаптації навчальних програм до ринку праці, надання освітніх послуг в рамках різного роду програм навчання протягом життя, досліджень на замовлення комерційних організацій до створення наукових парків, мереж, що об'єднують дослідників, бізнес владу [1, с. 14-15]. Орієнтованість навчання фахівця-інженера у контексті третьої місії зумовлюється станом справ у галузі.

Третя місія університету чітко виходить на ціннісні виміри сучасного суспільства, яке часом називають «суспільством ризику» [2, с. 99]. Ризики стали засадничою властивістю ери технологій, вони

являють собою прогнозовані побічні наслідки її розвитку. З домодерного світу випадковості, асоційовані із «злими жартами долі», протилежні ризикам. Але саме в добу технологій людство перестало бути спроможним протистояти випадковостям як неконтрольованим наслідкам техногенних ризиків, оскільки було перевершено можливості їх сприйняття. Постійні загрози неконтрольованих випадковостей являють собою результат найочевидніших ризиків – ядерного, хімічного і біотехнічного виробництва.

Р. Р. Клайн вказує перелік техногенних катастроф, цих випадковостей техногенної доби, які прямо пов'язані із помилками інженерів [3, с. XXXVIII]. Це і аварії в Бхопалі, Чорнобилі, Фукусімі, а також обвалення будівельних конструкцій готелю Hyatt Regency в Канзас-Сіті, падіння лайнерів через непередбачуваність системи закріплення вантажу біля Парижу (1974 р.) та інші.

Всі ці випадки стають предметом ситуаційних аналізів в навчальних курсах інженерної етики тому, що подальші розслідування аварій показували ключову роль інженерів в розгортанні ситуацій. Інженери знали і часто піднімали перед роботодавцями питання про те, що, як вони вважали, було небезпечним, ненадійно спроектованим. Несправності, виявлені на ранніх етапах конструкторських розробок, які не виправлялися часто через небажання менеджерів зривати терміни робіт, надавати додаткові матеріальні ресурси для виправлення помилок тощо. Саме інженери могли повідомляти зацікавлених громадськості про допущені прорахунки, не враховані керівництвом підприємств.

Інтенсифікація катастроф в суспільстві ризику призвела адаптації традиційної інженерної етики до вимог сьогодення. С. Робінсон наводить перелік чеснот, необхідних інженеру як члену професійної спільноти: доброчесність (integrity), відкритість і чесність, об'єктивність, неупередженість, компетентність, свобода дій, необхідна професіоналові, відповідальність [4, с. 73-76].

Такий стан справ у галузі вимагає переорієнтувати громадське служіння технічного вишу розробку високих моральних стандартів професії інженера, а далі – прокладати шлях інституціалізації і процедурного оформлення професійної діяльності технічного працівника, інженера.

Список літератури

1. Курбатов С., Кашин А. Університетська місія: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: SUP 300. 44 с.
2. Beck U. From Industrial Society to the Risk Society: Questions of Survival. Social Structure and Ecological Environment // Theory Culture Society. 1992. No 9. P.97–123.
3. Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics. Vol. 1. Macmillan Reference USA, 2005. 2378 p.
4. Robinson S. et al. Engineering, Business and Professional Ethics. Oxford: Elsevier, 2007.

РОЖКОВА Л. І.

**ПРОТЕСТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ СУМЩИНИ В 1960-х – 1980 –х
РР..**

*В моїй душі космічний простір віри
Із сподівань та вистради віків.
Теплом добра я спонелю вампірів
І вольним упаду на землю козаків
(М. Осадчий, з циклу «Карпатське інтермеццо»)*

Протягом усього періоду існування комуністичної тоталітарної системи неодмінною її ознакою залишалося придушення будь-яких опозиційних настроїв, переслідування та покарання інакомислячих. Сам факт існування протестних настроїв, дисидентських організацій свідчив про глибоку системну кризу побудованого у СРСР суспільно-політичного та економічного ладу. Явище інакодумства в СРСР має кілька вимірів: етнічний, соціальний, регіональний. За соціальним складом опозиційний рух був неоднорідним, але основу його складали представники інтелігенції. Саме інтелігенція як найбільш чутлива до порушень демократичних прав і свобод верства, була спроможна визначити та сформулювати концептуальні ідеї цього руху, найбільш послідовно їх обстоювати. Дисидентський рух був найбільше поширений у західних областях України та місті Києві, втім на локальному рівні інакодумство мало свої особливості: у нього не було столичної «парасолі гласності», завдяки постійній присутності там великої кількості груп іноземних журналістів, дипломатів, туристів. У багатьох випадках ставлення до інакодумців з боку каральних органів та спецслужб було більш жорстоким [1, с. 4].

Власне дисидентство було ще однією, поряд з протестною, формою, але вже інтелігентської опозиційності правлячому комуністичному режимові. За своїм змістом він був, перш за все, культурницьким рухом, формою морального спротиву, що не ставив перед собою чітких політичних цілей. Ця течія пройшла у своєму розвитку шлях від шістдесятництва до дисидентства, що існувало у різних формах: національне, правозахисне, релігійне. Творчість письменників – шістдесятників за своєю сутністю була інакодумством по відношенню до усталених канонів «соцреалізму». Позбавлена звеличувального пафосу на адресу партійних керівників, вона зверталася до традицій та джерел традиційної української культури, що викликало звинувачення у «буржуазному націоналізмі». Збірка «Червоне соло» (1967) поета Миколи Данька (1926 - 1993) була піддана нищівній критиці з боку керівників Сумського обкому КПУ, 20 років твори поета не публікувалися, він заробляв на життя вантажником та

сторожем [2, с. 284]. У творчості сумського поета Анатолія Семенюти (1937-1978) домінували патріотичні мотиви. В поемі «Українська рапсодія» (1964) він порушив тему «перевертнів», тобто людей, що зрікаються власного народу. За сфальшованими звинуваченнями був засуджений до 8 місяців позбавлення волі, в'язниці вийшов з підірваним здоров'ям. Серед тих, хто виступив на захист поета, був журналіст та краєзнавець Геннадій Петров (1936-1996). Автор близько 1500 публікацій, дослідник повернув з небуття імена видатних земляків Я. Мамонтова, Н. Онацького, В. Нарбута, О. Олеса, П. Грабовського, відкрив невідомі факти їхнього життя та творчості. Г. Петров першим публічно виступив проти знесення Воскресенської церкви – найдавнішої кам'яної споруди в Сумах, пам'ятки «козацького бароко» кінця XVII – XVIII ст.

Місцем творчого спілкування сумських письменників – шістдесятників була квартира молодого літератора, згодом – прозаїка та редактора Сумського обласного телебачення, Юрія Царика (1938 - 2014), у будинку №50 по вул. Комсомольській (нині – вул. Д. Галицького). Тут збиралися, як згадував Ю. Царик, одні й ті ж люди: Г. Петров, А. Семенюта, В. Баранкін, М. Данько. «У ті часи під наглядом була кожна інтелігентна, мисляча людина, підцензурним не лише слово, а й душа» [1, с. 189].

Основною формою дисидентської активності був так званий «самвидав» - читання, створення та розповсюдження заборонених офіційною цензурою текстів, зокрема, творів О.Солженіцина, М.Брайчевського, анонімної політичної публіцистики. У Сумах на квартирі журналіста О. Кубатки кілька осіб збиралися для читання трактату І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». Журналіст та агроном Борис Ткаченко з Лебедина був особисто знайомий з автором, що в подальшому не раз згадували при розгляді його особистої справи. У зв'язку з цим потрібно вказати на високоморальний вчинок перекладача, письменника уродженця Кролевця Миколи Лукаша (1919 – 1988), який після арешту Дзюби в 1972 р. звернувся у вищі владні інстанції України на підтримку дисидента і запропонував відбутися замість І. Дзюби визначене йому судом покарання. За цей вчинок М. Лукаша виключили зі Спілки письменників, поновлений лише 1988 р., незадовго до смерті. Була накладена заборона на публікацію його перекладів. [3, с. 203-208].

Ще однією формою протестної діяльності інтелігенції 1960-х – 1980 – х рр. було підписання листів та звернень до керівництва держави на захист переслідуваних владою осіб. Зокрема, уродженець м. Ромни, письменник Борис Антоненко – Давидович (1899 – 1984), один з моральних лідерів шістдесятників, звернувся разом з іншими 78 особами до керівництва УРСР з приводу судових процесів проти

української інтелігенції. 1970 р. Б. Антоненко – Давидович повторно звертався з протестом проти засудження Валентина Мороза. Твори письменника, зокрема, роман «За ширмою» (1963), де описані роки перебування у таборі і на засланні, не публікувалися [4, с. 109].

Однією з характерних особливостей біографій багатьох сумських шістдесятників – їхній зв'язок із Західною Україною. Так, у Львівському університеті ім. І. Франка навчалися Микола Данько, Геннадій Петров, Григорій Хвостенко. Науковим співробітником Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові був уродженець Роменського району Григорій Нудьга. [5, с. 512-515]. Перед своїм арештом працював інструктором Львівського обкому КПУ та викладав в університеті уродженець Недригайлівського району Михайло Осадчий. Двічі, 1966 та 1972 р., М. Осадчий був засуджений за звинувачення у проведенні «антирадянської агітації й пропаганди», за гостросоціальною повістю «Більмо», опубліковану в журналах «Сучасність» та «Визвольний шлях», [3, с. 440], а також за поетичну творчість. [6, с. 217-218].

Високий рівень національної свідомості, властивий широким верствам західноукраїнського суспільства, ще живі спогади про боротьбу ОУН – УПА, стали одним із джерел формування опозиційних настроїв та ідеології для уродженців Сумщини. Зокрема, уродженець Білопільського району Григорій Хвостенко (р.н. 1952) під час навчання у Львівському університеті підтримував зв'язки з підпільною організацією «Український національно-визвольний фронт». Разом з її очільником З. Попадюком видавав журнал «Поступ», в якому опублікував статтю «Наші засади» під псевдонімом М. Сьогодні, вбачав ідею побудови Української держави в межах соціалістичної системи. Після викриття УНВФ Хвостенко був відрахований з університету, працював журналістом в Сумах. Загалом дисидентський рух не мав єдиної ідеологічної спрямованості.

Перебудовчі процеси другої половини 1980-х рр.. зумовили активізацію суспільної та політичної активності інтелігенції. На Сумщині почали створюватись громадські об'єднання, організації, товариства. Одним з перших неформальних об'єднань стало історико-красознавче товариство «Спадщина», що розпочало діяльність 1987 р., у грудні того ж року провело установчу конференцію. Як зазначалося у зверненні ініціативної групи, «... діяльність товариства спрямована на збереження, вивчення, поширення матеріальної духовної спадщини в народів нашого краю, збереження і розвиток національної культури і традиції українського народу, формування національної свідомості та історичної пам'яті громадян, подолання національного нігілізму» [1, с. 235-236]. Першими керівниками «Спадщини» були О. Шевченко (в подальшому очолив товариство «Просвіта») та викладач Сумського

педінституту ім. А. С. Макаренка, краєзнавець М. Манько. Представники наукової та творчої спільноти Сум створили філософський ідеалістичний клуб «Мысль» під керівництвом О. Кобилякова. Перші засідання клубу відбулися у приміщенні сільгоспінституту і були присвячені незвичним для офіційних заходів темам: «Соціальна справедливість», «Громадські ініціативи і ми». Клуб підтримував зв'язки з неформальними організаціями великих міст СРСР, почав випуск власного друкованого органу. Значною подією стало утворення на початку 1989 р. в Сумах осередку Українського історико-просвітницького товариства «Меморіал». Діяльність організації була спрямована на викриття злочинів тоталітарного режиму, реабілітацію жертв репресій. Члени «Меморіалу» відігравали найактивнішу роль у суспільно-політичному житті області. 5 березня 1989 р. у центрі Сум вони провели несанкціонований захід з метою вшанування пам'яті жертв сталінізму, під час акції поширювалися листівки, в яких засуджувалися злочини тоталітаризму. Одночасно було проведено екологічний мітинг, активісти «зеленого руху» збирали підписи громадян під зверненням до Верховної Ради УРСР з вимогою встановлення громадського контролю над реконструкцією виробничого об'єднання «Хімпром», обговорювалися інші екологічні проблеми. Різними формами суспільної активності були охоплені і райони області. Наприкінці 1989 р. у Ромнах була створена районна організація Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка на чолі з Г. Дібровою. Товариство ставило завдання щодо «врятування української мови, врятування від загибелі української культури, піднесення національної свідомості, щоб зайняти поважне місце в сім'ї європейських народів» [1, с. 236]. У Шостці діяла група «Ініціатива» на чолі з Л. Коваленком.

Спочатку компартійне керівництво намагалося поставити неформальні організації під свій контроль, але ті об'єднання, що критикували владу або не йшли на співробітництво, оголошувалися екстремістськими. До них протягом 1988 -1989 рр. потрапили «Народний Рух України за перебудову», клуб «Ініціатива», товариство «Меморіал» та філософський ідеалістичний клуб «Мысль». Інколи конфронтація між лідерами громадських об'єднань та владними структурами набувала досить гострих форм. Втім, ситуація в області віддзеркалювала назрівання внутрішньо політичної загальнодержавної кризи. Отже, протестна діяльність інтелігенції Сумщини була складовою частиною опозиційного руху 1960-х – 1980-х рр. Незважаючи на нечітку ідеологічну спрямованість та організаційну слабкість, нечисленність учасників, локальність дій, цей рух був свідченням нестабільності тоталітарного режиму і наближав його крах.

Список літератури

1. Інакودумство на Сумщині. Збірник документів та матеріалів (1955-1990 рр.) / Упоряд.: Артюх В.О., Іванущенко Г.М., Садівничий В.О. – Суми: ВВП «Мрія 1» ТОВ, 2012. – 300 с.
2. Слобожанщина. Письменники Сумщини. Хрестоматія. Вип. 20 / Упоряд. О. Вертіль, В. Вовчанецький. – Суми: ВВП «Мрія 1» ТОВ, 2016. – 336 с.
3. Реабілітовані історією: Сумська область: у 27 томах: у трьох книгах: книга друга / Упоряд. О.Г. Бажан, О.М. Рубанов, І.Г. Федоренко. – Суми: ВВП «Мрія – 1», 2013. – 756 с.
4. Реабілітовані історією: Сумська область: у 27 томах: у трьох книгах: книга третя. Ч.1. / Ред. - вид. група, 2015. – 496 с.
5. Рожкова Л.І. Визначний український фольклорист (До 100-річчя від народження Г. Нудьги) // Сіверщина в історії України. Зб. наук. праць. Вип. 6. Київ-Глухів, 2013. – 548 с.
6. Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців») / Зб. матеріалів. Уклад В. Чорновіл. Перша українська друкарня у Франції, 1968. – 340 с.

РОМАНІЙ С. М.

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ ІНЖЕНЕРІВ ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фізичне виховання як невід’ємна частина загальної суспільної культури являє собою багатогранне соціальне явище, яке здійснює потужну дію на розвиток і виховання всіх прошарків населення. У наш час значних технічних і соціальних перетворень характерним явищем життя є нервові та фізичні перенавантаження, стреси різноманітного походження. І, як показує досвід науковців в сфері фізичної культури, найкращим дієвим засобом протидії цьому являються регулярні заняття фізичними вправами.

Програмою підготовки студентів вищих закладів освіти передбачається викладання дисципліни «Фізичне виховання», яка переслідує мету сприяти підготовці гармонійно розвинутих, кваліфікованих спеціалістів. В процесі проходження курсу даної дисципліни вирішуються наступні завдання: виховання у студентів високих моральних, вольових, фізичних якостей, готовності до трудової діяльності, збереження та зміцнення здоров’я, сприяння правильному та всебічному розвитку організму, підтримання працездатності під час навчання, а також формування стійкої позитивної мотивації до занять фізичними вправами. [1]

Відомо, що дуже важливу роль рухова активність відіграє у створенні сприятливих умов для здійснення психічної діяльності людини: виступає в якості засобу зняття різних емоційних впливів, розумової втоми, як фактор стимулювання інтелектуальної діяльності. І

цей факт студенти і більша частина людства недооцінюють та ігнорують.

Разом з цим, виконання фізичних вправ самостійно або в умовах колективної діяльності на практичних заняттях з фізичного виховання, змаганнях впливає на формування рис особистості студентів, настроїв, психосоціальної поведінки. Психологічні риси особистості виражають ті риси, що проявляються у всій поведінці людини, її взаємовідносинах з іншими, ставленні до праці. Психологічними також вважаються ті, що виражаються в інтересах особистості, у поглядах та переконаннях стосовно життя, рисах характеру, скромності, зарозумілості, товариськості або замкнутості, здібностях людини. Психологічні риси особистості явище не статне: вони розвиваються та змінюються впродовж життя людини. Але так як ми розглядаємо вплив фізичного виховання на особистість інженера вищого закладу освіти, звуємо коло прикладів до періоду навчання студентів. Риси особистості формуються та розвиваються під час практичних занять з фізичного виховання, змагань. Особливо це проявляється під час занять зі спортивних командних ігор як здатність проявити себе у ролі капітана, умовно кажучи – майбутнього керівника, особисті взаємовідносини під час гри, командний дух, воля до перемоги, взаєморозуміння, взаємоповага та взаємодопомога, відчуття обов'язку і відповідальності за виконання своїх дій. Після вдалого виступу на змаганнях підвищується самооцінка студентів, вони стають більш впевненими в собі, заінтересованими у подальших заняттях цим видом спорту, а це веде до становлення стійкої позитивної мотивації до занять фізичними вправами взагалі. [2]

Виконання будь-яких фізичних вправ впливає на розвиток волевих якостей студента. Це пояснюється тим, що будь-яка фізична вправа завжди пов'язана з подоланням певних труднощів і це подолання здійснюється за рахунок різних якісних особливостей волі: в одних випадках необхідно проявити сміливість, в інших – впертість та наполегливість, ініціативність або рішучість.

Помітно змінюється самооцінка і у тих студентів, що самостійно займаються фізичними вправами або вдома, або в призначених для цього місцях. Зі зміною фізичного стану студентів в кращий бік змінюється і сприйняття себе, що сприяє налагодженню взаємовідносин з іншими, виникає бажання самовдосконалення, усвідомлення важливості таких занять, спостерігається формування відчуття дотримання необхідного режиму, що дуже дисциплінує.

Після закінчення навчання студенти, тепер вже в минулому, починають новий етап свого життя. І вони самі в повній мірі не уявляють, наскільки їм може стати в пригоді і допомогти той

психологічний потенціал, який формується в процесі навчання і на заняттях фізичного виховання в тому числі.

Безумовною являється велика роль, яку відіграє фізичне виховання в житті студентів, формуючи стрижень майбутніх фахівців, суспільства в цілому. Але для вишів виникає проблема необхідності зробити його привабливим, позитивним, щоб студенти розуміли значення занять фізичними вправами та займались ними без примушення.

Список літератури

1. Фізичне виховання студентів [Електронний ресурс] – Електрон. текстові дані – Режим доступу: http://pidruchniki.com/70185/pedagogika/fizichne_vihovannya_studentiv, вільний
2. Соотношение понятий темперамент, характер, личность [Електронний ресурс] / Електрон. текстові дані – Режим доступу: <http://psyslist.net/difpsi/sootnoh.htm>, вільний

САФОНІК Л. М.

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ У КОНСТИТУЮВАННІ ЗНАЧИМИХ СОЦІАЛЬНИХ СМИСЛІВ

Сьогодні Україна стоїть на порозі великих викликів та загроз, потребуючи смислового оновлення, яке передбачає трансформації смислової палітри економічних реалій, політичної системи, культурної та аксіологічної складової соціального існування, водночас відмовляючись від чужого ментального смислового поля. Подекуди пересічній людині важко зорієнтуватися у бурхливому потоці суспільного життя, особливо враховуючи засилля маніпулятивних ворожих практик, які пропонують набір педагогічних, психотерапевтичних, медичних і соціопсихологічних рекомендацій, що можуть призвести до фанатизму у досягненні будь-якої цілі чи завдання.

Інтелектуали й громадські авторитети покликані допомогти пересічній людині у ситуації, коли маніпулятивні уявлення, нав'язані засобами масової інформації й урядами домінують у соціальному просторі, відтак людині важко знайти в собі сили і мужність, щоб заперечити їх. На думку Е. Саїда інтелектуал повинен чітко показати існування альтернатив. На думку мислителя, роль інтелектуала полягає у прагненні протистояти, викрити та просвітити будь-яку дискусію, «кинути виклик де й коли тільки можна перемогти, як вимушене мовчання слабких, так і тиху поведінку невидимої влади, що вже стала нормою» [4, с. 144].

З урахуванням засилля маніпулятивних практик кожна людина обов'язково має залучати рефлексивний компонент свого мислення, і робити спроби мислити чітко й правильно, вживати етимологічно виважені слова. Громадські діячі, які беруть участь у соціальному житті суспільства мають розуміти, що несуть велику відповідальність щодо витворення соціальних смислів як зразків соціальної дії, конструюючи та реконструюючи смислові рамки. Е. Гіденс зазначає, що шляхом конструювання та реконструювання смислових рамок люди здатні організовувати свій досвід [5].

Трансформація соціального дискурсу уможливорює переструктуралізацію смислів, яка найчастіше відбувається в межах комунікативної взаємодії. Теорію розуміння найбільш повно досліджують у рамках герменевтичної традиції, яка висуває принципи розуміння, а саме – залежність смислу виразу від контексту, діалогічність процесу комунікації. Діалог є одним із способів досягнення культурного і соціального взаєморозуміння у світі. Ю. Габермас визначає смисл як медіум, який сприяє консолідації комунікацій в межах замкнутості суспільного дискурсу як певної всеохоплюючої соціальної системи, що окреслює відмежування себе від «чужого» світу [6]. Відтак інтелектуали покликані відкривати значимі соціальні смисли, екстраполюючи їх у суспільний простір, водночас розвінчуючи деструктивні, отже шкідливі.

Інтелектуал є неначе суспільним медіумом, що уможливорює смислову комунікацію, сприяючи функціонуванню смислів у соціальному просторі шляхом приєднання чи заперечення учасниками соціального дискурсу. Смисли здатні сполучатися один з одним, проте цей процес не є хаотичним, оскільки вони можуть реалізуватися в межах певного контексту, інакше вони не будуть сприйняті. Своєю чергою комунікація смислів сприяє виходу поза межі заданого простору контексту, наприклад, життєвого сенсу [2].

Аналіз природи та механізмів комунікації смислів сприяє розумінню складних процесів комунікації та соціального пізнання, що робить особливо актуальним вивчення семантичного аспекту природної мови та науки семіотики та сенсології загалом. Факт розуміння та прийняття смислів є переходом від знаку до значення через контекст проголошення того чи іншого смислового повідомлення. Людина спроможна «підхопити» та актуалізувати смисл, близький їй за значенням, у той час як «чужі» смисли втрачають в її очах значення.

Завдання інтелектуала - селекція та прирощування смислів. На думку Т. Лукмана – це єдиний спосіб, за допомогою якого комунікація може комунікувати про світ та про себе саму [1]. Н. Луман підкреслює, що смисли спроможні сполучити минуле, теперішнє і майбутнє, оскільки в часовій перспективі, з одного боку, реалізують себе в

актуальному теперішньому через прив'язання до попередніх смислів, з іншого, – задають горизонт подальших потенційних прирощувань смислів [2, с. 100].

Соціальні смисли сприяють тому, що особа спроможна «впізнати» соціальну реальність, яка закорінена у її власний досвід. Смисли допомагають висловити своє ставлення до дійсності та впливати на соціальний дискурс, шляхом реконструкції наявного смислового соціального простору. Дж. Міль закликає інтелектуалів «знати джерела слів» або соціального досвіду, який закарбовується в слова і наголошує, що людина здатна брати до уваги значення, які мають відповідник у власному досвіді. «Для звичайних умів у кожному поколінні є головною лише та частина значень, стосовно якої це покоління володіє певним відповідником у своєму власному звичному досвіді» [3, с. 682]. Таким чином інтелектуал зокрема покликаний розширювати межі ментального обрію людини, уможливлючи багатший соціальний досвід.

У висновку зазначимо, що робота інтелектуала найперше стосується мисленнєвої активності (дискурсивної і репрезентативної), з поверхів якої сенсотворення насичується смислами, або ж семантика тілесного збагачується семантикою позатілесного – культурного, поетичного, художнього, духовного, метафізичного, філософського. Розуміння такої диференціації між двома рівнями семантичної генеративності спонукає до диференціації між смислом і сенсом, користаючись природним ресурсом української мови.

Інтелектуали спроможні донести людині, що сенс життя є інтегративною засадою смислів людського буття, горизонтально конституційованих, які уможливлюють упорядкування людиною змісту своєї свідомості, інтегруючи почування, рефлексії й дії у єдине усвідомлене переживання смислового потоку, тим самим проєктуючи себе у майбуття.

Список літератури

1. Лукман Т. Некоторые проблемы современных плюралистических обществ / Томас Лукман // Социальные процессы на рубеже веков: феноменологическая перспектива. – М. : МГИМО, 2000. – С. 4–14.
2. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории [Текст] / Никлас Луман ; [пер. с нем. И. Д. Газиева]. – СПб : Наука, 2007. – 648 с.
3. Милль Дж. Система логики силлогистической и индуктивной: Изложение принципов доказательства в связи с методами научного исследования [Текст] / Джон Стюарт Милль ; [пер. с англ. ; предисл. и прилож. В. К. Финна]. – 5-е изд., исп. и доп. – М. : Ленанд, 2011. – Т. 2. – 832.
4. Саїд Е. Гуманізм і демократична критика [Текст] / Едвард Саїд ; [пер. з англ. Ар. Чапая]. – К. : Медуза, 2014. – 144 с.
5. Giddens A. Nowoczesność i tożsamość / [Text] / Anthony Giddens. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010. – 328 p.
6. Habermas J. The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society [Text] / Juerген Habermas. – Boston : Beacon, 1984. – 465 p.

САФОНОВА Р. Ю.

КИРИЛО - МЕФОДІЇВСЬКЕ БРАТСТВО ТА ЙОГО РОЛЬ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ВІДРОДЖЕННІ

Кирило-Мефодіївське товариство - це перша українська таємна організація, яка почала свою роботу наприкінці 1845 року в Києві. Передумовами виникнення товариства стала зміна внутрішньої політики імперії, зміцнення суспільних основ - самодержавства, православ'я. А це означало, що все веде до зміцнення та продовженню процесу русифікації та до нового етапу пригнічення прав національних меншин. Ці події й сприяли виникненню Кирило-Мефодіївського товариства [1].

На початку до складу товариства увійшли українські інтелігенти - Василь Білозерський, Микола Костомаров, Микола Гулак, Пантелеймон Куліш, Опанас Маркевич, пізніше Георгій Андрузький, Олександр Навроцький, Дмитро Пильчиков, Іван Посяда, Микола Савич, Олександр Тулуб, Тарас Шевченко, які в основу діяльності братства поклали традиції українського визвольного й автономістського руху [3]. Ідеологічно товариство сформувалось на основі останніх передових філософських систем західноєвропейських митців, надихались прикладами європейських таємних організацій.

Результатом діяльності товариства повинно стати побудова суспільства на основах християнської моралі, через здійснення реформ: створення конфедерації слов'янських народів, які б керувалися принципами суверенності та рівності. Впровадження всіх реформ та принципів, на думку інтелігенції товариства, мали призвести до ослаблення чи знищення царизму і скасування кріпосного права і станів, посилення демократичних прав і свобод для співвітчизників, зрівняння прав всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури та освіти. Документи, які регламентували діяльність товариства «народжувалися» у дискусіях [4]. Так, для П. Куліша пріоритетними були національні ідеї, соціальні – відстоював Т. Шевченко, а для М. Костомарова в пріоритеті були загальнолюдські та християнські питання. Ідеї програми братства були описані в книзі М. Костомарова «Книга буття українського народу», «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія» та у «Записці», написаній В. Білозерським. Загалом, в книгах братства була описана модель перебудови життя суспільства, де були враховані і національні і соціальні і релігійні фактори. Всі автори – кирило-мефодіївці сходилися на тому, що стратегічною метою повинно стати здобуття Українською республікою незалежності в складі слов'янського союзу.

Для досягнення даної мети члени братства ставили конкретні завдання:

1. Поширення ідей громадського устрою, свободи, рівності, які б спиралися на християнську науку та народне право;
2. Приближення до народу, пізнання його устрою життя та потреб, піклування про його освіту і добробут;
3. Розвиток української мови та культури, переклад на українську мову кращих творів світової літератури;
4. Реалізація ідей повної соціальної рівності та знищення кріпацтва;
5. Формування почуття любові та толерантності до інших слов'янських народів, поширення ідей спільності християнських церков [2].

Реалізувати заплановане кирило-мефодіївцям в повній мірі не вдалося через викриття діяльності та арешт членів у 1847 році. Суду над кирило-мефодіївцями не було. Покарання було «по высочайшему повелению», тому що діяльність братства трималась в таємниці, й після арешту все повинно було триматися в таємниці: не можна було допускати небажаного розголосу.

Науковці схильні вважати, що діяльність кирило-мефодіївців стала першою спробою української інтелігенції вдатися до політичної протидії. За час діяльності братства було розроблено об'ємну політичну програму національно-визвольного руху, яка стала орієнтиром для послідовників.

Важливим моментом і новим було і те, що Кирило-Мефодіївське братство діяло виключно самостійно і було самобутнім формуванням в політиці, яке не підпорядковувалося та не повторювало настав суспільних організацій [1].

Кирило-Мефодіївці перші серед української інтелігенції спробували перейти на новий для себе етап, від культурницького до політичного етапу національного розвитку. Та все ж, розгром товариства дав поштовх жорсткому впровадженню антиукраїнської політики і ознаменував початок довгої безупинної боротьби української інтелігенції царатом.

Список літератури

1. Симоненко Р.Г. КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО, [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2007. – с. 528 Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kyrylo_Mefodiivske_tov-tvo
2. Кирило-Мефодіївське товариство. У трьох томах / Упорядники І. І. Глизь, М. І. Бутич, О. О. Франко. — К.: Наукова думка, 1990. - Т.1. - с. 680.
3. Сергій Єсельчик. Українофіли: світ українських патріотів другої половини XIX ст./ Єсельчик С. К. «К.І.С.», 2010.- с. 485

4. Юрій Земський. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну у середині XIX ст./ Земський Ю. — Хмельницький: Поліграфіст-2, 2011. с. 350.

СЕРВАЧАК О. В.

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Сучасна криза цінностей, дефіцит духовності зумовлює активний пошук шляхів гуманізації життя, осмислення сьогодення та майбутнього. Суспільство все більше зосереджує увагу на розвиваючому та виховному потенціалі освіти, яка є своєрідною імунною системою, що протистоїть асоціальним явищам, деградації моралі і культури. Розуміння гуманістичних цінностей освіти лаконічно можна передати так: головною педагогічною цінністю є зростаюча особистість та педагог, здатний до її виховання, соціального захисту, збереження індивідуальності. [3]

Отже, педагог є провідною фігурою навчального процесу: він і найважливіша умова, і суттєвий фактор, що впливає на інші численні умови розвитку, навчання та виховання дитини. Саме вчитель закладає фундамент в розбудову розвиваючого та безпечного освітнього середовища, яке, як писав А. Маслоу - «...є одним із первинних факторів самоактуалізації та здоров'я особистості».

Діяльність педагога пов'язана з насиченим спілкуванням, потребує самовіддачі, емоційних та фізичних витрат, часу та сил. Серед педагогічних завдань більшість нестандартні й багатофункціональні, на вирішення яких недостатньо часу для обмірковування та розрахунку найбільш вдалого рішення. Відповісти такому високому рівню вимог нелегко. Вчитель може потрапити в ситуацію хронічної фрустрації, емоційного дискомфорту, наслідком якого стає емоційне вигорання і виникнення професійних деструкцій.

В такому стані педагог сам стає, по суті, фактором ризику для розвитку юної особистості та її здоров'я: провокує конфлікти, на фоні зниження психічного тонушу втрачає інтерес до педагогічної діяльності, котра перетворюється в небажану, рутинну трудову повинність. В аудиторіях, де працюють такі вчителі, створюється психологічно дискомфортне середовище, знижується якість освітнього процесу в усіх його компонентах (рівень навченості, вихованості, соціально-психологічної компетентності, стану здоров'я тощо). Також діти, підлітки, юнаки одержують неморальний, нездоровий урок байдужого

ставлення до себе і до результатів своєї діяльності, "промотування" власного життя.

Результати дослідження окремих компонентів психічного здоров'я педагогів загальноосвітніх закладів м. Покровська за результатами діагностики за методикою САН на протязі трьох місяців навчального року – вересень – листопад свідчать про загальну тенденцію зниження самопочуття, активності та настрою вчителів. Опитування за експрес-методикою К.Хека та Х.Хеса, дозволяє говорити про наявність невротичних розладів у 42% педагогів, при чому чітко простежується закономірність між кількістю відпрацьованих років на ниві педагогіки та наявністю невротичного розладу – серед тих, хто відпрацював понад 20 років – у 73% діагностується невротичний розлад. Причини цієї ситуації не лише в професійній діяльності – це може бути й вікова криза, інтимні, соціальні, матеріальні обставини життя, психофізіологічні особливості кожної людини. Але, навіть далеке від всеоб'ємлючого, наше дослідження демонструє негативні тенденції в стані психічного здоров'я та самовідчуття педагогів в рамках своєї професійної діяльності. Дослідження індивідуального стилю реагування в стресових ситуаціях за методикою Е. Хайма серед педагогів виявила значне розходження між когнітивними копінг-стратегіями та поведінковими: на рівні знань вчителі обирають продуктивні -20% та відносно продуктивні 78% стратегії, але на рівні поведінки ситуація інша – 67% обирають непродуктивні, 22% відносно продуктивні, і лише 11% продуктивні стратегії (рис.1).

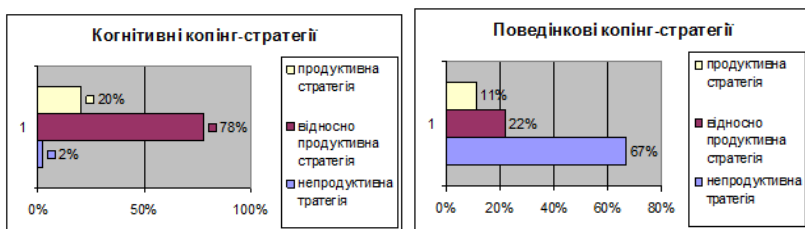

Рис.1. Результати дослідження індивідуального стилю реагування в стресових ситуаціях за методикою Е. Хайма

Подолання цієї проблеми потребує від вчителя, в першу чергу, гуманістичного ставлення до себе: пізнання своєї індивідуальності, визначення мети і стилю діяльності, визнання своєї особистісної цінності. [5] У сучасних дослідників (Л. М. Мітіна, Ю. П. Поваренков, В. А. Пономаренко. та ін.) вже не викликає сумнівів, що професійний і особистісний розвиток мають складні діалектичні взаємозв'язки.

Процес підготовки педагогів у вищій школі, здебільшого спрямований на розвиток когнітивної сфери майбутніх фахівців. А базу становлення людини як особистості і професіонала складає саморозвиток – процес збагачення діяльнісних способів та особистісних якостей у різних видах діяльності, перетворення власного досвіду, вміння регулювати та трансформувати свій стан. [1]

Враховуючи актуальність організації психологічної підтримки вчителя, створення умов для гармонізації його внутрішнього світу, розширення професійної самосвідомості важливо створити для педагога особистісно розвиваюче середовище. Отримані результати свідчать про те, що розповсюджені в навчальних закладах форми розвитку професійної майстерності педагогів – семінари, педради, засідання предметних кафедр не допомагають інтегрувати знання у власний досвід. Зважаючи на те, що тренінг – ефективна форма не лише оволодіння знаннями, а можливість розширення та трансформації досвіду, пізнання себе та інших. Отже, можна стверджувати, що тренінгове середовище створює оптимальні умови для саморозвитку, самовиховання, удосконалення професійно значущих якостей та зміцнення психічного здоров'я. Психологічні тренінги «Педагогічні компетентності та стереотипи: самоаналіз, самопроєктування», «Конструктивний конфлікт», «Мистецтво бути успішним педагогом», «Конструктивний педагогічний діалог» можуть сприяти розвитку педагога як суб'єкта самопізнання – оволодіння прийомami та методами самоаналізу, корекції самосприйняття, включення механізмів самокорекції особистості, аналіз та оцінка професійно-педагогічної компетентності та подальший її розвиток.

Заняття будуються за такою схемою: етап мотивації, самоаналіз, діяльнісний етап – різноманітні вправи підпорядковані цілям зустрічі, та рефлексивний етап. Кожен з цих етапів, підпорядковуючись загальній меті, вирішує конкретні завдання: етап мотивації, входження в тему допомагає зняти емоційні й когнітивні бар'єри для подальшого спілкування, створення атмосфери психологічної безпеки під час роботи в групі, зниження тривожності учасників, та налаштуватися на тему зустрічі. Етап самоаналізу - це комплекс вправ, які дають змогу змодельовати реальні ситуації та спроектувати власні реакції, моделі поведінки в певних обставинах. Не завжди зустріч з самим собою є приємною. Багато хто з учасників занять робить спробу заховатися за звичні маски та ролі. Але подальша робота в групі допомагає поступовому усвідомленню своїх стереотипів, бар'єрів особистісного та професійного розвитку. Майже кожне заняття включає в себе тестування учасників за темою заняття. Експрес-тести слугують меті пізнання себе, а також вивчення рівня засвоєння отриманих знань, умінь, навичок на зустрічах. Це методики: «Портрет

толерантної особистості», «Діагностика типу орієнтованості педагога на навчально-дисциплінарну або особистісно орієнтовану модель взаємодії з дітьми», «Здатність до емпатії» та інші. [1]

В діяльнісному етапі важливо приділити увагу обґрунтування учасникам доцільності та смислу обраних завдань та гармонічно поєднати теоретичні викладки з психології, соціології, філософії та практичне опанування навичками та вміннями, в ході виконання різноманітних вправ: аналіз конкретних ситуацій, розв'язання професійних задач, рольова гра, групова дискусія, психомалюнок тощо. На цьому етапі педагогам також пропонувалися різноманітні релаксаційні вправи, дихальна гімнастика, техніки візуалізації, використовувалась музикотерапія. Таке практичне озброєння педагогів вміннями та навичками саморегуляції емоційних станів продовжувалось на кожній зустрічі.

Рефлексивний етап - заключний акорд заняття. Важливо, щоб виходячи з аудиторії, кожен з учасників продовжив свою внутрішню роботу. Притчі, східні історії, казки надавали можливість переосмислити певні життєві принципи, усвідомити власні моделі поведінки. На цьому етапі ми почули такі думки педагогів: «Я готова працювати над собою», «Мені цікаво дізнатися більше про себе», «Я знаю, що хочу змінити в собі», «Я відчула «смак» саморозвитку».

Ефективними формами роботи щодо формування професійних компетентностей педагогів також є: організація групових тематичних консультацій, індивідуальна діагностика та консультування за запитом вчителів, допомога в моделюванні індивідуального стилю педагогічної діяльності, сумісні рольові ігри педагогів із старшокласниками.

Отже, в умовах гуманістичної орієнтації на особистість учня важливо приділити увагу саме вчителю - сприяти мотивації педагога на професійне та особистісне зростання, допомогти в оволодінні технікою самопроектування, самомоніторингу особистості, психогігієнічними навичками та націлити на підвищення рівня педагогічної толерантності. Найбільш ефективною формою для вирішення цих завдань є психологічний тренінг – багатофункціональний метод психологічних змін людини, групи, засіб удосконалення якостей необхідних для професійної діяльності, особистісного зростання та попередження емоційного вигорання та професійних деструкцій.

Список літератури

1. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації студентів з різним типом готовності до професійної діяльності психолога.//Практична психологія та соціальна робота. – 2011 - №2.
2. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал. – М.:Дело,1994.
3. Савченко О.Я. Цілі і цінності шкільної освіти. Збірка матеріалів II Міжнародного Гуманітарного Форуму «Відродження, оновлення і розвиток людини» в «Артеку» - Ялта,2007

4. Самоукина Н.В. Игры, в которые играют: психологический практикум – Дубна. Феникс, 2000. Наумчик Н.В. К проблеме психической саморегуляции личности // Практическая психология и социальная работа - 2005-№1.
5. Філіпова І.Ю. Вчити вчителя. Психолого-педагогічне навчання як спосіб корекції Я-образу вчителя // Практическая психология и социальная работа - 2005-№4.
6. Щербакова Т.Н. Профессиональный рост учителя: формирование механизмов субъективного контроля: Научно-методическое пособие. – Ростов н/Дону: Изд-во облИУУ, 1994.

СЕРВАЧАК О. В., ЯЦЕНКО А. І.

СПРИЙНЯТТЯ РЕЛІГІЇ СТУДЕНТСЬКОЮ ГРОМАДОЮ ДОННТУ

«Релігія — взагалі остання й найвища сфера людської свідомості, вона є та галузь, що в неї людина вступає, як у сферу абсолютної істини»

Г. Гегель

Релігія представляє собою одну із фундаментальних понять для людства. Термін «religio» походить від латинського слова “religare”, що означає зв’язувати [1]. Це зв’язок кожної людини один з одним, зв’язок людини з суспільством та зрештою з Богом. Вже тисячоліттями релігія та релігійні вірування виконують свої головні функції у людському бутті – інтегративну, світоглядну, комунікативну, ідеологічну. Релігія відповідає на базисні питання для людства. В сучасному світі релігія існує поруч з науковим мисленням. Але залишились статус релігії у суспільстві таким фундаментальним надалі? Чи призведе трансформація світу до відмови від релігії у майбутньому? Чи навпаки вірування зміцнить свої позиції та свій вплив на особистість та соціум? Передумови для відповіді на ці питання можна знайти у мисленні сучасного молодого покоління, насамперед студентства, як представників майбутньої інтелігенції. Сьогодні вони - здобувачі вищої освіти, а завтра – будівники своєї країни, суспільства та світу. Тому є актуальним вивчення відношення молоді до питань релігії, як можливого рішення релігійних питань сучасності.

Дослідження проблем релігійності суспільства здійснювалася такими науковцями як К. Юнг, В. Гараджа, М. Парашевін, Ю. Синеліна, А. Колодний, О. Маланчук, І. Кононов та ін. Вивчали релігійність студентської молоді Н. Гаврілова, Н. Дудар, В. Єленський, О. Яремко, О. Кисельов, Г. Свідерська.

К. Юнг досліджував всезагальні засади релігійності, стверджував про міцний зв’язок між психічним здоров’ям особистості та релігією. В. Гаранджа працював над аспектом соціологічних

досліджень релігій. М. Паращевін – над інтегративній ролі релігії у суспільстві. Ю. Синеліна розробляла соціологічні критерії визначення релігійності населення. Н. Гаврілова досліджувала релігійну свідомість українського студентства у контексті світоглядного плюралізму. Н. Дудар досліджував місце релігії у свідомості молоді. О. Яремко – психологічні особливості релігійності у студентів, Г. Свідерська – релігійне самовизначення, В. Єленський – головні тенденції релігійності суспільства.

В авторському дослідженні було використано думку Л. Рязанової щодо ознак релігійності людини. Вона виокремлює наступні чинники:

- віра;
- віросповідальна проінформованість;
- участь у релігійних практиках і поза культовій релігійній діяльності;
- вплив релігійних цінностей і норм на соціальну поведінку[2].

У відповідності до вказаних критеріїв була поставлена мета організованого серед студентства ДонНТУ дослідження:

- 1) виявити відношення до віри та релігії;
- 2) проаналізувати якість знань молоді щодо релігії;
- 3) виявити переважаючий тип релігійної орієнтації особистості;
- 4) зробити висновки щодо впливу релігійний уявлень на окремого індивіда та суспільство в цілому.

Проведене дослідження відношення до релігії складалося з двох частин. В першій було використано анкетування Грашевської О. В. [3]. В другій частині було проведено дослідження на засаді методики Г. Олпорта, Д. Росса [4, 202-212], для виявлення типу релігійної орієнтації – зовнішньої та внутрішньої.

Об'єктом дослідження виступили студенти 1-4 курсів денної форми навчання Донецького національного технічного університету. Кількість респондентів 68 осіб, з них 53% чоловіків, 47 % жінок.

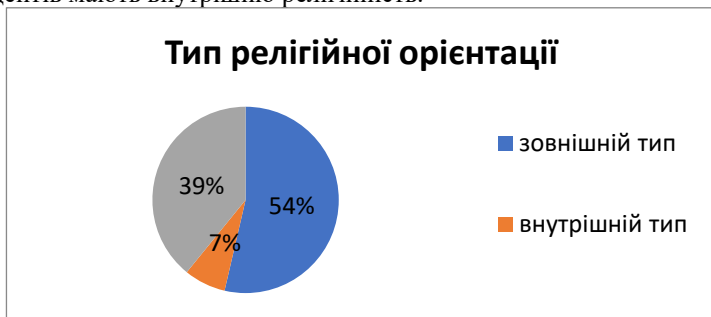
Із загальної кількості опитаних, на запитання «Чи потрібна людям віра у Бога?» 38,2 % вважає «скоріше так, чим ні». Друга за кількістю відповідь «скоріше ні, чим так» - 26,5 %. Більшість респондентів зазначили основною функцією релігії «втішає людину в біді і допомагає їй пережити» - 32,4 %, «надає сенс життя, відповідаючи на важкі світоглядні питання» - 23,5 %, «затуманення розуму, фанатизм» - 20,6%. 44,1 % учасників не вважає себе віруючими, 30,9 % важко відповісти на це питання. І тільки 25 % опитаних ідентифікують себе як віруючих. Це не тільки свідчить про низький рівень релігійності молоді, але також про високий рівень самосвідомості – 67,6 % людей самостійно дійшли до такого вибору.

За результатами конфесійної ідентифікації традиційно для нашої держави лідирує православ'я – 41,2 %, 26,5 % відносять себе до атеїстів, 14,7 % не відносять себе до будь-якої конфесії, 4,4 % - протестантство, 1,5 % - мусульманство, 4,5 % - агностик, 1,5 % - сайєнтизм, 1,5 % - язичництво, 1,5 % заперечують існування конфесій, вважають їх антирелігійними. Це також підтверджує попередню тезу – студентство має достатній рівень релігійного самовизначення.

35,3 % опитуваних ніколи не відвідували або не відвідують церкву або релігійні збори. 32,4 % відвідують тільки в великі релігійні свята, 25 % дуже рідко, 7,4 % - регулярно. 77,9 % не дотримуються релігійних обрядів, 16,2 % - тільки найголовніші, 5,9 % - обов'язково, регулярно. Найбільш популярні предмети культа, які зберігаються у студентів дома це ікони (45,6 %), Біблія, Коран (25 %), предметів нема або їми не користуються (22,1 %).

У студентів ДонНТУ виявлено переважання толерантного ставлення до різних релігій – 55,6 % згодилися що православ'я не повинне домінувати над іншими релігіями у нашій державі. Також це стосується до відношення до релігійних людей – 39,7 % відносяться нейтрально, а 36,8 % не відрізняє людей за релігійними переконаннями. 57,4 % вважають що «ще приватна справа кожного, релігія не може претендувати на особливу роль в суспільстві, а церква не повинна втручатися в політику». Тільки 7,4 % не приймає людей з релігійними віруваннями, 14,7 % вважає що релігія «роз'єднує людей, сприяє підвищенню конфліктності в суспільстві». Це свідчить про подальшу необхідність роботи у напрямку розвитку терпимості у суспільства.

Друга частина дослідження була проведена з метою виявлення домінуючого типу релігійності молодого покоління. Середні бали відповідей досліджуваних у спрямованому асоціативному експерименті представлені на діаграмі (мал.1). Як ми бачимо, у студентів переважає зовнішня релігійність – 54 %, або нерозбірливий тип релігійності (не релігійність взагалі або нерозбірлива релігійність). І тільки 7 % студентів мають внутрішню релігійність.

Мал.1. Узагальнені результати експерименту

За результатами проведеного дослідження, автори дійшли до висновку, що у житті сучасної молодшої людини релігія відіграє значну роль. Студентство, в своїй більшості не дотримується релігійних обрядів, але вбачає в вірі життєву та світоглядну цінність, можливість отримати підтримку в складних, критичних ситуаціях. Для них релігія має більше інструментальну, зовнішню значимість. Молоде покоління більш відповідально відноситься до ідентифікації себе з будь-якими релігійними уявленнями, має високий рівень самосвідомості, достатній рівень толерантності, а вибір релігії стає все більш усвідомленим, відповідальним кроком для студентства.

Отже, сучасна молода людина чітко розрізняє в релігії її формальну сторону й в можливості сприяння пошуку сенсу життя, особистісних цінностей, психологічній стійкості.

Список літератури

1. Релігієзнавство : Курс лекцій / - К.: Знання, 2009. - 214 с.
2. Рязанова Л. С. Религиозный ренессанс: попытка социологической диагностики // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2001. - № 4. - С.114-125.
3. Грашевская О. В. Исследование отношения студенческой молодежи к религии [Електронний ресурс] / О. В. Грашевская // Проблемы развития территории. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-otnosheniya-studencheskoy-molodezhi-k-religii>
4. Олпорт Г. В. Личность в психологии. – «КСП+», М.; «Ювента», СПб. (При участии психологического центра «Ленато», СПб.), 1998, 345 с.

СІНЬКЕВИЧ О. Б.

ПРОБЛЕМА РОЛІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ДОБУ МАСОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Слово «інтелігент» в нашій суспільній свідомості до цього часу викликає діаметрально протилежні асоціації. Для одних воно є вищим ступенем позитивної оцінки, визнанням особливої ролі тих, хто безкорисливо служить високим ідеалам, хто є носієм і прикладом високої моральності, хто виконує в суспільстві важливі функції розвитку науки, освіти, культури, мистецтва, функції виховання, утвердження суспільної моралі. З другого боку, ще не забуте зневажливе таврування «гнилої інтелігенції» за аполітичність, відсутність класової свідомості, небажання «ходити строем» і тому подібні гріхи, в яких звинувачували цей підозрілий «прошарок» ідеологи «прекрасного нового світу».

Нині позиція інтелігенції докорінно змінилася: вона втратила своє особливе становище суб'єкта інтелектуальної праці, відділеного від «простого народу», і монополію на істину, добро і красу. Як справедливо зауважив М. Мамардашвілі, ХХ століття перетворило його

на найманого працівника, який нічим не відрізняється від всіх інших найманих працівників, його праця стала «стандартизованою масовою інтелектуальною працею», уподібнилася до роботи на своєрідному конвеєрі у школі – «фабриці знань» або університеті – «кузні кадрів», а продукт його праці – знання, цінності, високе мистецтво – на інформацію, товар.

Разом з тим, зміни відбуваються і з тими, хто традиційно перебував на нижчих щаблях соціальної драбини і в сучасну добу характеризується як «масова людина».

Протягом тривалого періоду дослідження масової культури сформувалося та одержало багатьох прихильників як переконання в тому, що вона елімінує суб'єктні властивості індивіда, перетворюючи його на пасивного споживача, конформіста, котрий є об'єктом маніпуляцій, так і оптимістична віра в можливість подолання масовою людиною тих перепон, котрі стоять на її шляху до саморозвитку та самореалізації як повноцінного суб'єкта «творення себе».

Порівнюючи індустріальне та постіндустріальне суспільство, їх економічну основу, особливості апарату управління, Е. Тоффлер доходить висновку про те, що зміна характеру праці має своїм наслідком зміну професійної характеристики масової людини – індивіда, який проходить багаторівневе навчання, виявляє не лише майстерність, а й творчий потенціал, є носієм високорозвиненої інформаційної культури.

Таким чином, сучасний етап розвитку цивілізації формує «метакультурну індивідуальність», яка відмовляється від звичних матриць поведінки та світосприйняття, оскільки у світі, котрий стрімко змінюється, минулий досвід не завжди може слугувати надійним компасом. Нині необхідна здатність швидше освоювати нове, уміння діяти методом спроб та помилок, «більша реактивність Я». Для успішної адаптації до нових умов людина «третьої хвилі» має оновити свою «базу даних», піддатися «перезавантаженню». За цих умов неминучим стає формування людини нового типу, яка прийде на зміну «масовій людині» – «індивідуалізована людина».

Ця людина є інформаційно адаптованою: вона здатна до адекватного сприйняття інформації та ефективного її використання у своїй діяльності. Високотехнологізована культура здатна забезпечити їй належний рівень життя, задовольняти її різнобічні та глибоко персоналізовані потреби, постачати її якісними «культурними продуктами». Усе це призводить до своєрідного «розмивання меж» між елітарною та масовою формами культури: елітарна культура втрачає свою замкненість, починає виконувати роль культурного зразка, масова ж завдяки активній взаємодії з елітарною поширює свій вплив на ціле суспільство. Домінування індивідуальних форм «споживання»

культури, утвердження права на відмінність перетворили уніфікацію на застарілу установку та сприяли втраті тих рис, які притаманні «масовій людині». Саме цей феномен Е. Тоффлер і визначає як індивідуалізацію особистості та демасифікацію культури [1].

Ця людина як «оператор», який має змогу вільного вибору та вигадливих комбінацій, створює свій образ, відмінний від образів інших індивідів. Вона може «нести відповідальність за своє життя та оптимально розпоряджатись своїм естетичним, емоційним, фізичним, чуттєвим та іншим досвідом», тобто бути самостійною особистістю [2, 43–45].

Думку про те, що масова культура нині трансформується в «культуру індивідуальних світів» поділяє й «жрець поп-філософії» М. Маклюєн. У своїй праці «Розуміння медіа: зовнішні розширення людини» він пише, що найближчою перспективою сучасної фрагментованої людини є її перетворення на складну і глибинноструктуровану особистість, яка емоційно усвідомлює свій тотальний взаємозв'язок з усією людською спільнотою [3].

Значна частина дослідників висловлює думку про те, що сучасне масове суспільство сходить з історичної арени, відбувається його «демасифікація». На зміну масовій людині індустріальної доби приходить «індивідуаліст» постіндустріального суспільства, на зміну одноманітності та уніфікації – «персонізована» особистість.

Отже, в сучасну добу відбувається «трансформація» масової людини, яка набуває статусу суб'єкта соціокультурного буття. Процес її адаптації до нової реальності потребує таких способів організації, форм діяльності, котрі стимулюють формування у неї внутрішніх зусиль, спрямованих на саморозвиток, оволодіння цінностями культури, і тим самим перетворюють її з пасивного об'єкта на активного суб'єкта, здатного до творчої самореалізації.

На думку деяких дослідників, сучасна доба – це час активної трансформації соціальної структури суспільства, в якій втрачається те чітке розділення на народ та еліту, яке було характерне для минулих епох.

З. Бауман, гворячи про «плинність» сучасного суспільства, зазначав, що в ньому важко визначити якісь чіткі структурні критерії для виділення певної соціальної спільності, більш адекватним стає функціональний підхід до стратифікації. На зміну суспільству ієрархічного «вертикального» типу приходить мережеве суспільство, для якого характерні горизонтальні інтеграційні зв'язки. Нині відбувається зародження нових соціальних сил, можливо, котрі візьмуть на себе ті функції, які раніше традиційно вважалися вотчиною інтелігенції.

І якщо в цьому суспільстві, вочевидь, не буде існувати інтелігенція як специфічна соціальна спільність з чітко окресленими межами, то інтелігентність – вміння самостійно мислити, виявляти благородство душі – як особистісна характеристика може стати тим атрактором, який відіграє важливу роль у формуванні нової соціальної системи.

Список літератури

1. Тоффлер Э. Шок будущего / Элвин Тоффлер ; [пер. с англ.]. – М. : АСТ, 2008. – 560 с.; Тоффлер Е. Третья волна / Елвин Тоффлер ; [пер. з англ. А. Євса]. – К. : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.; Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство й сила / Елвін Тоффлер ; [пер. з англ. Н. Бордукова]. – Харків : Акта, 2003. – 688 с.
2. Липовецки Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме / Жиль Липовецки ; [пер. с франц. В. Кузнецов]. – М. : Владимир Даль, 2001. – С. 43–45.
3. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа : Внешние расширения человека / Герберт Маршалл Маклюэн [пер. с англ. В. Николаева]. – М. ; Жуковский : КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003. – 464 с.

СКИРДА А. Є.

НОВІ СКЛАДНИКИ МНОЖИННОГО ІНТЕЛЕКТУ У ТЕОРІЇ ОБДАРОВАНOSTІ АВСТРАЛІЙСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Австралія – це молода та невелика за кількістю населення країна, яке сягає приблизно 25 мільйонів людей. Утім вона стала багатим культурним середовищем для представників багатьох народів. Історія білого поселення має трохи більше двохсот років, але історія корінного населення – аборигенів сягає декількох тисяч років. Біле поселення, яке тепер вважається носієм домінантної культури та здійснює контроль за соціальною інфраструктурою, зокрема навчальними закладами, принесло з собою як і можливості, так і проблеми для аборигенів з материкової Австралії та островитян Торресової протоки. Обдаровані студенти серед аборигенів зіткнулись з проблемою, що виникла з боку домінантної культури, яка загрожує існуванню їх традиційних цінностей. Вони дуже гостро відчувають потребу зберегти свою ідентичність та підлаштуватися під цінності сучасного світу. Тому багато сучасних розвідок австралійських дослідників з освіти обдарованих присвячено вирішенню цієї проблеми. Існує навіть концепція обдарованості австралійських аборигенів, за визначенням якої, обдарованість – це здатність досягти успіху на перехресті обох світів, а саме домінантної культури та культури аборигенів. На основі концепції обдарованості австралійських аборигенів науковцями Австралії було додано нові області інтелекту до

теорії Х. Гарднера (H. Gardner) [1, с.5] про множинний інтелект, а саме [2, с.46]:

1. Лінгвістичний інтелект. Мови корінних народів Австралії більш синтаксично складні, ніж англійська мова. Традиційно аборигени були багатомовними, і, коли вони стикалися з новою мовою, то вивчали її швидко та добре [3, с.9]. Наприклад, це підтверджується наявністю слів з японської мови у мови корінних народів Австралії та швидкістю опанування англійською мовою австралійськими аборигенами.

2. Просторовий інтелект. Дослідження багатьох австралійських науковців акцентують увагу на тому, що у дітей аборигенів виявляється висока здібність до навчання через спостереження. Просторовий інтелект має найвизначніші вирази в художньому мистецтві традиційних і сучасних австралійських аборигенів, що отримали світове визнання.

3. Міжособистісний інтелект. Культура австралійських аборигенів є прикладом егалітарного суспільства, де все розподіляється між членами суспільства рівним чином. Родинні зв'язки є головними, оскільки діти народжуються не у батьків, а у групі, яка об'єднана родинними зв'язками. Діти аборигенів завжди виховувались незалежними та самостійними. Ці обидві якості вважаються ключовими в реалізації обдарованості.

4. Натуралістичний та духовний інтелект. Зв'язок і повага до землі є центральною для світогляду австралійських аборигенів. Це фундаментальне з'єднання можна побачити у зв'язку місцевих назв з навколишнім середовищем, а не з людьми, як у англійському суспільстві. Так, назва містечко Брюарина (Brewarrina) у штаті Новий Південний Уельс означає «місце, де ростуть акації», а місто Вуллонгон, де розташований один з найкращих університетів у світі, що має потужну наукову базу, зокрема і дослідження обдарованості, означає «місце, де гора зустрічається з морем».

Основною темою суперечок у галузі освіти обдарованих завжди була фактична ідентифікація обдарованих і талановитих дітей. За останні два десятиліття австралійські викладачі стали більш обізнаними щодо різних чинників, які можуть призвести до неможливості ідентифікації обдарованих студентів. Наприклад, департамент штату Квінсленд з питань освітньої політики, надав такий перелік факторів, які можуть вплинути на процес ідентифікації «виняткового потенціалу» студентів, а саме студентів з обмеженими фізичними можливостями, зі складними соціально-економічними обставинами, тих що знаходяться в ізоляції (тут маються на увазі студенти, які навчаються дистанційно дома, з огляду на те що, вони проживають на великій відстані від найближчого населеного пункту з навчальним закладом, наприклад, на фермі, які зазвичай розташовані всередині країни, на відміну від

більшості міст, які розташовані на узбережжі). Іншими чинниками, які увійшли до переліку стали стать студента, не англomовне походження та факт належності до корінного населення, представниками якого є аборигени Австралії й островітjани Торресової протоки. Усвідомлення того факту, що обдарованих студентів треба шукати не тільки серед академічно успішних студентів, які є представниками домінантної культури та походять із родин з середніми статками, розширює як і поняття обдарованості, так і можливості щодо пошуку шляхів для задоволення специфічних освітніх потреб обдарованих студентів з груп меншин та з кола з обмеженими можливостями.

Список літератури

1. Gardner H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences/H. Gardner. – New York: Basic books, 1982. – 440 p.
2. Chaffey G.W., Bailey S.B. & Vine K.W. Identifying high potential in Australian Aboriginal children using dynamic testing/ G.W. Chaffey, S.B. Bailey & K.W. Vine// Australian journal of Gifted Education. – 2003. – №12(1). – P. 42-55
3. Blake B.J. Australian Aboriginal languages/B.J. Blake. – London: Angus and Robertson Publishers, 1981. – 530p.

СМИРНОВА М. С.

ФЕНОМЕН ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ В СВЯТООТЕЧЕСКОМ БОГОСЛОВИИ

Проблема интеллигенции относится к числу тех проблем, которые вот уже на протяжении почти что столетия находятся в эпицентре как отечественной, так и западной философской мысли. Нет ни одного крупного отечественного философа, социолога или культуролога, который в своих работах не затрагивал бы вопроса о том, что такое интеллигенция, какова её историческая миссия, какую роль она играет в формировании национального самосознания [1, с. 2].

Пристальное внимание, которое уделялось и уделяется данной проблеме, определяется рядом обстоятельств. Среди них необходимо, прежде всего, назвать то, что интеллигенция с момента возникновения и до сегодняшнего дня играет особую роль в общественно-политической, культурной, нравственной жизни любого общества. История Украины убедительно свидетельствуют, что интеллигенция не только создаёт, сохраняет и распространяет духовные ценности, но и формирует определённый духовный климат [1, с. 3].

Серьёзное внимание данной теме уделяли А. И. Герцен, Д. И. Писарев, В. Г. Белинский. Ю. А. Лотман, С. С. Аверинцев, А. С. Ахиезер, Б. А. Успенский, В. Н. Топоров, Д. С. Лихачёв и многие другие ученые [1, с. 4].

В нашей работе рассмотрим бинарные взгляды на феномен интеллигенции с позиций православного богословия, опираясь на труды Отцов Церкви.

Интеллигенцию всегда отличало образование. Святые отцы пишут, что умному проще спасаться. Не зря монах Паисий в середине XVIII века истово искал на Святой Горе книги святых подвижников, не найдя духоносного старца. Через чтение Святых отцов Господь привел его к высшему дару – к святости, не смотря на то, что он был лишен живого наставничества, столь необходимого на пути спасения. Там, где многие бы растерялись и испугались, а некоторые бы и погибли, преподобный Паисий Величковский обрел не только святых собеседников и учителей, но смог пройти их стопами и повел за собой своих учеников. Святой Паисий был образованным и умным человеком, однако стоит уточнить, был ли он интеллигентом и какие коннотации носит этот термин церковной точки зрения [2].

Несмотря на то, что Д. С. Лихачев считает родоначальником русской интеллигенции святого Максима Грека, современникам преподобных ничего не было известно об интеллигенции, зато христиане всего мира и разных сословий задолго до рождения святых подвижников знали, ради чего живут и к чему стремятся.

Православное богословие считает, что воспитанность, образованность и даже ум – все это может однажды обернуться во зло, стоит только человеку распорядиться так своей волей: «Что же касается высоких дум – бойся их как огня. Мерзостен перед Богом всякий высокий» [3]. Христианство дает человеку четкие границы, выходя за которые он не перестает быть интеллигентным, не теряет национальности и профессиональных навыков, но перестает идти за Христом до полного раскаяния и возвращения к Евангельским заповедям. Поэтому, с православной точки зрения любые явления светской культуры не могут и не должны сравниваться с высшим знанием, с Благой вестью Господа для нас, которая преображает каждого человека от временного к вечному, от земного и ограниченного – к вечному и духовному [2].

Интеллигенция может пониматься с нескольких позиций, как 1) надмирность; 2) высокоумие, несмирение и богоборчество; 3) духовная одаренность и стремление к святости. Рассмотрим эти позиции по очереди.

Интеллигент по-своему надмирен и за это «превозношение» его не любят те, кто понимает жизнь, как пищевую цепочку. Дмитрий Сергеевич Лихачев, несомненно интеллигентный человек, выдающийся ученый, писал: «Мужество русской интеллигенции, десятки лет сохранявшей свои убеждения в условиях жесточайшего произвола идеологизированной советской власти и погибавшей в полной

безвестности, меня поражало и поражает до сих пор. Преклоняюсь перед русской интеллигенцией старшего, уже ушедшего поколения. Она выдержала испытания красного террора, начавшегося не в 1936 или 1937 году, а сразу же после пришествия к власти большевиков» [2].

Власть мечтает перевоспитать «неучтивость» интеллигента, сам же интеллигент мечтает перевоспитать (или переизбрать) неугодную ему власть. Образованный человек и в Церкви привычно задает вопросы, необходимые ему для понимания мира, и это, бывает, воспринимается, духовными лицами как неси́мренье [2].

Однако в Св. Писании можно увидеть призыв исследовать писание и учение того, кто ведет человека: «...смотрите, братия, чтобы кто не прельстил вас философією и пустым обольщением, по преданию человеков, по стихиям мира, а не по Христу» (Кол. 2:8) [4].

Интеллигентность как состояние высокоумия, богоборчество и революционизм обличает святой праведный Иоанн Кронштадтский: «Вы, интеллигенты, оставили небесную мудрость и ухватились в земную суету, ложь, мираж, мглу непроглядную, и будете наказаны собственным безумием, собственными страстями. Вы пренебрегли живою водою, светом животворным, солью земли и истязаетесь в истлении своем вечном, не увидите веки света Божия, но пребудете во тьме. Вы предпочли Христу Льва Толстого, высших светских писателей, умноживших свое борзописание до бесконечности, так что некогда христианину взяться за Слово Божие, которое есть источник чистоты, святости, правды, света, вечной жизни и блаженства» [3].

Интеллигентов святой также сравнивает с предателями, приписывая им такие пороки как безверие и аморальность: «Не стало у интеллигенции любви к Родине, и она готова продать ее инородцам, как Иуда предал Христа злым книжникам и фарисеям, уже не говорю о том, что не стало у нея веры в Церковь, возродившей нас для Бога и небеснаго отечества; нравов христианскихъ нет, всюду безнравственность; настал, в прямую противоположность Евангелию, культ природы, культ страстей плотских, полное неудержимое распутство с пьянством; расхищение и воровство казенных и частных банков и почтовых учреждений и посылок; и враги России готовят разложение государства. Правды нигде не стало, и отечество на краю гибели. Чего ожидать впереди, если будет продолжаться такое безверие, такая испорченность нравов, такое безначалие?!» [3].

Святитель Николай Японский пишет о том, что наказывает Бог Россию, потому что она отступила от Него, что, будучи без Бога, без нравственности, без патриотизма народ не может самостоятельно существовать: «Мерзкая, проклятая, оскотинившаяся интеллигенция в ад тянет и простой, грубый и невежественный народ... Душа стонет, сердце разорваться готово» [3].

Не смотря на столь жесткую критику интеллигенции, в истории XX века есть хорошие положительные примеры таковых в лоне Церкви: архиепископ Иоанн (Шаховской), митрополит Антоний (Блюм), отцы Николай Голубцов, Александр Мень, Сергей Желудков, Георгий Чистяков; Сергей Фудель, Алексей Лосев, Сергей Аверинцев из людей; академики Дмитрий Лихачев и Андрей Сахаров из людей светских. Только настоящая интеллигентность как качество духа, приближающееся к святости, может затушить традиционные недуги интеллигенции, такие, как, например, осуждение с превозношением, заискивание перед властью или противоположное этому неуёмное её критиканство. Лучшие из интеллигентов всегда являли высоту и свободу духа в этом плане, не избегая в том числе откровенно говорить и о недугах интеллигенции, и о недугах исторического христианства, как, в частности, авторы известного сборника «Вехи» [5].

Таким образом, можно сделать вывод, что настоящая интеллигентность с позиции православия не может быть противопоставляема святости – она как раз предполагает стремление к ней. И смирение здесь – одно из первых и важных качеств [6, с. 275]. Церковная интеллигентность в наше время может стать выражением христианского гуманизма, где человеческое достоинство отнюдь не противопоставляется образу Божию в человеке и уж тем более не унижается под предлогом смирения, а как раз усмотрение его предполагается в любом человеке независимо от его дружелюбности или враждебности по отношению к церковной среде [5].

Список литературы

1. Кошелева Л. А. Интеллигенция как феномен русской культуры : дис. ... к. культурол. н. : 24.00.01. / Л. А. Кошелева. – М., 2000. – 144 с.
2. Ольшанская А. Нет во Христе ни эллина, ни интеллигента [Электронный ресурс] / А. Ольшанская. – Режим доступа : <http://pstgu.ru/news/smi/2011/09/28/32164/>
3. Православные проповеди [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://azbyka.ru/propovedi/>
4. Библия: книги Священного Писма Старого та Нового Заповіту / пер. проф. І. Огієнка. – К. : Укр. Бібл. т-во, 2002. – 1170 с.
5. Что мешает интеллигенту войти в Церковь? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sobor26.ru/articles/381/>
6. Ильин О.А. О русской интеллигенции // Интеллигенция / О.А. Ильин. – М. : Власть, 1993. – С.275-280.

СТУКАНОВА Ю. Р.

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ
ЛЯЛЬКОВИХ ТЕАТРІВ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ В 1950-1960-ТІ РОКИ**

Радянські театри ляльок за принципом соціального функціонування передусім націлені на дитячу глядацьку аудиторію. Незважаючи на те, що вітчизняний ляльковий театр перетворився у ХХ ст. на один з видів класичного театрального мистецтва, на шкалі ідеологічної цінності він як дитячий за характером (неусвідомлено) розглядався як менш значущий його вид, відповідно, йому приділялося менше уваги як збоку влади, так і як об'єкту наукового інтересу. Подібне ставлення пов'язане із патріархальною ієрархією соціальних цінностей, у рамках якої важливими уявляються сфери домінування чоловіка та дорослого – простір громадської активності, тоді як традиційно жіноча та дитяча сфери постають другорядними, маргіналізуються.

Історію лялькового театру на теренах СНД досліджували А. П. Куліш, Н. І. Смирнова та ін.[1]. Розвитку театру ляльок в Україні, у тому числі у окремі хронологічні періоди, присвячені праці Б. П. Голдовського[2], Я. І. Грушецького, О. Є. Бучми[3]. Нариси діяльності окремих лялькових театрів України, здебільшого видані до ювілейної дати, розкривають сторінки історії театрів Києва, Харкова, Хмельницька, Волині, Закарпаття[4]. Наразі не має спеціальних праць, які висвітлюють історію лялькових театрів Донецького регіону. Театральні процеси Донбасу вивчали театрознавці О. О. Кулик, І. Давидова, історики О. В. Стяжкіна, авторка роботи[5].

У даній розвідці зосереджено увагу на вивченні державної політики радянської влади щодо діяльності лялькових театрів у 1950-ті – 1960-ті роки на матеріалі Донецької та Луганської областей. Слід зауважити, що до 1959 р. м. Луганськ мало назву «Ворошиловград», м. Донецьк до 1961 р. іменувалося «Сталіне». Робота базується на документах центральних і обласних державних архівів України, що включають статистичні звіти, стенограми нарад творчих працівників, довідки діяльності театрів регіону тощо[6].

Сталінський театр ляльок був створений 1933 р., Ворошиловградський – 1939 р.[7]. Однак, Друга світова війна внесла певні корективи у діяльність театрів, у результаті чого на початку 1950-х рр. у Донбасі працював лише Ворошиловградський ляльковий театр (відновив роботу 1946 р.[8]). Загалом в Україні на тоді функціонувало 10 лялькових театрів[9, арк. 124]. Театр ляльок у м. Сталіне працював з 1958 р., як свідчить «Доповідна записка» міністру культури УРСР Р. В. Бабійчуку від 2 березня 1964 р.[10, арк. 1].

Театри ляльок Донецького регіону розвивалися у контексті загальноукраїнських тенденцій, тому їм були властиві спільні для радянського простору проблеми функціонування лялькових театрів, серед яких – дефіцит кваліфікованих кадрів через нерозвиненість системи творчого навчання та брак сучасного драматургічного матеріалу. Однією з причин слабкої роботи драматургів над створенням п'єс для лялькових театрів були занижені норми гонорарів: 3-4 тис. крб. за п'єсу для лялькового театру, натомість від 12 до 25 тис. крб. за п'єсу для «дорослого театру» (про що свідчить доповідач від республіканського управління театрів Зьорнишкіна під час розширеного засідання колегії разом з директорами і режисерами театрів України від 23 листопада 1953 р.)[11, арк. 127].

Подібні норми оплати унаочнюють той факт, що державна підтримка передусім стосувалася тих стаціонарних театрів, що були націлені на дорослу глядацьку аудиторію. Працівники лялькових театрів усвідомлювали подібне ставлення суспільства до власної мистецької діяльності і, користуючись інтенсифікацією організаційних заходів у галузі театрального мистецтва у 1950-ті рр., намагалися вербалізувати проблему. Так, під час вказаного вище засідання колегії директор Ворошиловградського театру ляльок Вайнберг зауважувала: «Работники театра кукол не хотят быть ни племянниками, ни младшими братьями, ни старшими среди работников советского искусства. Мы хотим быть равноправными /.../»[12, арк. 165].

Репертуарна політика театрів ляльок будувалася у руслі радянських ідеологічних вимог до театрального мистецтва і культурної сфери загалом. Відповідно, підбір репертуару передбачав, по-перше, його «очищення» від «колишніх» п'єс, героями яких були представники аристократичних верств (королі, принци тощо) або персонажі народної міфології та релігійної сфери (чарівники, відьми, чорти), що суперечило атеїстичній пропаганді; по-друге, постановку п'єс на «сучасну тематику»[13], тобто написаних у відповідності з принципами соціалістичного реалізму.

Подібна рекомендована і контрольована центром культурна політика реалізовувалася також і театрами Донбасу. Зокрема, колектив Ворошиловградського театру ляльок у другій половині 1950-х рр. створив реалістичні вистави для дітей «Чудо машина» Ю. Єлисеєва, «Некрасива дівчина» Т. Якоб, «Тагана» М. Борського[14].

Ідеологічна роль Донбасу як індустріального центру, героїзація та міфологізація шахтарської праці обумовлювала владні вимоги щодо висвітлення митцями регіону такого аспекту робітничої тематики, як шахтарська. Драматичні театри краю інсценізували твори письменників Донбасу Б. Горбатого, Ф. Вольного[15]. Подібна політика не обминула і дитячі театри. Зокрема, актор Луганського театру ляльок

О. Воскресенський написав п'єсу «на донецьку – шахтарську тему». На засіданні міськкому у жовтні 1961 р. обговорювалося питання про можливість постановки даної п'єси, схваленої вищезгаданим драматургом Ф. Вольним і рецензентами з Харкова[16, арк. 12].

Поряд із тим, реалістичні п'єси не могли витіснити казкові сюжети з репертуару дитячих театрів. Зокрема, на початку 1960-х рр. у Донецькому театрі ляльок йшли спектаклі «Аленький цветочек», «Голубая фея», «Русские сказки», «Телевизор доктора Айболита» та ін.[17, арк. 6, 17].

У другій половині 1950-х рр. державна влада приділила увагу становищу лялькових театрів України. Зміст Постанови Президії Українського республіканського комітету профспілки працівників культури «Про заходи поліпшення роботи театрів ляльок України» від жовтня 1958 р. свідчить, що проблеми матеріального і кадрового забезпечення мали загальноукраїнських характер. Міністерству культури України було рекомендовано докласти зусиль щодо їх вирішення[18, арк. 6-8]. Можна припустити, що рішення вказаної Постанови сприяли покращенню становища театрів. Зокрема, у 1959 р. Ворошиловградський театр ляльок одержав одиниці скульптора та механізатора, які були відсутні. Поряд із тим, прискорити вирішення кадрової проблеми міг приїзд рецензента з Московського театру ляльок (творчі кадри театр одержав саме у період його перебування в Ворошиловграді)[19, арк. 1].

Водночас, лялькові театри Донбасу, незважаючи на неодноразові звернення до місцевої і республіканської влади, так і не отримали приміщення у досліджуваний період[20, арк. 1-2]. З цієї причини стаціонарні театри більшу частину вистав здійснювали на виїзді. Так, станом на 1964 р. Донецьким театром ляльок було обслужено 481,5 тис. глядачів, з них на стаціонарі – лише 3,3 тис. осіб. Луганським театром було обслужено 278,3 тис. глядачів, при цьому на стаціонарі – жодного спектаклю[21, арк. 6, 14]. Звісно, слід враховувати, що у 1950-ті – 1960-ті рр. проблема відсутності власних приміщень була нагальною також для обласних українських музично-драматичних театрів Донбасу. Якщо Донецький театр ім. Артема одержав нову будівлю 1960 р., то Луганський театр ім. Островського (з початку 1960-х рр. – українська трупа об'єднаного обласного драмтеатру) продовжив працювати в одному приміщенні з російським[22].

Таким чином, діяльність лялькових театрів Донбасу в 1950-ті – 1960-ті роки розвивалась у руслі загальних тенденцій державної політики радянської влади у галузі театрального мистецтва. Репертуар поповнювався п'єсами на так звану «сучасну» тематику, написаних згідно з принципами соціалістичного реалізму. Проблеми матеріального і кадрового забезпечення у досліджуваний період

частково були вирішені. Однак в цілому, на матеріалі Донецького та Луганського театрів ляльок можна зробити висновок, що радянська влада приділяла ляльковому театру менше уваги, ніж видам театрального мистецтва, спрямованим на дорослу аудиторію. Внаслідок цього вирішення проблем матеріального забезпечення лялькових театрів не було першочерговим завданням у сфері підтримки театрального мистецтва краю.

Список літератури

1. Кулиш А.П. Театр кукол в России XIX века: События и факты: учеб. пособие для студ. вузов / Анатолий Кулиш ; Санкт-Петербург. гос. акад. театр. искусства. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. гос. акад. театр. искусства, 2007. – 360 с.; Смирнова Н.И. Советский театр кукол. 1918-1932 /Смирнова Н.И. – М.: АН СССР, 1963. – 382 с.; Смирнова Н. И. Театр Сергея Образцова / Н.И. Смирнова. – М.: Наука, 1971. – 324 с.; Театр кукол СССР. 1959-1960 / Сост., общ. ред. и вступ. статья С.Д. Дрейдена. – М.: ВТО, 1962. – 170 с.
2. Голдовский Б.П. Театр кукол Украины: страницы истории / Б. П. Голдовский, С. А. Смелянская. – Сан-Франциско : International Press, 1998. – 276 с.
3. Бучма О.Є. Новітні акторські технології сучасного театру ляльок як чинник трансформаційних процесів художньої культури: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / Бучма Ольга Євгенівна ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2015. – 16 с.; Грушецький Я.І. Режисерські пошуки в театрі ляльок України останньої чверті XX століття: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.02 / Грушецький Ярослав Ігорович ; Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К., 2013. – 20 с.
4. Денисюк В.Т. Творці дива: нариси з історії Волинського театру ляльок і Міжнародних фестивалів "Різдвяна містерія": Історико-краєзнавчі нариси / В. Т. Денисюк. – Луцьк : Надтир'я, 2002. – 160 с.; Єфремов С.І. Наш театр ляльок: [Київ. муніцип. академ. театру ляльок – 30 років] / Сергій Єфремов, Богдана Бойко. – К. : Веселка, 2013. – 157с.; Закарпатському обласному театру ляльок – 20 / гол. ред. Г. М. Курій. – Ужгород : ВАТ "Видавництво «Закарпаття», 2002. – 16 с.; Рубинский А. Харьковский театр кукол: история, анализ традиций и школы (опыт исторической философии) / Алексей Рубинский. – Харьков: Тим Паблিশ Груп, 2014. – 512 с.; Спокуса лялькою або невідворотність долі: [про Хмельниц. акад. театр ляльок"Дивень"] / Ростислав Коломієць. – Хмельницький : Мельник А. А., 2010. – 286 с.
5. Давыдова И. Давыдова И. В созвездии братских культур. Русские театры на Украине. 1917-1982. Очерки / Ирина Давыдова. – К.: Мистецтво, 1982. – 174 с.; Кулик О. Донецький обласний український музично-драматичний театр імені Артема / О. О. Кулик. – К.: Мистецтво, 1987. – 133 с.; Стуканова Ю. Р. Розвиток театального мистецтва в Донбасі в 1953-1964 роках/ Ю. Р. Стуканова // Матеріали III та IV Міжн. конф. молодих науковців [«Історична наука на початку XXI ст.: проблеми, минуле, сучасність, перспективи»]. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – С. 175-179; Стяжкина Е.В. Театральное искусство Донбасса (1960-1990 гг.) / Е. В. Стяжкина // Новые страницы в истории Донбасса : ст. Кн. 4 / [редкол.: З.Г. Лихолобова (пред.) и др.]. – Донецк, 1995. – С. 160-173.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України), фонд 5116 (Міністерства культури УРСР), оп. 4, спр. 11, 148; фонд 582 (Держкомстат УРСР), оп. 10, спр. 1575; Державний архів Донецької області (далі – Держархів Донецької обл.), фонд Р-3472 (Сталінський обком профспілки працівників культури Сталінського облрадрпрофу м. Сталіне), оп. 1, спр. 32; Державний архів Луганської області (далі – Держархів Луганської обл.), фонд Р-2426 (Обласне управління культури виконавчого комітету Ворошиловградської обласної

- Ради народних депутатів), спр. 15, 34, 77; Р-2677 (Луганський обласний державний комунальний театр ляльок обласного правління культури та мистецтва), спр. 2; Р-2587 (Обласні драматичні театри м. Луганська), спр. 23.
7. Куралех С.С. Донецький академічний обласний театр ляльок / С.С. Куралех // Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=20825; Тернова О.М. Луганський академічний обласний театр ляльок / О.М. Тернова // Енциклопедія сучасної України. Режим доступу http://esu.com.ua/search_articles.php?id=58975.
 8. Тернова О.М. Вказ. праця.
 9. ЦДАВОВУ України. Ф. 5116, оп. 4, спр. 11.
 10. Там само. Спр. 148.
 11. Там само. Спр. 11.
 12. Там само.
 13. Там само. Арк. 127; Глушенко Е. Удачная проба / Глушенко Е. // Ворошиловградская правда. – 1957. – 17 марта.
 14. Глушенко Е. Вказ. праця.
 15. Кулик О. Вказ. праця. – С.61,63,65,71-72,128; Стяжкіна Е.В. Вказ. праця. – С.163; Давыдова И. Вказ. праця. – С. 68; Державний архів Луганської обл. Ф. Р-2587, оп. 1, спр. 23, арк. 29,31; Ф. Р-2426, оп. 1, спр. 34, арк. 26.
 16. Державний архів Луганської обл. Ф. Р-2677, оп. 3, спр. 2.
 17. ЦДАВОВУ України. Ф. Р-582, оп. 10, спр. 1575, арк. 6, 117
 18. Там само. Ф. Р-2426, оп. 1, спр. 77.
 19. Там само. Ф. Р-2677, оп. 2, спр. 2.
 20. Див., напр.: ЦДАВОВУ України. Ф. 5116, оп. 4, спр. 148, арк. 1-2.
 21. ЦДАВОВУ України. Фонд 582, оп. 10, спр. 1575.
 22. Горбова М.В. Художественная культура Донецкого края в XX в. // Лекции по истории украинской культуры. – Донецк, 1998. – С. 71-85. – С. 79; Кулик О.О. Вказ. праця. – С. 66; Державний архів Донецької обл. Ф.Р-3472, оп. 1, спр. 32, арк. 95, 119; Державний архів Луганської обл. Ф.Р-2426, оп. 1, спр. 15, арк. 50, 52-53.

СУРЖЕНКО В. М., КЛИМЕНКО Я. Ю.

НАТАЛЯ КОБРИНСЬКА – ЖІНКА-ІНТЕЛІГЕНТ І ПЕРША ФЕМІНІСТКА УКРАЇНИ

Дослідження ідеології, історії ідей, являється важливим та одним з результативних способів пізнання соціально-політичного життя. Однією з ідей, яка не втрачає своїх позицій та актуальності більше ніж два століття – ідея емансипації, ідеологія фемінізму. Ця ідеологія як найкраще показує можливість ідей модифікуватися, розвиватися та відповідати вимогам часу.

У XIX столітті прокотився Європою рух за відновлення інтересів жіноцтва. Людство досягло того підйому цивілізації, що замислилось над становищем у суспільстві жінок, над їх важливою роллю в історії. Неминуче це було і в Україні. Цей рух показав, що розуміння цього питання в Україні випереджує європейське розуміння, набагато глибше й досконаліше трактує його. Але, в той час, на Україні,

жінки сприймалися громадкістю лише як годувальниці, берегині родинного вогнища, а тому чи не всі вони, соромилися вступати в організації, які були створені винятково чоловіками. В сферах тодішнього життя положення чоловіків і жінок було нерівноправним. Таким чином, об'єктивною потребою постало створення жіночих організацій.

З'явилися ідеї емансипації жінки разом з романтизмом, в котрому головне гасло – емансипація особистості. Увага феміністок була зосереджена на підвищенні культурно-освітнього рівня жінок, на проблемі морально-етичного сприйняття[1].

Західноукраїнські землі у XIX столітті подарували нашій Україні найпершу українку, що виникла в жіноче питання і чільне місце посідала серед видатних громадських діячів, відданих нації та здатних подолати всі труднощі у досягненні своєї мети й активний борець за жіночі права – Наталія Іванівна Кобринська. Вона розуміла, що потенціал жінки та чоловіка може розвинутися у співпраці. А головне, що її вражало, те що українська жінка, стоїть осторонь громадського руху.

Саме тому, для досягнення своєї мети Н. Кобринська заснувала «Товариство руських жінок». Кобринська вважала, що тільки згуртувавши жінок можна досягти розуміння суспільством, та й самими жінками, чого вони варті й вказати як бути корисними для суспільства[2].

Народилася вона 8 червня 1855 року в селі Белелуї Снятинського району на Івано-Франківщині в священницькій сім'ї Озаркевичів. Ніхто з сім'ї не уявляв, що дівчина стане «підбурювачем спокою», а свої, занадто зухвалі ідеї для того часу, буде втілювати не лишень як письменниця, а й як громадський діяч. Будучи юною, Наталія Іванівна помітила що у християнських книгах було сказано, що жінки мали коритися чоловікам. Та до змужніння духовно, розуміння мети і принципів вона йшла неквапливо, та наполегливо, переборюючи пересуди. Переконалася вона і в тому, що устрій суспільства не є непорушним, та все ж змінити його дуже важко.

Найсильніше вплинув на Наталю Іванівну літературознавець і публіцист Остап Терлецький - друг Івана Франка. 1883 року побачило світ оповідання Кобринської «Шумінська» (пізніше назване — «Дух часу»), а після того — повість «За для куска хліба». Саме в той час письменниця зрозуміла, що її ціль — реалізувати ідеї фемінізму через літературу. Це важливо для того, щоб краще досягнути діяльність письменниці надалі. І. Я. Франко робив акцент у заувагах Наталії Іванівні Кобринській, на тому що її публіцистичні твори не будуть так результативно служити розвитку жіночого духу, як художні [3].

Становище жінок у суспільстві та шляхи його покращення стали головною темою діяльності та творчості Кобринської. Також, крім побуту жіноцтва, увага була й на почуттях гідності самих жінок. Ця частина жіночого питання була попереду усвідомлення його в країнах Європи. Потреба плекання почуття власної гідності у жінок, заснованого на підґрунтях духовності, є досить актуальним і сьогодні.

Вперше «Товариство руських жінок» зібралося 8 грудня 1884 року у місті Станіславі (нині Івано-Франківськ). Вважають, що саме з цієї дати розпочався жіночий рух на теренах України. Ці збори жінок стали перемогою нових ідей, що підкорили розуми й серця жінок.

Не менш важлива справа життя Наталі Кобринської - вихід у світ найпершої збірки жіночої творчості «Перший вінок», що була зібрана, відредагована та видана жінками. «Перший вінок» був виданий за сприянням І. Франка і коштами Н. Кобринської і О. Пчілки. Альманах побачив світ у червні 1887 р. і був надрукований друкарнею Товариства ім. Шевченка, що знаходиться у Львові. Його було оформлено доволі скромно, та за обсягом видання був значимим. Складався «Перший вінок» з поетичних, прозових та публіцистичних творів сімнадцяти письменниць усієї країни. Наталії Іванівні належало «Передне слово», а також публіцистичні статті й два нариси.

Альманах відображає високий рівень духовності редакторів-жінок, дописувачок, письменниць. Він мав вагому літературно-мистецьку вартість, показав плідну співпрацю жінок не лишень Західної України, а й Наддніпрянської, що входила до складу Російської Імперії, показавши згуртованість жіноцтва всієї України щодо питань емансипації. У «Першому вінку» всебічно розказано про становище жінки у суспільстві того часу, про головні завдання феміністичного руху саме в українському культурно-громадському житті. Засади тогочасних ідей емансипації було занотовано у публіцистичних статтях, передусім у статтях самої Кобринської. В них поєднувалися феміністичні ліберально-позитивістські концепції разом з національно-політичною ідеологією.

Пізніше, 1893-1896 рр. Наталія Іванівна створює видавництво під назвою «Жіноча справа» та видає три книжки збірки „Наша доля”, в ньому опубліковано твори авторів-жінок, статті про фемінізм, та навіть звернення до сейму Австрії з проханням дозволу жінкам навчатися у вищих навчальних закладах, про створення дитячих захоронок(тобто, садочків), що найбільше стосувалось сел. Цей незвичайний факт для того часу, був високо оцінений Лесею Українкою та Іваном Франком.

Крім того, саме з ініціативи Наталії Іванівни до сейму Галичини було подано петиції, в якій просили дозволу жінкам вступати до університетів, дівчатам навчатися в класичних гімназіях, та прохання про дозвіл на заснування жіночої гімназії. Вона закликає створити

захоронки в селах, за допомогою згуртувань жінок у товаристві у «Відозві до руського жіноцтва». Наталія Іванівна й сама організувала захоронки в Болехові для дітей-сиріт і для тих, хто має батьків. Ці захоронки повинні були виховувати у дітей національних дух.

Наталія Кобринська мріяла відвідати «Велику Україну». Її мрія стала дійсністю у серпні 1899 р. – разом зі своєю подругою Ольгою Кобилянською Наталія приїхала до Києва, де зустріла багато відомих діячів української культури, таких як М. Старицького, І. Нечуй-Левицького, М. Коцюбинського, Б. Грінченко. Під позитивними враженнями від подорожі жінка написала нариси «Із подорожі по Україні».

У життя письменниці втрутилася Перша світова війна. 1915 р. Кобринську заарештували за звинуваченням у шпигунстві для Російської Імперії. Лише за допомогою зусиль українського письменника А. Чайковського, який виступав у ролі адвоката письменниці, вона закінчила своє життя не у концтаборі.

1918 року Наталія Іванівна готує збірку під назвою «Воєнні новели», до неї увійшли такі твори як «Кінь», «Полишений», «На цвинтарі», «Свічка горить», «Брати», «Каліка». В цих творах жінка вболіває за долю народу України, який розділений двома державами, втягнений у братовбивчі війни через інтереси інших держав.

Померла від тифу 22 січня 1920 року. Поховано Наталію Іванівну у місті Болехові. Галицькі письменники видали альманах "Першому українському борцеві за права жінки", присвячений пам'яті Н.Кобринської, в першу річницю її смерті.

Підсумовуючи все, сказане вище, на прикладі Наталії Кобринської треба сказати, що жінки - важливі постаті в творенні історії. Вони згуртовувались в різні товариства та організації, писали про проблеми жіноцтва й суспільства, допомагали в становленні України як самостійної країни. Праці Наталії Іванівни - цінне надбання літератури України, її діяльність як громадської діячки, феміністки – вагомий внесок у суспільно-демократичний рух.

Список літератури

1. Рибак О.З. Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західно-українських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. – Монографія.
2. Наталія Кобринська — зачинатель жіночого руху | Жінка-УКРАЇНКА– Режим доступу: <http://ukrainka.org.ua/node/5825>
3. Піонерка українського фемінізму | Газета «День». - Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/pionerka-ukrayinskogo-feminizmu>
4. Кобринська Наталія - Хата-читальня Прикарпаття - Google Sites. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/natalia-kobrinska>
5. Наталія Іванівна Кобринська (Озаркевич). – Режим доступу: <http://kosivlibrary.if.ua/2010/12/10/135/>

СУРОВЦЕВА І. Ю.

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВСЯКДЕННОСТІ ТА МЕСІАНСТВА ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Соціальна потреба в інтелектуальній праці формує особливу соціальну групу, відому як «інтелігенція». Панування соціалістичної парадигми заклало стійкі уявлення про соціально-класову стратифікацію населення на пролетаріат, інтелігенцію і селянство. Дисонанс між міфом радянських часів про всемогутність науки і «низькосортних», «безпрактичних» інтелігентів (див. працю С. Кара-Мурзи «Между идеологией и наукой» та рецензію на неї І. Ф. Кононова [1]), в пострадянський період визначив неоднозначність статусу людей інтелектуальної праці. Обивательське уявлення про інтелігенцію малює образ немічного, нездатного до самозахисту від напору неотрайбалізма, прошарку самовідданих безсрібників. Тому на сучасному етапі розгорнулися дискусії про заміщення позиції інтелігента позицією інтелектуала.

Класичні визначення інтелектуалів широко поділяють чотири основні функції, які складають те, що можна назвати прототипом класичного інтелектуала: по-перше, зазвичай визначали інтелектуалів як соціальну субстанцію (соціальний тип, групу, або клас) на протизагу nonintellectuals (миряни, технічні експерти та політики). По-друге, інтелігенти були визначені як такі, чия робота передбачала використання та маніпулювання абстрактними знаннями або символами. По-третє, інтелігенція характеризувалася прихильністю до загальнолюдських цінностей, які суперечать певним комерційним інтересам або владі. Найбільш яскравим прикладом актуалізації ролі розуму стало введення в науковий обіг французьким вченим Р. Дебре терміну «інтелектуальне середовище».

Вивченню процесу трансформації «інтелігенції» як соціальної групи, що складається з осіб, професійно зайнятих творчою розумовою працею, розвитком і поширенням культури, виконанням специфічних функцій управління в усіх сферах сучасного життя, приділяли увагу В. Альохін, С. Кара-Мурза, К. Манхейм, Е. Міхайлева, Б. Фірсов і інші.

Звідки з'являється «освічений клас», як створюється інтелектуальний прошарок? Тільки через систему освіти і «високу соціалізацію» (присутності індивіда в громадянському дискурсі – стверджують соціологи. Участь у руху Перетворень – ось той інгредієнт громадськості, що дозволяє віднести людину до інтелектуалів. Хоча ще В.Липинський зауважив, що інтелігентами «не називаю всякого, хто закінчив вищу або середню школу, тому що таку школу може закінчити і хлібороб, і військовий, і промисловець, і працівник. Інтелігентами, по

моїй термінології, є люди, не зайняті матеріально-продуктивною працею, не володіючи ні засобами війни, ні засобами продукції, і добуваючи собі проживання натомість за працю свого розуму і духу» [2, с.147].

Починаючи з другої половини XIX ст., коли виник термін «інтелігенція», за останньою закріпилася «месіанська» значимість, духовна обраність. За К. Манхеймом, існує особлива соціальна група, потенційно здатна вирватися з порочного кола пов'язаності буттям – творча інтелігенція, що «вільно парить». К. Манхейм бачив в інтелігенції групу, що займає соціально незалежну позицію і не зацікавлена в переміщенні на соціальні позиції, престижні з точки зору, наприклад, буржуазії. З інтелігенцією К. Манхейм пов'язував надії на збереження демократій в епоху масового суспільства, що знаходяться в небезпеці встановлення тоталітарного режиму фашистського типу.

М. Фуко в праці «Інтелектуали та влада» виявляє інтелектуала-спеціаліста та інтелектуала-універсального. «Той, кого сьогодні називають «інтелектуалом» (саме інтелектуала в політичному, а не в соціологічному або професійному сенсі слова, тобто того, хто використовує своє знання, свою спеціалізацію, свій зв'язок з істиною заради політичної боротьби), з'явився...з законодавця або, з людини, котра відстоювала всезагальність справедливого закону» [3].

Набір нових концептуальних та методологічних інструментів для соціології інтелектуалів запропонували П. Бурдьє, Р. Колінз, Н. Грос. При цьому вони стикаються з питанням про те, в якій мірі інтелектуали можуть відігравати конструктивну роль у впливі на суспільно-політичні події в сучасну епоху. В цьому контексті деякі дослідники вважають закономірним трансформацію соціології інтелектуалів в соціологію втручань, коли інтелектуали за допомогою знання, досвіду і експертизи мобілізуються, щоб бути вмонтованими в публічну сферу. Одна з наступних хвиль наукового інтересу до інтелектуалів дозволила Р. Якобі в 1987 р. в своїй публікації «Остання інтелігенція» використати неологізм «публічних інтелектуалів» [4].

На думку Б. Дубіна і Л. Гудкова («Интеллигенция: Заметки о литературно-политических иллюзиях»), система народ-інтелігенція-влада виникає тільки в ситуаціях крайньої нерозвиненості соціальної структури суспільства, що модернізується. Так звані комплекси інтелігенції, на їхню думку, представляють «поєднання завищеної самооцінки, заснованої на свідомості прилучення до культурної спадщини країни, і неповноцінності, що народжується з практичної неспроможності інтелігентів» [5].

Що мають робити інтелектуали, аби у суспільних експектаціях вони розділили тягар народної «невблаганної» долі? Частина соціогуманітарної інтелігенції виконує функції експертної оцінки,

коментування явищ, подій, процесів, пов'язаних із визначенням цивілізаційного шляху. В.Альохін вважав, що «інтелігенція повинна стояти на чолі громадських сил держави освічена, демократична, компетентна, чесна і совісна. Члени такого інтелігентного уряду повинні відрізнятись не своїми формальними вченими дипломами, атестатами, званнями і посадами, а високими соціальними ідеалами, гуманістичними цілями і добропорядними програмами ... Інтелігенція є основним творчим суб'єктом у висуванні, виробленні та визначенні соціальних ідеалів і суспільних орієнтирів, соціальних програм, економічних і науково-технічних моделей» [6, с.5].

Дискурс про «освіченість освітан» вказує на необхідність підвищення якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, що підводить нас до твердження про зв'язок знання і соціальних умов його появи. Свого часу К. Мангейм групу незалежної інтелігенції, описану в роботі «Ідеологія і утопія», ідентифікував не просто як «освічену буржуазію», але головним чином як спільноту університетських викладачів [7], академічних акторів. М. Фуко відзначав, що університет та викладання становляться політично понадчутливими сферами, але епоха, коли інтелектуал представляв для влади політичну небезпеку, пройшла. Еволюція відносин між владою і знанням, на думку М. Фуко, призвела до появи особливої форми контролю з передбаченими для цих цілей апаратом. На основі «дисциплінованих знань» виникла нова форма примусу з боку держави.

На противагу французькому мислителю, В. Добренков та О.Кравченко у наступі масової культури бачать трансформацію та витіснення інтелектуалів («сфера освіти, яку інтелектуали вважали своєю, стала сферою держави», «роль інтелектуалів зведена до ролі споживачів, а не творців». «інтелектуали вже не є силою, котра призвана виконувати гігантську працю з «окультурення» та зміни спонтанно виникаючих форм, стандартів, смаків»).

Соціолог М. Маффесолі, заявивши про обциний вимір суспільства, описав процес «архаїзації», який торкнувся і академічної складової. «Університетський світ є закінченим прикладом того, що він являє собою сукупність кланів, кожен з яких об'єднується навколо певної особи. В руках кланів знаходяться важелі виключення, презирства або стигматизації. І той, хто не користується довірою, одразу ж відкидається ... » [8, с.661].

Однак в кінці ХХ століття середовище діяльності інтелігенції істотно змінилося і її роль носія культурних цінностей вже не може бути незмінною. Змінився сенс грамотності, яка пов'язана все менше з роботою над письмовим текстом і все більше з візуальною інформацією. На сьогодні інтелектуали включаються у формування нових соціальних

сил, які демонструють високу активність діяльності, необхідної для суспільства як цілого: благодійність, волонтерство, екологічні рухи.

Список літератури

1. Кононов И.Ф. Интеллигенция, власть и катастрофа советского социализма. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/intelligentsiya-vlast-i-katastrofa-sovetskogo-sotsializma>
2. Бичко І. Українська інтелігенція. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп.ред.) та ін. К.: Довіра: Генеза, 1996. С.147-149.
3. Фуко М. Интеллектуалы и власть. URL: https://monoskop.org/images/8/83/Fuko_Misel_Intellektualy_i_vlast_1.pdf
4. From the Sociology of Intellectuals to the Sociology of Interventions. URL: <http://sociology.columbia.edu/files/sociology/1.pdf>
5. Фадеева Л. Дискусии об интеллигенции как способ ее самонидентификации. URL: <http://www.intelligentia.ru/diskusi-ob-inteligenci-kak-sposob-e-samoidentifikaci.html>
6. Алёхин В.В. Интеллигенция (философско-социологический очерк). Донецк, 2000. 62 с.
7. Куренной В. Карл Манхейм // Мыслящая Россия: история и теория интеллигенции и интеллектуалов. URL:<http://www.fundeh.org/files/publications/148/tr2-2.pdf>
8. Желтов В.В., Желтов М.В. История западной социологии: этапы, идеи, школы. М.: Академический проект; Гаудеамус, 2010. 863 с.

СЮЮАНОВ Л. І.

ДОЛЯ НА ТЛІ ЕПОХИ: ЯКІВ ІЛЛІЧ ВЕСНІК - ПЕРШИЙ ДИРЕКТОР КОМБІНАТУ «КРИВОРІЖСТАЛЬ»

У червні 1999 року на честь ювілею - 65 річчя Криворізького металургійного комбінату - було відкрито пам'ятник Якову Іллічу Весніку - начальнику будівництва і першому директору майбутнього промислового гіганта країни. Ким же він був і в чому полягає його заслуга перед містом?

Майбутній металург народився в 1894 році в білоруському місті Пінську. З дитинства залучився до політичної діяльності, з одинадцяти років на робочих страйках розклеював більшовицькі листівки. Після закінчення гімназії виїхав до Швейцарії, навчався в Лозаннському університеті. Улітку 1914 року повернувся до Росії, де був мобілізований до царської армії. У боях у Східній Пруссії був важко поранений, після лікування в госпіталі - комісований. Пізніше він влаштувався на роботу слюсарем на петербурзькому заводі «Айваз», де познайомився з М. І. Калініним – активним членом РСДРП, майбутнім головою Президії Верховної Ради СРСР. Працюючи на заводі, Яків Ілліч одночасно навчався в Політехнічному інституті. Набуті знання, обізнаність із організацією роботи промислових підприємств знадобляться йому й надалі.

Позитивно зустрівши революцію, Веснік Я. І. взяв активну участь у боротьбі за встановлення радянської влади в 1917-1921 роках: командир загону Червоної гвардії Виборзького району, комісар пошти і телеграфу Виборзького району, член Реввійськради 8,11,15 армій Південного фронту. Після важкого поранення в обидві ноги він проходив лікування в місті Баку. У госпіталі за пораненням бійцем, у якого починалася гангрена, старанно доглядала молоденька медсестра, чешка за національністю, Євгенія Немечек. Коли постало питання, ампутувати чи ні Якову обидві ноги, вона зізналася йому в любові і заприсяглася, що незалежно від результату операції, готова бути з ним все життя.

По завершенні громадянської війни Я. І. Веснік взяв активну участь у будівництві нової держави. У мирний час він представляє торгово-дипломатичні інтереси країни в США і Швеції, керує будівництвом нафтопроводу в Азербайджані. У 1928 році його було призначено на відповідальну посаду заступника керівника торгового представництва в Швеції. У 1929-1930 роки Яків Веснік продовжував обіймати керівні посади на будівництві відомого «Магнітобуду» на Уралі, організовує закупівлю обладнання з Європи для споруджуваного комбінату, безпосередньо керує запуском прокатного цеху на «Магнітці» [5, с. 118].

Проте пік його діяльності та кар'єри прийшовся на 30-ті роки.

16 червня 1931 року голова ВРНГ СРСР Г. К. Орджонікідзе підписує наказ про будівництво металургійного заводу в місті Кривий Ріг. На пропозицію С. Орджонікідзе начальником нового великого будівництва було призначено досвідченого металурга та господарника Якова Ілліча Весніка. Найближчими його помічниками стали Андрій Горький - заступник з будівництва, Іван Сердюк -начальник відділу кадрів.

У першу чергу необхідно було обрати місце для майбутнього металургійного комбінату. З чотирьох варіантів вирішили зупинитися в районі недалеко від станції Червона. У зв'язку із будівництвом необхідно було терміново вирішувати основні завдання: потрібною була велика кількість робітників і будівельників різних спеціальностей і кваліфікацій, будівельне та спеціальне обладнання, машини, інструменти тощо. Поруч із цим потрібно було паралельно будувати гуртожитки, будинки і всю необхідну інфраструктуру для життя і побуту будівельників, робітників та їхніх сімей (лікарні, школи, дитячі садки, клуби, стадіони), терміново вирішувати проблему із забезпеченням продуктами харчування, організацією підсобних господарств, птахофабрики, відкриттям їдалень на будівельних ділянках. Складність завдань, що стояли перед Я. І. Весніком, значною

мірою зумовлювалися високими темпами приросту населення – 10-12 відсотків на рік [4, с. 184].

За партійною рознарядкою до Кривого Рогу прибували люди з довколишніх сіл та з інших регіонів України. 8 тисяч робітників було надіслано з Харкова. Будівництво «Криворіжсталі» не обійшлося без участі спеціального континенту робітників - ув'язнених, перекинутих сюди з будівництва Беломорканалу.

4 серпня 1934 року була запущена перша, а через деякий час - друга доменна піч. Яків Ілліч особисто керував задувкою перших двох домен, запуском коксохімічного заводу. Через чотири місяці завод дав рекордну кількість чавуну - 337 тонн замість запланованих 220 тонн. За підсумками великого будівництва групу керівників та будівельників було заохочено, Начальник будівництва і він же перший директор «Криворіжсталі» нагороджений орденом Леніна. Веснік Я. І. керував металургійним комбінатом до страшної для держави дати - 1937 року, початку кривавих політичних репресій.

10 листопада 1937 Я. І. Веснік було заарештовано. Маніпулюючи бездоказовими стандартними в зраді звинуваченнями, суд вирішив долю директора найбільшого в країні металургійного гіганта - смерть через розстріл. 17 листопада 1937 вирок було виконано [3, с.180].

Драматично склалася доля членів його родини. Дружина Якова Ілліча - Веснік Євгенія Емануїлівна, освічена та інтелігентна жінка завжди була поруч з чоловіком, надавала йому допомогу. В 1933 році вона організувала жіночий рух на будівництві заводу «Криворіжсталь», будівництво і роботу птахофабрики на «Кривбуді». Син - Веснік Євген Якович, дивом врятувався від жорстокого терору. Він згадує, що маму, яка керувала великою птахофабрикою, відправили на заслання до сумнозвісного АЛЖИРу - Акмолинського табору дружин зрадників батьківщини: «У листопаді 1937 року о 5-й годині ранку прийшли за мамою. Яким дивом мама сунула мені в трусиощадник, як потім виявилося на пред'явника, внесок всього 800 рублів. Пам'ятаю, як мама поцілувала мене і сказала: «Запам'ятай, Женю, твої батьки - чесні люди, і щоб не сталося, нікому не вдасться запламувати їх імена» [1, с.5]. Євгенія Емануїлівна з 1937-го до середини 50-х років перебувала в таборі для політичних в'язнів.

Син – Веснік Євген Якович, який мешкав з батьками в Кривому Розі, після їх арешту виїхав до Москви. У Москві від арешту 14-річний Женя уцілів просто дивом, зістрибнувши з вантажівки, на якому везли дітей «ворогів народу» до спеціального табору. Після закінчення школи вступив до театрального училища імені Щепкіна, з другого курсу пішов на фронт.

У складі артилерійської бригади гвардії лейтенант Веснік Є. Я. командував взводом [2, с. 15]. За героїзм і мужність був нагороджений двома медалями «За відвагу», орденами Червоної Зірки і Вітчизняної війни 2 ступеня. Після війни і до самої смерті працював актором театру та кіно. На сцені зіграв 140 ролей, а в кіно понад 90. В 1971 році йому було присвоєне почесне звання Народний артист СРСР.

Жителі Кривого Рогу зберігають добру пам'ять про Якова Весніка - людину, яка зробила дуже багато для становлення важливого промислового центру України. У місті є вулиця імені Якова Весніка, в театрі поставлено п'єсу про нього, є вірші, присвячені талановитому інженеру та організатору. Але, мабуть, найкращою згадкою про нього є металургійний комбінат, який сьогодні називається ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Він має важливе значення для розвитку міста й усього регіону, є запорукою добробуту сімей мешканців міста, стабільного розвитку економіки області та всієї країни.

Список літератури

1. Весник Е.Я. Дарю, что помню. – М. : Вагриус, 2005. – 95 с.
2. Весник Е.Я. Записки артиста. – М. : АСТ: Зебра Е, 2009. – 360 с.
3. Енциклопедія Криворіжжя. У 2-х томах / Авт. і керівник проекту В.П. Бухтіяров. – Т.1. (А-К). – Кривий Ріг : Видавництво «ЯВВА», 2005. – 700 с.
4. Мельник О.О. Криворізька міськрада в 1920-1941 роках. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2005. – 368 с.
5. Степаненко А. Дев'яносто страниц из жизни Олександра Васякина. – Кривой Рог – Житомир : Вид-во ЧП «Рута», 2016. – 236 с.

ТИТАРЕНКО О. Ю.

МІСЦЕ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІ ДОНБАСУ В ОФІЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Динаміка культурних процесів на Донбасі у повоєнний період не в останню чергу була детермінована позицією органів влади, партійних структур як на місцевому, так і на центральному рівнях. Незважаючи на те, що травматичний досвід війни, очікування перемоги породили в суспільстві сподівання на краще, командно-адміністративна система проявила явну неготовність до лібералізації режиму. Навпаки, перемога у війні послужила тим легітимізуючим чинником для влади, що надав нового імпульсу застосуванню командно-адміністративних методів управління, що проявилось, зокрема, в культурній сфері [1, с. 281]. Діяльність влади була спрямована на створення нових ціннісних та моральних орієнтирів, які відповідали уявленням про характер повоєнного радянського суспільства. Це, зокрема, відбилось в низці

документів організаційно-розпорядчого характеру, у відповідному владному наративі.

Провідну роль у відновленні діяльності культурних установ відразу ж після визволення від окупації відігравали Ради депутатів та партійні органи на місцях. Відповідно до сформованої ще в 20-і роки концепції, Ради депутатів були певним провідником у реалізації лінії партії, забезпеченні її гегемонії. У той же час широка мережа представницьких органів, а також відносна наближеність до життя пересічної людини перетворювала їх на важливий інструмент впливу на характер та динаміку культурного життя в постокупаційний та повоєнний періоди. Наголос на необхідності відновлення роботи культурно-просвітницьких установ став лейтмотивом у резолюціях та рішеннях, зверненнях та статтях керівництва органів місцевого самоврядування та обкомів партії Сталінської та Ворошиловградської областей [2].

Сподівання повоєнного часу на лібералізацію життя являли собою потенційну загрозу для влади. Виходячи з цього в перші повоєнні роки державним керівництвом активно реалізовувалася політика посилення тиску стосовно наукової та творчої інтелігенції [3, с.139]. Так, влітку 1946 р. на пленумі ЦК ВКП(б) було ухвалено низку постанов, що намітили новий ідеологічний курс та стали початком ідеологічних чисток. Під особливо пильним контролем влади опинилися кінематограф, література, театр та музика, оскільки саме ці види мистецтва були найбільш поширеними, доступними для населення й містили в собі потенційні можливості для критики існуючої тоталітарної системи.

Було звернуто особливу увагу на питання ідеологічної роботи і необхідність її поліпшення. Відповідно до рішень ЦК ВКП(б) протягом серпня-жовтня 1946 р. було ухвалено низку постанов ЦК КП(б)У критичного характеру, а саме: «Про перекирчування і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури» (24 серпня 1946 р.), «Про журнал сатири і гумору «Перець» (19 вересня 1946 р.), «Про журнал «Вітчизна» (1 жовтня 1946 р.), «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення» (20 жовтня 1946 р.). Діяльність митців як у центрі, так і на периферії підлягала суворому контролю у світлі цих постанов.

Регламентація суспільного життя проявлялася серед іншого й у всебічному контролі за культурними процесами та санкціонуванні місцевих культурних ініціатив. У деяких випадках передбачалася й необхідність схвалення їх на більш високому рівні, як, наприклад, кіносценарію Б. Горбатова «Битва за вугілля» (він став основою фільму «Донецькі шахтарі») [4]. Не дивлячись на те, що сценарій був розглянутий Художньою радою Міністерства кінематографії СРСР,

схвалений Міністерством вугільної промисловості СРСР та відповідно до рішення Ради Міністрів СРСР включений до плану виробництва, наявність у сценарії сцен, в яких діяли Й. Сталін та члени політбюро, зумовили звернення сценаристів до завідувача особливим сектором ЦК О. Поскрєбишева із проханням про дозвіл друку сценарію [5, с. 618-619].

У той же час було б помилковим уявляти організацію культурної діяльності та роботи творчої інтелігенції в регіоні такою, що повністю відповідала б наміченій у Москві чи Києві лінії і зустрічала б відповідну реакцію на місцях. Документи свідчать про випадки невиконання постанов центральних партійних структур, що стосувалися діяльності культурно-просвітницьких закладів на місцях. В деяких ситуаціях це призводило до погіршення стану справ із культурним обслуговуванням. Як приклад можна навести ситуацію, що склалася в м. Єнакієвому на початку 1948 р., коли міська рада не лише проігнорувала постанову ЦК КП(б)У від 8 червня 1947 р. «Про стан бібліотек та заходи з поліпшення їхньої роботи», але й, навпаки, поєднала міську бібліотеку для дітей та залу-читальню бібліотеки для дорослих [6, арк.4].

Звичайною справою стала практика приписок щодо показників роботи культурних установ та працівників культури, а також певна некомпетентність керівників та виконавців. Це, зокрема, зазначав завідувач обласного відділу культурно-просвітницької роботи М. Фурік у своєму листі від 7 лютого 1948 р. на ім'я секретаря Сталінського обкому А. Струєва та голови Сталінського облвиконкому М. Алишева. Серед недоліків було вказано на відсутність контролю з боку партійних та профспілкових органів й слабкість обласного, міських та районних відділів культурно-просвітницької роботи, яким не було створено відповідних умов для роботи, що «...призводило до різкого відставання темпів відновлення культурно-просвітницьких установ та змісту їх роботи від темпів відновлення та розвитку народного господарства...» [6, арк. 18].

У межах покладених на них функцій контроль за діяльністю культурних установ і митців здійснювали також і спеціалізовані установи в особі Комітету у справах мистецтв УРСР. Виявлені ним під час планових та позапланових перевірок закладів культури Донбасу недоліки мали наслідком звернення до партійних структур на місцях із проханням вжити заходів для поліпшення культурного обслуговування населення та стану культурної інтелігенції. Серед найпоширеніших недоліків констатувалися наступні: недостатньо активне залучення глядачів на концерти, невідповідність профілю митців, які працювали в культурних установах, відсутність системи контролю за витратами та житлово-побутові труднощі працівників культури [6, арк. 61-63].

Таким чином, протягом перших повоєнних років як на центральному, так і на місцевому рівні влада вдавалася до низки кроків, що були спрямовані на активізацію культурного життя місцевого населення і якнайширше включення в процес повоєнної відбудови культурної інтелігенції. Культурно-просвітницька робота, що здійснювалася в повоєнний період та задовольняла певні пізнавальні та духовні інтереси й запити населення, мала чітко виражену ідейну спрямованість. Тотальний контроль над культурним життям і діяльністю культурно-просвітницьких установ став невід'ємним компонентом повоєнного повсякдення. У той же час важкі матеріально-побутові умови, що відзначалося органами влади, стояли на перешкоді повноцінній реалізації інтелігенцією Донбасу покладених на неї функцій.

Список літератури

1. Бордюгов Г.А. Великая Отечественная: подвиг и обманутые надежды // История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории Советского государства / сост. В.А. Козлов. Москва: Политиздат, 1991. С.257-283.
2. Социалистический Донбасс. 1945. 8 сент.
3. Донеччина. Перехрестя цивілізацій. Книга перша / заг. ред. В.І. Мозговий, відп. за вип. В.П. Безродний. Донецьк, 2007. 160 с.
4. Российский государственный архив литературы и искусств (Сайт архіву). Ф.2456. Оп.1. Од.зб. 2039. URL: <http://rgali.ru/object/211266730#page:1/o:211266730/p:1> (дата звернення: 17.02.2018).
5. Большая цензура: Писатели и журналисты в Стране Советов. 1917-1976 / Под общ.ред.акад. А.Н. Яковлева. Москва: МФД : Материк, 2005. 752 с.
6. Державний архів Донецької області. Ф.П. 326. Оп.7. Спр. 382. 200 арк.

Тюлькін О. В, Блащисин О. І.

Людина, що кризь час залишиться у серці українського народу.

Варіантів катастрофи і втрати цінностей багато, варіант відродження лише один. Це — обайливе збереження всього, що служило в нашій історії істині, добру і красі.»

Мирослав Попович [2, с. 725]

Мирослав Попович - людина, котра протягом усього свого життя була свідком різноманих проблем нашого існування, життя та діяльність якого постійно знаходилась у контексті історико-філософської проблематики. Він є одним з активніших діячів української культури останніх часів, заслужений науковець, мислитель та живий свідок минулого та теперішнього століття. Людина, котра достойна нашої з вами поваги.

Мирослав народився у місті Житомир 12-го квітня 1930-го року у звичайній сім'ї вчителів. Отримував свої знання у багатьох навчальних закладах: у школі, міста Ізяслав на Хмельниччині, школі міста Народичі, а далі продовжив навчання у Київському Національному університеті ім. Тараса Шевченка на відділенні логіки філософського факультету. У той час «У вищих навчальних закладах до викладання філософії допускали тільки ідеологічно «загартованих» і політично перевірених людей. Такими здебільшого були демобілізовані політпрацівники, випускники партійних шкіл і в найкращому випадку – учілілі вихідці з лав червоної професури. Зрозуміло, до жодної з цих категорій М. В. Попович на той час не належав.» [1, с. 4] Тому М. Попович почав працювати, як звичайний шкільний вчитель історії, а з часом вже став директором, допоки не очолив інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України 3-го грудня 2001 року.

Будучи дитиною, йому довелося побачити страх та скруту, жак та боротьбу людей з національним загарбником. Він реалізував себе як науковця з так званої буржуазної філософії, нерозповсюджені у радянські часи, отримавши логіко-філософську освіту з відзнакою.

У період 50-60 років Мирослав творив і одночасно шукав своє місце у світі. Саме тоді була написана його перша критична робота «Похід проти розуму», де автор розглянув концепції французького ірраціоналізму на прикладі багатьох діячів, а саме: Альберта Камю, Анрі Бергсона, Жоржа Матісса та інших.

Потім з'явилась робота "Про філософський аналіз мови науки" (1967 рік.) І саме з нею Мирослав захищає свою докторську дисертацію та наступного року очолює відділ логіки наукового пізнання.

Сімдесяті роки пройшли працююто. Мирослава Поповича беруть до керівного органу: Відділення логіки, методології та філософії науки Міжнародного союзу історії та філософії науки. На світ з'явилися монографії «Логіка і наукове пізнання», «Філософські питання семантики» та інші. «Першорядна важливість названих книг полягає в тому, що в них здійснюється глибокий логіко-методологічний аналіз якісних зрушень у науці ХХ століття, виражальних засобів та категоріальних форм наукового мислення, мовних каркасів теоретичного знання...». [1, с. 7]

На 250-тиріччя від дня народження Г. С. Сковороди разом з не менш видатними постатями: філософом Сергієм Кримським та поетом Іваном Драчем прийнялись за написання книги «Григорій Сковорода». Автори підійшли зі своєю унікальною точкою зору, допомагаючи читачеві з іншого ракурсу переосмислити тексти класика української філософії.

Згодом в історико-культурному дослідженні Мирослав використовує багато прийомів, щоб показати щирий дух українського

народу. У світ виходять «Нариси розвитку логічних ідей в культурно-історичному контексті» (1979 рік) новаторська робота «Світогляд стародавніх слов'ян» (1985 рік) та ще через чотири роки «Микола Гоголь: роман-есе». Ми бачимо, що автора цікавить усе, що є в культурній скарбниці України.

Рік 1986 пройшов не менш значуще. Мирослав стає одним з засновників і головою першого осередку Народного Руху України. В цей же рік Мирослав Попович зустрівся з секретарем ЦК Компартії України Л. М. Кравчуком на Центральному телебаченні. Своєю розмовою перспективний філософ масово вплинув на свідомість усього українського населення, пришвидшив розвиток національної свідомості. Потім йому довелося не раз знаходитися поруч з політичною і вільною, творчою спільнотою. Знаходиться у просторі проблем соціуму.

Як відомо, 1991 рік - дуже важливий час в Україні. Необхідна була феноменальна, символічна праця. Саме тоді Мирослав Володимирович відзначається роботою «Національна культура і культура нації» і навіть більш масштабною працею – «Нариси історії української культури». З її допомогою національна єдність отримує підтримку і знаходяться відповіді на питання культурної самобутності народу.

З моменту очолення Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України 3-го грудня 2001 року інститут стає другим рідним домом для молодого таланту, саме там філософ отримав свої наукові ступені та вчені звання. Там продовжив випускати своїх нових учнів, поповнюючи ряди молодих талантів та знаходити шляхи для аналізу суспільних відносин щодо прав і свобод людини і допомагати молодій, цвітучій країні у питаннях ідеології та процесу державотворення.

Вже у недалекому 2005 році виходить книга «Червоне століття». Це Історія «батьківської» землі ХХ століття в одній книзі.

Йшли роки, багато чого мінялося, країна відчувала зміни, а філософська діяльність ставала тільки міцніше. До сьогодні Мирослав являється не тільки українським філософом, а вже й часткою, незгасаючим «променем» інтелігенції України. Українська філософія - це частина світової філософії, її особливість доповнює світ своїм духом нашого етносу.

Щодо звичайної громадської діяльності, зазначимо, що Мирослав Володимирович був головним редактором і активним діячем українського часопису «Філософська думка» і останні три роки філософ відзначився більше ніж п'ятьма соціокультурними проектами, де прийняв безпосередню участь. Такі як: «Війна і суспільство», Круглий стіл «Філософської думки», «Політичний простір і філософський дискурс» та інші.

«Не треба вертатись назад, треба робити нове, враховуючи те, що можна взяти корисного із минулого.»

Попович. М

Революційною стала робота Мирослава «Нарис історії культури України», де він досліджує широкий простір української культури.

В самому початку автор концентрує увагу читача на понятті етнос. Та поміж цього визначає емоційну забарвленість свого посібника, доповнюючи сказане: «Людство культурно дискретне, як біологічно дискретний вид у світі живого. І кожен етнос є «кузницею культурної еволюції» завдяки цій дискретності людського світу. Новації в культурі відбуваються в рамках певного етносу, перебігають по етнічному культурному полю, взаємодіючи з іншими галузями цієї культури. Так відбувається і загальнолюдський культурний прогрес, бо етноси культурно не закриті один для одного, культурне «схрещування» відбувається безперервно, якщо відносини між етносами не складаються особливо нещасливо.» [2, с. 3]

Цього разу його робота більше насичена інформацією. Її роль не тільки дослідити, а і передати кожную секунду, хвилину, мить. Кожну головну подію, що несла за собою культурне формування. Задача не просто знати, а зробити висновки, віднайти коріння, отримати користь з кожної сторінки.

«Україна — це світ безмежних можливостей.»

Попович. М

Україна віддячила багатьма нагородами, котрі засвідчили користь і роль Мирослава Поповича в розвитку української філософської думки. (1992 року по 2017 рік.) Але не тільки нагородами, а ще і людською вдячністю та визнанням. Мирослав Володимирович Попович - справжній зразок вітчизняного філософа. Він писав про історичні події з метою показати минуле, його жахи та прекрасні моменти. Своїми працями Мирослав гартував українську культуру, зберігав її коріння і всіляко об'єднував українців між собою, щоб побороти усіх ворогів в середині і зовні.

Кожен шукає своє: хтось стає доктором, хтось рятувальником, а хтось філософом. Людиною, котра намагається пояснити матеріальний і духовний світ та все, що знаходиться в центрі нього, застосовуючи масштабні засоби для обміну з оточенням мудрістю по усьому світу. І ці засоби – це творчість. Мирослав багато років займався науковою діяльністю. Його роль величезна, її не виміряти працями чи роками, вона відбивається, як промінь в наших серцях. 10 лютого 2018 року у місті Київ померла ця видатна та значуща людина, але пам'ять про неї залишиться назавжди.

Мирослав, як науковець, котрий прожив довге, насичене життя, вмів концентрує увагу на людських діях і наслідках цих дій. Підходячи під різним професійним кутом, він зображує в своїх роботах підсумки про загальнолюдські вчинки.

В одному інтерв'ю Мирослав Попович сказав:

«Знаєте, сказав би, що з усього пострадянського простору найбільше диво - це Україна. Ми переможемо. Все буде добре». [10]

З цих слів відчувається слово мудрої, гуманної та патріотичної людини.

Список літератури

1. Бібліографічний показник. (до 80-ліття від дня народження) / укладач О.Є.Лукашук; авт. вступ. ст. П.Ф.Йолон. – К., 2010. – (Сер.: “Вчені НАН України”), друге видання, доповнене. – 31 с.
2. Попович М.В. «Нарис історії культури України». / М.В.Попович. – Київ.: Видавництво «АртЕк», 1998.
3. Попович М.В. «Червоне століття»./М.В.Попович. – Київ.: Видавництво «АртЕк», 2005. – 887 с.
4. Попович М.В. «Рациональність і виміри людського буття». /М.В.Попович. – Київ.: Сфера, 1997.
5. Попович М.В «Світогляд древніх слов'ян». /М.В.Попович. Київ.: Наукова думка, 1985. – 166 с.
6. Славінська І «Українська правда. Життя». «Мирослав Попович: Українська наука – це гетто»/І.Славінська// , 2011. Режим доступу до журналу <https://life.pravda.com.ua/culture/2011/05/25/79321/>
7. Кузнєцова Т «Мирослав Попович: «Те, на що людина піти не може, робить її такою, яка вона є». /Т. Кузнєцова// 16 жовтня 2014 року. Режим доступу до журналу <http://open.knbs.ua/ua/articles/mark/19046/miroslav-popovich-te-na-sho-lyudina-piti-ne-mozhe-robit-jiji-takoyu-yaka-vona-je>
8. Лой О «Глашком» «Мирослав Попович: Дуже погано, що нас примушують вибирати своє майбутнє на краю могили.»/О.Лой, 1 січня 2016. Режим доступу до журналу <http://argumentua.com/stati/miroslav-popovich-ochen-plokho-chto-nas-zastavlyayut-vybirat-svoe-budushchee-na-krayu-mogily>
9. Бесперстова О, «Мирослав Попович: "Мені дуже страшно за долю України"»./О.Бесперстова. - «ФАКТЫ», 2017. Режим доступу до журналу <http://fakty.ua/233963-miroslav-popovich-mne-ochen-strashno-za-sudbu-ukrainy>

УДРАС А. Д.

СИМБІОЗ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ТА ІНТЕЛЕКТУ ,ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ ТА ПЕРЕДСТАВНИК ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ: О. І. АМОША.

Актуальним питанням сьогодення стає проблема зникнення інтелігенції, як феномену сучасного суспільства.

По-перше варто визначити, кого ми відносимо до категорії «інтелігенція». В узагальнюючому сенсі до категорії інтелігенція можна

віднести людей, чия діяльність пов'язана з розумовою працею, а також представники творчих професій.

По-друге слід виділити ознаки інтелігенції як особливої групи. До них належать:

- високий професійно-освітній ценз («освічений клас», «група експертів», «інтелектуальна еліта», «особи, що професійно займаються розумовою працею» тощо);
- морально-етичні якості («совість суспільства», «його краща частина», «особливий духовний орден»);
- включеність у широкий соціальний контекст (спільність інтересів і потреб, цінностей, ідеалів, тривалість існування і традиції, усвідомлення учасниками своєї приналежності до групи й визнання такої групи соціальним оточенням).

По-третє, визначити конкретний, детальний вияв у таких ознаках:

- передові для свого часу моральні ідеали, чуйність до ближнього, тактовність і м'якість у проявах;
- активна розумова робота й безперервна самоосвіта;
- патріотизм, заснований на вірі у свій народ і жертвній, невичерпній любові до малої й великої батьківщини;
- творча невтомність;
- подвижництво;
- незалежність, прагнення до свободи самовираження й знаходження в ній себе;
- критичне ставлення до чинної влади, осуд будь-яких проявів несправедливості, антигуманізму, антидемократизму;
- вірність своїм переконанням, підказаним совістю у тяжких умовах і навіть схильність до самозречення;
- неоднозначне сприйняття дійсності, що призводить до політичних коливань та прояву консерватизму [1, с. 18].

Окрім того, у літературі можна також зустріти поділ на категорії інтелігенти та інтелектуали. Сутність полягає у тому, що інтелігентність – це соціально-культурна сутність особистості, а інтелектуальність – соціально-професійні якості людини. Або у іншій інтерпретації: інтелектуали – це люди з видатними природними розумовими здібностями, які здатні генерувати нові знання; інтелігенти – це люди, які є виразниками народної совісті та моралі, які формують соціальні й історичні цілі народу, а також зберігають його духовні цінності [2].

Доказом того, що інтелектуальність та інтелігентність є невід'ємними характеристиками та можуть тільки співіснувати, є

наукова та професіональна діяльність нашого земляка Олександра Івановича Амоші.

Видатною постаттю сучасної інтелігенції та представником Донецького регіону є Олександр Іванович Амоша. Учений-економіст, академік Національної академії наук України, доктор економічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки.

Цілі покоління вчених-економістів та фахівців були вирощені на працях цього вченого. Олександр Іванович не тільки закінчив Донецький національний технічний університет (на той час – Донецький політехнічний інститут) у 1960 році, але й через 37 років обійняв посаду завідувача кафедри «Менеджменту та господарського права», ставши не тільки педагогом для тисячі студентів, але й прикладом для наслідування, як представник сучасних інтелектуалів-інтелігентів.

Основною сферою наукових та практичних розробок Олександра Івановича є проблеми економіки промисловості, соціалізації економіки, соціальної орієнтації ринкових трансформацій, регіональної науково-технічної та соціальної політики.

Науковий доробок складає близько 600 наукових праць. Завдяки тісній співпраці з органами регіональної та державної влади були запроваджені результати наукових досліджень, що широко використовуються для розробки концепцій, законопроектів, державних та регіональних стратегій, програм розвитку.

Особливе місце у науковому здобутку має «Програма науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року», до створення якої безпосереднє відношення мали Олександр Іванович і фахівці Інституту економіки промисловості НАН України. Нажаль, на даному етапі її реалізація знаходиться під загрозою, через виникнення у 2014 році збройного конфлікту на частині території Донецької області, та втрата контролю над багатьма промисловими підприємствами регіону, у тому числі вугледобувних, збагачувальних, металургійних та машинобудівних підприємств. Але накопичений теоретичний та практичний досвід може бути реалізований також у інших регіонах України.

Значний вклад у формування нового покоління української інтелігенції був внесений Олександром Івановичем через підготовку наукових кадрів і спеціалістів вищої кваліфікації для виробництва. Під його керівництвом було написано більше 60 докторських та кандидатських дисертацій.

Олександр Іванович Амоша є Президентом громадської Академії економічних наук України. Його обрали почесним доктором Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка,

Донецького національного технічного університету, Тернопільського національного економічного університету та Донецького інституту туристичного бізнесу.

Визнання наукового вкладу О. І. Амоші у розвиток науки та економіки країни і Донецького регіону відзначено багатьма почесними званнями та нагородами. Зокрема, він – Заслужений діяч науки і техніки України (1998 р.), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2003 р.), премій НАН України ім. О. Г. Шліхтера (1987 р.), ім. М. І. Туган-Барановського (2002 р.), ім. М. В. Птухи (2007 р.). Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2005 р.), орденом «За заслуги» III ступеня (2009 р.), золотими медалями ім. М. І. Туган-Барановського, ім. М. М. Федорова, ім. М. С. Сургая, відмічений неодноразово відзнаками та почесними грамотами Президії НАН України, міністерств і відомств, регіональних та міських органів влади. Відмінник освіти України, член авторитетних наукових асоціацій, клубів, почесний турист України.

Значний творчий доробок О. І. Амоші, як засновника наукової школи з дослідження найважливіших економічних проблем формування промислової політики та забезпечення умов життєдіяльності на виробництві, займає чільне місце серед відомих науковців України [3].

На прикладі цієї видатної особи, ми бачимо, що сучасні наука та промисловість, теорія та практика не є далекими один від одного. Всупереч розповсюдженому міфу про те, що наука не вирішує сучасних проблем промисловості, або соціо-культурних та політичних проблем та криз, наука є одним із інструментів, а інтелігенція в уособленні вчених, митців, поетів та музикантів є рушійною силою для подолання кризи, а відтак – побудови майбутнього України.

Список літератури

1. Оксентюк Н. В. Психологічна генеза рефлексії української інтелігенції: дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / Оксентюк Наталія Володимирівна – Острог, 2014. – 232 с.
2. Голобуцький П. В. Інтелігенція та інтелектуали [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К. : "Наук. думка", 2005. – 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Inteligencija_ta_intelektualy
3. Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2012 рік [Текст] / Донец. облдержадмін., упр. культури і туризму, Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської; уклад. І. В. Гайдишева; ред. Т. С. Литвин; наук. ред. Н. П. Авдєєнко, Н. В. Петренко ; відпов. за вип. Л. О. Новакова. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2011. – 113 с.

ФЕДОРЕНКО В. В., БЛАЩИШИН О. І.

**«ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» П. ЮРКЕВИЧА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ДУХОВНОСТІ**

Памфіл Юркевич – відомий філософ, соціолог та професор. Точний рік його народження невідомий, але літературні джерела наголошують на 1826 або 1827 р. Народився у селі Ліпляве в родині священника. До речі, дідусь П. Юркевича був також служителем церкви, тому зростав хлопець виховуючись в релігійному середовищі та культурних традиціях. Відомо, що освіту здобував в Полтавській духовній семінарії, після якої потрапив до Києва в духовну академію. Пізніше там став наставником з філософських наук. Після отримання богословського магістерського ступеня в 1852 р. ще й почав викладати німецьку мову. Отримав звання ординарного філософа та викладав філософію, логіку, психологію та педагогічні дисципліни в Московському університеті [1, с. 145].

Протягом свого життя висвітлював багато актуальних проблем та питань, які не залишають байдужими навіть сьогодні. Взагалі, дослідники та філософи досить по-різному трактують його філософські погляди, розглядають їх з різних сторін. Його роботи можна групувати за різними критеріями, адже в них простежуються і проблеми філософської антропології, і етики, і філософська гносеологія і навіть психологія. Але, не дивлячись на це, центром його дослідження завжди була людина. Але людина не як представник людської цивілізації, а людина, як сформована особистість. Особистість може існувати лише в тому випадку, коли її сутність складає не розум, як зазвичай вважається, а серце. Саме тому філософію П. Юркевича ще називають «філософією серця».

Головним поняттям філософії автора є певна ідея, божественна ідея, яка є формою людського пізнання. Для існування зв'язку між розумовою та духовною діяльністю в основі такої ідеї лежить духовна сутність [2, с. 143]. Людина, як особистість, може пізнавати світ через поняття та уявлення. Тому людина прагне і до пізнання буття. На основі цього виникає необхідність, яка надає уявленню можливість внутрішньої єдності, духовного початку, саме тоді людина і переходить від поняття до цієї самої ідеї. В ідеалі, автор наголошує на тому, що мислення є нерозривним з буттям, з тим буттям, яке і є проявом духовності.

П. Юркевич вважав, що дух – це абсолютна основа навколишньої дійсності [3, с. 145]. Філософія, як наука, в багатьох випадках звертається до пізнання та розуму. Щоб знайти і зрозуміти цю основу, необхідно наголосити, що ідея виявляється не в звичайних

нерухливих поняттях, а як певний розвиток, динаміка, зміни. Тому філософія стає ідеєю пізнання. Щоб виявити процес істинного пізнання, автор виділяє такі форми його виявлення:

- пізнання за допомогою уявлень – недосконала форма прояву, яка може проявлятися через мислення та споглядання.
- пізнання через поняття – вважається найвищою формою, але зв'язок між мисленням та буттям ще недосягнений.
- пізнання через ідею – за допомогою людського розуму всі результати пізнання реалізуються в зрозумілу систему, формують світогляд про духовно - ціннісні орієнтири.

Коли всі знання про ідею системно пов'язані, нарешті виникає ідея добра, яку і утворює філософія серця.

Юркевич вважає, що духовність може існувати лише завдяки серцю. В своїй роботі «Серце та його значення в житті людини» філософ називає серце носієм всіх сил людини [4, с. 46]. При чому сил не лише тілесних, але й моральних. Саме в ньому можуть поєднуватися духовне та душевне життя особистості. В ньому народжуються ті поняття, які ми називаємо моральність, свобода, почуття гідності, справедливність. Звичайно, без них ніяка духовність не може взагалі існувати. Серце є початком духовних цінностей. Воно являється фундаментальною базою, на якій тримається духовний світ особистості. Істинна сутність духовності в людині є не поняття, не загальні факти людської свідомості, а саме ідея, ідея духовна. Вона проходить нелегкий шлях від беззаконня до моральних цінностей, від свідомості до самопізнання. Тільки пройшовши всі ці ступені, народжується взаємодія зовнішнього світу та внутрішнього, в якому реалізуються духовні цінності та їх усвідомлення.

Серце є носієм сил людини. Воно є зв'язком між душею та духовністю, а також відповідає за всі душевні переживання та почуття. Серце є вихідною основою як доброго, так і злого в словах, вчинках та думках.

Так як душа людини безпосередньо пов'язана з тілом, то вчинки добра та досягнення блага - це акти щирості, при чому як душі так і щирості серця.

Але чи можливі ці принципи без розуміння «філософії серця»? Адже сутність духовних цінностей нерозривна з сутністю самою людської душі. Але душі, яка повністю відкрита, ясна, та навіть прозора. Тільки за цієї умови духовність може розумітися як втілення моралі, справедливості, свободи. Душа може отримувати враження від того поштовху, яке надає їй серце [5, с. 98]. Думки та дії людини є виявленням духовного стану особистості. І саме в серці, як наголошував на цьому П. Юркевич, формуються саме та система вчинків та відчуттів,

які відрізняють душу однієї особистості від іншої, тим самим роблячи її унікальною.

Світ – це певна система явищ, яка існує незалежно від духовності, але відкривається спочатку для глибокого серця, а потім для розуміючого мислення. Думки, які пов'язанні з роботою мислення, спливають не з зовнішніх обставин та вчинків, а безпосередньо від вимог серця. Істина та ідея можуть досягти своєї єдиної мети – стати «благом» лише за умови того, що вона пройде шлях, який починається в серці. Саме тому філософ особливу увагу приділяв поняттю серця, тому що лише з його участю виховується моральність, самовідданість та самовдосконалення.

Сьогодні, в часи соціальної нерівності, несправедливості «філософія серця» П. Юркевича є досить актуальною. Вона виражає ті думки, які, насамперед, допоможуть не лише сформувати морально-виховану особистість, а й зробити акцент на тому, що людяність та духовні цінності можуть стати діючою та рушійною силою для виховання гідної особистості, яка має власні принципи, внутрішню свободу, які виникають спочатку в духовному аспекті, а вже потім в розумовій діяльності. Закон для духовної діяльності належить людині та може розвиватися особистісно, але створюється він безпосередньо в серці та є основою людського духу.

Список літератури

1. Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. - К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. - 543 с.
2. Юркевич П.Д. Идея // П.Д. Юркевич. Философские произведения. - М.: Правда, 1990. – 256с.
3. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. - Київ: Наукова думка, 1996. – 234с.
4. Юркевич П.Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божьего // П.Д. Юркевич. Философские произведения. - М.: Правда, 1990. - 158с.
5. Закидальский Т.Д. Понятие сердца в украинской философской мысли /Закидальский Т.Д. //Философская и социологическая мысль. - 1991. - № 8. – 365с.
6. Чижевский Д. Очерки по истории философии на Украине /Д. Чижевский. - М.: «Горизонт» при УКСР «Кобза», 1992. - 230 с.
7. Хамітов Н. Пам'яті Юркевич: серце і межі розуму // Історія філософії. Проблема людини та її меж: Навч. посіб. - К.: Наукова думка, 2000. – 272с.

ФЕСЕНКО А. М.

РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЦЕРКОВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У 20-Х РР. ХХ СТ.

Проголошення 23 січня 1918 р. декрету про відокремлення церкви від держави не гарантувало забезпечення свободи совісті. Через

державні органи втілювались у життя положення Програми РКП(б), ухваленої VIII з'їздом у 1919 р. У ній однозначно стверджувалося, що партія більшовиків прагне повного зруйнування зв'язку між експлуаторськими класами й організацією релігійної пропаганди, сприяючи фактичному звільненню робітничих мас від релігійних забобонів [1, с. 49].

На першому етапі боротьби керівництва партії та держави з церквою не виключалася можливість репресій проти духовенства, як одного зі шляхів ліквідації його впливу на віруючих. У роки громадянської війни жертвами антирелігійної політики ставали в основному ті священнослужителі, які виступали проти політики радянської влади, хоча пізніше ситуація змінилася. На перший план вийшли міркування ідеологічного, політичного та безпосередньо матеріального порядку. Політичне керівництво країни спиралося саме на ці міркування, а не на факти існування якоїсь таємної змови церковників проти рішень РКП(б) та радянського уряду [2, с. 213].

Вже в середині березня 1922 р. В. І. Ленін у своєму листі до В. Молотова порадив членам політбюро ЦК РКП(б) розробити та починати впроваджувати низку репресивних заходів проти православних священників. Він рекомендував не обмежуватися тільки критикою релігії, а вести нищівну боротьбу з чорносотенним духовенством: «Чим більше представників реакційного духовенства вдасться розстріляти, тим краще, придушити його опір треба з такою жорстокістю, щоб воно не забувало цього протягом кількох десятиріч» [3, с.190].

Особливе місце у репресивній політиці радянської влади щодо православних церковнослужителів займає Українська автокефальна православна церква. Арешти автокефальних священників починаються наприкінці 1922 р., коли на Північ висилають єпископа Оксіюка та професора Гаєвського. На початку 1923 р. було заарештовано М. Мороза [4, с. 106]. Переслідування Державним політичним управлінням зачепило також митрополита В. Липківського та інших автокефальних ієрархів. Уже у 1923 р. він був заарештований і перебував у в'язниці три тижні. У 1924 р. з митрополита беруть підписку про невіїзд з Києва, а в грудні його знову було заарештовано, і він проводить у харківській в'язниці два тижні. 10 липня 1926 р. В. Липківський знову потрапляє під арешт, і знову понад місяць його тримають у харківській в'язниці. У 1926 р. було засуджено й вислано за межі України архієпископа УАПЦ О. Ярещенка. Постійний цілеспрямований тиск радянської влади спричинив ускладнення становища УАПЦ: їй відмовляли або затягували реєстрацію статутів релігійних громад, передавали храми іншим угрупованням задля ослаблення становища автокефалістів, обмежували пересування

священнослужителів, забороняли проводити зібрання, видавати релігійну літератури тощо.

У середині 1926 р. ДПУ провело нову хвилю репресій, формальним приводом до початку яких була відмова у реєстрації ВПЦР наприкінці 1925 р., що поставило автокефалістів поза законом. У червні були заарештовані єпископ Полтавський Юрій Жевченко, єпископ Чернігівський Іван Павловський, єпископ Костянтин Малюшкевич з Умані за звинуваченням у використанні церковної кафедри для антирадянської агітації. Не обминула така доля і вищих ієрархів УАПЦ, незважаючи на постійні декларації про лояльне ставлення їх до радянської влади. В. Липківський писав: «Ніколи не мав прихильності ні до якої політики, був лише суто церковним працівником і ту владу вважаю за найкращу, яка найбільше дає волі Церкві, як безпосередньо релігійній установі. На Україні такою владою є Радянська влада, кращої для рідної Церкви я не знаю і не чекаю» [5, арк.20–20зв.]. Але 30 липня 1926 р. в Києві були в черговий раз заарештовані митрополит В. Липківський і голова ВПЦР В. Потієнко [6, с.253].

Протягом 1928 – 1929 р. органами ДПУ постійно збирався компрометуючий матеріал проти автокефальних священників з метою дискредитації їх в очах громадськості. Для цього, починаючи з липня 1929 р. під час підготовки операції щодо «українського контрреволюційного активу» було ухвалено рішення, що «по лінії автокефального духовенства арештувати всіх взятих на облік, хто активно себе виявляє; в першу чергу, пов'язаних з Липківським і колишнім головою ВПЦР В. Чехівським». Всі ці дії спрямовувалися на підготовку нової гучної судової справи «Спілки визволення України» (СВУ), у якій головне місце відводилося зв'язку СВУ та УАПЦ. За спеціально підготовленою інформацією ДПУ «СВУ» буцімто складалася з представників української інтелігенції, учасників буржуазно–національного руху, священників–автокефалів. Головними завданнями їх діяльності начебто були підготовка замаху на Сталіна та зміна радянської влади в Україні. Звинувачення УАПЦ було необхідно радянському керівництву для скликання 29–30 січня 1930 р. надзвичайного Собору за участю 40 єпископів, які засудили «контрреволюційну» діяльність УАПЦ і ухвалили рішення про саморозпуск церкви [7, арк.100–101]. Отже, використовуючи репресивні заходи, влада в 1930 р. припинила діяльність автокефальної церкви. 9–12 грудня 1930 р. в Києві на новому Соборі була ще одна спроба відновити УАПЦ. Собор ухвалив рішення про продовження діяльності церкви, її головою був обраний І. Павловський з титулом митрополита Харківського та всієї України. Проте автокефальний рух в Україні вже занепадає і не відновлюється аж до 1989 р.

Карні справи на священнослужителів фабрикувалися таким чином, щоб довести, що суцільна колективізація та ліквідація куркульства як класу викликали загострення боротьби на селі й підвищили антирадянську активність ворожих елементів. Слідчі доводили, що церковники у зв'язку з ліквідацією куркульства втрачали матеріальну основу власного існування та опору в антирадянській діяльності, і тому вся їхня увага була спрямована на зрив колективізації та інших заходів радянської влади. ІПЦ начебто ставила за мету залучити до роботи якомога більше віруючих і з їх числа підготувати людей, які б вели активну боротьбу з органами радянської влади. Спираючись переважно на свідчення самих звинувачених, органи ДПУ порушили кримінальну справу за статтями 54–10 та 54–11 Кримінального кодексу УСРР. Особлива трійка при ДПУ ув'язнила всіх, причетних до справи. За рішеннями Особливої наради при колегії УСРР 11 віруючих ІПЦ було ув'язнено до концтабору терміном на 5 років, 53 – на 3 роки, 59 прихильників ІПЦ вислано на Північ на 3 роки, 5 чоловік відправлено на переселення [8, с. 220]. Звинувативши ІПЦ у контрреволюційній діяльності, органи НКВС розгорнули широкомасштабну акцію по її ліквідації. Були ув'язнені ієрархи цієї церкви – митрополит Йосиф, єпископи Димитрій та Олексій, Павло Старобільський і Іоасаф Донецький. У 1929–1931 рр. радянська влада ліквідувала більшість парафій ІПЦ.

Духовенство повсякчас зазнавало психологічного тиску та моральних принижень. Заяви з цього приводу рідко зустрічаються в архівах України, оскільки апелювати до державних органів зі скаргою на образ людської гідності в тих умовах було не варто. Загальну картину морального тиску на священнослужителів дають можливість відтворити окремі факти. Журнал «Безвірник» так описує зречення священника села Семибуди на Донеччині: «Попа Климова викликали на відвертість хитрощами. Він просив дати йому землі. Люди й кажуть: «Скажеш правду про релігію, тоді побачимо». Піп: «Молитва не для Ісуса, для хліба куса. Релігія – узда для народу». Люди: «Обстрижеш коси, тоді поговоримо». На сході ж піп обстриг коси, а землі йому все-таки не дали і прогнали з села» [9, с.38].

На межі 1928–1929 рр. відбулися істотні зміни всієї політики по відношенню до релігійних організацій в СРСР. Період спокійних контактів з ними змінився тривалою смугою вкрай войовничого, нетерпимого ставлення до церкви. Це було пов'язано з ухваленням загального курсу ЦК ВКП(б) на чолі зі Сталіним на згортання НЕПу, насильницьку колективізацію, загострення класових відносин у місті й селі. В період ліквідації НЕПу радянська влада особливу увагу звернула на церкву, вбачаючи в ній інструмент експлуататорських класів. Слід зазначити, що хоча державні органи тоді й не ставили завдання повного

викорінювання релігії в державі, але деякі впливові громадські організації (типу «Союзу войовничих безбожників») і місцева влада, дуже часто брали на себе ініціативу щодо впровадження в життя цієї мети [10, с. 54].

Перший пік масових репресій проти духовенства припадає на 1929 – початок 1930-х рр. – період найбільшого загострення соціальних відносин на селі в ході здійснення колективізації, виконання сталінських вказівок щодо ліквідації куркульства як класу. Духовенство, кваліфіковане сталінським керівництвом як прибічник куркульства, мало розділити його долю. Знущення з духовенства, утиски з боку ДПУ відіграли певну роль у тому, що багато священників зреклися духовного сану. У мартирології українських церков наводяться дані про зречення духовного сану: 1927–1928 рр. – 179 осіб; 1928–1929 рр. – 439 осіб; 1929–1930 рр. – 2000 осіб [11, с.1031].

Отже, з приходом радянської влади характерними для державно-церковних взаємин стало свавілля та насильство стосовно духовенства й церкви. Період 20-х рр. XX ст. можна визначити як час зміцнення позицій радянської влади та втілення в життя репресій як єдиного методу соціальної практики держави щодо православ'я в країні. Завдяки провокаційним діям місцевих партійних та каральних органів, масовим утисками з боку держави, більшість православних віруючих перебувала під загрозою репресій, багато приходів регіону припинили свою діяльність. Державні органи робили все, щоб зіштовхнути різні православні об'єднання, використовуючи для цього різні методи (від фінансового тиску, закриття церков до арештів та страт). Незважаючи на великі кількісні втрати парафій, православна церква продовжувала функціонувати і залишалася домінуючою церковною організацією на території України.

Список літератури

1. Програма РКП(б). – М: Госиздат України, 1927. – 217 с.
2. Калініченко В.В., Рибалка І.К. Історія України. Частина III: 1917–2003 рр.: Підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – 628 с.
3. Новые документы В.И. Ленин / Публикацию подготовили Ю. Ахапкин, И. Китаев, В. Степанов // Известия ЦК КПСС. – 1990. – №4. – С. 138–197.
4. Зінченко А.Л. Чи була відокремлена церква від держави у 20–ті роки? // Український історичний журнал. – 1992. – №1. – С. 104–114.
5. ЦДАВО України, - Фонд 3984. – Оп. 3. – Спр. 169.
6. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20–ті роки. – Тернопіль: Збруч, 2000. – 482 с.
7. ДАХО, - Фонд 845., - Оп. 2. – Спр. 823.
8. Пашенко В., Киридон А. Більшовицька держава і православна церква в Україні (1917–1930–ті роки). – Полтава, 2004. – 336 с.
9. Журнал «Безвірник». – 1929, №6.

10. Шкаровский М. В. Русская православная церковь при Сталине и Хрущеве (Государственно–церковные отношения в СССР в 1939–1964 годах). М.: Крутицкое Патриаршее Подворье, 1999. – 305 с.
11. Мартирологія Українських церков / Під ред. О. Зенкевича і О. Воронина. В 4–х т. – Торонто–Балтимор: Смолоскип, 1987. – 1208 с.

ХАЛКОВ РУСЛАН

ПРОБЛЕМА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРІЇВ

Українське суспільство як протягом своєї історії, так і на сучасному етапі розвитку, є надзвичайно цікавим предметом для релігієзнавчих досліджень. Актуальність релігієзнавства сьогодні дуже значна, про що свідчать постійне обговорення релігійних питань в органах державної влади, численні публічні конфлікти на релігійній основі, поява нових релігійних організацій, спроби керівників «ЛДНР» створити власний дискурс щодо релігії. Унікальна ситуація в Україні притягує сюди навіть іноземних дослідників, про що говорив два з половиною роки тому британський колега Марат Штерин. Але разом із тим, українським релігієзнавцям загалом не притаманне розуміння своєї надважливої ролі в суспільстві та спроба створити професійне середовище.

Окрім об'єктивних проблем, пов'язаних із переформатуванням спеціальності та зниженням запиту на релігієзнавство від держави, є низка проблем, зумовлених порядком роботи викладачів-релігієзнавців зі студентами та аспірантами. Найголовніша проблема полягає в тому, що молодий дослідник може ніколи не вийти з університету. Там він вчиться на магістерській програмі, потім захищає ступінь і залишається викладати, плануючи робити це до кінця життя. Такий варіант кар'єри вважається найбажанішим і найбільш здатним до реалізації для талановитих студентів. Тобто, студентів готують, перш за все, як викладачів, а вже потім — як дослідників, незважаючи на заповненість кафедр і низький запит на викладання релігієзнавчих дисциплін. Але більшість випускників не може реалізувати цей ідеал, і змушена автоматично залишити системні заняття наукою. Ті ж, хто залишається на кафедрі, ризикують витратити більше часу на викладання та заповнення документації, ніж на дослідження релігії. Випускник, який не потрапив до аспірантури, вважається не успішним, і рідко його намагаються тримати в полі зору та залучати до релігієзнавчих досліджень, припиняють запрошувати на заходи, не заохочують писати статті в журнали.

Зникнення випускників з поля зору університетської спільноти не лише призводить до того, що вони не повертаються до академічної кар'єри навіть у випадку появи місця в аспірантурі чи на кафедрі. Це невід'ємна ознака ситуації, коли ми замість професійної ідентичності ми маємо кафедральну солідарність. Навіть колеги з різних університетів не завжди доходять один до одного на заходи, не кажучи про тих, хто після закінчення магістратури пішов з академічної сфери. Останніх просто виключають з розсилок, не інформують про заходи. Це величезна помилка, бо це наші колеги, наша найперша цільова аудиторія, кадровий резерв.

Навіть якщо кафедра не проти побачити свого випускника на конференції, він може не захотіти туди йти. Значна частина українських наукових заходів є не вельми цікавою, і людина йде туди, перш за все, коли це потрібно для звітів. Через подібні причини деякі релігієзнавці взагалі покинули науку, навіть після закінчення аспірантури та захисту наукових ступенів. Це величезна втрата, коли ініціативні, цікаві люди йдуть працювати в інші сфери. Вони в нас не клонуються, підуть ці — нових може й не бути. Тож маємо доводити своїми заходами, дослідженнями, журналами, що слід повертатися на кафедру, повертатися до науки й викладання.

Наступна проблема української релігієзнавчої інтелігенції полягає в тому, що ми, переважно, не схильні виходити в люди. Радше винятком є викладачі, які готові шукати нову аудиторію, проводити відкриті лекції чи тренінги на альтернативних майданчиках. Разом із тим, є цілі аудиторії людей, що готові вчитися поза межами традиційних навчальних закладів. Це люди, які цікавляться релігією, але чомусь не хочуть чи не можуть відвідувати лекцій в університетах. Це наші люди, ми маємо подумати, як залучити їх до релігієзнавства. Не кажучи про те, що вони готові вкладати гроші в свою освіту, аби вона тільки була гідною оплати.

Розвиваючи тему грошей, треба згадати ще болісний пострадянський синдром — комплекс провини й нікчемності гуманітарія. Про це зазвичай не говорять голосно, але існує стійка підсвідомо впевненість у тому, що наша думка нікому не цікава, а фахівець-гуманітарій є лише паразитом на тілі суспільства, отримуючи від нього заробітну плату задарма. Комплекс провини часто виражається в готовності якомога більше працювати на волонтерських засадах, щоб виправдатися перед власною совістю та людською думкою. У спільноті колег часто можна зустріти думку, що наша справа настільки висока й велична, що ситий обід її неминуче сплюндрує. Людина, яка ніколи не виходила за межі освітньо-наукового середовища, може і не відчувати, що отримує занизьку заробітну платню. Натомість, є численні незайняті ніші, від помічників продавців-

консультантів в АТБ до помічників народних депутатів у ВРУ, де будуть раді платити релігієзнавцю за його роботу. І в цих середовищах не вважається, що отримувати гроші за свою роботу соромно. Робота має цінність та повинна оплачуватися. А така надважлива для суспільства робота, як дослідження релігій, має оплачуватися високо.

Мало досліджувати релігії. Мало писати книги. Мало розбиратися в актуальних проблемах. Треба цікаво та структуровано розповідати людям про результати своїх досліджень. Частіше спілкуватися зі ЗМІ, бо вони донесуть нашу виважену й адекватну позицію до платників податків, з яких утримується освітня сфера. Освіта одного студента-бюджетника коштує країні десятки тисяч гривень. Це гроші платників податків або позичені під відсотки у МВФ, вони мають призвести до виховання фахівця, завдяки якому з релігіями в його рідному селі все буде добре. Утримання академічного дослідника коштує країні теж десятки тисяч на рік. За ці гроші суспільство може спитати (а в розвинених країнах і питає), чому в нашій державі є проблеми у релігійній сфері. Через брак присутності релігієзнавців у ЗМІ та серед лідерів суспільної думки, значною мірою. Безумовно, слід розвивати й інші форми присутності в дискурсі — релігієзнавчі сайти, книги, переклади, комікси, пікніки. Треба доносити наші думки до суспільства, пропонувати йому їх, а не вкладати їх у шухляду.

Крім слабого діалогу з суспільством і колегами з інших університетів, серед українських гуманітаріїв спостерігається слабкий діалог із колегами з інших держав та інших наукових галузей. Український науковець не дуже мобільний, йому простіше провести якісний захід у рідному місті, ніж їхати хоч і в сусіднє, тим більш за кордон. Але це не лише фінансове питання, а й психологічне. Раз на рік чи кілька років кожен може дозволити собі поїхати на конференцію зі своєї теми в сусідню європейську країну. Натомість, проведення заходу в рідному місті, навіть якщо його організовує висококласний фахівець у своїй темі, може не сприяти розвитку релігієзнавства, бо за багатьма темами в українському релігієзнавчому середовищі немає достатньої кількості фахівців, щоб провести захід на високому рівні.

Таким чином, розвиток української релігієзнавчої спільноти, а разом із тим, і її професійна ідентичність, потребують консолідованої праці в кількох напрямках. Перший: залучення якомога більшої кількості колег до досліджень, підтримування контактів із випускниками, організація спільних проєктів, створення мережі та кадрового реєстру. Другий: постійна співпраця з іноземними колегами, участь у міжнародних заходах і проєктах, організація міжнародних заходів за участі іноземних фахівців. Третій: цілеспрямована праця зі ЗМІ, збільшення присутності релігієзнавців як експертів у публічному дискурсі та медіасередовищі, вплив на суспільну думку та підвищення

авторитету релігієзнавчої інтелігенції. Завдяки результативній роботі за цими напрямками можна підвищити і рівень професійної самоідентифікації релігієзнавців, і вплив на суспільне життя з метою нормалізації релігійних відносин.

Хобта С. В.

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНИ ПРО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОН- ЛАЙН ТРЕКУ KANTAR TNS В УКРАЇНІ)

Специфіка та роль інтелігенції як соціальної групи завжди актуальний предмет дослідження. Продовжуються спроби виокремити методологічні підходи до визначення цієї групи і її внутрішньої диференціації та відповісти на запитання чи є інтелігенція окремою, самостійною соціальною групою, або у кожній соціальної групи є своя особлива категорія інтелігенції [1; 2; 3; 4; 5]. Ведуться дискусії про трансформацію цієї групи у пострадянський період [1; 3], включно з точкою зору, що ця група – власне як соціальна група, особливий шар в соціальній структурі суспільства – після зламу радянської системи зникла [3].

Перше вживання терміна «інтелігенція» приписують російському письменнику П. Боборикіну у 1866 році. З російської мови слово «інтелігенція» перейшло в інші мови. Проте тепер встановлено, що слова «інтелігенція», «інтелігентність» вживалися незалежно від П. Боборикіна і раніше 1866 року – і в пресі, і в листуванні, і в щоденниках [6]. Поняття «інтелігенція» від початку мало дуже нечітку соціальну характеристику, тобто станові/класові межі його були розмиті. Ще помітніше це стає при розгляді поняття «інтелігентність» з властивим йому моральним акцентом і необов'язковістю соціо професійних ознак [6]. Неоднозначність поняття зберігається і зараз. До визначення інтелігенції є два підходи: 1) інтелігенція як окремі мислячі люди (інтелектуали) і 2) інтелігенція як соціальний прошарок населення, елемент соціальної стратифікації [3, с.139]. Поняття «інтелігенція» на Заході практично не вживається і є запозиченням з російської мови. Натомість, більш популярний термін – «інтелектуали», яким позначають людей, які професійно займаються інтелектуальною (розумовою) діяльністю. Більш радикально – це не просто так звані «білі комірці», які заробляють розумовою працею, це «обрані», глибоко мислячі особи, які здатні осмислювати, комплексно бачити історичний

процес і, в ідеалі, зберігати універсально значущий культурний спадок суспільства [7].

Проте, високі інтелектуальні здібності можуть використовуватися не тільки в альтруїстичних, але і виключно партикулярних інтересах. Інтелігенція завжди використовувалась владою для легітимації. В сучасному суспільстві, вона має доступ до потужного ресурсу – громадської думки, яку, якщо її розуміти як певну технологію, можна використовувати в різних цілях. Наприклад, П. Уваров саме так визначає громадську думку – як «форму специфічного управління соціумом з боку інтелігенції з допомогою механізмів мобілізації суспільних настроїв відповідно до актуальної структури її власних інтересів» [8, с. 99]. Інтелігенція формує інфо-середовище, яке має ознаки двоїстого, асиметричного простру, аналогічного до своєю сутністю павутинню. Пересічна людина залежна від інфо-середовища, в рамках якої, навпаки, інтелігент почувається досить вільно. З одного боку, сучасна людина, вимушена існувати в системі тотальної невизначеності, відчуває потребу у знаннях, які роблять світ хоч скільки-небудь більш визначеним, тим самим породжуючи певне інфо-середовище. З іншого, інфо-середовище об'єктивно складається як штучно сконструйований простір, де людина виявляється вкрай вразливою для контролю, управління з боку інтелігенції [8, 99].

Однак, погодимося з Г. Сілласте в тому, що інтелігенція неоднорідна і те, про що говорить П. Уваров, релевантно далеко не для всіх її представників. На пострадянському просторі інтелегенція включає як мінімум три страти:

- «вищу інтелігенцію» – «мізки нації» – люди творчих професій, які розвивають науку, техніку, культуру, гуманітарні дисципліни
- «масову інтелігенцію» – лікарі, вчителі, інженери, журналісти, конструктори, технологи, агрономи та інші фахівці.
- «напівінтелігенції» – техніки, фельдшери, медичні сестри, асистенти, референти, лаборанти [1; с.11]

Про участь у формуванні інфо-середовища можна казати, на нашу думку, тільки стосовно «вищої інтелігенції», тих кого називають «експертами». З огляду на різноманіття медіа каналів, думка експертів широко представлена в ЗМІ як коментарі, відкриті чи приховані оцінки подій і процесів. Це та частина інтелігенції, яку можна назвати інтелектуалами. Голос «масової інтелігенції» та т.з. «напівінтелегенції» також можна почути у ЗМІ, але частіше, як протест проти певних владних рішень під час масових колективних дій або індивідуального протесту/скарги. Іншим каналом вираження суспільних опіній цієї частини інтелігенції є опитування громадської думки.

Чи існують в цій соціальній групі особливості, які диференціюють її від загальної маси населення? Пропонуємо проаналізувати особливості громадської думки інтелігенції України про соціально-політичну ситуацію в країні на основі результатів січної хвилі щомісячного онлайн-моніторингу громадської думки, який проводить Kantar TNS в Україні. В даному випадку до інтелігенції ми будемо відносити респондентів, які визначили свій рід діяльності як «фахівець (лікар, вчитель, інженер і т.д.)».

Дамо коротку характеристику соціально-демографічного профілю фахівців, які прийняли участь в опитуванні: це переважно жінки (61% проти 39% чоловіків), старші за 30 років (18-29 років – 28%, 30-40 – 36%, 40 і старше – 36%). Вони відносно рівномірно розподілені по типам міст, превалюючи у великих містах (міста з населенням 500 тис. та більше – 34%, міста з населенням 500-50 тис. – 36%, міста з населенням 50 тис. та менше – 30%). Регіональний розподіл такий: Центр – 11%, Київ – 14%, Північ – 11%, Схід – 30%, Південь – 16%, Захід – 19%). (а загальна кількість?)

Результати порівняння оцінок поточної соціально-політичної ситуації в країні населення в цілому і групою фахівців говорять про те, що їх оцінки не відрізняються.

Група фахівців, так само як населення в цілому, в більшості вважає напрямок руху країни неправильним (59% проти 54% за вибіркою в цілому), незадоволена подіями, які відбуваються в нашій країні зараз (78% проти 75%), вважає наше суспільство несправедливим (68% проти 64%), теперішню політичну ситуацію в Україні оцінює як напружену (55% проти 50%) і більше, ніж у половині випадків незадоволена діяльністю вищих гілок влади: Уряду (67% проти 62%), Верховної Ради (81% проти 81%), Президента (69% проти 67%), підтримує на рівні населення вступ до ЄС (61%) та вступ до НАТО (53%).

Оцінка рівня матеріального самопочуття та рівень доходів також не відрізняє групу фахівців від населення в цілому. На відміну від населення в цілому вона довше користується Інтернетом.

Таким чином, результати порівняння оцінок поточної соціально-політичної ситуації в країні населення в цілому і групою фахівців не дозволяють говорити про фахівців як про соціальну групу з особливою свідомістю, відмінною від суспільної масової свідомості. За своїм соціально-економічним становищем фахівці також не відрізняють від населення в цілому.

Список літератури

1. Интеллигенция в канун и в период бури глобального кризиса: монография / Галина Силласте ; Нар. укр. акад. – Харьков, Изд-во НУА, 2009, – 100 с.
2. Волович Л. А. «Техническая интеллигенция»: дифференциация методологических подходов/ Л. А. Волович, Е. И. Макаренко – Режим доступу:

- <https://cyberleninka.ru/article/v/tehnicheskaya-intelligentsiya-differentsiatsiya-metodologicheskikh-podhodov>
3. Рывкина Р.В. Интеллигенция в постсоветской России – исчерпание социальной роли / Р.В.Рывкина // СОЦИС. – 2006. – № 6. – С.138-146.
 4. Сбытов В.Ф. Штрихи к портрету советской научно- технической интеллигенции / В.Ф.Сбытов // СОЦИС. – 1986. – №3. – С.108-112.
 5. Грамши А. Тюремные тетради. Часть первая. – М.: Издательство политической литературы, 1991.
 6. Шмидт С.О. «Интеллигенция» – слово пушкинского окружения // Труды Института российской истории РАН. 1997-1998 гг. Вып. 2 / Российская академия наук, Институт российской истории; отв. ред. А.Н.Сахаров. М.: ИРИ РАН, 2000. С. 90-108. – Режим доступа: <http://ebookiriran.ru/index.php?view=article§ion=8&id=21>.
 7. Баран П. Ответственность интеллектуала /Пол Баран http://scepisis.net/library/id_2606.html
 8. TNS онлайн соціально-політичний TRACK // tns-ua.com/what-we-do/sectors/political-and-social.
 9. Уваров П.Б. Феномен «общественного мнения» как специфическая сторона процесса институционализации интеллигенции в эпоху нового времени / П.Б. Уваров // СОЦИУМ И ВЛАСТЬ – 2010. – № 2 (26) – С. 98-100.

Хримли П. Е, Хримлис Я. Ю.

СВЯТОСТЬ КАК ХРИСТИАНСКИЙ ИДЕАЛ И ЛИЧНОСТЬ КОРОЛЯ ИЕРУСАЛИМА БАЛДУИНА IV.

Любая историческая эпоха формирует свой идеал человека. Этот идеал всегда будет квинтэссенцией тех моральных и религиозных качеств, которые являются приоритетными в данном обществе и поколении и содержат в себе важнейшие категориальные и личностные ценности. Компаративный анализ декларируемого идеала и конкретной исторической личности, которая стремится выразить этот идеал в своей жизни, позволяет создать наиболее точное представление о ментальном и культурном фоне целой эпохи, общества и цивилизации, в которой она развивается.

В эпоху крестовых походов эта связь прослеживается очень ярко. Католическая церковь к началу крестовых походов создает религиозный идеал христианина, который, преломляясь в исторических событиях, влияет на конкретные судьбы не только государств, но и отдельных исторических личностей, создает специфический феномен рыцарства. Этот феномен влияет на все социальные отношения в средневековой Западной Европе, на культуру, судьбы государств и судьбу самой католической церкви.

Особый интерес в данной проблематике представляет личность Иерусалимского короля Балдуина IV. Он единственный из правителей и известных рыцарей того времени, сочетает в себе те религиозные

устремления к абсолютному спасению во Христе через подвиг святости, и является воплощением тех моральных и религиозных качеств, которые были присущи всему рыцарскому сословию той эпохи. Интерес также и в том парадоксе, что по определенному стечению обстоятельств, Балдуин IV так и не был прославлен ни католической, ни православной традицией как святой, или хотя бы блаженный, приблизившийся к подвигу Иисуса Христа через свои физические страдания и смерть. Фактически, этот аргумент канонизации негласно присутствует в большей степени в канонической практике восточной христианской традиции и получил особое название: страстотерпчество, но, греческая традиция крайне неохотно использует его как самостоятельное условие для канонизации [1, 28]. С точки зрения католической канонической традиции, король Иерусалима представляет собой пример религиозного идеала, в контексте того времени и позже, но исторические реалии помешали католической Церкви оценить по достоинству религиозный подвиг этой личности и провести процесс беатификации [2, 64]. Скорее всего, он бы мог быть канонизирован в понтификат Папы Римского, Иоанна-Павла II, так как этот Папа выдвинул учение о том, что любой труд сопоставим со страданием Иисуса Христа на кресте, потому что он является вынужденным: для приобретения средств к существованию. Христианская антропология опирается на догматические вероутверждения Церкви о сотворении человека и его природе. Согласно христианскому учению, человек, как и остальной тварной мир, был сотворен *ex nihilo*, из ничего. Но, в то же время Священный Текст говорит, что человек был сотворен по «Образу нашему и Подобию Нашему» [4, 35]. То есть, одновременно, человек имеет смертное тело «из праха земного», которое и возвращается в прах после смерти: биологическое тело человека распадается на атомы и становится частью природы. Но также человек обладает и бессмертной душой, которая повторяет все свойства божественной природы, которые проявляются в Троице, по отношению к образу божественного бытия и божественного действия, такие как способность к творчеству, к врожденному пониманию добра и зла и т.д. [1, 84]. Таким образом, в отличие от смертного тела, человеческая душа бессмертна, и после смерти тела, она продолжает существование. В тексте Символа веры говорится, что Христос своей искупительной жертвой спасает не только живых, но и мертвых». Христианство эсхатологично по своей природе, и предмет христианской веры — это воскресение Иисуса Христа из мертвых, которое выражается человеческим ожиданием «воскресения мертвых и жизни будущего века», который наступит во Втором Пришествии. «Этим учением и определяется церковное отношение к смерти, погребению усопших, поминовению их, почитанию святых» [5,

330]. Церковное право запрещает хоронить умерших в церквах, так как там хранятся мощи святых и мучеников, по крайней мере, в антиминсном платке, на котором совершается Литургия в традиции восточного христианства. В западной традиции, частица мощей святых и мучеников может быть вложена в сам алтарь, место для Преосуществления Даров. В средние века появляется обычай хоронить в церквах епископов и царственных особ, он упоминается в Сочинениях Симеона Солунского «О святых священнодействиях» [5, 332]. Король Балдуин, умерший в 24 года, был похоронен в базилике Святого Гроба Господнего, в усыпальнице иерусалимских королей, рядом с отцом, королём Амальриком и дядей Балдуином, согласно христианским канонам. Усыпальница сохранялась почти 10 веков, до разрушения и осквернения в ходе наполеоновского завоевания Египта и Сирии. По свидетельствам хронистов того времени, а также участников крестового похода Людовика Святого, на могиле прокажённого короля искали исцеления многочисленные больные проказой люди, авторы того времени рассказывают о чудесных исцелениях, произошедших на могиле Балдуина. Это является аргументом, что современники оценили христианский подвиг Балдуина по защите Святой Земли и считали его святым. То есть, культ святости умершего короля некоторое время после его смерти развивался стихийно. Все элементы, связанные с основанием для канонизации умершего, прослеживаются в деятельности и судьбе короля Иерусалима. Военная и дипломатическая деятельность прокажённого короля позволила стать Балдуину IV легендой ещё при жизни. Несмотря на проказу, которой он был болен, ему удалось побеждать наиболее талантливого военачальника арабского Востока — Саладина и заключить с ним мир. Помимо восстановления инфраструктуры королевства в послевоенное время, король занимался восстановлением церквей и строительством новых храмов, значительная часть из которых не пережила эпоху Крестовых Походов и была разрушена в результате нашествия хорезмийцев и мамелюков в Палестину, произошедшего через сто лет. Известна так же поддержка прокажённым королём паломников и возведение странноприимных домов, позже послуживших основой возникновения многочисленных рыцарских братств во времена Третьего Крестового Похода. Почему церковь не причислила этого короля-мученика к лику святых, сразу после его смерти, ведь он сделал очень многое для христианства и вел исключительно праведную жизнь? Ответ возможно в том, что Балдуин никогда прямо не высказывался о готовности посвятить себя вере. Даже будучи смертельно больным, он не рассматривал возможность удалиться в монастырь. Это был король-рыцарь, а не король-монах, и определяющими чертами его личности были личное мужество, отвага и гордость. Хронист записал после его

смерти: «Хотя с детства он страдал от проказы, он всеми силами сохранял неприкосновенность границ Иерусалимского королевства и одержал поразительную победу над Саладином при Мон-Жизар. Пока он был жив, он всегда побеждал».

После Крестовых Походов и последовавшего за ними кризиса Католической Церкви в последующие века, имя прокажённого короля, достойного канонизации было надолго забыто. Хотя и были все юридические основания для канонизации, исторические коллапсы и события того времени помешали церкви увидеть в личности короля религиозный идеал святого и начать процесс беатификации. Лишь сто лет назад французские историки-медиевисты вновь вернули интерес современников к проблеме Крестовых Походов, и к личности короля Балдуина IV, имя которого незаслуженно надолго было забыто церковью и историками.

Список литературы

1. Деликостопулос А. Вера православная. – Кипр: Левкоссия. – 1993. – 180 с.
2. Мейендорф И. Введение в святоотеческое богословие. – Мн.: Лучи Софии. – 2001. – 384с.
3. Милина Л. Нравственное действие христианина. – М.: Христианская Россия, – 2007. – 332 с.
4. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – Брюссель: ЖсБ. – 1973. – 2359 с.
5. Цыпин В. Церковное право. – учебное пособие. – М.: МФТИ, 1996. – 442 с.

ЧАНТУРИЯ А. В.

РОЛЬ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: ЦЕННОСТНЫЕ АСПЕКТЫ

Феномен интеллигенции, её роль в развитии современного украинского общества чрезвычайно интересует отечественных исследователей. Интеллигенция — понятие сложное. Часто связываемое со стремлением и способностью к творческой интеллектуальной деятельностью, намерениями отстаивать общечеловеческие ценности, потребностью быть чуть ли не «совестью нации» в переломные для неё времена.

Интерес к исследованию роли интеллигентов в нашей стране сохраняется всегда. Особенный всплеск его отмечается в сложные периоды жизни социума, в ситуациях, когда перед ним возникают новые неотвратимые вызовы, требующие консолидации активных общественных сил, влияющих на выбор дальнейшего пути его развития. Именно в такой ситуации находится современная Украина. Вот почему сегодня важной задачей является определение ценностного измерения

социальной роли интеллигенции, её функций в обществе, особенностей самореализации, векторов дальнейшего развития.

Одни отечественные авторы рассматривают феномен интеллигенции ценностно нейтрально [1], другие романтизируют её предназначение [2], третьи анализируют и понятие, и явление сквозь призму негативных ценностных коннотаций [3]. В целом, суть данного феномена каждый исследователь, пусть не всегда отчётливо и однозначно, но приемлемо для себя, очерчивает. От осознания значения и роли данной социальной группы часто зависит самосознание человека мыслящего, особенности его деятельности и самореализации.

Внутренняя сущность интеллигенции часто связывается с «культурностью», воспитанностью, образованностью, интеллектуальной деятельностью, склонностью к творчеству, способностью к самокритике и даже самоиронии. При этом также важно, чтобы в качестве интеллигента оценивал себя не только сам человек, но и другие представители социума, желательно его большинство.

Обобщённо интеллигенцию можно рассматривать как социальную группу, создающую, хранящую и транслирующую информацию, которая является носителем культурных символов, идей и ценностей и обеспечивает основу для социального взаимодействия [1, с. 5].

Очень важными являются представления о социальной роли интеллигенции, по большому счёту, о её предназначении. Зачастую её роль связывают с репрезентацией и хранением представлений об общечеловеческих ценностях. Гуманизм и нравственность – понятия, неразрывно связываемые с интеллигентностью. Е. С. Дружинина, например, утверждает, что структурообразующим началом поведенческой модели прогрессивной интеллигенции является архетип Дон Кихота. «Кихотизм существует как модель поведения, философия и принцип жизни для человека в условиях культурных противоречий. Гуманизм, способность оставаться человеком в бесчеловечной ситуации, быть рыцарем независимо от сложившихся обстоятельств — вот, что отличает Дон Кихота в современном мире» [2, с. 174].

Часто в качестве предназначения интеллигентов рассматривается критика существующей власти и господствующей идеологии. Здесь важно отметить, что многие из них не отдадут себе отчёта в том, что выйти за пределы господствующей идеологии, живя в данном социуме, практически невозможно. Поэтому зачастую они не столько стоят вне её, сколько представляют интересы идеологии, конкурирующей со взглядами, поддерживаемыми властью. Так, в противовес коммунистическим идеям Советского Союза, многие диссиденты невольно являлись выразителями либерально-буржуазных

взглядов. В независимой Украине господствующим либеральным идеологическим конструкциям крупной буржуазии противостоят устремления значительного количества интеллигентов, не разделяющих подобные идеи в силу собственного, весьма уязвимого и зависимого, положения в обществе главенствующего капитала. Например, Анатолий Лой полагает, что отечественные массовые «интеллигенты» (или «полуинтеллигенты») могут стать фактором будущей радикализации недовольных низов [4, с. 13]. Александр Вознюк, наоборот, видит главную социальную роль интеллигенции в противодействии доминированию в обществе биполярного мышления, в выполнении ею функций организующего и управляющего ядра [5]. Именно на указанную социальную группу возлагается задача выработки необходимых для выживания и развития социума смыслов, по мнению С. А. Стасенко. «Интеллигенция должна познать закономерности исторического развития, ту траекторию, в рамках которой обществу следует выстраивать линию своего развития, и изложить их для общества» [6, с. 505].

Определённый резонанс при рассмотрении роли украинских интеллигентов в социуме вызывает позиция отечественного философа Вахтанга Кебуладзе [3]. По его мнению, интеллигенция представляет собой «тень интеллектуалов». Он называет её кастой, «члены которой должны воспроизводить в своей жизни устоявшиеся ритуалы. Например, знать на память произведение Пушкина «Евгений Онегин»» [3, с. 46]. Задаваясь вопросом о том, как вернуть её значимую роль, философ отвечает: «Краткий ответ такой: превратить интеллигенцию в интеллектуалов». Далее интеллектуалам приписываются черты, якобы отсутствующие у интеллигентов, но относимые многочисленными авторами к их сущностным чертам: укоренённость в определённой интеллектуальной традиции, причастность к общечеловеческой культурной традиции, определённый уровень образования, осознание ограниченности собственных знаний, уважение к знаниям других, критическое отношение к возможности собственного влияния на власть, критическая позиция по отношению к политике и обществу, способность влиять на власть опосредованно через институты гражданского общества, отсутствие стремления быть «духовным наставником народа», но быть «посохом» для народа, который сам себе «наставник и поводырь» [3, с. 48—50].

В. Кебуладзе полагает, что сам термин «интеллигенция» отягощён коннотацией, связывающей его с подчинённостью, бессилием или приспособленчеством данной социальной группы в качестве «прослойки» в условиях советского и посттоталитарного прошлого России и Украины. Здесь, скорее, спор о понятиях. Но далеко не каждый мыслитель связывает с понятием «интеллектуалы» столь позитивные

ожидания, как отечественный философ. Уместным будет привести здесь мнение английского писателя и мыслителя Г. К. Честертона, который выделяет три типа людей: обычных людей, имеющих твёрдые убеждения в виде «общих мест», поэтов и интеллектуалов. «Поэты выше людей, потому что понимают людей... Поэты — те, кому воображение и культура помогают понять и выразить чувства других людей. Умнику воображение и культура помогают, как он говорит, «жить интеллектуальной жизнью». Поэт отличается от толпы своей чувствительностью, умник — своей бесчувственностью. Он недостаточно тонок и сложен, чтобы любить людей. Его заботит одно: как бы порезче их отчитать. Он знает: что бы эти необразованные ни говорили, они не правы. Умники забывают, что необразованности нередко присуща тонкая интуиция невинности» [7].

Да, интеллект — важная и значительная составляющая жизни человека и социума. Он даёт ощущение власти над собственной жизнью, социальными процессами, волей и желаниями других людей. Именно развивающемуся и созидающему интеллекту человечество обязано значительными достижениями в науке и технике, социальной жизни и культуре. Но найти счастье в постижении вершин духа дано весьма незначительной части человечества. Ведь человек — это не только существо мыслящее, но и чувствующее. Это существо разумное, но не только и далеко не всегда. И никакие завоёванные вершины духа не убедят большинство людей в том, что они счастливы, если эти вершины не с кем будет разделить, если некому будет проявить к человеку любовь, участие и доброту. Вот почему идеи абстрактных рационалистов Р. Декарта, Г. Гегеля, К. Маркса часто упоминают в рассуждениях о судьбах мыслящего человечества. Но всё так же неиссякаем интерес к напоминающим нам об иных измерениях человеческого бытия произведениям Ф. Ницше, О. Шпенглера, З. Фрейда.

Большинство исследователей, желающих видеть различия между интеллектуалами и интеллигентами, а часто и значительные преимущества последних, сходятся во мнении, что в интеллигентном человеке интеллект всегда должен уравниваться нравственностью. Хранить и обеспечивать это ценностное равновесие — одно из важнейших социальных предназначений интеллигенции. Интеллигент призван быть воплощением продуктивного взаимодействия ума и доброты. Не только мыслить, но и относиться к человеку и человечеству всегда как к цели, и никогда как к средству для достижения собственных целей. Это кантианское требование иногда кажется чересчур ригористичным, но это представление о добре с точки зрения интеллекта. Как существо чувствующее человек признаётся нравственным в том случае, когда в жизненных ситуациях по доброй

воле всегда отдаёт предпочтение нравственному выбору перед безнравственным, добру перед злом.

Список литературы

1. Могдальова І. В. Особливості формування та розвитку маргінальних процесів у середовищі української інтелігенції. : автореф. дис. ... канд. соц. наук. Запоріжжя, 2013. 20 с.
2. Дружинина Е. С. Архетип Дон Кихота как структурообразующее начало поведенческой модели прогрессивной интеллигенции. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 24 (65). 2012. № 4. С. 170—175.
3. Кебуладзе В. Інтелектуали contra інтелігенція. Чарунки долі [Текст]: есеї / Вахтанг Кебуладзе. Львів, 2016. С. 42—50.
4. Лой А. Зникаюча інтелігенція у трансформаціях сьогодення. Філософська думка. 2014. № 2. С. 7—16.
5. Вознюк А. В. Главная социальная роль интеллигенции — противодействовать доминированию в обществе биполярного мышления. Интеллигенция, ее гражданские позиции в современном мире: материалы XI Международной научной конференции: в 2 т. / отв. ред. И. И. Осинский. Улан-Удэ, 2016. Т. 2. С. 3—15.
6. Стасенко С. А. Интеллигенция как субъект духовного производства: проблемы самосознания и место в общественном разделении труда. Вісник Донецького національного університету. Сер. Б: Гуманітарні науки. 2014. №№1—2. С. 503—508.
7. Честертон Г. К. Три типа людей. Собр. соч.: В 5 т. Т. 5: Вечный Человек. Эссе / Пер. с англ.; Сост. и общ. ред. Н. Л. Трауберг. СПб.: Амфора, 2000. С. 376—379. URL: <http://www.chesterton.ru/essays/0021.html> (дата звернення: 12.03.2018).

ЧИРВА Ю. І.

ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ В УСРР В 1917-1932 РР.

Реформування сучасної системи народної освіти сьогодні привертає до себе увагу не тільки педагогів, але й всієї вітчизняної громадськості. Зазначена реформа передбачає більш високі вимоги до шкільних вчителів, від яких багато в чому і залежить якою буде майбутня Україна. Прагнення МОН вивести процес формування спеціалістів в педагогічних навчальних закладах на рівень європейських стандартів аж ніяк не означає забуття досвіду минулого.

Бурхливі події кінця 1917 – початку 1918 рр., що привели до встановлення влади рад принаймні на частині території України, докорінно змінили місце та роль освіти в системі суспільних відносин. Радянське керівництво планувало зробити шкільне навчання дітей всеохоплюючим. Пізніше це знайде своє відображення і в програмі РКП(б).

Перспективи запровадження в Україні загального обов'язкового навчання поставили НКО УСРР перед необхідністю розв'язання цілої низки проблем. Чи не найголовнішою серед них було

забезпечення освітніх закладів вчителями. У 1915 р. в українських землях функціонувало 19 340 шкіл, в яких навчався 1 663 901 учень. У 1919 р. кількість шкіл в радянській республіці залишалася на попередньому рівні, натомість чисельність школярів зросла на 300 тис. чол. Саме ця обставина змусила уряд не зволікати з практичним розв'язанням проблеми забезпечення навчальних закладів вчителями. Особливо гостро в той час стояло питання підготовки вчительських кадрів для початкової школи, адже з 20 тис. шкіл, що існували в республіці на 1 січня 1919 р., лише 1 074 належали до середніх, решта – були початковими [1, с. 31].

Проблема, що постала перед українським Наркомосом, ускладнювалася відверто негативним ставленням більшості вчителів до жовтневого перевороту. Маючи на увазі саме перші роки радянського будівництва, О. Мізерницький писав: «О цю добу ми не зустрічаємо вчителів ані в лавах Червоної армії, ані, тим, більше, в лавах комуністичної партії [2, с. 16].

У дожовтневий період вчителів початкової школи готували вчительські семінарії, педагогічні класи жіночих гімназій, трикласні церковновчительські школи. Така спадщина не могла задовольнити керівництво НКО УСРР. По-перше, існуюча мережа педагогічних закладів була не здатна підготувати необхідну кількість спеціалістів. По-друге, викладацький склад педшкіл того часу бойкотував будь-які заходи радянської влади в освітній сфері. За таких умов створювати систему педагогічної освіти в Україні доводилося, по суті, на порожньому місці. Перші заходи Наркомосу у зазначеному напрямку не визначалися послідовністю. Щоправда, восени 1919 р. в УСРР вже існувала мережа короткострокових вчительських курсів. Але їх поява була результатом, зазвичай, діяльності органів місцевих властей. «Нові навчальні заклади, - зазначав І. Золотоверхий, - виникали переважно з ініціативи місцевих Рад, часом без належного врахування матеріальних можливостей, наявності кадрів викладачів та інших необхідних умов» [3, с. 239]. Навряд чи кращою була ситуація і з підготовкою слухачів вчительських семінарів. Не дивно, що голова Головлпрофосу Я. Ряппо, маючи на увазі стан профосвіти в Україні, підкреслював: «За два роки революції тут нічого ісінько не змінилося. Не було ні системи, ні перспективи» [4, с. 13].

Остаточню систему педагогічної освіти була затверджена на II Всеукраїнській нараді з питань народної освіти у серпні 1920 р. Згідно до її рішень всі педагогічні навчальні заклади України поділялися на два типи – інститути народної освіти (ІНО) та вищі трирічні педагогічні курси. Перші створювалися на базі ліквідованих у республіці університетів і готували вчителів для другого концентру семирічки, профшкіл, технікумів, пізніше – і робітфаків. Основа другого типу

педшкіл була більш строкатою. Це – колишні вчительські семінарії, нещодавно створені педтехнікуми, деякі з короткотермінових педкурсів. Вони готували вчителів для початкової школи (першого концентру). З часом число таких навчальних закладів почало зменшуватися. Якщо у 1921 р. в Україні нараховувалося 128 трирічних педагогічних курсів, то у 1925 р. їх вже було лише 60 [5, с. 162]. Головною причиною такого скорочення була відсутність коштів на їх утримання. І все ж, незважаючи на труднощі розвитку, система педагогічної освіти в УСРР дозволяла хоча б розпочати ліквідацію дефіциту вчительських кадрів в республіці.

Характерно, що 27 вересня 1920 р. комісія НКО РСФРР, заслухавши доповідь Г. Гринька про стан підготовки вчителів в Україні, схвалила український досвід і рекомендувала його до поширення.

На жаль, потенційні можливості педагогічних закладів забезпечити школи необхідною кількістю вчителів суттєво обмежувала політика пролетаризації вузів. Наприкінці 1920-х рр. скорочення чисельності студентів педвузів набуло таких темпів, що НКО УСРР на першу п'ятирічку запланував випуск лише 75% студентського складу. В умовах, коли партія урочисто оголосила початок здійснення в республіці переходу до загальної обов'язкової початкової освіти, це ще більше загострило проблему забезпечення шкіл вчителями. У 1928 р. НКО України навіть був змушений прийняти рішення про направлення до шкіл студентів педтехнікумів, які перейшли на третій курс, надавши їм можливість закінчити навчання заочно. Практика запобігання до надзвичайних заходів пояснюється тим, що для виконання плану загальної обов'язкової початкової освіти у 1925-1930 рр. треба було додатково підготувати 46 тис. вчителів. ІНО та педагогічні технікуми могли забезпечити лише 15 тис., отже, не вистачало 31 тис. чол. Більш того, в той час, коли педтехнікуми могли задовольнити лише 45,6% необхідної кількості фахівців, НКО УСРР приймає рішення «визнати мережу вищих шкіл загалом стабільною на найближче п'ятиріччя» [6, с. 41]. За таких умов педагогічним технікумам доводилося працювати з максимальним навантаженням.

Весь навчально-виховний процес був підпорядкований якнайшвидшому випуску спеціалістів. Навчальний рік тривав 11 місяців, тривалість лекцій була збільшена з 40 до 60 хвилин. У листопаді 1929 р. була значно скорочена тривалість канікул, розпочато облік відвідування занять, скасоване умовне переведення на наступний курс. Обов'язковою стала педпрактика. Випускники педтехнікумів після закінчення вузу протягом року працювали у школах, де удосконалювали свою майстерність під наглядом досвідчених вчителів і тільки після цього отримували диплом.

Таким чином, створення власної системи підготовки педагогічних кадрів в УСРР було стало результатом прагнення максимально врахувати як потреби школи в спеціалістах, так і економічні можливості республіки.

Список літератури

1. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985). Київ, 1992. 196 с.
2. Мізерницький О. На шляхах до радянзації українського вчителства. Шлях освіти. 1927. № 9-10.- С. 14-22
3. Золотоверхий І. Д. Становлення української радянської культури (1917-1920). Київ, 1961. 424 с.
4. Ряпко Я.П. Народна освіта на Україні за 10 років революції. Харків, 1927. 128 с.
5. Зотин М. Третья Всеукраинская конференция по педагогическому образованию. Путь просвещения. 1924. №10. С. 150-168
6. Авдієнко М.О. Загальне навчання на Україні. Стан і перспективи. Харків, 1930. 111 с.

ШАПОВАЛ В. М.

ФЕНОМЕН ІНТЕЛІГЕНЦІЇ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ТЛУМАЧЕННЯ

В українській та російській культурі протягом XIX-XX ст. складались уявлення про інтелігенцію, як таку частину суспільства, яка займається, переважно, розумовою працею і виступає носієм передових поглядів та ідей, що забезпечують прогресивний розвиток спільноти. Крім того, вважалось, що інтелігенція, за своїм визначенням, виступає носієм вищих моральних цінностей, повинна виступати зразком моральної поведінки для інших прошарків населення. На кращих представників цього класу дивились як на тих, хто, у певному сенсі, являв собою духовну еліту суспільства. Насправді у будь якій спільноті є люди, які відповідають, хоча й не на сто відсотків, вищим моральним стандартам, і серед представників інтелігенції вони складають вагому частку. Проте, стверджувати, що інтелігенція є тією соціальною стратою, яка цілком репрезентує собою духовну сферу, було б перебільшенням. Якщо поглянути на проблему глибше, то виявиться, що багато у чому, те, що приписувалось інтелігенції, насправді стосувалось не стільки існуючого, скільки належного, не того, що є, а того, що повинно бути. Отже, постає проблема, який зміст треба вкладати у поняття інтелігенції, та у яких напрямках відбуваються її трансформації з часом.

На Заході для визначення тих, хто займається розумовою діяльністю, причетний до так званих «творчих професій» і, як наслідок, має відносно високий рівень інтелектуального розвитку, вживається поняття «інтелектуали». До їх складу належать ті люди, які, у першу

чергу, мають чудову освіту, найвищий рівень професійних знань і вмінь, є справжніми професіоналами у тих сферах, якими вони займаються. Що стосується моральних якостей таких людей, то вони, звичайно, перевищують середній рівень, проте, навряд чи хто буде наполягати, що інтелектуалів слід вважати взірцем, ідеалом людини, якому слід наслідувати. На відміну від того, як це розуміли вітчизняні мислителі, моральні якості при аналізі тих, кого називають інтелектуалами, враховуються, проте, вважаються вторинними.

Слід сказати, що однією з відмінностей Заходу є те, що там аж до сьогодні частково збереглася аристократія і аристократичні традиції, чого, на жаль не було і немає до сьогодні в Україні. Цей фактор є досить важливим, оскільки аристократія протягом багатьох століть зоставалась хранителем кращих моральних та культурних традицій. За царського режиму на теренах Росії, до складу якої входила Україна, існувала своя аристократія. Разом з тим, у XIX ст. з'явилася інтелігенція, а саме, так звана, різночинна інтелігенція, більшість якої складала представники далеко не аристократичних верств. Її поява була реакцією на те, що вищі, освічені кола, ті, кого вважали аристократією, дискредитували себе, втратили статус моральної і духовної еліти. Коли це почало відбуватись, прапор, що випав з рук аристократії, тимчасово підхопили різночинці. Більшовицький режим, що прийшов до влади у 1917 р., винищив майже вщент і аристократію, і стару інтелігенцію. Верхні щаблі соціальної ієрархії зайняла партноменклатура, назвати яку елітою можна хіба що з великими застереженнями.

Радянський період породив особливий феномен – радянську інтелігенцію. Цей прошарок населення приблизно на дев'яносто відсотків складався з абсолютно лояльних владі осіб, що використовували свої здібності і таланти, щоб виконувати вказівки влади, забезпечувати її привабливий імідж в очах громадян країни і міжнародної спільноти, отримуючи за це відповідні привілеї. Набагато менша частина радянської інтелігенції – це вільно мислячі особистості, які ждали свободи, умов для творчої самореалізації, виступали з критикою негідних вчинків влади. Найбільш радикальні з них були готові йти на будь які жертви, заради цього.

Україна отримала жадану свободу і незалежність. Проте, та частина представників інтелектуальної діяльності, що прислужувала владі, коли та виступала під іншими прапорами, нікуди не поділась. Вона благополучно існує дотепер і з готовністю виконує наміри і забаганки нових владарів. Головною моральною рисою таких людей є невикорінне пристосовництво. Та чи називати їх інтелігенцією – питання риторичне. Що стосується тих, хто має не тільки добру освіту і займається інтелектуальною працею, але й сповідує певні моральні принципи, то частина цих людей перетворилась у інтелектуалів

західного зразка, а частина продовжує zostаватись вічними опозиціонерами, ведучи боротьбу за справедливість і людську гідність, тепер вже – проти дикого капіталізму та влади грошей. Можливо, саме їх слід називати справжньою елітою суспільства, оскільки для них духовні інтереси завжди є вищими за будь які матеріальні вигоди.

Багато у чому, риси, що приписувались інтелігенції за царського режиму і у радянські часи, є надуманими. Носієм вищих моральних якостей можуть бути лише окремі особистості, а не верстви населення, незалежно від того, якого роду діяльністю вони займаються. Звичайно, серед освічених людей, тих, хто виконує інтелектуальні функції і причетний до вищих пластів культури, людей з високими моральними якостями більше, ніж серед неосвічених і малокультурних. Проте, добре відомо, що сама по собі освіченість і інтелектуальна діяльність не є гарантом моральності. Освічена жорстокість може бути найстрашнішою жорстокістю.

У епоху тотального панування засобів масової інформації і комунікації говорити про інтелігенцію у старому розумінні не приходитьсь. Ситуація така, що в Україні, як і у всьому світі, кількість інтелектуалів стрімко зростає. Серед них, як і серед інших прошарків населення, є, як носії високої культури і моралі, так і протилежні їм типи. Сьогодні все більше професій і видів діяльності потребує високих інтелектуальних здібностей і виняткового професіоналізму. Мораль теж треба враховувати, але трохи в іншому, ніж раніше, сенсі. Мабуть було б зайвим вимагати від інтелектуалів, щоб вони несли у собі риси якоїсь вищої моральності, були чимось на зразок світочей духу, святих чи пророків. Чесно і якісно виконувати свою роботу, самовіддано служити своїй справі, бути відкритим і політкоректним у спілкуванні, – це той мінімум, що необхідний сучасному інтелектуалу. Все інше залежатиме від духовного розвитку і особистісного сумління індивіда.

Інтернет дозволяє сьогодні десяткам і сотням мільйонів людей долучитись до інтелектуальних занять. Його поширення приводить до того, що інтелектуальна праця перестає бути чимось особливим. Глобальна Мережа відкриває можливості для того, щоб всі стали читачами, «письменниками», творцями нової реальності. Тут – справжній рай рівних можливостей. Оборотною стороною є те, що Мережа є місцем найвищого ступеня плюралізму, що розповсюджується сьогодні майже на всі сфери суспільства. Певною мірою, плюралізм торкається і моральної сфери. Поняття правильного і неправильного, добра і зла, справедливого і несправедливого стають відносними і вкрай розмитими. Іноді складається враження, що ми живемо у ситуації, коли «можливе все». Але далеко не всі усвідомлюють те, як розумно і правильно використати безмежні можливості, що відкриваються.

Поява нових засобів інформації і комунікації призвела до того, що однією з головних проблем сьогодення є те, що у більшості країн світу високим темпами йде розшарування людей на надрозумних, яких кілька відсотків, і наддурнів, які абсолютно переважають за чисельністю. Особливістю останньої частини населення є те, що вона задовольняється сурогатами, будь якою інтелектуальною жуйкою, плине лише до дешевих розваг, які їй підкидають ззовні, потребує, як у всі розбещені часи, лише хліба і видовищ. Надрозумна меншість бере на свої плечі всі проблеми сучасної цивілізації. Разом з тим, навряд чи їх можна назвати інтелігенцією. Скоріше, це – креативний клас, люди, що мислять нестандартно, здатні до новацій, до створювання нової, такої, що не існувала ніколи раніше, інформаційної і матеріальної реальності. Креативному класу належить майбутнє. Інші зостануться у ролі бездумних споживачів другосортної продукції з царського столу інтелектуалів, а значить – вічними аутсайдерами, що зажди будуть у програвшій.

У кінці другого десятиліття XXI століття складається абсолютно нова історична ситуація, з усіма його перевагами і проблемами. Говорити сьогодні про інтелігенцію, як її розуміли раніше, – це займатись самообманом. Такої інтелігенції немає ані в Україні, ані на Заході. Сьогодні значна кількість професій стає більшою чи меншою мірою інтелектуальною. Високі моральні стандарти не є прямим корелятом виконуваної діяльності. Їх задають конкретні особистості, незалежно від того, якими чим вони займаються. Ми живемо в епоху індивідуалізації, стандартизації і вузької спеціалізації. Справа не у тому, щоб культивувати ті якості, що колись приписувались інтелігенції, а у тому, щоб зберегти культурні надбання, які залишили нам наші предки, і які будуть допомагати будувати майбутнє. Для цього треба, щоб люди, за будь яку ціну, зоставались цільними особистостями, що зовсім не легко.

Наш час характеризується не тільки надзвичайними можливостями для творчого розвитку і самореалізації будь якого індивіда, багато у чому він є переломним, навіть катастрофічним і роковим. Доля людства у багатьох сенсах висить на волосині. Ми наблизились до якоїсь точки біфуркації, і куди піде розвиток людства після проходження цієї межі, – не зрозуміло. Чи буде це надзвичайний підйом, чи падіння у прірву – сьогодні стовідсотково не може сказати ніхто. Одне зрозуміло, треба створювати багаторівневі системи стабілізації людської життєдіяльності, де людина не була б найслабкішою ланкою. А для цього необхідно, щоб кожний індивід став одночасно і високонадійним спеціалістом, майстром своєї справи, і моральною істотою, міг реалізувати свій творчий потенціал і виступати гідним членом суспільства, який мислить глобально, а діє конкретно,

направляє свої зусилля не тільки на найближчі цілі, але й дбає про гідне майбутнє.

ШЕВЕЛЬ А. О.

КРИЗОВИЙ СТАН СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливим залишається питання кризового стану сучасної культури.

Кризу культури не можна ототожнювати з катастрофою, оскільки ця криза має діалектичну природу: відкидаючи традиційні культурні канони, нова культура вбирає в себе всі попередні досягнення культурного розвитку суспільства - ідеали, норми, всі прогресивні культурні цінності минулого. Ще К. Ясперс писав свого часу, що «брешуть ті, хто стверджує, ніби можна тимчасово скасувати стару культуру, поки буде готуватися нова. Не можна заборонити людині безперервно говорити про свою велич і нікчемність, як не можна заборонити їй дихати. Не існує культури без спадщини минулого, і ми не можемо і не повинні нічого відкидати з нашої культури. Хоч би якими не були творення майбутнього, вони все-таки будуть нести в собі ту ж таємницю - таємницю мужності і волі, вирощену відвагою тисяч художників всіх часів і народів».

Професор Мирослав Попович нагошує на тому, що людина повинна відчувати свою відповідальність перед світом. Це є та культура, яка не читається на поверхні.

Ще на початку XX століття тривожним попередженням пролунав «Занепад Європи» О. Шпенглера, який не втратив свого значення і сьогодні. Хоча концепція локальних цивілізацій німецького культуролога і має на увазі кризу саме західної культури, але не підлягає сумніву, що вся сучасна культура в тій чи іншій мірі спирається на досягнення західної цивілізації з її техногенної специфікою.

Різноманітні аспекти кризового стану сучасної культури аналізувалися такими мислителями як П. Сорокін, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Маркузе, Т. Адорно, Е. Фромм, Р. Гвардіні, Н. Бердяєв і багатьма іншими. Виділяються сучасні вітчизняні дослідження феномена кризи, авторами яких, зокрема, є А. Ахієзер, П. Гуревич, Л. Іонін, В. Стюпін, А. Флиер, І. Василенко, В. Миронов, Е. Золотухіна-Аболина, О. Штомпель. Незважаючи на те, що автори досліджують різні сторони феномену кризи, всі ці роботи звертають увагу на зв'язок кризових явищ з орієнтацією на певний спосіб діяльності.

Культура проявляється в прогресивному поступі науки, розвитку мистецтва, в цінності та гуманності релігійних догм, а також у формах державного управління і обумовлює доцільність суспільних звичаїв та необхідність державних і громадських організацій. Основною ознакою культури є її здатність до розкриття можливостей людського таланту. Зважаючи на це, культуру можна охарактеризувати як систему соціальних цінностей та ідей, які відрізняються за їх місцем в житті і суспільному виробництві. Як система цінностей культура володіє неабиякими комунікативними властивостями, її надбання у формі певних соціальних відносин, ідей, традицій, етичних і правових норм, знань, вірувань, структур, форм поведінки, технологій, що передаються з покоління в покоління і цим самим обумовлюють психологічну та культурну єдність людства [2, с. 67].

Так, в Україні цілісність території підтримувалась і її релігійною інтеграцією, і книжною культурою, і полісною структурою — взаємними стосунками між містами, де велику роль відігравав престиж міста, і близькістю народних вірувань та діалектів.

Цілісність соціального і культурного комплексу, який ми звемо «Київська Русь», трималась на взаємодії різних правових, економічних і культурних світів. Можна, як і в Європі, говорити про співіснування в Київській Русі кількох світів:

- світу села, незалежних мужів, що вели своє господарство на рівні, який протримався вісім — десять століть;
- світу міста, де жили ремісники, що працювали безпосередньо на ринок або в системі найманої праці, торгівці та інший люд;
- світу церкви та монастирів, який юридично залежав від грецького, Константинопольського владика;
- світу князівського двору з його дружиною та челяддю.

В кожному світі були свої структури, свої потестарні відносини, що розвивалися на архаїчних засадах автономно від економічних [4, с. 71].

В основі культурної свідомості України лежать дві світоглядні парадигми, які взаємодіючи в межах певних традицій вплинули на формування національної культури. Органічною для української культури є міфологічна концепція світу, яка тісно переплелася з християнською концепцією світу та людини.

Міфологічні учення українців були зумовлені характером та способом їхньої діяльності. Надзвичайно тісне поєднання людського буття з природою визначило формування пантеїстичного світорозуміння, природні явища набували сакрального характеру. Як зазначав у своєму дослідженні «Світогляд українського народу» І Нечуй-Левицький, народ надавав своїм богам риси своєї національності. «Основа давньої української міфології така сама, як у

всіх арійських народів... Народ славив світлі сили, годив темним силам, щоб пригорнути до себе небесну ласку, щоб присилувати усі сили служити його практичним цілям. Форми, в які склалася давня українська міфологія, були реальні образи, взяті на землі... бо кожний народ творить собі богів, на себе глядячи і по своєму смаку, дає їм форми по своєму психічному характеру». [3, с.14]

Отже, загальна культура українського суспільства є важливим чинником національної безпеки. Вона має відігравати вирішальну роль у запобіганні таких негативних проявів, як культ насильства, політичний екстремізм, ксенофобія, злочинність та моральна деградація. Особливої уваги вимагає духовне виховання молоді, формування у неї високих естетичних і етичних запитів.

У зв'язку з цим державна політика у сфері культури повинна передбачати подвійне завдання: з одного боку, сформувати структуру, в тому числі управлінську, пристосовану до нових внутрішніх і зовнішніх умов, з іншого — не допустити розпаду наявної мережі закладів культури і мистецтва. На жаль, за всі попередні роки адекватна відповідь держави на ці виклики так і не була реалізована, попри численні спроби реформування галузі [1, с. 14].

В умовах широкомасштабних політичних та економічних змін, що тривають в Україні, необхідно забезпечити системне реформування сфери культури для збереження духовних здобутків українського народу і його традицій з одночасною модернізацією культурного життя суспільства.

Список літератури

1. Бистрицький Є. Велика криза та її наслідки. Круглий стіл часопису «Філософська думка» / Є. Бистрицький // Філософська думка. – 2009. – №2. – С.14-20.
2. Леонова А.О. Державна етнокультурна політика в сучасній Україні: теорія і практика / А.О. Леонова. – К. : ДАКК, 2005. – 345 с.
3. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / І. Нечуй-Левицький. – К.: Обереги, 1992. – 87 с.
4. Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В. Попович. – К., 1998. – 728 с.

ШПЕТНА С. А., БАРЕУКОВА І. С.

МЕРЕЖЕВІ ЖАНРИ У ФОРМУВАННІ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Інтернет на сьогодні змінив наше життя, став новою парадигмою, яка вплинула на розвиток наукової свідомості ХХІ століття. Темпи його розвитку перебільшують усі прогнози, а тому Інтернет-інформація стала невід'ємною частиною життя на всій планеті.

На сьогодні досить популярним жанром в мережі Інтернет є онлайн-щоденник, де автор має змогу розповідати про своє життя. Безперечно, що й до появи Інтернету людство вело щоденники, у яких зберігали свої думки, спогади, досвід тощо, які були позначені ореолом таїни, романтики, загадки. На сьогодні прагматичне бачення реальності спонукає людину виносити на публічне обговорення свої найпотаємніші мрії, вчинки, знаходити однодумців за інтересами, створювати не існуючі образи, прикриватися рольовими масками.

На тлі підвищеного інтересу до змін, що відбуваються в Україні онлайн-щоденники (блоги, живі журнали) дають можливість їх авторам самореалізовуватися, заявляти про свою компетентність, формувати приватне співтовариство, вибудовуючи з великої кількості блогів щоденникову лінію своїх «друзів», тобто тих користувачів, які будуть найбільш цікавими й близькими, відкривати свої записи для всіх бажаючих, отримувати відгуки й відповідати на них.

Блог є досить зручним середовищем за швидкістю реакції, прозорості й можливості відбору респондентів, свободи й розквітості у смисловому й стилістичному плані, розумінні тих чи інших подій, у тому числі культурних і політичних, а разом із новинними сайтами є заміником інформаційної складової телебачення. Онлайн-щоденник – це інакший первинний спосіб донесення „живих” текстів до читача, текстів незавершених, фрагментарних, однак цілісних у межах авторської свідомості, у якій виник первинний імпульс до їх створення, водночас – це специфічне середовище, у якому відбувається їхня фіксація.

Блоги вже трансформувались в окрему мережеву субкультуру, а інтенсивні темпи захоплення ними сприяли виокремленню інтернет-щоденників у окрему нішу в жанрі журналістики, літератури, мас-медіа. Ведення блогів передбачає спілкування з читачем, тобто щоденник є навчальною площадкою для розмов на ті теми, які цікавлять читацьку аудиторію. На відміну від тематичних посилань, блог фокусує увагу на окремому питанні або темі з можливістю виразити емоції, особисте ставлення до будь-якого вислову й наявності коментаря.

Блог є прекрасним ресурсом для появи творчих ідей і концептуальних проєктів, оскільки система обміну коментарями спрямована на оптимально швидкий пошук однодумців, які апріорі одухотворені ідеями й можуть обрати вірний і конструктивний шлях для їх реалізації.

Для блогів характерними є простота в спілкуванні, публічність, відкритість. Таке спілкування часто пов'язане з реалізацією віртуальних бажань, а саме видавати бажане за дійсне, тому для сучасних блогів характерним є віртуальна недовговічність на противагу життєздатності

деяких віртуалів, яких не відрізниш від справжньої людини. Блоги певним чином є іміджем, візитною карткою користувача.

Варто відзначити, що більша частина щоденників не претендує на літературність, актуальність, навіть оригінальність, оскільки в людини є бажання витратити вільний час на роботі, вдома для спілкування в Інтернеті. За визначенням О. Горощко «вітчизняна блогосфера в основному відображає достатньо різносторонні інтереси українського суспільства: багато блогів присвячені мистецтву, політичним новинам, бізнесу, розвагам, спорту» [1, с. 31]. Проте деякі блоги користуються особливою популярністю й привертають увагу великої кількості людей, оскільки однією з умов існування онлайн-щоденників у безмежному інформаційному просторі є «вирішення завдань самовизначення, пошуку ідентичності» [2, с. 29], створення свого світообразу й утілення власної концепції дійсності. К. Танчин слушно зауважує, що «події, почуття, переживання постають у щоденнику в міру свого розгортання. Існує постійно оновлювана Я-концепція, яка поєднує самопізнання з пошуками смислу власного життя, із самовизначенням в історії, культурі, повсякденному існуванні» [3, с. 8].

«Технологічна специфіка мережевого простору, – на думку С. Заборовської, – обумовлює багатофункціональність інтерактивного щоденника. Інтернет-щоденник перетворюється на свого роду дифузну форму (жанр) віртуального спілкування, яка може об'єднувати в собі електронну пошту, форум (щоденники «співтовариств», а також обговорення тих або інших питань чат (за умови, що автор щоденника та його постійні читачі одночасно присутні на сайті), домашню сторінку» [4, с.61]. Унікальне модифіковане жанрове утворення, яким є Інтернет-щоденник, поєднує фрагменти щоденників, витримки з Інтернет-спілкування («З аськи: я не можу висловлювати свої думки вголос, тому роблю спробу виказувати свою думку на письмі»), Інтернет-афоризми (спати, тримаючись за руки), оголошення й корисні посилання, короткі посилання, роздуми, концептуально переосмислені штампи («Ви надзвичайно гарні. – Це моя специфіка»).

Блог кожного «віртуала» є інтерактивною літературою, якщо він наділений особистісними характеристиками, навіть відверто схематичними. Часом цілком літературною є розповідь від першої особи вигаданого персонажа про світ, що його оточує, про його думки й відчуття та включає інтерактивні діалоги з коментаторами, записи в чужих журналах та спільнотах, а отже текст таких блогів може відповідати різним жанрам. Наявність у щоденникових мережевих повідомленнях певної інформації, її своєчасність і можливість швидкої передачі увиразнює особливості такої форми комунікації, сприяє формуванню певних світоглядних засад і орієнтирів, відкриває нові

вектори для розв'язання проблем буття сучасної молодшої людини. У цьому контексті мультимедійне середовище спроможне надавати різні форми інформації (текстову, табличну, візуальну в відео та аудіоформатах тощо), можливість регуляції емоційного впливу повідомлення, свободу у виборі жанрових форм і їх синтезу [5, с. 183].

Список літератури

1. Горошко Е. И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии / Е. И. Горошко // Жанры речи. – Саратов, 2009. – Вып. 6.: Жанр и язык. – С. 11 – 127.
2. Компанцева Л. Ф. Гендерные основы интернет-коммуникации в постсоветском пространстве / Компанцева Л. Ф. ; М-во образования и науки Украины, Луган. нац. пед. ун-т им. Тараса Шевченко. – Луганск : Альма-матер, 2006. – 404 с.
3. Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 “Теорія літератури” / К. Я. Танчин. – Т., 2005. – 20 с.
4. Заборовская С. В. Особенности виртуального дискурса в пространстве Интернет (на примере интернет-дневников): дис... канд. филол. Наук : 10.02.02 / Заборовская Светлана Витальевна. – Х., 2006. – 217 с.
5. Барбукова І. С. Онлайнний щоденник як феномен віртуальної літератури:жанрова природа, поетика: дис... канд. филол. Наук : 10.01.06 / Барбукова Ірина Сергіївна. – Луганськ, 2013. – 231 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алясв Геннадій Євгенович, завідувач кафедри філософії і соціально-політичних дисциплін Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, д. філос. н., професор

Астахова Валентина Іларіонівна, радник ректора, професор Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», д. і. н., професор

Балабан Дар'я Вадимівна, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Барбукова Ірина Сергіївна, навчальний центр, що надає комплексні освітні послуги для іноземних студентів (м. Прага, Чехія), к. філол. н.

Бекетова Анастасія Павлівна, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), спеціальність 054 «Соціологія»

Бистра Марія Олександрівна, докторант, доцент кафедри історії України Донецький національний університет ім. Василя Стуса, к. і. н., доцент

Бідзіля Петро Омелянович, доцент кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету, к. і. н., доцент

Білоножко Євгеній Павлович, доцент кафедри соціології Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, к. філос. н.

Блащишин Олег Іванович, доцент кафедри філософії ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. філос. н., доцент

Богданова Т. Є., викладач вищої категорії, відмінник освіти України, Чугуївський професійний ліцей, Харківська область

Богуненко Валерій Олександрович, аспірант зі спец. «Історія та археологія» Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ», викладач Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ», зберігач фондів Часовоярського промислового історико-краєзнавчого музею ПАТ «Часівоярський вогнетривкий комбінат», магістр історії

Бороденко Олег Віталійович, старший викладач кафедри соціології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, к. філос. н.

Василевська Тетяна Едуардівна, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, професор

Гедьо Анна Володимирівна, професор кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка, д. і. н., професор

Гончарук Валентина Анатоліївна, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, к. педагог. н., доцент

Гончарук Віталій Володимирович, провідний інженер Національного дендропарку «Софіївка» НАН України

Гончарук Олег Миколайович, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, к. філол. н., доцент

Гуцуляк Олег Борисович, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, к. філос. н.

Дарморіз Оксана Володимирівна, доцент кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка, к. філос. н., доцент

Деркач Інна Володимирівна, доцент кафедри англійської мови факультету перекладачів Київського національного лінгвістичного університету, к. пед. н., доцент

Дідик Сергій Сергійович, старший викладач кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету, к. і. н.

Дмитрик Ірина Олександрівна, завідувач кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. і. н.

Дяченко Наталія Іванівна, завідувач кафедри загальнонаукової підготовки Індустріального Інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. і. н., доцент

Жадько Віталій Андрійович, професор кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету, д. філос. н., професор

Жовнір Марина Миколаївна, викладач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», к. філол. н.,

Запорожець Тетяна Василівна, доцент кафедри суспільного врядування Всеукраїнського центру підвищення кваліфікації Державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування, к. філос. н., доцент

Івлєв Кирило Олександрович, дійсний член Малої академії наук, учень 11 класу Часовоярської загальноосвітньої школи I-III ступенів №17

Льїн Вадим Геннадійович, асистент кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету, к. і. н.

Кабанець Марина Миколаївна, завідувач кафедри мовної підготовки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. пед. н., доцент

Каширін Святослав Олександрович, студент Сумського національного аграрного університету

Кашуба Марія Василівна, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка, д. філос. н., професор

Кисельов Олег Сергійович, докторант кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, к. філос. н., старший науковий співробітник

Клименко Сергій Миколайович, викладач соціально-економічних дисциплін циклової комісії українознавчих та соціально-економічних дисциплін КЗ «Покровський педагогічний коледж»

Клименко Яна Юрївна, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Коваленко Ірина Ігорівна, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Когтєва Ольга Павлівна, аспірант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Комаринська Зоряна Михайлівна, доцент кафедри менеджменту та соціальних наук Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи», к. і. н., доцент

Кононов Ілля Федорович, завідувач кафедри філософії і соціології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», д. соц. н., професор

Корабльова Надія Степанівна, професор кафедри теоретичної та практичної філософії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (м. Харків), д. філос. н., професор

Корнієнко Владислав Русланович, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), напрям підготовки 6.020301 «Філософія»

Костов Олександр Вадимович, магістрант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), спеціальність 031 «Релігієзнавство»

Костюк Ольга Петрівна, викладач відділення перукарського мистецтва та професійної майстерності Навчально-наукового інституту

культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Кречетова Віра Альбертівна, старший викладач кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), магістр політології

Крижко Василь Васильович, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Бердянського державного педагогічного університету, к. пед. н., професор

Крошка Світлана Андріївна, викладач фізичного виховання Відокремленого підрозділу «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка», вчитель-методист

Липка Ольга Романівна, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка, к. філос. н., доцент

Лисаков Сергій Володимирович, аспірант кафедри менеджменту та адміністрування Бердянського державного педагогічного університету

Луковенко Ілля Геннадійович, доцент кафедри філософії ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. і. н.

Макарова Алла Олександрівна, доцент кафедри філософії та соціології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», к. філос. н.

Мателешко Юрій Павлович, доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет», к. і. н., доцент

Мельник Людмила Миколаївна, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету, к. політ. н., доцент

Михайльова Катерина Геннадіївна, професор кафедри соціології Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», д. соц. н., професор

Моїсєнко Лариса Миколаївна, доцент кафедри загальнонаукової підготовки Індустріального Інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. і. н., доцент

Морозов Андрій Юрійович, професор кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету, д. філос. н., доцент

Муха Ольга Ярославівна, докторант кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, к. філос. н., доцент

Новіков Віталій Геннадійович, аспірант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Петрушов Володимир Миколайович, завідувач кафедри філософії та соціології Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків), д. філос. н., професор

Петрушова Наталія Вікторівна, викладач кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, к. філол. н., доцент

Печенюк Андрій Васильович, директор навчально-наукового інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки Подільського державного аграрно-технічного університету, к. е. н., доцент

Планіда Анастасія В'ячеславівна, студент Сумського національного аграрного університету

Половинка Ольга Леонідівна, аспірант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Попова Олена Вікторівна, доцент кафедри педагогіки та управління освітою Донецького національного університету імені Василя Стуса, к. філос. н.

Попов Володимир Юрійович, завідувач кафедри філософії Донецького національного університету імені Василя Стуса, д. філос. н., професор

Попович Дмитро Миколайович, магістрант спеціальності «Фінанси і кредит» Подільського державного аграрно-технічного університету, магістр права

Попович Микола Дмитрович, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Подільського державного аграрно-технічного університету, д. філос. н., професор

Пронько Аліна Миколаївна, магістрант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), спеціальність 031 Релігієзнавство

Пшеничний Тарас Юрійович, заступник декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, к. і. н.

Рогожа Марія Михайлівна, професор кафедри етики, естетики та культурології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д. філос. н., професор

Рожкова Людмила Іванівна, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумський національний аграрний університет, к. і. н., доцент

Романій Світлана Миколаївна, старший викладач кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Сафонік Лідія Миколаївна, доцент кафедри філософії Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів), д. філос. н., доцент

Сафонова Раїса Юрївна, аспірант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Сервачак Олена Вікторівна, доцент кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. псих. н.

Сінкевич Ольга Борисівна, завідувач кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка, д. філос. н., доцент

Скирда Алла Євгенівна, старший викладач кафедри мовної підготовки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Сліпецький Володимир Петрович, викладач фізичного виховання Відокремленого підрозділу «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»

Смирнова Марія Сергіївна, в. о. зав. кафедри теорії та практики перекладу Маріупольського державного університету, к. філол. н.

Стуканова Юлія Ростиславівна, заступник декана факультету соціальної та мовної комунікації Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», к. і. н.

Сурженко Віта Миколаївна, старший викладач кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Суровцева Ірина Юрївна, доцент кафедри соціології управління Донецького державного університету управління (м.Маріуполь), к. і. н.

Суусанов Лут Ікрамович, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг), к. і. н., доцент

Титаренко Олена Юрївна, асистент кафедри конституційного та адміністративного права ДВНЗ «Національний гірничий університет» (м. Дніпро), к. і. н.

Толстов Іван Вікторович, доцент кафедри філософії та соціології Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків), к. філос. н.

Тюлькін Олександр Віталійович, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), напрям підготовки 6.020301 «Філософія»

Удрас Анна Дмитрівна, аспірант ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Федоренко Валерія Володимирівна, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), напрям підготовки 6.020301 «Філософія»

Фесенко Андрій Миколайович, доцент кафедри філософії ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), к. і. н., доцент

Халіков Руслан, президент Молодіжної асоціації релігієзнавців, к. філос. н.

Харьковщенко Юрій Євгенович, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету, к. філос. н., доцент

Хобта Світлана Вікторівна, доцент кафедри філософії та соціології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», к. соц. н., доцент

Хрімлі Патріка Євгенівна, старший викладач кафедри філософії ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

Хрімліс Яанніс Юрійович, студент Українського Католицького університету (м. Львів)

Чантурія Анжеліка Володимирівна, доцент кафедри філософії та соціології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», к. філос. н.

Чирва Юрій Іванович, доцент кафедри всесвітньої історії Криворізького державного педагогічного університету, к. і. н., доцент

Шаповал Володимир Миколайович, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, д. філос. н., професор

Шевель Анжеліка Олександрівна, завідувач кафедри філософії Сумського національного аграрного університету, к. філос. н., доцент

Шпетна Світлана Анатоліївна, завідувач відділення перукарського мистецтва та професійної майстерності Навчально-наукового інституту культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», к. пед. н., доцент

Яценко Анастасія Ігорівна, студент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), спеціальність 033 «Філософія»

Ярошук А. В., студентка Харківського національного медичного університету

Наукове видання

**Феномен української інтелігенції в контексті
глобальних трансформацій**

(до 60-річчя утворення кафедри філософії й
80-ти річчя утворення кафедри історії і права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»)

Матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

Матеріали друкуються зі збереженням
оригінального авторського стилю
українською та російською мовами

Технічний редактор, коректор *Ю. А. Бищенко*

Підписано до друку 13.04.2018.

Формат 60×84^{1/16}. Папір офсетний.

Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 18,53. Обл.- вид. арк. 19,6

Тираж 300 прим. Замовлення № **371**

Видавець: Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний
технічний університет», пл. Шибанкова, 2, м. Покровськ, 85300, Україна

Свідцтво про державну реєстрацію суб'єкта видавничої справи:
ДК 4911 від 09.06.2015.

Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д. Ю.

м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21а.

Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000

(096) 97-30-934, (093) 89-13-852

e-mail: info@tvoru.com.ua